

V A A S A N Y L I O P I S T O

TIINA MÄNNIKKÖ

Historikern som berättare i vetenskapliga
och populärvetenskapliga artiklar

ACTA WASAENSIA

Nr 146

Språkvetenskap 28

UNIVERSITAS WASAENSIS 2005

Förhandsgranskare   Professor Nils Erik Villstrand
Åbo Akademi
Fabriksgatan 2
FI-20500 ÅBO
Finland

Professor Lennart Hellspång
Södertörns högskola
S-14189 Huddinge
Sverige

FÖRORD

Hösten 1999 fick jag en fyraårig tjänst som forskarstuderande vid forskarskolan Langnet. Langnet finansieras av Finlands Akademi och Utbildningsministeriet. Redan då hade jag bestämt mig för att det som jag vill studera är fackspråk och popularisering i historievetenskap. När jag sedan hittade bra material för min analys samt en bakgrund som jag skulle utveckla i analysen var det bara att förverkliga mina planer. Nu hösten 2005 då jag har använt alla de fyra åren av Langnets forskartjänst (jag har haft två längre avbrott i forskningen av "familjepolitiska" skäl), är jag tacksam för de år som gått. Det känns som en lättnad att jag har kunnat hålla tidtabellen åtminstone på något sätt. Om någonting så har fyra år som forskare lärt mig att allt inte går som planerat. Vid sidan av de goda dagarna då undersökningen går framåt och analysen leder till resultat har jag också haft dagar då ingenting fungerar och riktningen verkar vara enbart bakåt.

Nu när avhandlingen är färdig vill jag tacka mina handledare Christer Laurén och Marianne Nordman för värdefulla kommentarer under alla de här åren som jag använt för forskningen. Ett stort tack vill jag också rikta till fil. dr Jaana Puskala som speciellt under det sista forskningsåret har kommit med nyttiga tankar som också hjälpt till att avhandlingen nu är färdig. Därtill vill jag tacka fil. dr Nina Pilke samt andra forskare vid Institutionen för nordiska språk och inom VAKKI för goda kommentarer som jag fått på våra seminarier och arbetsmöten. Ett varmt tack vill jag ytterligare framföra till historiker Nils Erik Villstrand som bjudit mig på en historikers synvinkel på temat. Professorerna Nils Erik Villstrand och Lennart Hellspong vill jag tacka också för de berikande kommentarer som de gett då de förgranskat mitt manuskript.

För ekonomiskt understöd tackar jag forskarskolan Langnet. Förutom lönen har Langnet även finansierat flera av mina konferens- och kursresor både i Finland och utomlands, vilket har varit både nyttigt och motiverande under det relativt ensamma forskningsarbetet. Dessa resor kan inte övervärderas med tanke på hur de har befrämjat arbetet genom att jag har fått nya tankar och synpunkter. Därtill har jag alltid när jag presenterat mitt arbete inför olika åhörare fått erfarenheter som är livsviktiga för en ung forskare, utan vilka en forskare inte klarar av sitt arbete.

Tiina Lammervo tackar jag för hjälpen med språket i de engelska textpartierna i min avhandling och Anna-Maria Nordman för språkgranskning av den svenska texten.

Seinäjäki i september 2005

Tiina Männikkö

INNEHÅLL

FÖRORD	3
TABELLER OCH FIGURER	8
ABSTRACT	10
1 INLEDNING	11
1.1 Syfte	13
1.2 Metod	20
1.3 Avhandlingens disposition	25
2 MATERIAL	28
2.1 Utgångspunkter	30
2.2 Vetenskapligt material	33
2.3 Populärvetenskapligt material	36
2.4 Lexikogrammatisk struktur	38
2.4.1 Kvantitativa aspekter	38
2.4.2 Terminologiska iakttagelser	42
3 HISTORIA SOM VETENSKAP	49
3.1 Olika klassificeringar av vetenskap	49
3.2 Historievetenskapens särdrag	55
3.2.1 Historievetenskap i samhället	56
3.2.2 Objektivitet	59
3.2.3 Historievetenskap som berättande	64
3.3 Popularisering av historievetenskap	67
4 BERÄTTANDE DRAG	73
4.1 Definitioner av centrala begrepp	74

4.2	Mänskliga aktörer	80
4.3	Den berättande strukturen	90
4.3.1	Platsbundna element	91
4.3.2	Evaluering	94
4.4	Berättelser i vetenskapliga och populärvetenskapliga framställningar	98
5	MÄNSKLIGA AKTÖRER	103
5.1	Utgångspunkter och tillvägagångssätt	105
5.2	Alla mänskliga aktörer i materialet	109
5.3	Centrala mänskliga aktörer	111
5.3.1	De mest frekventa aktörerna	114
5.3.2	Aktörer med den största räckvidden	116
5.4	Mänskliga aktörer i den utomtextuella verkligheten	119
5.4.1	Referenter: forskare, offentliga personer, privatpersoner	119
5.4.2	Referenser: egennamn, personbetecknande substantiv	122
5.5	Författarnärvaro	131
5.6	Diskussion	145
6	MINIMALA NARRATIVER	149
6.1	Utgångspunkter	149
6.2	Funktioner	152
6.2.1	Att ge information	153
6.2.2	Att stöda ett argument	156
6.2.3	Att sammanfatta innehållet	160
6.3	Diskussion	162
7	EVALUERING	167
7.1	Utgångspunkter	168
7.2	Global evaluering	171

7.2.1	Intressant tema	171
7.2.2	God text	175
7.3	Lokal evaluering	177
7.4	Diskussion	192
8	FUNKTIONSSTRUKTUR	196
8.1	Utgångspunkter	198
8.1.1	Den retoriska strukturen i en vetenskaplig text: början och slutet	199
8.1.2	Den berättande strukturen: början och slutet	204
8.2	Det vetenskapliga materialet	207
8.2.1	Inledningar	207
8.2.2	Avslutningar	209
8.2.3	Jämförande diskussion	212
8.3	Det populärvetenskapliga materialet	218
8.3.1	Inledningar	218
8.3.2	Avslutningar	223
8.3.3	Jämförande diskussion	225
9	DISKUSSION	228
	SUMMARY	238
	LITTERATUR.....	246

TABELLER OCH FIGURER

TABELLER

1	Det vetenskapliga materialet.	33
2	Det populärvetenskapliga materialet.	36
3	De vanligaste meningstypernas andel i materialet (h = huvudsats, b = bisats).	39
4	De procentuella andelarna institutioner, människogrupper och enskilda människor av alla mänskliga aktörer i materialet.	110
5	De fem mest frekventa referenterna i varje artikel enligt abstraktionsgrad (fetstil = den mest konkreta aktören, understreckad = mindre definierad aktör, kursiv = ännu mindre definierad aktör, normal stil = den mest abstrakta aktören).	115
6	De fem aktörer som har den största räckvidden i varje artikel (fetstil = den mest konkreta aktören, understreckad = mindre definierad aktör, kursiv = ännu mindre definierad aktör, normal stil = den mest abstrakta aktören).	118
7	Mänskliga aktörer i den utomtextuella verkligheten, i absoluta tal.	120
8	De språkliga referenserna till referenter i den utomtextuella verkligheten, i absoluta tal.	123
9	Författarjagen i de vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklarna, i absoluta tal.	133
10	De minimala narrativernas (MN) antal och placering i varje artikel.	152
11	De minimala narrativernas (MN) antal och funktioner i varje artikel (F1 = att ge information, F2 = att stöda ett argument, F3 = att sammanfatta innehållet).	164
12	De analyserade evaluerande medlen i mitt arbete.	170
13	De analyserade evaluerande medlen i det vetenskapliga och det populärvetenskapliga materialet.	193

14	De retoriska stegen i inledningarna.	201
15	De retoriska stegen i avslutningarna.	203
16	Inledningstyper enligt Whately (1846).	206
17	Längden i antal meningar och antal stycken i det inledande avsnittet i varje vetenskaplig artikel.	207
18	De analyserade retoriska stegen i de inledande avsnitten i det vetenskapliga materialet.	208
19	Längden i antal meningar och antal stycken i det avslutande avsnittet i varje vetenskaplig artikel.	209
20	De analyserade retoriska stegen i de avslutande avsnitten i det vetenskapliga materialet.	210
21	Längden i meningar och antal stycken i det inledande avsnittet i varje populärvetenskaplig artikel.	219
22	Inledningstyper enligt Whately (1846) i det populärvetenskapliga materialet.	220
23	Längden i meningar och antal stycken i det avslutande avsnittet i varje populärvetenskaplig artikel.	223

FIGURER

1	De olika delanalyserna i undersökningen.	25
2	Strukturen i en berättande framställning (jfr Labov 1972: 369). Framställningen börjar med intron och utvecklas via bakgrund och händelsesekvens och får sin lösning med resultat och koda. Evaluering beskrivs som en cirkel och pilarna från den betyder att evaluerande medel kan finnas överallt i framställningen.	95
3	Undersökningens aspekter på mänskliga aktörer i materialet.	106

ABSTRACT

Männikkö, Tiina (2005). Historikern som berättare i vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar (Historian as narrator in academic and popularized articles). *Acta Wasaensia* 146, 262 p.

In my thesis I study academic and popularized articles in history written by academic historians in Swedish. The focus is on the narrative level, i.e. I concentrate on comparing narrative aspects in selected articles in these two genres.

The material consists of five academic and five popularized articles written by ten Swedish historians in Swedish. The academic articles are published in *Historisk Tidskrift* in 1997–1999. *Historisk Tidskrift* is a Swedish journal which publishes academic articles in the field of history in Scandinavian languages (most of them in Swedish). The popularized articles are published in *Populär Historia* in 1997–1998. *Populär Historia* is a Swedish popular science magazine which publishes articles about historical issues.

The narrative features studied in my thesis are the use of human referents, i.e. what kinds of human actors historians refer to in their texts, and what kinds of references they use to refer to human actors. I am also interested in what kinds of human actors have central roles in the articles.

The other narrative feature examined is the series of events presented in the articles, i.e. to what extent do the academic and popularized articles in the field of history include story-like elements (called minimal narratives in my thesis). The term ‘minimal narrative’ refers to all series of events that recapitulate past events and involve human actors. One criterion of a minimal narrative is that it should include at least two event clauses that are ordered according to the original chronology of the events. I am also interested in the functions the series of events have in the articles, i.e. why the historians have included story-like elements in their academic and popularized articles.

The third feature studied in my thesis is the use of evaluative devices in the articles. With evaluative devices I refer to expressions which are on the one hand used to emphasize the main points in the text, and on the other hand used to justify to the reader why the article is worth reading, i.e. identify its “raison d’etre”.

The fourth feature studied is the beginning and the end of the articles, the first and the last section of each article. My aim is to study if these articles include similar elements to academic articles/narrative presentations in general.

Tiina Männikkö, University of Vaasa, Department of Scandinavian Languages, P.O.B 700, FI- 65101 Vaasa, Finland.

Key words: academic history, popularized history, narrative elements, human actors, minimal narratives, evaluative devices, functional structure

1 INLEDNING

Historia definieras som ”den generelle redegørelse for de menneskelige samfunds og nationers omskiftelser gennem tiderne” (Collin & Køppe 1995: 11) och termen historia syftar då på historieforskning och historieskrivning, dvs. det som historiker forskar i, deras arbetsprocesser och -resultat, historia som vetenskapsgren.

Man har ofta diskuterat om historia i och för sig kan kallas vetenskap eller inte. Den som på 400-talet f Kr förde ut historieskrivningen ur sagornas och myternas värld var Herodotos, som fortfarande kallas för historieskrivningens fader (*Herodotos historia* 2000: 5). Den som brukar kallas för historievetenskapens fader är den tyske historikern Leopold von Ranke, som i början av 1800-talet inledde den period då historien omformades från konst till vetenskap (Odén 1989: 165). Tidigare såg man historia som en del av litteraturen i vid mening (Martin 1986: 71). Diskussionen om historieskrivningens vetenskapsvärde tillspetsades på 1960-talet, då man även talade om en kris inom humaniora (se Odén 1982: 9; 1989: 170). (Historievetenskapens särdrag diskuteras utförligare i kapitel 3.)

Historia omtalas ofta som ett speciellt fall bland vetenskaperna med avseende på teknolekt och popularisering (t.ex. Hellspong & Ledin 1997: 17; Laurén, Myking & Picht 1997: 36ff.; Martin 1999: 339). Historievetenskapliga texter har dock sällan stått i fokus i fackspråkliga undersökningar¹. När man har studerat språket i historievetenskapliga texter har det framgått att historikernas texter ligger nära allmänspråkliga texter (Laurén & Nordman 1987: 32). Man har i vissa sammanhang jämfört historievetenskapliga texter med konst och skönlitteratur på grund av de estetiska drag som finns i historietexterna (t.ex. Odén 1981: 55; 1989; Hellspong & Ledin 1997: 17).

---

¹ Tønneson (2001) har till exempel analyserat populärvetenskapliga texter i historia med syfte att studera vetenskapsbilder (hur man beskriver historievetenskap i populärvetenskapliga texter), dialog och författarnärvaro i dem. Därtill har Breivega (2003) analyserat argumentation i vetenskapliga artiklar inom tre fackområden (medicin, historia och språkvetenskap).

Att historia är en speciellt berättande vetenskapsgren kan ha sin förklaring i att historieskrivningens klassiska uttrycksform redan på Platons och Aristoteles tid var berättandet (narrationen), medan uttrycksformen för de andra vetenskaperna var samtalet (dialogen) (Odén 1989: 164). Sambandet mellan berättandet och historievetenskapen har varit föremål för undersökning i över åtminstone två hundra år. En svensk filosof, Benjamin Höijer, skrev i *Litteratur-Tidningen* 1796 (Höijer [1796] 1999: 66–67) om berättelsernas betydelse i historieskrivningen: ”Den första undersökningen i detta ämne måste gå ut på att bestämma naturen av en berättelse i allmänhet.” Otoliga berättelseforskare har därefter försökt lösa problemet med att definiera *berättelse*, men fortfarande kvarstår problemet (Stein 1982: 488). (Mer om historievetenskap som berättande i avsnitt 3.2.3.)

I mitt arbete studerar jag berättande drag i vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar inom historia. Min undersökning faller därmed inom fackspråksforskningen, men den skiljer sig från övriga fackspråksstudier i fråga om den metod jag använder. Att jag har valt att fokusera på förekomsten av berättande drag i de ovannämnda genrer² beror både på historievetenskapens ursprung i muntliga berättelser och på den ontologiska³ strukturen hos historievetenskapen även idag. Om man vill klargöra vad som är speciellt för texter inom just historievetenskapen måste man utveckla en metod för detta. De metoder som man vanligen använder i fackspråksforskningen är mångsidiga, men de räcker inte till för det vetenskapsområde som jag studerar. En terminologisk studie av begrepp inom historievetenskapen, till exempel, är klart begränsad på grund av att historievetenskapen hör till de fackområden som lånar sina begrepp och termer från andra vetenskaper i stället för att skapa en egen begreppsapparat och egna termer (se närmare avsnitt 2.4.2).

---

² Utmärkande för en genre är att den är en produkt av det som sker i ett samhälle; i mitt arbete är det fråga om den populärvetenskapliga genren och den vetenskapliga genren i det svenska samhället (se Ledin 1996: 29-34; Hellspång 2001: 74; se nedan början av kapitel 2).

³ Ontologi definieras som ”en lära om de säregna och (väsens-)nödvändiga dragen hos det varande” (Filosoflexikonet 1993).

1.1 Syfte

Fastän historiens vetenskaplighet ibland har blivit ifrågasatt och språket i historievetenskapliga texter ligger närmare allmänspråket än fackspråket, utgår jag i mitt arbete ifrån att det finns en skillnad mellan vetenskapliga och populärvetenskapliga texter inom historia. Detta motiverar jag med att det finns olika medier för vetenskaplig och populärvetenskaplig historia. Det finns t.ex. tidskrifter som innehåller enbart populärvetenskapliga artiklar i historia. Målgruppen för dessa tidskrifter är den stora allmänheten som är intresserad av det förflutna.

Skillnaderna mellan de två genrerna, den vetenskapliga och den populärvetenskapliga, kan bli synliga på olika nivåer i texterna. Jag har valt att studera berättande drag i genrerna. Jag har alltså för avsikt att koncentrera mig på ett särdrag som är, och alltid har varit, centralt i historievetenskapen.

Övergripande syfte

Det övergripande syftet med mitt arbete är att utreda om skillnader mellan de två genrerna inom historia återspeglas i berättande drag, samt vilka dessa skillnader är. Med berättande drag avser jag sådana drag som är typiska för berättande framställningar (se närmare kapitel 4). En historiker kan lätt använda berättande drag i sin text på grund av själva vetenskapsområdets karaktär. Historikern kan dock även välja att undvika berättande drag och skriva icke-berättande (*nonnarrative* enligt White 1987: 2). Därför är det också intressant att ta reda på i vilken mån det förekommer berättande drag i de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna inom historia.

Berättande drag är intressanta i samband med båda genrerna inom historia. Genom att synliggöra eventuella skillnader (och likheter) mellan vetenskapliga och populärvetenskapliga texter inom historia, tror jag att man kan säga något även om historia som vetenskapsgren.

Med tanke på mitt begränsade material kan utgångspunkten för min granskning inte vara kvantitativ utan främst kvalitativ. Jag anknyter mina analyser till den vetenskapsteoretiska bakgrund som jag ger för historia som vetenskap (kapitel 3). De resultat som jag får genom mina analyser kommer jag att i mån av möjlighet jämföra med andras forskningsresultat. På det sättet har jag fler möjligheter att pröva allmängiltigheten hos mina resultat. Det begränsade materialet ger mig också möjligheter till närstudier. Närstudierna har ett eget värde, eftersom det då är möjligt att upptäcka fenomen som går förbi den som studerar en stor textmängd.

Man kan förvänta sig att det finns fler berättande drag i populärvetenskapliga än i vetenskapliga artiklar eftersom de som skriver populärvetenskapliga artiklar uppmanas att skriva berättande (Fjæstad 1993). Den som arbetar med vetenskapliga artiklar styrs däremot mer av fackområdets konventioner (Koskela 1997a: 56). Utgående från diskussionen om historievetenskapens ursprung kan dock även de vetenskapliga artiklarna inom historia väntas innehålla berättande drag (se också Jarrick & Söderberg 1993: 44ff.). I mitt arbete kommer jag inte att ta ställning till om artiklarna är bra eller mindre bra på basis av att de innehåller/inte innehåller berättande drag.

Delsyfte 1

Man har kunnat urskilja vissa drag som ingår i s.k. ideala berättande framställningar, dvs. berättelser. Ett sådant drag är förekomsten av mänskliga aktörer. En berättande framställning skall alltså alltid innehålla åtminstone en människa eller en annan personifierad aktör (de Beaugrande 1982: 407ff.). I allmänhet väljer skribenten vilka referenter av alla möjliga referenter som han skall referera till i sin text, samt hurdana referenser han skall använda för att ange de valda referenterna (se Karvonen 1995: 39–40; Heikkinen 1999: 141). Detta gör även historikerna när de skriver. Ett delsyfte med mitt arbete är därför att analysera de språkliga referenserna till mänskliga aktörer i artiklarna. Jag är intresserad av att utreda om aktörerna i materialet kan kategoriseras som enskilda

människor, människogrupper eller institutioner. Att institutionalisera aktörer är ett sätt att generalisera. Vill man skriva konkret skall man skildra enskilda människor. (Se Hellspong & Söderberg 1975: 37–38; Hellspong 2001: 71; Vuori 2001: 122–123.) Därför är det intressant att undersöka om det finns en skillnad mellan vetenskaplig och populärvetenskaplig historieskrivning i fråga om de mänskliga aktörer som omtalas, dvs. om man helst talar om institutioner som har mänskliga egenskaper, om människogrupper eller om enskilda människor i någondera genren. Dessutom är det intressant att ta reda på vilka av dessa aktörer som är centrala i artiklarna.

Därtill vill jag granska hurdana (vilka typer av) enskilda människor författarna refererar till, dvs. vilken roll de här människorna har i kontexten, samt vilka språkliga uttryck författarna använder för att referera till människor. I detta sammanhang är jag intresserad av referenser till sådana mänskliga aktörer som har (eller har haft) en exakt motsvarighet i det verkliga livet. Sådana aktörer kallar jag för personer i den utomtextuella verkligheten (mer om dessa i kapitel 5).

En mänsklig aktör som författaren kan referera till är författaren själv. I min undersökning är jag också intresserad av hur författarens närvaro syns i artiklarna samt hurdan uppfattning läsaren får om författaren i de olika genrer. Enligt Mauranen (1993: 178) är uttryck som avslöjar författarens medvetenhet om läsaren sällsynta i vetenskapliga framställningar. Detta stöds också av Hellspong (2000b: 66) som konstaterar att det i vetenskapliga artiklar helst borde finnas en viss distans mellan textjag och textdu, medan man i de populärvetenskapliga artiklarna gärna skall visa sin kamratrelation till läsaren.

Det är just människor läsaren är intresserad av och därför bör man inkludera människor (eller andra liknande varelser) i sin text om man vill skriva intressant (Larsson 1985: 11). Även i skrivanvisningarna för dem som skriver populärvetenskapliga artiklar uppmanas skribenterna att tillägga människor i texten när de populariserar (Fjæstad 1993). Detta grundar sig på tanken att vetenskapliga texter sätter saker i fokus medan man i populär-

vetenskapliga texter bör fokusera på människor (Koskela 2002: 33). Tack vare sin ontologiska struktur är historia en vetenskapsgren som undersöker objekt som står nära människor (Collin & Køppe 1995: 10–11). Därför kan man anta att författarna även i de vetenskapliga artiklarna inom området historia inkluderar människor. Eftersom människorna i historieskrivningen har konstaterats fungera som sällskap åt läsaren (Halldén 1983: 41), kan jag tänka mig att författarna i de populärvetenskapliga artiklarna t.o.m. medvetet har tagit med människor. I de vetenskapliga framställningarna är sällskapet däremot knappast en motivering till något medvetet val att berätta om människor.

Delsyfte 2

'Berättelse' är ett begrepp som det finns ett flertal definitioner på (mer om olika definitioner i avsnitt 4.1). När man har definierat en minimal narrativ, dvs. en berättelse på elementär nivå, har utgångspunkten varit den grammatiska formen hos de satser (självständiga satser med det finita verbet i indikativ och i tempus preteritum eller historiskt presens) som presenterar händelser. Därtill har man påpekat den kronologiska ordningen som händelserna i en minimal narrativ skall följa. (Labov & Waletzky 1967: 27–29; Labov 1972: 360–362; Polanyi 1982: 510.)

Ett delsyfte med mitt arbete är att granska om de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna innehåller händelsesekvenser som uppfyller de krav som ställs på de minimala narrativen (se en närmare definition på *minimal narrativ* i avsnitt 4.1). Eftersom historia kan definieras som "vetenskapen om mänsklighetens politiska, sociala och kulturella *utveckling* [min kursivering]" (*Svensk ordbok* 1986), antar jag att även vetenskapliga texter i historia fortfarande kan innehålla sekvenser där författaren presenterar förflutna händelser i kronologisk ordning. De eventuella minimala narrativen i materialet studerar jag även för att ta reda på vilken funktion de har i helheten (se närmare i avsnitt 4.4).

Delsyfte 3

Enligt Labov och Waletzky (1967: 32–42; Labov 1972: 366) är evaluering (*evaluation* i originalet) en central del i den berättande strukturen. Med evaluering avses de medel som understryker huvudpoängen i framställningen och som motiverar varför den är värd att berätta och intressant. I och med evaluerande medel avslöjas författarens egen inställning till, åsikt om och värdering av det som han berättar om. Fastän Labov och Waletzky som material i sina undersökningar har använt muntliga responser som uppstått som svar på en viss fråga, är begreppet 'evaluering' dock centralt i vilken framställning som helst. Den modell för berättande framställningar som Labov och Waletzky (1969) skapat går att anpassa även på mitt material som dock skiljer sig från deras material t.ex. i fråga om längden och framställningssättet (muntligt vs skriftligt). Mitt material liknar de muntliga svaren som Labov och Waletzky (1967) analyserat åtminstone på så sätt att berättaren både i svar och i artiklar avsiktligt har försökt berätta strukturerat och sammanhängande och försökt se till att händelserna får explicit uttryck i berättelsen.

De funktioner som evalueringen fyller, dvs. att understryka huvudpoängen i framställningen och motivera varför den är värd att berätta och intressant, måste fyllas även i vetenskapliga texter. Även i dem, och säkert också i de flesta framställningar, är det viktigt att det mest betydelsefulla innehållet lyfts fram tillräckligt klart och tydligt för att läsaren lätt skall kunna uppfatta det (Mauranen 1993: 205). De evaluerande medlen utgör därmed en viktig komponent i vetenskapliga texter, trots att dessa texter vanligen har uppfattats som enbart sakliga och opersonliga (Hunston 1994: 192).

Ett delsyfte med mitt arbete är att studera användningen av evaluerande medel i artiklarna. Däremot är det som evalueras inte av intresse här (jfr t.ex. Hunston 1994: 194).

Delsyfte 4

På samma sätt som evaluering är en del av en berättande framställning, är också intro (*abstract*) och koda (*coda*) element i den. Intro och koda är de element i en berättelse som inleder och avslutar den. Skillnaden mellan evaluering å ena sidan och intro och koda å andra sidan är att de två senare alltid har sin bestämda plats i funktionsstrukturen (för definitionen på begreppet 'funktionsstruktur' se kapitel 8). Evalueringen kan däremot ta sig olika uttryck i texten. För det första kan textens huvudtema i sig fylla en evaluerande funktion, vissa teman är alltid berättarvärda (Labov 1972: 370, se även avsnitt 4.3.2). För det andra kan vissa språkliga konstruktioner och texttypografiska medel fungera som evaluering (se kapitel 7). Det är naturligtvis också möjligt att ett visst avsnitt i en text har bara en evaluerande funktion, men samma avsnitt kan samtidigt fungera till exempel som intro eller koda (se figur 2 i avsnitt 4.3). (Labov & Waletzky 1967: 41; Labov 1972: 369.) Därför har jag i mitt arbete valt att diskutera evaluerande medel separat i kapitel 7 och intro och koda i kapitel 8.

I kapitel 8 har jag för avsikt att studera det första och det sista avsnittet i varje artikel med tanke på den funktionsstruktur som artikeln följer. I den berättande strukturen har intro och koda sina egna funktioner med tanke på helheten. Början och slutet av en vetenskaplig framställning är också av speciellt intresse med tanke på hur hela framställningen når sitt mål (Mauranen 1993: 35–36). När man har analyserat början och slutet av vetenskapliga artiklar har man kommit fram till att dessa delar har vissa innehållskomponenter som bildar deras retoriska struktur (se t.ex. Swales 1990: 137ff.). Ett syfte med mitt arbete är därför att studera början och slutet av artiklarna för att se om de innehåller samma komponenter som den retoriska strukturen i vetenskapliga artiklar vanligen innehåller. Jag utgår från teorier inom berättelseforskning, diskursanalys samt retorik⁴. Retoriken är alltid viktig i vetenskapliga framställningar och den är ett

---

⁴ Med retorik förstås här det praktiska studiet av ändamålsenlig kommunikation i konkreta situationer (se Hellspong & Ledin 1997: 240).

betydelsefullt hjälpmedel som även de populärvetenskapliga skribenterna har till sitt förfogande när de skriver. Man har också konstaterat att början och slutet av en vetenskaplig artikel är de mest retoriska delarna av helheten: I början skall man övertyga läsaren att temat är intressant och få denne att läsa vidare, i slutet skall man övertyga läsaren om det riktiga eller viktiga i de resultat man fått. (Mauranen 1993: 35–36.)

Forskningsfrågor

De frågor som jag önskar få svar på i mitt arbete är följande:

- Refererar författarna i vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar till mänskliga aktörer som enskilda människor, människogrupper eller institutioner?
- Vilka mänskliga aktörer är mest synliga, dvs. kan tänkas vara centrala i vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar?
- Hurdana (vilket slags) mänskliga aktörer i den utomtextuella verkligheten (dvs. referenter som har eller har haft en exakt motsvarighet i verkligheten) refererar artiklarna till? Är det fråga om privatpersoner, offentliga personer eller forskare? Hur identifieras dessa aktörer, dvs. hurdana referenser (språkliga uttryck) till mänskliga referenter innehåller vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar?
- Hur syns författaren själv samt relationen mellan skribenten och läsaren i artiklarna?
- I vilken utsträckning innehåller artiklarna s.k. minimala narrativer, dvs. sekvenser där händelserna presenteras i kronologisk ordning i narrativa satser (se definitionen i 4.1)? Vilka funktioner fyller dessa i artiklarna?
- Vad för slags evaluerande medel använder skribenterna för att poängtera det viktigaste i innehållet och för att påpeka varför artikeln är värd att läsa och intressant?
- Hur konstrueras textens början och slut i de vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklarna?

Det övergripande syftet med mitt arbete är alltså att analysera vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar inom historievetenskapen för att utreda om skillnaderna mellan dessa två genrer kommer fram i berättande drag. De fyra delsyftena är att studera mänskliga aktörer, förekomsten av minimala narrativer, förekomsten och utformningen av evaluerande medel samt inledningar och avslutningar i artiklarna. Förutom skillnader mellan genrer vill jag även granska drag som är gemensamma för genrer och som därmed berättar någonting om historia som ämne.

1.2 Metod

Den metod jag använder är diskursanalys. Jag använder för det mesta kvalitativa metoder. Det finns dock ett kvantitativt inslag i analysen av mänskliga aktörer i kapitel 5, där en viss kvantifiering behövs för att få fram tendenser i artiklarna. Den kvantitativa analysen måste dock även i kapitel 5 kompletteras med en närmare, kvalitativ undersökning av fenomenen bakom siffrorna.

Diskursanalysen som metod innebär att jag diskuterar artiklarna i förhållande till kontexten. Jag ser de aktuella genrer som produkter av det som sker i den vetenskapliga och populärvetenskapliga verksamheten (Ledin 1996: 29–34; Hellspong 2001: 74). Att jag har valt en definition som utgår från samhällets påverkan beror även på att mitt undersökningsmaterial har uppkommit i ett samhälle som har sina karakteristiska drag jämfört med andra motsvarande samhällen (dvs. historievetenskapen i Sverige är klart nationellt präglad, se närmare kapitel 2 och avsnitt 3.2.1). Detta kan ha påverkat även de aktuella genrer. Därför måste kontexten tas i beaktande i analysen och i de slutsatser som jag drar på basis av den. (Se Hellspong & Ledin 1997: 51–52.) Som jag ser det påverkas de innehållsliga och språkliga val som skribenterna i genrer gör av den roll som dessa texter spelar i samhället. Eftersom mitt material representerar

genrer enbart ur ett samhälle kan de resultat som jag får inte tänkas direkt gälla historikers sätt att skriva i andra samhällen (se dock avslutningen i kapitel 9).

De vetenskapliga artiklarna utgör en del av den diskussion som förs inom forskarsamfundet vid universiteten medan bakgrunden till de populärvetenskapliga artiklarna är att minska klyftan mellan forskarna och allmänheten. Det senare är ett viktigt syfte som speciellt historievetenskapen har på grund av det intresse som den stora allmänheten har för teman i historia (se avsnitt 3.2.1). Den samhällliga strukturen syns i mitt arbete speciellt i analysen av mänskliga aktörer där de aktörer som artiklarna innehåller delas in i grupper som delvis baseras på aktörernas roll i samhället (forskare, offentliga personer, privatpersoner). Därtill kommer samhällets påverkan att synas i de evaluerande medel som författarna använder (t.ex. i jämförelse med situationen i andra länder).

Jag gör en vertikal⁵ analys av en teknolekt, historiens teknolekt, och jag jämför två textgenrer, vetenskaplig och populärvetenskaplig artikel, där man använder samma teknolekt. Min analys är därför på många ställen komparativ, men jag är inte nödvändigtvis inriktad på skillnader, utan även på likheter. (Se Nordman 1992: 10; Hellspong 2001: 56.)

Jag inleder analysen med att excerpera de språkliga uttryck som författarna använt för att syfta på mänskliga aktörer i artiklarna. Först analyserar jag hur de mänskliga aktörerna kan indelas i tre kategorier, nämligen institutioner, människogrupper och enskilda människor (närmare om indelningsprinciperna i avsnitt 5.1). Med referensbindningsanalysens metoder granskar jag även hurdana aktörer som är centrala, dvs. mest synliga i artiklarna. Den här metoden utgår från tanken att de mest centrala personerna syns mest i texten och att referenser till dessa personer placeras överallt i texten, eventuellt från början till slut (jfr Nyström 2001: 63). I samband med den här analysen

---

⁵ En horisontal analys skulle innebära en jämförelse mellan olika teknolekter enligt Nordman (1992: 10).

studerar jag både referensernas antal samt deras placering i varje artikel. Jag preciserar metoden närmare i samband med analysen i avsnitt 5.1.

Jag granskar även närmare sådana mänskliga aktörer som har (eller har haft) en exakt motsvarighet i den utomtextuella verkligheten. För det första analyserar jag referenterna i den utomtextuella verkligheten. Den här analysen innebär en analys av de roller som dessa aktörer har i kontexten. Jag indelar alla referenter (i den utomtextuella verkligheten) i tre kategorier: forskare, offentliga personer och privatpersoner. Jag har skapat kategorierna på basis av mitt material, men de går att i viss mån jämföra med kategorier som andra forskare har hittat i andra slags material (se diskussionen om olika indelningsprinciper i avsnitt 4.2).

För det andra studerar jag de språkliga referenserna till referenter i den utomtextuella verkligheten. Först ser jag på materialet på lexikalisk nivå och undersöker de fall där författaren har refererat till en enskild människa med egennamn. Sedan ser jag på materialet på semantisk nivå och undersöker de fall där författaren har refererat till en människa med ett personbetecknande substantiv utan egennamn⁶.

Därtill är jag intresserad av att utreda hur en mänsklig aktör, nämligen författaren själv, samt dennes relation till läsaren syns i artiklarna. Jag analyserar hur texten refererar till författaren genom att studera användningen av pronomenen *jag*, *vi* och *man* i materialet. Jag granskar även användningen av passiv på sådana ställen där författaren ändå syftar på sig själv. Jag är intresserad av att utreda i hurdana sammanhang författaren väljer att låta sin närvaro och medvetenhet om läsaren synas.

---

⁶ I mitt arbete följer jag därmed den indelning av ordklasser som presenteras i Svenska Akademiens grammatik del 2 (Teleman m.fl. 1999: 7) och behandlar egennamn som skilda från substantiv.

Utgångspunkten för analysen av de minimala narrativerna, början och slutet samt evaluering ligger å ena sidan i den teori om berättande framställningar som ursprungligen är skapad av Labov och Waletzky (1967: 32–42) och Labov (1972: 354ff.). Polanyi (1982; 1989: 15ff.) till exempel har senare anpassat och tillämpat deras teori i sin forskning. Å andra sidan utgår jag från teorin inom diskursanalys och retorik i analysen.

I kapitel 6 analyserar jag förekomsten av de minimala narrativerna (se Labov 1972: 360–361) i materialet samt deras roll i artiklarna. En minimal narrativ definierar jag så att den presenterar minst två händelser med inbördes relation i kronologisk ordning. Därtill måste dessa händelser presenteras i narrativa satser (*event clauses*, se Polanyi 1989: 16–17), dvs. självständiga satser med det finita verbet i indikativ och i tempus preteritum eller historiskt presens (se även Norrby 1998: 36). De narrativa satserna skall presentera händelser som ägt rum i en berättelsevärld (diskursvärld)⁷. De skall också innehålla ett verb som syftar på ögonblicklig, icke-iterativ, avslutad och jakande händelse (se Polanyi 1989: 15–17; Norrby 1998: 61) samt ha åtminstone en mänsklig aktör inblandad i händelserna (se de Beaugrande 1982: 407–410).

Jag är intresserad av de eventuella minimala narrativerna med tanke på deras längd och placering i artiklarna. Jag analyserar dem semantiskt för att få reda på vilka funktioner som dessa sekvenser har i helheten. Analysen baserar sig på teorin om berättelsernas funktioner i vetenskapliga och populariserade texter (mer om det i avsnitt 4.4). I analysen tar jag också i beaktande skribenternas egna signaler om varför de inkluderat minimala narrativer i sina texter. Metoden för analysen av de minimala narrativerna presenteras närmare i avsnitt 6.1.

Det finns en modell för hur ideala, fullständiga berättelser är uppbyggda. Denna struktur, som kan finnas förverkligad i berättande framställningar, är ursprungligen konstruerad av

---

⁷ Med berättelsevärld förstås en värld som är skild från den egentliga världen där skribenten och läsaren befinner sig (Polanyi 1989: 15).

Labov och Waletzky (1967: 32–42). Labov har senare i flera sammanhang kompletterat och tillämpat modellen (t.ex. 1972). Modellen som beskriver helhetsstrukturen i en fullständig berättelse består av sex element, av vilka alla inte behöver ingå i texten för att den skall vara berättande. Strukturen och de olika delarna beskrivs närmare i avsnitt 4.3.

I kapitel 7 analyserar jag evaluerande medel i artiklarna, dvs. sådana medel som har som funktion att lyfta fram varför artikeln är värd att läsa samt vad som är det viktigaste innehållet i den (se Labov 1972: 366–375). Evaluering utgör ett element i den berättande strukturen enligt Labov och Waletzky (1967: 33–39). Det är ett element som kan förekomma på vilken plats som helst i berättelsen, dvs. det är inte bundet exempelvis till början eller till slutet av framställningen. När jag analyserar de evaluerande medlen i artiklarna använder jag förutom andra undersökningar av evaluerande medel även retorik och diskursanalys för att motivera de karakteristika som jag definierar som evaluerande.

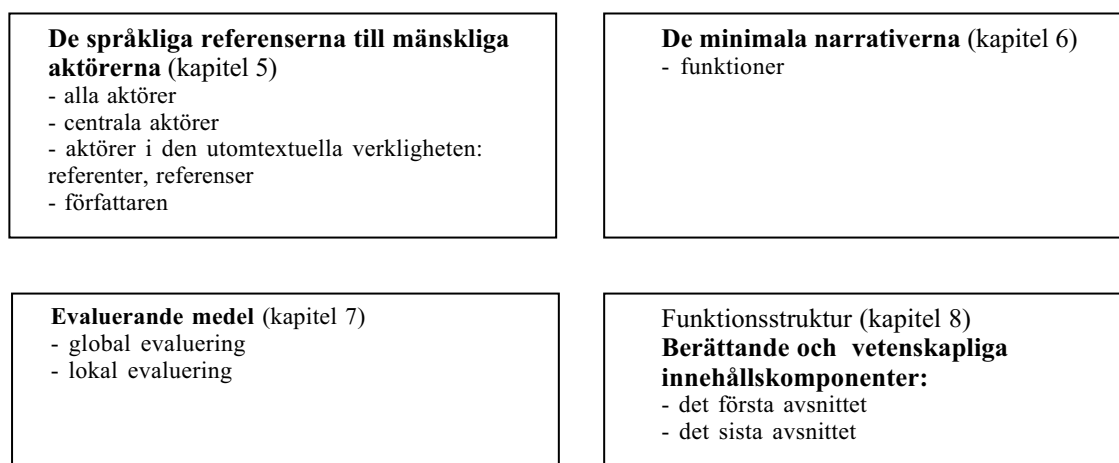
När jag ringar in de evaluerande medlen utgår jag från de funktioner som evalueringen har enligt Labov och Waletzky (1967: 33ff.). Jag granskar de medel som i mitt material fyller dessa funktioner. Jag skapar därmed en egen kategorisering av evaluerande medel. Kategoriseringen gäller bara det aktuella materialet, men kan eventuellt tillämpas på andra liknande texter. (Mer om evaluerande medel i avsnitten 4.3.2 och 7.1.)

I kapitel 8 analyserar jag det första och det sista avsnittet i varje artikel med tanke på det som kan kallas för funktionsstruktur (se Berge 1988: 114–115; Puskala 2003: 44–46). De funktionsstrukturer som jag utgår ifrån i kapitel 8 är den retoriska strukturen (t.ex. Swales 1990: 137ff., presenteras närmare i 8.1.1) som används i vetenskapliga texter samt den berättande strukturen (Labov & Waletzky 1967: 32–42; Labov 1972: 354ff., se även avsnitt 4.3) som används i fullständiga berättelser. Detta betyder att jag utgår från de funktioner som början och slutet av en framställning har å ena sidan enligt berättelseforskningen (den berättande strukturen) samt å andra sidan enligt diskursanalysen (den

retoriska strukturen). Jag använder också retorikens redskap som hjälpmedel i analysen i kapitel 8. Metoden presenteras närmare i avsnitt 8.1.

Av figur 1 framgår de olika delanalyserna i undersökningen.

Figur 1. De olika delanalyserna i undersökningen.

I figur 1 presenterar jag de olika aspekterna som skall tas i beaktande i analysen. Varje fönster i figuren beskriver ett analyskapitel i avhandlingen. Varje fönster innehåller analys både på den språkliga och på den innehållsliga nivån. Det som jag granskar i texten är skrivet med fet stil inom varje fönster. Metoden diskuterar jag närmare i början av varje analyskapitel (5–8).

1.3 Avhandlingens disposition

Avhandlingen består av 9 kapitel. Efter de två inledande kapitlen skisserar jag i de två följande kapitlen upp de teoretiska ramarna för undersökningen. I kapitlen 5–8 redogör jag för analysen och analysresultaten. Avhandlingen avslutas i kapitel 9 med en diskussion om resultaten.

I kapitel 2 presenterar jag materialet. Kapitlet består av fyra olika delar. Först diskuterar jag i avsnitt 2.1 de utgångspunkter som jag använt för materialvalet. I avsnitten 2.2 och 2.3 presenterar jag de två genrerna som artiklarna i mitt material representerar. I samband med den diskussionen redogör jag även för de enskilda artiklarna i undersökningen samt för de grunder på vilka artiklarna valts för analysen. I avsnitt 2.4 presenterar jag den lexikogrammatiska strukturen i artiklarna för att närmare kunna beskriva hur språket i artiklarna ser ut. I avsnitt 2.4.1 diskuterar jag vissa kvantitativa fakta om det undersökta materialet på basis av en analys av meningslängd, meningsstruktur, antalet långa ord och läsbarhet. I avsnitt 2.4.2 diskuterar jag vid sidan av de fackspråkliga kännetecknen på lexikalisk nivå även annat icke-allmänspråkligt ordförråd som används i materialet.

I kapitel 3 diskuterar jag dels historievetenskapen i jämförelse med andra vetenskaper, dels vissa särdrag hos historievetenskapen. De särdrag som jag tar upp är historievetenskapens roll i samhället, objektivitet samt historievetenskap som berättande. Jag diskuterar även popularisering av vetenskap i allmänhet och popularisering av historievetenskap i synnerhet.

I kapitel 4 skisserar jag upp den teoretiska ramen för min undersökning av de berättande drag som senare analyseras i kapitlen 5–8. I avsnitt 4.1 diskuterar jag begreppet 'berättelse' samt de definitioner som man givit på det inom berättelseforskningen. Jag definierar även begreppet 'minimal narrativ' som utgör stommen i den analys som jag gör i kapitel 6. I avsnitt 4.2 diskuterar jag teorin om mänskliga aktörer i olika framställningar. Där ger jag även ramar åt den analys som utförs i kapitel 5. I avsnitt 4.3 diskuterar jag den struktur som fullständiga berättande framställningar vanligen har. Den här teorin ger delvis en bakgrund till analysen i kapitlen 7 och 8. I avsnitt 4.4 diskuterar jag berättelsernas roll speciellt i vetenskapliga och populärvetenskapliga texter för att ge ramar för den analys av de minimala narrativernas funktioner som jag gör i kapitel 6.

I kapitlen 5–8 presenterar jag den egentliga analysen. Kapitlen 5–7 följer samma inbördes struktur. Varje kapitel inleds med en diskussion om utgångspunkter för analysen i detalj samt genomgång av analyserna.

I analysen utgår jag från de valda berättande dragen. I kapitel 5 analyserar jag de språkliga referenserna till mänskliga aktörer i materialet samt författarnas närvaro i artiklarna. I kapitel 6 analyseras de minimala narrativerna och deras funktioner i artiklarna. Kapitel 7 innebär en analys av evaluerande medel i artiklarna.

I kapitel 8 behandlar jag genrerna separat i sina egna avsnitt och utgår från de funktionsstrukturer som dessa genrer vanligen följer. Kapitel 8 innehåller därmed analyser av inledningar och avslutningar i materialet.

Utifrån resultaten av de utförda analyserna för jag i kapitel 9 en avslutande diskussion om de berättande dragen i vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar både i fråga om likheter och skillnader.

Numreringen av exempel, figurer, tablåer och tabeller i mitt arbete är löpande genom hela avhandlingen. I samband med exempel ur materialet anger jag efter exemplet inom parentes förkortningen på den artikel ur vilken exemplet är taget (se tabell 1 i avsnitt 2.2 och tabell 2 i avsnitt 2.3). Därtill anger jag även meningarnas nummer inom parentes i de fall då dessa nummer underlättar förståelsen av analysen.

2 MATERIAL

För att beskriva mitt material och för att ge en bakgrund till resonemangen i mitt arbete presenterar jag först kort de aktuella genrerna, dvs. vetenskaplig och populärvetenskaplig artikel inom historia. I avsnitt 2.1 beskriver jag utgångspunkter för valet av undersökningsmaterial. I avsnitten 2.2 och 2.3 presenterar jag närmare de tidskrifter där de aktuella artiklarna har publicerats samt de enskilda artiklarna i analysen. I avsnitt 2.4.1 presenteras materialet i siffror, dvs. vissa kvantitativa drag som beskriver språket i artiklarna. I avsnitt 2.4.2 iakttar jag däremot artiklarna på den lexikala nivån för att ge en bild av användningen av facktermer och annat icke-allmänspråkligt ordförråd i artiklarna.

Ledin (1996: 29–34) och Hellspong (2001: 74) ser genrer som produkter av det som sker i ett samhälle. Detta uppfattar jag som ett bra sätt att se på genrer speciellt när det är fråga om historia och de genrer som gäller historietexter. Vetenskapliga artiklar har uppstått för att fylla en funktion. De akademiska historikerna har fått möjlighet att presentera sin forskning för kolleger och på detta sätt fört vetenskapen framåt samtidigt som de även skapat sig själva en plats i forskarsamfundet (se Hyland 1999: 342). Den primära funktionen hos vetenskapliga artiklar i dag är att berätta om nya resultat för andra forskare. Att skribenten skapar sig en plats i forskarsamfundet är en följd av den primära funktionen (Mauranen 1993: 19, 35). *Historisk Tidskrift* fungerar som ett officiellt organ för de svenska historikerna och publicerar också recensioner av nya svenska doktorsavhandlingar inom historia (Florén 1998c: 117).

Populärvetenskapliga texter är, enligt Melander (1987: 121), t.o.m. mer känsliga än vetenskapliga texter för förändringar i den sociala kontexten, eftersom de är mer riktade ut mot samhället och vardagsvärlden än de vetenskapliga texterna. De populärvetenskapliga artiklarna inom historia är en klart yngre genre än de vetenskapliga, åtminstone i Sverige (*Populär Historia* kom ut för första gången 1991). Populärvetenskapen uppstod när man märkte att det finns icke-akademiskt utbildade som också vill bekanta sig med

de vetenskapliga undersökningarna i historia. De personer som använder dessa genrer är dock delvis desamma, de populärvetenskapliga artiklarna riktar sig även till akademiska historiker. (Oswalds 1998.)

Eftersom den populärvetenskapliga artikeln är en yngre genre än den vetenskapliga kan den förra dock tänkas vara mindre påverkad av konventioner och regler som uppstått genom tiderna (se dock diskussionen om ingresserna i *Historisk tidskrift* avsnitt 2.1). Enligt Melander (1987: 121–122) skulle det vara möjligt att i ett diakroniskt studium av populärvetenskapliga artiklar få som resultat att de nyare texterna är mer narrativa än de äldre, på grund av att det med nya medier och informationskanaler har uppstått en hårdare konkurrens. De populärvetenskapliga texterna måste alltså konkurrera om läsarna, och därför får texterna en mer narrativ riktning, dvs. skribenten beaktar sin publik. Detta tyder också på att de populärvetenskapliga artiklarna kan vara mer berättande än sina vetenskapliga motsvarigheter.

Både vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar hör till diskursgemenskapen inom historia. En diskursgemenskap utgörs av en social grupp där deltagarna har gemensamma mål och tillgång till en uppsättning genrer som för det mesta bestämmer villkoren för kommunikationen (se Ledin 1996: 17). De deltagare som hör till diskursgemenskapen inom historia är både de som producerar texter om historia och de som läser texter om historia (se Frandsen 2001: 73). Detta betyder att villkoren för kommunikationen påverkas både av forskare (genom att följa konventioner och bryta dem, kritisera andra osv.) och även av den stora allmänheten som påverkar genom att köpa eller inte köpa den populärvetenskapliga tidskriften.

Vetenskapliga och populärvetenskapliga texter är dock inte parallella fenomen, utan den populärvetenskapliga texten kräver vetenskapligt vetande (ofta i form av vetenskapliga texter) för att uppstå. Det är också helt klart att den populärvetenskapliga genren påverkas av den vetenskapliga genren, men inverkan kan också gå åt det andra hållet. När

de populärvetenskapliga texterna (som t.ex. populärvetenskapliga böcker i Sverige) väcker diskussion och får stor uppmärksamhet bland folk, kan detta inverka också på den vetenskapliga genren.

2.1 Utgångspunkter

Materialet för min undersökning består av 5 vetenskapliga och 5 populärvetenskapliga artiklar inom området historia. Alla de tio artiklarna är skrivna av historiker. De vetenskapliga artiklarna är publicerade i *Historisk Tidskrift* mellan åren 1997 och 1999 och de populärvetenskapliga artiklarna är publicerade i *Populär Historia* mellan åren 1997 och 1998. Materialvalet har jag gjort på basis av författaruppgifterna i slutet av artiklarna. Först valde jag bort alla artiklar vilkas författare inte använder titeln historiker (dvs. inte arbetar inom ett universitet). Sedan valde jag ut de artiklar som var skrivna av författare som tjänstgör på en institution med benämningen Historiska institutionen eller Institutionen för historia/historiska studier och som inte anslöt sig till någon mer specialiserad del av historia (idéhistoria, ekonomisk historia, kulturhistoria osv.). Efter detta var valet slumpmässigt.

Först var mitt mål att ha som material tio artiklar av fem skribenter, så att varje skribent skulle ha skrivit både en vetenskaplig och en populärvetenskaplig artikel. Liknande studier om individualstil i fackspråk har genomförts till exempel av Koskela (2000: vetenskapliga texter av en filosof) samt av Laurén och Nordman (1996; 2003: vetenskapliga texter av två sociologer; också Laurén 1997 och Nordman 1997). Detta var dock inte möjligt i mitt fall. Jag fick inte tag på sådana artikelpar i det skedet då det var aktuellt att skaffa materialet för undersökningen. Därför valde jag att betona tidskriften, varför jag tog med endast en tidskrift inom vardera genren, dvs. en vetenskaplig och en populärvetenskaplig tidskrift. På detta sätt tror jag mig få en enhetligare bild av genrer, när alla de vetenskapliga artiklarna och alla de populärvetenskapliga artiklarna är

publicerade i en och samma vetenskapliga respektive populärvetenskapliga tidskrift. Jag har också haft möjlighet att ta i beaktande alla specialkrav som tidskrifterna har när jag har formulerat mina forskningsfrågor. Detta skulle inte ha varit möjligt om jag hade haft tio olika tidskrifter med varierande krav.

I min analys tar jag med endast brödtexten i artiklarna. De vetenskapliga artiklarna som publiceras i *Historisk Tidskrift* innehåller inte nödvändigtvis en inledning, men i två av de vetenskapliga artiklarna finns det ett från brödtexten skilt stycke i början av artikeln. I det ena fallet är det fråga om ett stycke som är kursiverat och i det andra fallet är det första stycket inramat före själva brödtexten. Båda dessa verkar vara skrivna av en utomstående skribent, troligen en redaktör. De innehåller till exempel hela meningar som förekommer i själva texten i något senare skede. Det verkar inte finnas någon klar konvention i fråga om ingresserna i *Historisk Tidskrift*, eftersom bruket varierar mellan olika nummer samt till och med mellan artiklarna i ett och samma nummer⁸. I min analys har jag dock utelämnat ingresserna.

Jag har också utelämnat fotnoterna i de vetenskapliga artiklarna⁹. Detta har jag gjort därför att de för det första skulle kunna utgöra ett tema för en skild undersökning, och för det andra hör fotnoterna inte till brödtexten och deras innehåll inte heller enligt min mening till artikelns huvudinnehåll. De fotnoter som artiklarna har (i genomsnitt 53,4 fotnoter per artikel) innehåller för det mesta hänvisningar till andra källor. Att hänvisningarna ges i fotnoterna och inte i brödtexten beror på tidskriftens konvention. De populärvetenskapliga artiklarna innehåller inte fotnoter.¹⁰

---

⁸ Sättet att skriva en från brödtexten skild inledning varierar mellan olika nummer även i samma årgång. Det finns nummer där man inte alls har skrivit någon skild inledning, nummer där man har inramat en skild inledning före varje artikel, nummer där man har kursiverat en skild inledning samt nummer där man har skrivit en skild inledning med fet stil. Därtill finns det nummer där det förekommer olika typer av inledningar i ett och samma nummer.

⁹ Se dock diskussionen kring exempel 95 i avsnitt 8.2.3.

¹⁰ Fotnoterna i de vetenskapliga artiklarna har jag analyserat skilt i en pilotstudie (se Koskela & Männikkö, under publ.). Av analysen framgick det att fotnoterna inte innehåller minimala narrativer eller personifierade aktörer (exklusive andra forskare). Därmed skulle analysen av dem i samband med brödtexten inte ha påverkat de resultat som jag har fått

I de populärvetenskapliga artiklarna finns det en skild kursiverad ingress före varje artikel. Enligt enkätsvar är dock rubriker, bildtexter och ingresser i *Populär Historia* skrivna av en redaktör (mer om enkäten i Männikkö 2002b: 242ff.; se också avsnitt 3.3). I min analys utesluter jag dem eftersom de inte hör till den brödtext och den helhet som författarna skickat in till redaktionen¹¹. Jag är medveten om att dessa inledningar är av betydelse när det gäller att väcka intresse i början av texten (se kapitel 8). Men redan de versioner som författarna har skickat in till redaktionen borde fungera som självständiga helheter. Därför borde de innehålla alla de drag som författarna vill att skall finnas i dem. Det är förstås möjligt att redaktörerna har gjort ändringar i artiklarna, men det kan jag egentligen inte uttala mig om. En jämförande analys av originalversionerna av två av de populärvetenskapliga artiklarna och de publicerade/redigerade versionerna har visat att redaktörerna inte har gjort stora ändringar i texten (se Männikkö 2002b). Detta bekräftas även av en enkätundersökning (Männikkö 2002b) samt huvudredaktörens åsikter om de ändringar som man vanligen gör i *Populär Historia* (Oswalds 1998).

I en jämförande analys av publicerade versioner och originalversioner av populärvetenskapliga artiklar i *Populär Historia* har det kommit fram att en av de vanligaste ändringarna som redaktörerna hade gjort var att förkorta originaltexterna. En närmare analys av ett artikelpar visade att redaktörerna hade förkortat artikeln genom att de hade utelämnat det sista avsnittet. (Männikkö 2002b.) Detta tyder på att redaktörerna i den populärvetenskapliga tidskriften (*Populär Historia*) använder samma metoder som nyhetsredaktörerna i allmänhet, dvs. ifall den inskickade texten är för lång utelämnas de sista delarna av den före publiceringen (principen med fallande nyhetsvärde, jfr t.ex. Bell 1991: 154).

(undantaget utgör förstås antalet forskarreferenter, men redan brödtexten har visat att de finns rikligt med andra forskare i de vetenskapliga artiklarna och att dessa saknas i de populärvetenskapliga artiklarna. Därmed skulle analysen av fotnoterna bara ha påverkat kvantitativt). Fotnoter i historievetenskapliga artiklar har analyserats också av t.ex. Blåsjö (2005).

¹¹ Dock kunde ingresser och rubriker i artiklarna ensamma utgöra material för en skild analys, som säkert skulle avslöja viktiga fakta också om funktionella aspekter (se t.ex. Nordman 1995: 180ff.).

Det vetenskapliga materialet består sammanlagt av 27618 ord och det populärvetenskapliga materialet av 11079 ord. Det har varit viktigt att ta med lika många artiklar inom båda genrer, fastän det vetenskapliga materialet på det sättet blir över två gånger så omfattande som det populärvetenskapliga materialet. Skillnaden i längden har inte så stor betydelse i den strukturella analysen. I analysen av de mänskliga referenterna kan detta däremot påverka resultaten. Jag tror dock att även i fråga om den analysen skulle olika antal artiklar per genre ha kunnat ge missvisande resultat eftersom materialet då skulle ha behandlat flera teman och därmed också flera mänskliga aktörer.

När jag har valt artiklarna har skribenternas kön inte varit ett urvalskriterium även om jag på basis av diskussionen kring detta (se t.ex. Kaartinen & Korhonen 2001) inser att det kunde vara intressant att jämföra också könen (se även Laurén & Nordman 2003: 81ff.).

2.2 Vetenskapligt material

I tabell 1 presenteras de vetenskapliga artiklarna i undersökningen: deras rubrik, författare, omfång (bortsett från den eventuella ingressen, sammanfattningen på engelska och litteraturförteckningen) samt deras publiceringstid. Inom parentes efter rubrikerna anges också de förkortningar som jag använder för artiklarna senare i mitt arbete (VET1-VET5).

Tabell 1. Det vetenskapliga materialet.

Artikel	Författare	Omfång i ord	Publicerad
Tradition eller tävling? Nordiska spelen och kampen om vad idrott är (VET1)	Jens Ljunggren	6455	3/1997
Det bekönade medborgarskapet. Skoarbeterskor, fackförening och parti under 1920- och 30-talen (VET2)	Gunnela Björk	4776	3/1998
Tidelagaren och den homosexuelle mannen. Två typer i den svenska rättshistorien. (VET3)	Jens Rydström	2984	4/1998
En familj som andra. Barnavårdsmän och genuspolitik i den tidiga välfärdsstaten (VET4)	Helena Bergman	6295	2/1999
Kreativitet på arbetsgolvet: Förslagsverksamheten vid Rönnskärsverket 1947–1989 (VET5)	Jonny Hjelm	7108	3/1999

I VET1 diskuterar författaren Nordiska spelen, ett idrottsevenemang som ordnades från år 1901 till år 1926 i Sverige. Han studerar hur tidningspressen skrev om dessa tävlingar för att reda ut när, hur och varför en idrottssyn som fokuserade på tävling, segrar och resultat slog igenom. I VET2 diskuterar författaren arbetarkvinnorna inom skoindustrin i Örebro under 1920- och 1930-talen och hurdana deras möjligheter var att agera inom politik och på arbetsmarknaden. I VET3 diskuterar författaren två människotyper, den homosexuelle mannen och tidelagaren, samt hur dessa människogrupper har beskrivits och behandlats i lagarna i Sverige under 1900-talet. I VET4 diskuterar författaren den så kallade barnavårdsmannainstitutionen och hur dess uppkomst påverkade livet för utomäktenskapliga barn och ogifta föräldrar. Hon diskuterar närmare ett fall med en ogift moder och dennas barn i Stockholm i början av 1900-talet. I VET5 diskuterar författaren förslagsverksamheten, dvs. förslag som arbetarna inlämnade för att ändra något i sitt arbete eller sina arbetsförhållanden, vid Rönnskärsverken mellan 1947 och 1989.

Historisk Tidskrift är en vetenskaplig tidskrift som enligt redaktionssekreteraren Mattias Legner (20.5.2000) är avsedd för medlemmar i Svenska Historiska Föreningen som utger tidskriften. Svenska Historiska Föreningen är en ideell förening som bedriver allmännyttig verksamhet utan vinstsyfte. Enligt Legner är tidskriften klart akademiskt inriktad, dvs. den vänder sig till historiker, historielärare samt studenter. Därtill riktar den sig även till den historieintresserade allmänheten som vill följa med vad som händer inom den nyaste forskningen (*Historisk Tidskrifts* webbplats). Den är grundad 1881 av tjänstemän vid Riksarkivet och Riksantikvarieämbetet. Tidskriften finansieras genom prenumerationer samt bidrag från huvudsakligen Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet samt Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Upplagan för *Historisk tidskrift* är 1800. *Historisk Tidskrift* utkommer fyra gånger per år. (Legner 2000; *Historisk Tidskrifts* webbplats.)

Artiklarna som publiceras i *Historisk Tidskrift* granskas av en redaktör, en lokalredaktör och en utländsk lektor. Lokalredaktörerna är valda så att varje ekonomisk-historisk och

historisk institution vid ett svenskt universitet är företrädd med en redaktör. Lokalredaktören fungerar som tidskriftens lokala kontaktperson, med uppgift att fånga upp intressanta manuskript, lägga ut recensioner samt värva nya medlemmar bland de studerande. Enligt Legner (2000) publiceras cirka hälften av alla insända manuskript. Författaren får synpunkter på sitt manuskript från de tre granskarna. Sedan arbetar han eller hon in redigeringarna och artikeln granskas på nytt av den första redaktören. Därefter kan artikeln godkännas, eller också kan redaktören kräva flera ändringar. Före tryck får författaren och en annan person läsa korrektur. Det redaktionella arbetet utförs framförallt av redaktören Peter Aronsson och redaktionssekreteraren Mattias Legner. (Legner 2000; *Historisk Tidskrifts* webbplats.)

Artiklarna i *Historisk Tidskrift* är publicerade antingen på svenska, danska, norska, engelska, tyska eller franska. De flesta artiklar är dock publicerade på svenska (i årgångarna 1997–1999 finns endast en artikel på något annat språk). I slutet av varje artikel finns en sammanfattning på engelska som är översatt av en historiker. Redaktörerna använder internationella lektörer som språkgranskare. (Legner 2000.) I *Historisk Tidskrift* ingår ungefär 5 artiklar per nummer.

Historisk Tidskrift innehåller därutöver uppsatser, debattinlägg och recensioner från den pågående historiska forskningens olika områden. I första hand behandlas svenska teman, men i viss utsträckning även nordiska och internationella ämnen. Något av en profil för tidskriften är publiceringen av fakultetsopponenternas granskningar av nya doktorsavhandlingar historia och ekonomisk historia. Härigenom fyller tidskriften en central funktion i upprätthållandet av den offentliga granskningen av den historievetenskapliga kunskapsproduktionen. (*Historisk Tidskrifts* webbplats.)

I *Historisk Tidskrift* har man börjat använda bilder fr.o.m. nummer 3/1999. Alla bilderna i tidskriften är fotografier. Författarpresentationen på första sidan i artikeln innehåller uppgifter om författarens födelseår, akademiska titel, nuvarande tjänst, viktigare

publicerade arbeten, pågående forskning, institutionsadress samt adress till hemsida när sådan finns. *Historisk Tidskrift* följer rekommenderat språkbruk i Svenska språknämndens *Svenska skrivregler* 1991. (Legner 2000; *Historisk Tidskrifts* webbplats.)

2.3 Populärvetenskapligt material

I tabell 2 presenteras de populärvetenskapliga artiklarna i undersökningen: deras rubrik, författare, omfång (bortsett från ingressen) samt deras publiceringstid. Inom parentes efter rubrikerna anges också de förkortningar som jag använder för artiklarna senare i mitt arbete (POP1-POP5).

Tabell 2. Det populärvetenskapliga materialet.

Artikel	Författare	Omfång i ord	Publicerad
Spriten och staten. Svensk alkoholpolitik började med förbud mot hembränning (POP1)	Per Frånberg	2136	1/1997
När kyrkan skulle stoppa folkets fester (POP2)	Björn Furuhagen	1967	3/1997
Jubileum med förhinder. Intresset för unionsfirandet var svalt 1897 (POP3)	Ulf Zander	1559	3/1997
Kampen om Skåne på 1300-talet. Landskapet blev en bricka i förspelet till Kalmarunionen (POP4)	Sten Skansjö	1823	1/1998
Att följa sitt hjärta. En kvinnas brevväxling om kärlek och äktenskap för tvåhundra år sedan (POP5)	Eva Helen Ulvros	3594	3/1998

I POP1 diskuterar författaren svensk alkoholpolitik från mitten av 1800-talet till idag. Speciellt diskuterar hur olika lagändringar påverkat alkoholförtäring i Sverige. I POP2 diskuterar hur kyrkan på 1700-talet försökte uppfostra allmogen i fråga om hur man skall bete sig vid olika kyrkliga fester. I POP3 diskuterar författaren Kalmarunionen och hur man firade 500-årsminnet av unionen i juni 1897. I POP4 diskuterar händelserna som ledde till Kalmarunionen och speciellt vem som hade makten över Skåne-området från slutet av 1200-talet till slutet av 1300-talet. I POP5 diskuterar författaren äktenskap och de grunder på vilka man ingick äktenskap i början av 1800-talet.

Populär Historia är en populärvetenskaplig tidskrift som enligt huvudredaktören Erik Oswalds (1998) riktar sig till en bred allmänhet med ett visst, men inte nödvändigtvis ett

stort, intresse för historia. Målet med *Populär Historia* är att skriva informativt, seriöst och lättillgängligt om historia. Tidskriften borde kunna läsas utan förkunskaper, men den skall ändå vara så kvalificerad att även forskarna själva skall vara intresserade av att läsa den. Artiklarna i tidskriften är skrivna antingen av forskare, dvs. historiker, etnologer, filosofer osv. som är intresserade av att skriva för en bredare allmänhet, eller av journalister som har specialiserat sig på det ämne som de skriver om. (Oswalds 1998.)

Populär Historia grundades år 1991 av museichef Sven Rosborn, museifotograf Björn Andersson och journalisterna Erik Oswalds och Folke Schimanski. Det första numret kom ut i maj 1991.

Populär Historia är helt fristående från olika intressegrupper och fungerar utan bidragsfinansiering. Annonsintäkterna är relativt begränsade och tidskriften är beroende av prenumeranter och lösnummerköpare. (Oswalds 1998.) Därför är det speciellt viktigt för *Populär Historia* att ha en så bred målgrupp som möjligt. Artiklarna måste därför vara riktade till både fackmän och lekmän. Detta ställer stora krav på skribenterna, som oftast är specialister på sitt eget fackområde men som kan vara ganska oerfarna som populärvetenskapliga skribenter.

Artiklarna till *Populär Historia* väljs av redaktionen, som består av journalisterna Erik Oswalds, Magnus Bergsten och Folke Schimanski. Nuförtiden ger redaktionen skriftliga instruktioner för nya skribenter. Sådana fanns dock inte tillgängliga då de artiklar som ingår i min undersökning publicerades. Innan tidskriften skapade skriftliga instruktioner för sina skribenter diskuterade redaktörerna alltid på förhand med nya skribenter hurdan utformning man vanligen har i tidskriften. Troligen gällde de muntliga diskussionerna samma teman som de nuförtiden existerande skriftliga instruktionerna. En del av texterna som skickas till redaktionen går att publicera nästan utan bearbetning, men en del måste bearbetas i ganska stor omfattning. Ibland kan det räcka med att bara byta fokus i texterna eller förkorta dem, men ibland är redaktionen tvungen att göra större ändringar,

speciellt när det gäller spontant inskickade texter. Två av redaktörerna läser igenom och granskar de inskickade texterna. Sedan granskas artiklarna ännu en gång i fråga om fackuppgifter av en historiker som arbetar för *Populär Historia* och som har ett stort intresse för popularisering av vetenskapliga texter. (Oswalds 1998; Männikkö 2002b: 242–243.)

2.4 Lexikogrammatisk struktur

I det här avsnittet diskuterar jag den lexikogrammatiska strukturen i materialet för att beskriva hur språket i artiklarna ser ut för det första i avsnitt 2.4.1 med tanke på vissa kvantitativa egenskaper och för det andra i avsnitt 2.4.2 med tanke på det speciella ordförrådet som används i båda genrerna. Både den kvantitativa analysen och analysen av det icke-allmänspråkliga ordförrådet ger också en bakgrund till det resonemang som jag för senare i mitt arbete samt i diskussionen om historia som vetenskap och popularisering av historievetenskap (se kapitel 3).

2.4.1 Kvantitativa aspekter

För att beskriva hur språket i artiklarna ser ut redogör jag kort för vissa kvantitativa egenskaper (dvs. meningslängd, meningsstruktur, antalet långa ord och läsbarhet) hos både det vetenskapliga och det populärvetenskapliga materialet. Jag speglar även resultaten mot tidigare studier av samma typ. (Analysen finns i sin helhet i Männikkö & Puro-Aho 2003).

Meningslängden i en text ger en viss uppfattning om hurudan text det är fråga om. Nordman (1992: 32) har i sina fackspråksstudier kommit fram till att det beroende på fackområdet kan finnas i genomsnitt mellan 12 och 30 ord per mening i facktexter. I mitt material är den genomsnittliga meningslängden i vetenskapliga artiklar 20,0 ord och i

populärvetenskapliga artiklar 18,1 ord. Fastän de vetenskapliga artiklarna enligt analysen har litet längre meningar i genomsnitt än de populärvetenskapliga artiklarna, är skillnaden mellan dessa två genrer relativt liten jämfört med det som andra motsvarande undersökningar visar. I till exempel Melanders (1987: 112, 114) undersökning av humanistiska, samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga texter är den genomsnittliga meningslängden i vetenskapliga texter 20,5 ord och i populärvetenskapliga texter 17,3 ord. Det är också intressant att notera att när man har studerat svenska tidningstexter (utrikesartiklar i *Dagens Nyheter* mellan åren 1965 och 1994, se Lyngfelt 1995) har man fått som resultat att meningslängden i dem ligger vid 19 ord. Mot denna bakgrund liknar båda genrerna i mitt material tidningstexter när meningslängden utgör ett mått.

Med meningsstruktur avses bl.a. hur meningarna har utformats, om de t.ex. består av en huvudsats eller av en kombination av huvudsatser och bisatser (Nordman 1992: 33ff.). Enligt Nordman (1992: 33) spelar meningsstrukturen större roll än meningslängden för texternas läsbarhet så att till exempel meningar med inskott är svårare att ta till sig än meningar utan (se också Platzack 1974: 121). Tabell 3 visar de vanligaste meningstypernas andel i materialet¹².

Tabell 3. De vanligaste meningstypernas andel i materialet (h = huvudsats, b = bisats).

Meningstyp	VET %	POP %
H	45,5	31,8
Hb	17,0	27,3
Hh	11,4	14,8
Hbb	4,6	5,7
Bh	3,4	3,4
Övriga	18,1	17,0
	100,0	100,0

¹² Meningsstrukturen har i en pilotstudie analyserats på basis av ett mindre material, sammanlagt ca 3 500 ord (1 750 per genre). I båda genrerna fördelas de 1 750 orden på 88 meningar.

Som det framgår av tabell 3 är de fem vanligaste meningstyperna (huvudsats, huvudsats + bisats, huvudsats + huvudsats, huvudsats + bisats + bisats, bisats + huvudsats) desamma både i det vetenskapliga och i det populärvetenskapliga materialet. Av tabellen framgår det också att den procentuella andelen för två av de vanligaste meningstyperna utgör i båda materialen ungefär 60 %, men i det vetenskapliga materialet är andelen enkla huvudsatser klart större än den är i det populärvetenskapliga materialet. I det populärvetenskapliga materialet är skillnaden liten mellan den mest frekventa meningstypen (huvudsats) och den näst mest frekventa meningstypen (huvudsats+bisats).

Den genomsnittliga ordlängden i en text är intressant ur det perspektivet, att ordlängden påverkar läsbarheten. Enligt Björnsson (1968: 214ff.) är långa ord¹³ i stort sett svårare än korta och en text med många långa ord är därmed svårare än en text med många korta ord. En viss reservation har dock redan Björnsson själv uttryckt när han konstaterat att långa ord inte nödvändigtvis är svåra och korta ord lätta att förstå, utan att vissa långa ord är lätta att förstå och vissa korta ord är svåra att förstå.

I det vetenskapliga materialet är andelen långa ord 34,2 % av alla ord medan andelen långa ord i det populärvetenskapliga materialet är 30,7 %. En jämförelse med vad andra forskare kommit fram till i studier av motsvarande texter inom andra fackområden, visar att historievetenskapen liknar andra vetenskapsområden i detta avseende. Enligt Puuronen m.fl. (1993: 238) är andelen långa ord 32,6–35,5 % i vetenskapliga och 24,2–27,7 % i populärvetenskapliga texter i fysik. I Melanders (1987: 114) undersökning av humanistiska, samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga texter är däremot andelen långa ord 36,1 % i vetenskapliga texter och 35,0 % i populärvetenskapliga texter. Andelen långa ord i historia stämmer alltså överens med Puuronen m.fl. samt med Melander på det sättet att andelen långa ord i de populärvetenskapliga texterna är lägre än i de vetenskapliga texterna.

---

¹³ Enligt Björnsson (1968: 214) är ord med fler än sex bokstäver långa. Jag har följt samma princip.

Läsbarheten i mitt material har jag studerat med hjälp av det läsbarhetsindex (lix) som Björnsson (1968) lanserat¹⁴. Förutom att Björnsson själv (1968: 114–115) har medgett att modellen inte nödvändigtvis ger en rätt bild av en texts svårighetsnivå, har också andra forskare kritiserat läsbarhetsindexet (om andra faktorer som bidrar till svårighetsgraden se t.ex. Platzack 1974). Trots det har många forskare räknat lix-värden för texter som de analyserat, eftersom lix-värdet ändå kan anses berätta något om textens svårighetsgrad och speciellt eftersom det är lätt att beräkna lix-värdet. Enligt Björnsson (1968: 108ff.) är en text med lix-värdet 20 mycket lätt och en text som har värdet 30 är lätt. Barn- och ungdomslitteratur har ett lix-värde på 27. En medelmåttigt svår text har ett lix-värde på 40 medan en svår text har ett värde på 50. Saklitteratur har ett lix-värde på 47 och facklitteratur ett värde på 56.

I mitt material är lix-värdet i de vetenskapliga artiklarna 54,2 och i de populärvetenskapliga artiklarna 48,8. Ju lägre värdet är desto mer lättläst är texten. Enligt Björnsson (1968: 89ff.) är en text med lix-värdet 50 svår och en text med lix-värdet 60 mycket svår. Det vetenskapliga materialet kan alltså klassificeras som svårt, medan det populärvetenskapliga materialet kan klassificeras som medelsvårt.

I Nordmans (1992: 242) undersökning av vetenskaplig text ligger lix-värdet hos olika fackområden mellan 51 och 56. I Melanders (1987: 114) och Puuronen m.fl.:s (1993: 238) studier visar det sig att de populärvetenskapliga texterna har ett litet lägre lix-värde än de vetenskapliga texterna. Värdena i Melanders undersökning är 56,6 respektive 52,3 och värdena i Puuronen m.fl.:s undersökning 52,6–56,1 respektive 46,0–50,7. Mitt resultat och resultaten av de tidigare undersökningarna tyder alltså på att populärvetenskapliga texter är lättare än vetenskapliga texter när lix-värdet används som mått. Resultatet stöds också av det som framgick av en enkät riktad till 10 svenska

---

¹⁴ Björnssons (1968: 64) lix går ut på att man genom att räkna ihop den genomsnittliga meningenslängden och andelen långa ord i procent av alla ord kan få fram textens svårighetsgrad.

historiker år 1998. Enligt enkätundersökningen strävar historikerna faktiskt efter att använda ett lättare språk i populärvetenskapliga sammanhang (se Männikkö 2002b).

Analysen av de kvantitativa egenskaperna hos det vetenskapliga och det populärvetenskapliga materialet visar att det vetenskapliga materialet kan kategoriseras som en aning svårare oberoende av vilket mått man använder. Skillnaden mellan genrer är dock aldrig speciellt stor om man tar i beaktande de siffror som andra forskare har fått på basis av andra fackområden. Därmed är det skäl att analysera vetenskaplig och populärvetenskaplig historieskrivning även ur andra perspektiv, för att kunna konstatera någonting om de eventuella skillnaderna mellan genrer.

2.4.2 Terminologiska iakttagelser

Vetenskapliga texter kan vara svåra att förstå, delvis på grund av det teoretiska och abstrakta tänkandet och delvis eftersom man vanligen använder fackspråk i vetenskapliga sammanhang. Fackspråk är ett specialspråk, ett språkbruk som används i kommunikationen mellan två specialister inom samma område då de talar om detta specialområde. Fackspråket skiljer sig genom vissa egenheter i ordförråd och betydelser från allmänspråk, som är det språk som är gemensamt för t.ex. alla svenskar. Förutom i kommunikationen mellan två lekmän används allmänspråket även mellan fackman och lekman samt mellan två fackmän som representerar olika fackområden. Kärnan för ett vetenskapligt fackspråk utgörs av det aktuella vetenskapsområdets termförråd. Inom olika fackområden används olika språkformer. En sådan språkform kallas *teknolekt*, dvs. man talar om historiens teknolekt, fysikens teknolekt osv. (Pörn 1985: 23; Laurén & Nordman 1987: 30ff.; Nordman 1992: 9, 18, 20.)

Ett kännetecken på fackspråk är användningen av termer, dvs. språkliga uttryck för fackspråkliga begrepp. Termer är ämnesspecifika, de hör till ett visst specialistområde

och skiljer sig från allmänord, dvs. de vanliga orden som alla känner till och använder oberoende av specialitet (t.ex. *människa*, *januari*). (Laurén & Nordman 1987: 30ff.; Hellspong & Ledin 1997: 71.) Det finns ord som är både termer och allmänspråkliga ord beroende på vad de syftar på. Ett exempel på sådana ord är *historia*. *Historia* som ett allmänspråkligt ord kan syfta på det som har hänt i det förflutna, på en berättelse, en anekdot, ett visst skolämne osv. beroende på kontexten. Termen *historia* har dock en fackspecifik definition och syftar på historieforskningen och -skrivningen oberoende av kontexten.

Utgångspunkten i historievetenskapen är ofta en text som språkligt sett ligger mycket nära allmänspråket, t.ex. genom att termerna är få (Laurén & Nordman 1987: 32; Laurén m.fl. 1997: 36; Martin 1999: 339). Ur berättandets synvinkel är det också viktigt att man använder språk som alla förstår. I populärvetenskapliga sammanhang innebär detta att man i stort sett undviker fackterminologi som inte hör till den allmänna läsarens ordförråd (Melin & Lange 1995: 112–116; Fjæstad 1993; Wilhelmson 1998).

Eftersom historikern för det mesta ser sitt objekt som ett unikt fenomen kan han inte lika lätt som t.ex. en naturvetare utveckla teoretiska begrepp som är kännetecknande för just historievetenskapen¹⁵ (se dock diskussionen om olika vetenskapsgrenar i 3.1). Historikerna använder dock teoretiska begrepp i sitt arbete, men ofta hör dessa begrepp ursprungligen till andra vetenskaper. Historia så att säga lånar största delen av sina begrepp och termer från andra vetenskapsområden. Därför kallas historia även för begrepps-och-lag-användande (eller teorianvändande) vetenskap i stället för begrepps-och-lag-producerande (eller teoriskapande), som t.ex. fysik. (Collin & Køppe 1995: 28.) De begrepp som används i historia är av allt att döma stabila, eftersom t.ex. *Historisk*

---

¹⁵ Det finns dock undantag. Ett gott exempel är en svensk historiker, Yvonne Hirdman, som har formulerat en teori om ett genusystem på en mycket generell och abstrakt nivå. Hirdmans system styrs av dess två sätt att tänka, dvs. att mannen är norm och att könen skall hållas isär. (Åmark & Palme 1999: 18-19.)

Tidskrift anlitar översättare som är historiker (Legner 2000). Den som översätter historietexter måste därmed ha vissa speciella kunskaper i historia.

I historietexter finns dock ordförråd som motsvarar facktermer och som historievetenskapen har auktoritet över. Martin (1999: 339) nämner termer som refererar till tidsperioder (*medeltiden, renässansen*) samt vissa -ismer (*kolonialism, imperialism* osv.) Enligt Laurén, Myking och Picht (1997: 36–37) kan t.ex. benämningar på olika händelser (*första världskriget, franska revolutionen*) och namn på historiskt sett viktiga personer (*Jeanne d'Arc, Napoleon*) jämföras med termer i andra vetenskaper, trots att man inte på samma sätt som i andra vetenskaper kan bygga upp teorier med benämningarna. Ralph (1981: 169) har undersökt ordförråd som används inom området arkeologi, och han har konstaterat att man vid sidan av arkeologins egna termer även lånar termer från vissa områden, t.ex. från historia. Han har kategoriserat som historiska termer t.ex. *kelter, langobarder* och *semnoner*, dvs. benämningar på gamla folkstammar.

En närmare analys av icke-allmänspråkligt ordförråd i artiklarna i mitt material har visat att både de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna innehåller termer som kan indelas i två kategorier: termer som syftar på ett begrepp som fortfarande finns och termer som syftar på ett begrepp i det förflutna. (Männikkö 2002a.)

De termer som syftar på ett begrepp som fortfarande existerar är sådana som har sitt ursprung i vilket fackområde som helst. Dessa definieras ofta i ämnesspecifika ordböcker. Vanligen hör dessa termer till det område som diskuteras i artikeln; när man i en artikel behandlar utvecklingen inom alkoholpolitik innehåller texten många termer som har sitt ursprung i juridik eller sociologi. När skribenten behandlar utvecklingen inom sjukvården i Sverige innehåller artikeln många termer som hör till medicin. Det som dock är gemensamt för termerna i den här kategorin är att de syftar på begrepp som fortfarande existerar och som man kan undersöka även i dagens läge. Termen

humankapital i exempel 1 hör till den första kategorin av icke-allmänspråkligt ordförråd i materialet.

Ex 1   det så kallade **humankapitalet** [...] ibland avses endast experter och välutbildad arbetskraft, ibland samtliga anställda i en organisation (VET5)

Humankapital syftar på ett begrepp som författaren har definierat i det sammanhang hon har använt det. Termen finns definierad åtminstone i *Sociologiskt lexikon* (1998) och i *Ekonomernas uppslagsbok* (Wallentin & Estevall 1997: 168–169). Det är alltså fråga om en term som fortfarande i dag används inom flera fackområden.

Den andra kategorin av termer i materialet utgörs av termer som syftar på begrepp i det förflutna. Termer i den här kategorin kan ytterligare indelas i fyra grupper: termer som fortfarande används, egennamnsliknande termer, termer för försvunna begrepp och termer som försvunnit när tänkesättet har förändrats. Dessa termer är ofta uttryck för begrepp som hör till en gången tids samhällsförvaltning, socialpolitik, kultur etc. Historikern måste då idka forskning för att ta reda på den tidsenliga definitionen. Således kan dessa termer i de flesta fall sägas existera endast inom historieforskningen.

Den första gruppen i den här kategorin består av termer som fortfarande används men som i dag syftar på ett annat begrepp än vad de gjorde tidigare.

Ex 2   den så kallade **motboken**. Man hade rätt att köpa sprit vid det bolag där man var registrerad. För att få ut den spritranson man var berättigad till var det nödvändigt att uppvisa en rekvisitionsblankett som fanns i boken. (POP1)

Motbok i exempel 2 har definierats i det förflutna med avseende på ett fenomen som inte mer finns, dvs. vid spritransonering. Själva ordet finns dock fortfarande. Enligt *Svensk Ordbok* (1986) används ordet även som synonym för *bankbok*. Termen *motbok* i mitt material syftar alltså på ett fenomen som inte mer finns, medan ordet *motbok* fortfarande används, men numera för ett annat begrepp.

mot/bok 1 (personlig) bok för registrering och begränsning av spritinköp (hist. i Sverige) 2 bok för registrering av insättningar och uttag på bankkonto (SYN. bankbok) (*Svensk Ordbok* 1986)

Den andra gruppen av termer som syftar på begrepp i det förflutna utgörs av egennamnsliknande termer. Dessa skiljer sig från den första gruppen även på det sättet, att termen inte har fått ny innebörd.

Ex 3 ”**brännvinsbältet**”, därmed avses i första hand Skandinavien och Ryssland (POP1)

Brännvinsbältet syftar på ett historiskt område och kan också jämföras med den grupp av termer som i Laurén m.fl. (1997: 36) jämförs med historievetenskapens termer. Man använder fortsättningsvis termen *brännvinsbältet* när man talar om alkoholkonsumtion i Skandinavien och Ryssland.

Den tredje gruppen av termer som syftar på begrepp i det förflutna utgörs av termer som syftar på begrepp som har försvunnit. Därmed har även termerna fallit ur bruk.

Ex 4 Ämbetet som **gälkare** innebar att han var den högste kunglige ämbetsmannen öster om Öresund (POP4)

Termen *gälkare* i exempel 4 syftar på ett begrepp som inte mer finns. Eftersom det inte mer finns ett ämbete som *gälkare* känner inte de moderna ordböckerna (t.ex. *Svensk Ordbok*, *Nationalencyklopedins ordbok*) till termen. Att man överhuvudtaget diskuterar begreppet beror på en historiker och hans metod och material.

Den fjärde gruppen av termer som syftar på begrepp i det förflutna utgörs av termer som inte mer används som termer därför att tänkesättet har förändrats. Skillnaden mellan termerna i grupp 3 och grupp 4 är att termerna i grupp 4 kan användas även i dag men innebörden har förändrats.

Ex 5 **trolovningsbarn**, alltså mellan trolovade som ännu inte gift sig (POP5)

Trolovningsbarn, som man diskuterar i exempel 5, har varit en juridisk term i det förflutna (*Juridikens termer* 1993: 174). Termen har fallit ur bruk eftersom den har förlorat sin juridiska betydelse. Nuförtiden har barn som föds utom äktenskapet inte någon speciell ställning på grund av att föräldrarna är trolovade. Själva begreppet finns förstås fortfarande, det föds ju barn vilkas föräldrar är trolovade. Tänkesättet har dock förändrats så att man inte syftar på dessa barn med en skild term.

I analysen av det icke-allmänspråkliga ordförrådet i materialet (Männikkö 2002a) framgick också att artiklarna, förutom termerna, innehåller även föråldrade ord, som författarna har varit tvungna att definiera. Dessa ord förekommer i historietexter på grund av det material historikern har använt.

Ex 6   Ert **obligeanta** (artiga) bref (POP5)

Som det framgår av exempel 6 har författaren definierat det föråldrade ordet (*obligeanta*) genom att han har gett en modern variant av det inom parentes. Florén (1998b: 86) har diskuterat om citat ur gamla källor skall återges i sin ursprungliga form eller inte och han har föreslagit att man för klarhetens skull borde normalisera språket i citatet. Enligt honom skall man inte använda föråldrat språk bara för att ge texten tidsfärg. Han har dock främst tänkt på vetenskapliga framställningar och de exempel på föråldrade ord som jag hittat förekommer i mitt populärvetenskapliga material. Där är det säkert möjligt att använda föråldrat språkbruk för att ge texten en nyans av det förflutna.

I och med att författaren ändå har valt att använda föråldrade ord blir dessa ord ett kännetecken för historievetskap. På samma sätt som facktermer skulle föråldrade ord försvåra läsningen och förståelsen av texten om författaren inte hade definierat dem. Föråldrade ord förekommer i citat ur det material som historikern har använt i sin

undersökning och det är därmed en viss typ av intertextualitet¹⁶ som ger upphov till att dessa ord förekommer i modern text. Detta är en naturlig följd av att historikern arbetar med gamla texter och därför också då och då citerar dem.

---

¹⁶ Med intertextualitet förstås här en texts relation till andra texter. Den här relationen förekommer till exempel i form av citat och lån från andra texter. (Se t.ex. Chandler 1995: 106f.)

3 HISTORIA SOM VETENSKAP

Med termen *historia* förstås i mitt arbete det som historiker forskar i, deras arbetsprocesser och -resultat, dvs. historieforskning och historieskrivning. Historieforskningen och historieskrivningen behandlar bara en del av allt det som har inträffat i det förflutna, eftersom endast en del av det förflutna blir dokumenterad i historikernas arbete. Vilka delar som blir dokumenterade beror t.ex. på historikernas subjektiva val och på samhällets värderingar och intressen (diskuteras närmare i 3.2.1).

I det här kapitlet går jag igenom olika sätt att gruppera vetenskaper och jag diskuterar historievetenskapens roll i dessa indelningar. Jag redogör också för historia som vetenskap, samt för historievetenskapens särdrag. Därtill diskuterar jag popularisering av vetenskap speciellt i samband med historievetenskap.

3.1 Olika klassificeringar av vetenskap

Vetenskap är systematiskt och rationellt skapande av ny kunskap. Den vetenskapliga forskningen syftar därmed till att ge en systematisk och sammanhängande framställning av de fenomen vi möter i vår sinnevärld. Vetenskapens uppgift är att hjälpa människan i hennes strävan efter kontroll över sin omgivning och i hennes önskan att vinna allt större kunskap och allt djupare förståelse av den värld i vilken hon befinner sig. Vetenskapens uppgift är därmed att tillfredsställa människans behov av kunskap. (Hempel 1972: 10, 87; Rosing 1996: 54, 154; Ågren 1998a: 12.)

Allmänt tänker man sig att vetenskapligt vetande är objektivt (se 3.2.2) och därför pålitligt. Detta vetande är prövat och påverkas inte av subjektiva åsikter och avsikter. (Haaparanta & Niiniluoto 1995: 7–8, 14.)

Vetenskapen försöker förstå fenomen, det räcker inte med att bara beskriva dem. Därför måste en vetenskapsman alltid fråga *varför* när han forskar. Detta gäller också historieforskning. Det är inte tillräckligt att bara beskriva en händelsekedja, utan historikerna måste också förstå varför det som har hänt har hänt. Därför räcker det inte med att bara samla in fakta, utan insamlade fakta måste alltid bearbetas. För att kunna bearbeta fakta behövs vetenskapliga teorier, som ibland kan vara relativt enkla. (Odén 1989: 172; Jarrick & Söderberg 1993: 44; Collin & Køppe 1995: 24ff.) Med *teori* avses i det här fallet en referensram för undersökningen, dvs. både tidigare forskning och diskussion om ämnet samt den förklaring som forskaren ger åt sina vetenskapliga argument (se Uusitalo 1991: 41–43; Jarrick & Söderberg 1993: 1).

Källkritiken brukar kallas för den historiska vetenskapens regelsystem och tillämpningen av den källkritiska metoden är därmed fundamental för historievetenskapen. Källkritiken innebär en kritisk inställning till källornas ursprung både med tanke på deras syfte och objektivitet, dvs. varför man har skapat dem och om de innehåller skaparens personliga åsikter och värderingar. När man talar om källkritik som metod syftar man främst på de kritiska test som historikern använder för att avgöra om källorna är vetenskapligt användbara för ett bestämt syfte. (Torstendahl 1971: 89; Odén 1989: 166; Jarrick & Söderberg 1993: 115ff.)

Med allmän vetenskapsteori förstås studiet av det som är gemensamt för de olika vetenskaperna samt av det som skiljer dem åt, dvs. vetenskapernas logiska och metodologiska grundvalar. Vid sidan av den allmänna vetenskapsteorin kan man även undersöka de logiska och metodologiska principer som är karakteristiska för någon speciell vetenskap och då talar man t.ex. om historiens vetenskapsteori eller psykologins vetenskapsteori. (Rosing 1996: 14–15.) I det följande diskuterar jag den allmänna vetenskapsteorin och i ljuset av den redogör jag för historiens vetenskapsteori.

Natur-, samhälls- och humanvetenskaper

Vetenskaperna indelas i natur-, samhälls- och humanvetenskaper på basis av sina forskningsobjekt. Inom naturvetenskaperna, t.ex. biologi och fysik, undersöks de delar av verkligheten som inte är kulturskapade, dvs. t.ex. människokroppen men inte språket och klädseln. Samhällsvetenskaperna, som t.ex. sociologi och ekonomi, behandlar människogrupper och deras egenskaper. (Collin & Køppe 1995: 12, 22.)

Historia räknas vanligen till humanvetenskaperna, eller humaniora, som humanvetenskaperna började kallas på 1700-talet. Humanvetenskaperna kan vidare delas in i tre grupper utgående från undersökningsobjekt. Den första gruppen utgörs av sådana vetenskaper som undersöker människan själv som tänkande, viljande och handlande subjekt (t.ex. psykologi). Den andra gruppen undersöker produkter av människornas handlingar (t.ex. filologi). Till den tredje gruppen hör de humanvetenskaper som syftar till att hitta den kronologiska konsekvensen i en rad av händelser samt till att rekonstruera påverkan och sammanhang i ett historiskt förlopp. Till denna sista grupp hör historievetenskapen. (Collin & Køppe 1995: 10–11, 22; Kristensen & Schmidt 1995a: 41.)

Den här indelningen är dock inte entydig i alla avseenden. Om man tänker på forskningsobjektet finner man att det finns områden inom historia som snarare kan karakteriseras som samhällsvetenskaplig forskning än som historieforskning. Man kan i historievetenskapen också vara intresserad av människogrupper (till exempel VET3 som studerar homosexuella män och tidelagare som kategorier, se närmare avsnitt 2.2), och då skulle man kunna räkna historievetenskapen till samhällsvetenskaperna. Det som dock skiljer historievetenskapen från samhällsvetenskaperna är att man inom historievetenskapen inte alltid har försökt hitta sådana generella lagbundenheter i de undersökta människogrupperna som är giltiga oberoende av tid och plats. Beroende på vilka aspekter som prioriteras har man vid vissa universitet placerat historia under

humanistiska vetenskaper medan man vid andra universitet har inkluderat historia i samhällsvetenskaperna. (Collin & Køppe 1995: 12–14; för en god diskussion om relationen mellan samhällsvetenskaper och historievetenskap se Åmark & Palme 1999.)

Indelningen inom humanvetenskaperna kan också vara litet missvisande. Ett exempel på det finns i mitt undersökningsmaterial (POP5), där historiker har undersökt de grunder på vilka man ingick äktenskap på 1800-talet för att ta reda på om man kunde gifta sig av kärlek. Aspekten i undersökningen är samhällsvetenskaplig på det sättet att historikern studerar hur samhället påverkade en kvinnas val av äktenskapspartner. Historikern undersöker dock kvinnans känslor och hennes person som tänkande subjekt, och då borde man hänföra studien till den första gruppen i humanvetenskaperna. Det är dock fråga om en empirisk närstudie och när den flyttas in i ett större sammanhang är den klart historisk på det sättet, att historikern försöker beskriva de kronologiska händelser som ledde till att den aktuella kvinnan ingick äktenskap. (Se analysen av de minimala narrativen, kapitel 6.)

Nomotetiska och idiografiska vetenskaper

Utgående från hur olika vetenskaper behandlar sina objekt delas vetenskaperna in i nomotetiska och idiografiska vetenskaper (indelningen är ursprungligen gjord av Windelband, se Laurén 1993: 76). Till de nomotetiska vetenskaperna hör natur- och samhällsvetenskaperna. Inom dessa vetenskaper studerar man generella lagbundenheter och prövar dem. Forskarna vill hitta det generella i forskningsobjektet. Inom de idiografiska vetenskaperna, till vilka humanvetenskaperna hör, behandlar man däremot sitt objekt som unikt och skilt, och forskarens uppgift är att beskriva och analysera objektets unika karakteristika. Inom dessa vetenskaper kan man inte motivera sina slutsatser med hänvisning till naturlagar, dvs. satsernas universella form, eftersom satserna i dessa vetenskaper inte kan karaktäriseras som universella. När hypotesen i en idiografisk vetenskap är sann i alla testade omständigheter, kan den ändå bara

karaktäriseras som en sådan som "råkar vara fallet". Vetenskapsmannen kan därmed göra endast s.k. tillfälliga generaliseringar i idiografiska vetenskaper. (Hempel 1972: 62; Collin & Køppe 1995: 14–15, 27.)

Historia brukar ses som en idiografisk vetenskap. Då utgår man från att historia enbart är inriktad på det speciella, på engångsföreteelser och på enstaka händelser. Det här sättet att se på historievetenskap kallas för den historistiska hållningen, där historievetenskapens möjligheter till generaliseringar upplevs som klart begränsade (se Jarrick & Söderberg 1993: 145). Det är klart att i de historievetenskapliga undersökningarna ligger *huvudintresset* inte på en händelses relation till andra liknande händelser. Ett enkelt och litet simplificerat exempel på detta är en historiker som undersöker slaget vid Waterloo. Hans huvudintresse är inte slag i allmänhet. Han försöker inte på basis av slaget vid Waterloo bygga upp en teori om hur följande slag kommer att se ut eller undersöka hur tidigare slag passar in i den uppbyggda teorin. (Regnéll 1982: 116; Collin & Køppe 1995: 14–15, 27.) En historiker undersöker inte heller flera slag för att generalisera och skapa en definition på slag i allmänhet. Om en sådan undersökning dock görs kan den klassificeras som samhällsvetenskaplig.

Det är ändå skäl att märka att även en historiker generaliserar, men att generaliseringen har en annan karaktär än inom nomotetiska vetenskaper. Generaliseringar kan inte beskrivas som det viktigaste målet med den historievetenskapliga undersökningen. Följande fenomen av samma typ kan nämligen bryta den modell som historikern skapat genom att generalisera. Det finns alltså inte möjlighet att förutse kommande fenomen på basis av de generaliseringar som historikern har gjort. (Se Collin & Køppe 1995: 27.)

Historikernas generaliseringar baserar sig på empiriska närstudier och eftersom slutsatserna inte kan motiveras med naturlagar och historikern sällan har möjlighet att studera alla liknande fall i det förflutna, måste hans generaliseringar beskrivas som mer begränsade jämfört med generaliseringar som motiveras med naturlagar. Historikern

måste alltid motivera de utgångspunkter och fakta på basis av vilka han har generaliserat. Bakgrunden måste tas i beaktande för att generaliseringen skall stämma. (Se t.ex. Jarrick & Söderberg 1993: 54, 77; Florén 1998a: 33.)

Historikerns mål är sällan att bara redogöra för enskilda händelser, utan studien skall fogas in i en vidare ram. Detta betyder att historikern måste i någon mån frigöra sina tolkningar från kontexten för att generalisera. Han hoppas kanske att de argument som han presenterar på basis av den kunskap som han fått fram skall kunna användas för att säga något om mer generella förhållanden eller mönster. Detta betyder att när historikern väljer att berätta om ett människoöde väljer han samtidigt ett öde som enligt honom får representera en större grupp människor med likadant öde. (Se Jarrick & Söderberg 1993: 2–3, 47; Wignell 1998: 297.) För att kunna säga något om karaktären hos det fall som historikern undersöker är det viktigt att han skaffar sig information om flera liknande fall. En jämförelse med andra fall ger historikern kunskap om det undersökta fallets typiska och icke-typiska drag samt om dess frekvens. (Halldén 1983: 84; Florén 1998a: 33.)

Empiriska och icke-empiriska vetenskaper

Vetenskaperna kan också delas in i empiriska och icke-empiriska vetenskaper. De empiriska vetenskaperna försöker beskriva och förklara händelserna i den värld vi lever i utgående från empiriska fakta. Satser i dessa vetenskaper måste kontrolleras mot våra erfarenhetsfakta och de är acceptabla endast om vi kan bekräfta dem på basis av dessa. Hempel (1972: 9–10) räknar natur- och samhällsvetenskaperna till de empiriska vetenskaperna och i hans indelning räknas även historia till dessa vetenskaper. Historievetenskapen avviker ändå från andra empiriska vetenskaper, därför att dess objekt inte kan iaktas på samma sätt som i dessa. Historievetenskapen undersöker och försöker rekonstruera händelser eller processer som inte finns och som inte kan upprepas i den form de hänt för första gången. De icke-empiriska vetenskaperna, ren matematik och logik, studerar abstrakta system av symboler, och därför kan deras satser inte heller

kontrolleras mot erfarenhetsfakta. I de matematiska vetenskaperna finns det i stort sett ingenting som kan bevisas med hänvisning till empiriska iakttagelser (se dock Hospers 1967: 110). (Hempel 1972: 9; Rosing 1996: 14–15.)

3.2 Historievetenskapens särdrag

Historia har ofta blivit ifrågasatt som vetenskapsgren, vilket gör att även historikerna själva ibland varit tvungna att försvara och motivera sin vetenskaplighet (se Halldén 1983: 13–14; Hauge 1995: 40; Kristensen & Schmidt 1995a: 38). På 1800-talet (i Sverige speciellt vid sekelskiftet 1900), när man började betona den källkritiska historieskrivningen, var historia en central vetenskapsgren inom humaniora. Efter andra världskriget började man mer poängtera vetenskapernas exakthet och historia förlorade sin centrala ställning. Historievetenskapen placerades under vissa perioder under benämningen litteratur. Först på 1900-talet, samtidigt med de andra nya vetenskaperna (antropologi, sociologi, lingvistik och filosofi), lösgjorde sig historievetenskapen helt från litteraturen. Historia jämförs dock fortfarande i vissa sammanhang med skönlitteratur. Man har t.o.m. kallat historia för en realistisk roman som har glömt att den är en realistisk roman. (Jarrick & Söderberg 1993: 45; Hauge 1995: 43–45, 74; Kristensen & Schmidt 1995a: 46; 1995b: 208.)

Inledningsvis i kapitel 1 definierade jag 'historia' som "den generelle redegørelse for de menneskelige samfunds og nationers omskiftelser gennem tiderne" (Collin & Køppe 1995: 11). När begreppet definieras på detta sätt inkluderar det alla delar av historievetenskapen, dvs. socialhistoria, personhistoria, kulturhistoria osv. Vilka delområden som historia inkluderar beror dock på hur man avgränsar delområdena. De olika delområdena härstammar från 1800-talet, då historievetenskapen splittrades upp i skilda specialiteter i nypositivismens spår (Odén 1989: 169). Vid svenska universitet har man idag institutioner som bjuder på undervisning i t.ex. historia, antikens historia,

idéhistoria, vetenskapshistoria, lärdomshistoria samt stats- och kommunhistoria (*Historisk Tidskrifts* webbplats).

3.2.1 Historievetenskap i samhället

Historievetenskapen spelar en social roll eftersom samhället behöver ett användbart förflutet. Historieforskningen i Sverige har alltid haft en nationell prägel och har fortsättningsvis i hög grad nationella traditioner. Trots det växande internationella samarbetet studerar t.ex. svenska forskare fortfarande i stort sett Sveriges eller det övriga Nordens historia. Detta har både ideologiska och praktiska orsaker. För det första har nationen varit ett centralt begrepp i historievetenskap därför att historievetenskapen har en identitetskapande funktion. Det betyder att historiska argument ofta används av grupper eller nationer för att markera samhörighet eller avstånd. Den största praktiska orsaken till att historieforskningen har blivit så nationellt inriktad är språket. Att t.ex. svenska historiker inte så ofta bedriver källforskning i andra länders historia beror på att källmaterialet oftast är författat på det landets språk som det behandlar. Därtill är det svårare för en svensk forskare att få tag på källor som gäller andra länder, eftersom de vanligen förvaras i de länder som de beskriver. Dessa är dock hinder som kan övervinnas, och de svenska historikerna har mer och mer under efterkrigstiden börjat studera även andra länders historia. (Åmark 1981: 29; Odén 1989: 162; Florén 1998a: 32f; Ågren 1998a: 17–18; Aronsson 2004: 23.)

Svensk historieforskning har utvecklats på ett sätt som gett den vissa anmärkningsvärda särdrag. De professionella historikerna spelade en närmast marginell roll under första hälften av 1900-talet på grund av det ensidigt framåtblickande folkhemskonceptet. De svenska historikerna bildade därför en starkt inåtvänd gemenskap där man skrev texter för varandra. Sedan 1950-talet har dock den svenska historieforskningen genomgått en dramatisk utveckling, då historikerna speciellt under 1960- och 1970-talen har börjat

rikta sitt intresse på ekonomisk och social historia i stället för på politisk historia som före detta var det viktigaste föremålet för historievetenskapliga undersökningar. Utvecklingen har också lett till att man har börjat diskutera och ifrågasätta historievetenskapens innehåll och dess teoretiska och metodologiska problematik. Diskussionerna har också gällt historievetenskapens relation till samhällsvetenskaperna, vilket fortfarande är ett tema som väcker diskussion (se t.ex. Myrdal 2005). Det har också under 1990-talet uppstått ett nytt intresse för historia i Sverige hos det svenska folket och detta har gett även yrkeshistorikerna en roll på bokmarknaden (t.ex. Peter Englund, en professionell historiker som skrivit framgångsrika populärvetenskapliga böcker). Det har dock även lett till att det i Sverige har blivit populärt att professionella populariserare som inte är professionella historiker har börjat producera historia (t.ex. Herman Lindkvist). (Åmark 1981: 7, 31; Odén 1989: 166–167, 173; Florén 1998c: 115–116; Åmark & Palme 1999: 9–16; Aronsson 2004: 13, 30f., 132.)

Historievetenskapen skiljer sig från vissa andra vetenskaper med tanke på det intresse som vanliga människor har för historia. Vid sidan av vetenskapsmännen själva har även den stora allmänheten alltid varit intresserad av historia. Enligt Halldén (1983: 9) är det ”ofrånkomligt att människan ägnar ett avsevärt intresse åt sådant som för länge sedan försvunnit”. Intresset för historia bland den läsande allmänheten ökar påtagligt, vilket förklaras med att människorna söker efter och behöver information om det förflutna. Historia är också underhållande i sig och lämpar sig därför bra för att presenteras för en bredare publik. (Halldén 1983: 12; Odén 1989: 173–178; Hauge 1995: 40, 43; Aronsson 2004: 9–10, 13.)

När man läser historietexter vidgas ens livserfarenhet t.ex. genom att förmågan att bedöma människor, samhällen och livssituationer skärps (Halldén 1983: 14). Enligt Nietzsche (Halldén 1983: 28) har historieskrivningen tre funktioner: den monumentala, den kritiska och den antikvariska. Den monumentala funktionen innebär att det förflutna ger eftervärlden förebilder. Detta kan jämföras med historiens identitetsskapande

funktion. Det som avses är att historien utnyttjas för att skapa en känsla av tillhörighet till en gemenskap och att den ger ett underlag för en människas försök att profilera sig inför sig själv och omgivningen. (Halldén 1983: 28, 30, 34.) Enligt Halldén (1983: 35) är gemenskapsupplevelsen och profileringen viktiga inslag i personlighetsutvecklingen och därför är den monumentala funktionen speciellt viktig. Detta stöds också av chefen för Historiska Museet i Stockholm, Kristian Berg, som konstaterar att historia används för att skapa identiteter. Museets uppgift är, enligt Berg, att visa hur identitetsskapandet går till. (Söderholm 2002: 58.)

Med den kritiska funktionen menar Nietzsche att vi borde se kritiskt på det förflutna, och när det behövs borde vi kunna bryta ned det förgångna och ”dra det förflutna inför rätta”. Detta betyder att vi ändå kan och borde lära oss någonting av historia (jfr dock Bjøl i Hauge 1995: 43).

Den tredje funktionen, den antikvariska, innebär att historia är en kraft i bakgrunden hos människorna. Vi kan se vårt förflutna i gamla byggnader osv. i form av en dagbok om vårt eget liv. Den här funktionen är, enligt Halldén (1983: 28), mer obekant för nutida människor än vad den var för människor under Nietzsches tid. Men historieskrivningen kan sägas fylla den här funktionen även i dag. Kunskap om förflutna händelser berikar oss i vår tankevärld och ger bättre allmänbildning. (Halldén 1983: 28, 30–34, 68.)

Historieskrivningen innebär vid sidan av självständiga framställningar även källmaterial för andra framställningar. Historievetenskapen används också som hjälpvetenskap inom andra vetenskapsområden. Seignobos (i Gottschalk et al. 1945: 1) har konstaterat att historia inte alls är en vetenskapsgren, utan den är en metod. Med detta menar han att historia som metod kan tillämpas inom alla forskningsfält. Såväl medicinska som arkitektoniska företeelsers kronologiska utveckling är av intresse och därför objekt för forskning, även om de inte existerar som delområden under överbegreppet historia. Oberoende av vilket område som det är fråga om, är det alltså värt att känna till det

förflutna hos detta område. Den som gör medicinska test i ett laboratorium behöver känna till utvecklingen på det området och vilka processer man har gått igenom före den aktuella undersökningen. (Gottschalk et al. 1945: 1; Halldén 1983: 39.)

3.2.2 Objektivitet

Målet för vetenskapen i allmänhet är att producera objektivt vetande. All vetenskap är ändå resultat av att en människa drar slutsatser och därför finns människan alltid med i det vetenskapliga vetande som hon skapar. (Neuliep 1996: 11–12.) Att subjektiva faktorer inte helt kan elimineras i forskningen innebär ändå inte något hot mot forskningens objektivitet, eftersom objektivitet måste förstås relativt i förhållande till vetenskaperna.

Även om vetenskaperna skall vara objektiva, måste man beakta att all forskning fordrar kreativitet (Thurén 1991: 29). När vetenskapsmannen strävar efter att finna en lösning på sitt problem kan han, enligt Hempel (1972: 24), ”ge fria tyglar åt sin fantasi”. Den vetenskapliga objektiviteten är dock skyddad av principen att hypoteser och teorier visserligen fritt kan uppfinnas och uppställas i vetenskapen, men de kan bara upptas i den vetenskapliga kunskapen om de genomgår en kritisk granskning. Hempel hävdar att fantasi och fritt uppfinnande spelar en viktig roll även i de discipliner vars resultat bekräftas uteslutande genom deduktivt resonerande, t.ex. i matematiken. (Hempel 1972: 24.)

Historievetenskapen har beskrivits som en speciellt subjektiv vetenskapsgren eftersom historievetenskapen består av iakttagelser av en människa. Eftersom man inte undersöker fenomen där man direkt kan se en uttalad eller tydlig orsak till att något sker, är historikern tvungen att arbeta med rimlighetsresonemang, jämförelse och tolkningar. På

detta sätt blir forskningen tolkande, när den söker förklaringar utanför det som direkt syns i källmaterialet. (Ågren 1998a: 23.)

Historievetenskapens subjektiva prägel har lett till att historieskrivningen i flera sammanhang har blivit jämförd med en bild eller en tavla av det förflutna. Historikern har blivit jämförd med en målare, som ser ut genom ett fönster och väljer vilka saker han vill måla av av det hela som han ser. Historikern behöver fantasi för att binda samman olika fakta och forma en sammanhängande framställning om dessa fakta. (T.ex. Hauge 1995: 46–47, 52.) Som Keränen (1996: 112) har konstaterat är historikerns arbete att samla ihop slumpmässiga fragment ur det förflutna och att av dem skapa en berättande framställning med början, förlopp och slut. Det är de berättande dragen som sedan producerar illusionen om att historien är ett kontinuum.

Att definiera vad objektivitet innebär är dock inte lätt. På grund av problematiken har t.ex. Torstendahl (1988: 137) valt att undvika att diskutera begreppet 'objektivitet' i samband med historieforskningen. I stället har han fört en god diskussion om historikerns bundenhet både av samhällets värderingar och av forskarens egna tolkningar.

Hermerén (1972: 96, 121) har diskuterat objektivitetsproblemet och han har föreslagit uttrycken *saklig*, *opartisk* och *inte missvisande* som synonymer till *objektiv*. Därtill har man tagit fram begreppet 'intersubjektivitet': Om forskare X kommer till resultat Y, måste en annan forskare komma till samma resultat om han använder samma material och metod som forskare X (Collin & Køppe 1995: 31; Rosing 1996: 129). Intersubjektivitet fungerar som en god bas för objektiviteten i fråga om experimentella vetenskaper där det är vanligt att en forskare upprepar en annan forskares experiment för att se om man kan få samma resultat under de angivna betingelserna. Enligt Collin och Køppe (1995: 31) och Hermerén (1972: 132) är intersubjektiviteten inte nödvändigtvis ett begrepp som humanistiska vetenskaper, t.ex. historia, kan använda sig av. Enligt dem skriver varje generation om sin historia och gör sina tolkningar av händelserna osv. på sitt eget sätt.

Begreppet 'intersubjektivitet' kan dock användas åtminstone i viss mån även i historievetenskaperna (se Torstendahl 1988: 140ff.; Odén 1989: 167). De analyser och tolkningar som en historiker idag gör borde till exempel vara så oberoende av själva historikern att även en annan historiker idag (och även i en nära framtid) skulle kunna göra likadana analyser och tolkningar eller åtminstone godkänna dem. Detta är innehållsmässigt det som även Torstendahl (1988: 143) kommer fram till i sin diskussion om historikerns "obundenhet".

Om en text sägs vara historievetenskaplig betyder det enligt Mandelbaum (i Hauge 1995: 44) att den representerar det förflutna på ett objektivt sätt. På samma sätt tänker också den som läser historietexter, utan att reflektera över att det är en människas syn på ämnet som texten behandlar. När man läser en text om slaget vid Waterloo, antar man att den bild man får av slaget är den riktiga. Man glömmer att texten har blivit påverkad av flera olika subjektiva val. Materialet har blivit påverkat av slumpmässiga faktorer, som t.ex. vilket material som har bevarats från slaget och efteråt, vem som har samlat in och bearbetat detta material och med vilket syfte, vilken del av detta material som har arkiverats och vilka källor av alla möjliga källor som en historiker väljer för sin undersökning. (Se Jarrick & Söderberg 1993: 136.) Efter att ha valt undersökningsmaterial måste historikern välja väsentliga fakta med tanke på undersökningens syfte. I historia finns det inte några urvalsregler för hur dessa fakta väljs, utan ansvaret för faktaurvalet vilar i stort sett på historikerns axlar. (Jfr Blau 1960: 99; Regnéll 1982: 112ff.)

Den historiska substansen är alltför rik i den bemärkelsen att det alltid finns mer fakta än en historiker kan välja att presentera i sin text. Historikern tolkar de fakta som han tar med genom att han utesluter en del av den historiska substansen. När historikern utesluter någonting, tolkar han detta som irrelevant i relation till temat. Vid sidan av historikerns egen tolkning och andra ideologiska faktorer styr även t.ex. språkliga faktorer faktaurvalet, t.ex. det språk som använts för att beskriva objektet (ordförråd,

metaforer). (Koskimäki 1991: 71, se även diskussionen om historievetenskapens nationella prägel i kapitel 3.2.1.)

Historikern Peter Englund har konstaterat att han har som princip att välja uppgifter som är sanna eller som han är övertygad om att är sanna (dvs. sådant som han anser att måste ha hänt, eftersom det inte kan ha varit på annat sätt). Han anser att en historiker har rätt att dra vissa slutsatser, men man måste alltid markera sin osäkerhet i texten genom uttryck som avslöjar reservation. (Sundelin 1992: 271, se även Ågren 1998b: 107–108.) Den attityd som historikerna har till dessa osäkerhetsmarkörer är därmed helt annan än den attityd som är typisk i de vetenskapsområden där tolkning inte spelar en lika stor roll. När en historiker, enligt Merton (1968: 502), är nöjd med olika tolkningar av samma material, upplever en fysiker resultatet som icke-pålitligt om det kan finnas olika tolkningar av det. Man har konstaterat att stilen i humanistiska vetenskaper har blivit än mer tolkande och personligare. (Chandler 1995: 117.)

Det finns oräkneliga vägar till ”den historiska sanningen”. Om vi ser på det tidigare diskuterade exemplet märker vi att det finns oräkneliga vägar även till den historiska sanningen om slaget vid Waterloo. En historiker som har skrivit en text om slaget vid Waterloo har valt att ta en viss väg, när han har bestämt sig för att undersöka slaget vid Waterloo och inte t.ex. Napoleonkrigen i allmänhet. Historikern har eventuellt bestämt sig för hypoteser som han vill framföra antingen som sannolika eller som osannolika i sin undersökning. Historikern följer den väg han har valt och väljer fakta med hänsyn till det mål han har ställt upp för sig. Resultaten av undersökningen blir sådana som de blir på grund av dessa val.

Historieskrivningen har genom tiderna förändrats i takt med tidsandan. Sociala, politiska och religiösa intressen styr valet av undersökningsobjekt. Under romantiken skrev man romantiserande om ämnen som passade in i tidsandan. Den bild av situationen som man får på basis av dessa romantiserade beskrivningar är därmed inte helt opartisk och saklig.

(Hauge 1995: 40–41; Rosing 1996: 18–19; 166). Vid sidan av ovannämnda intressen styrs valet av undersökningsobjekt ytterligare av en historikers egna s.k. psykosociala valpremisser. Eftersom man i historia inte har några vissa på förhand bestämda utgångspunkter för val av undersökningsobjekt, görs detta val, enligt Antero Heikkinen (1980: 17–19), med delvis medvetna och delvis psykosociala utgångspunkter. Med medvetna utgångspunkter menar Heikkinen t.ex. att en historiker måste välja ett undersökningsobjekt som kan undersökas. Det bör t.ex. finnas tillräckligt med material för att utföra undersökningen. Därtill måste det finnas något nytt i objektet så att man inte väljer ett objekt som man redan vet allt om. Med psykosociala motiveringar till historikers val syftar Heikkinen på historikerns eget intresse (dvs. ”jag undersöker honom, eftersom jag ser honom som en intressant människa/jag är släkt med honom osv.”). (Se även Florén 1998a: 28–29.)

Tiden påverkar historieforskningen även så att historikerna uppmärksammar nya och tidigare inte beaktade sidor hos ett och samma objekt under olika tider. När historiker X i slutet av 1800-talet undersökte Napoleon, blev historikerns bedömning av Napoleons handlingar och hans karakteristik av Napoleon och livet på 1700–1800-talen färgad av politiska och moraliska värderingar som var typiska för hans egen tid. (Hermerén 1972: 33.)

Historieskrivningen representerar alltså en liten del av hela det förflutna. Det är främst de mest intressanta eller viktigaste händelserna och personerna som har fått leva kvar i historieskrivningen. Fastän folks intresse i viss mån styr valet av undersökningsobjekt är det också historikerna själva som bär ansvaret för ämnesvalet. Tidigare var det mer den stora allmänheten som fick bestämma vad historieskrivningen handlade om och historikerna blev mer påverkade av de förväntningar som människorna hade på historieforskningen. Människorna har alltid varit mest intresserade av äventyrliga, dramatiska, komiska eller på något sätt sensationella händelser, och historikerna valde i synnerhet

tidigare sina ämnen enligt dessa förväntningar. Den bild av det förflutna som läsarna då fick blev ensidig. (Regnéll 1982: 114–115.)

Mellan 1500- och 1700-talen hyste läsarna misstankar när det gällde påhittade berättande texter. Texter som påstods vara sanna hade lättare att hitta läsare. Detta ledde till att alla författare som skrev berättande litteratur försökte påstå att det som de skrivit var sant oavsett om det verkligen var det eller inte. (Saariluoma 1986: 9.)

3.2.3 Historievetenskap som berättande

Historievetenskapen har uppkommit ur muntliga berättelser via skönlitteratur innan den fått sin nuvarande form. Herodotos, som fortfarande kallas historieskrivningens fader, förflyttade historieskrivningen ut ur sagornas och myternas värld på 400-talet f Kr (*Herodotos historia* 2000: 5). Det tog ändå länge innan historien började omformas från konst till vetenskap. I början av 1800-talet kunde man börja tala om historievetenskap, då man även tillskapade professorer i historia. (Odén 1989: 165.) Berättandet är dock fortfarande ett centralt inslag både i historieforskning och i historieskrivning tack vare historievetenskapens ontologiska struktur. Det är ju fråga om en vetenskap som studerar kronologiska händelser där människor är inblandade.

Den allmänna utvecklingslinjen för historieskrivningen har sammanfattats med tre genrebeteckningar som markerar hållpunkter på berättandets väg. Dessa är annal, krönika och berättelse. De här genrebeteckningarna beskriver även allmänt taget sättet att presentera händelseförlopp. *Annalen* är en lista över händelser i tidsföljd medan *krönikan* utgör en mer sammanhängande berättelse med enkla orsaksrelationer. *Berättelsen* inkluderar även avrundning och kritisk reflektion (jfr evaluering i Labov och Waletzky 1967: 33ff.) som saknas i de två tidigare nämnda genreerna. När man inom historieskrivningen började tvivla på berättelsen som vetenskapligt användbar, uppkom

en historieskrivning där man försökte dölja den berättande karaktären. Nuförtiden har berättelsen dock återtagit sin plats som den naturliga formen för historisk framställning. (White 1987: 4–6; Hellspong 2000a: 31.)

De äldsta berättelserna var alltså muntliga. Berättarens roll var i början litet annorlunda än vad den är idag, eftersom berättaren inte själv skapade de berättelser han framförde. Berättelserna var dock för det mesta hämtade ur livet, dvs. de berättade om något som hade hänt någon annan. Den som berättade kunde dock kommentera händelserna i berättelsen. (Nøjgaard 1993: 135, 137.) Detta påminner delvis även om den moderna historikerns sätt att arbeta. När en historiker skriver, skapar han inte de händelseförlopp som han berättar om, utan han presenterar något som har hänt någon annan.

Skillnaden mellan berättelser och historievetenskapliga texter utgörs, enligt Antero Heikkinen (1996: 14–15), av källkritiken. Med källkritik förstår han det sätt på vilket skribenten förhåller sig till det material som berättelsen baseras på. När man exempelvis jämför tre berättande genrer – en berättelse i Nya Testamentet, en historisk roman och en historievetenskaplig undersökning – är det just källkritiken som utgör skillnaden mellan dessa tre genrer. Endast historikern ifrågasätter materialet och diskuterar, medan de andra skribenterna berättar sådant som de anser sig veta.

Före 1800-talet, och även under 1800-talet, var det fortfarande svårt att dra en gräns mellan skönlitteratur och historieskrivning, och historieskrivningen sågs som en undergrupp inom skönlitteraturen. Skönlitteraturen, t.ex. historiska romaner, liknade i hög grad den tidens akademiska historietexter, i synnerhet i början av perioden. Odén (1989: 169–170) konstaterar att det var professionaliseringens krav på analys som ledde till att en ny typ av historisk sakprosa växte fram och skilde sig från den tidigare konstfulla berättelsen. Samtidigt blev historievetenskapens arbeten otillgängliga för den stora allmänheten, och en ny marknad öppnades för en berättande historieskrivning som var skild från forskningen. Enligt Johansson (2000: 14) uppkom genren *historisk roman*

när den litterärt intresserade medelklassen började intressera sig för s.k. vanliga människor. Inom den akademiska historieskrivningen hade man i början av 1800-talet fäst sin uppmärksamhet endast vid stora män och deras krig. Därför skapades en ny litterär genre, den historiska romanen, som berättade om historiska händelser på ett lättillgängligt sätt så att även den stora allmänheten kunde förstå. (Johansson 2000: 14.) Dessa genrer liknade varandra med tanke på innehållet och de stod också formmässigt mycket nära varandra. Man använde till exempel fotnoter i båda genrerna. Skillnaden var dock att historiska romaner handlade om någonting som var påhittat, medan man i historieskrivningen utgav sig för att skildra en verklighet. (Johansson 2000: 24, 26–27, 104.)

Den historiska romanen kom därmed att fylla den funktion som populärvetenskapliga historietexter har i dag, dvs. att underhålla och informera om det förflutna på sådant sätt att människorna förstår. Historiska romaner och populärvetenskapliga texter har båda en liknande relation till vetenskapliga historietexter. Både de historiska romanerna och de populärvetenskapliga texterna förutsätter en ”tidigare text”, som behandlar samma tema som den ifrågavarande romanen eller populariserade texten. Denna tidigare text är vetenskaplig och grundar sig på historieforskning. Ibland kan historiska romaner dock utgå från en myt eller en legend, som inte har varit föremål för vetenskaplig undersökning. De centrala faktauppgifterna i historiska romaner får dock inte strida mot historieskrivningen. (Ihonen 1986: 156–157.)

Berättandet i texter inom historia kan också jämföras med nyhetsrapporteringens berättande. Historieskrivningen och nyheterna hör till samma textkonvention, båda har som mål att producera texter som går tillbaka på verkligheten. Båda genrerna är tänkta att vara objektiva och realistiska beskrivningar av samhället, man talar om ett fönster mot det förflutna (historia) och om ett fönster mot världen (nyheter). I båda fallen är det ändå mycket som gör att det inte kan vara fråga om objektiva beskrivningar. Historieskrivning

och nyheter är ju båda produkter av många val-, bearbetnings- och dispositionsoperationer (se också avsnitt 3.2.2). (Pietilä 1995: 96–97.)

Enligt Jacobs (1999: 32, 35) är nyheter inte enskilda händelser som äger rum, utan händelser blir nyheter endast när en journalist berättar/skriver om dem. Därmed är en nyhet alltid en journalists reaktion på händelserna. På samma sätt är det med händelser i det förflutna. De blir verklighet för oss endast när en historiker väljer att skriva/berätta om dem. Nyheterna är alltså inte det som har hänt, utan det som någon säger har hänt (Bell 1991: 191). På motsvarande sätt syftar termen *historia* inte (nödvändigtvis) på de förflutna händelserna, utan på den tolkning av de förflutna händelserna som en historiker har gjort.

Berättandet i både historievetenskapliga och journalistiska texter innebär i hög grad intertextualitet. Det betyder att dessa genrer består av flera röster. Nyheten byggs upp av att de relevanta bitarna ur olika diskurser formas journalistiskt. (Pietilä 1995: 68–69.) Även de vetenskapliga (och populärvetenskapliga) texterna är uppbyggda på samma sätt. Forskarna citerar och lånar ur andra forskares texter och ur sitt undersökningsmaterial. Ett tecken på detta är användningen av föråldrade ord i historievetenskapliga texter (Männikkö 2002a; se även avsnitt 2.4.2).

3.3 Popularisering av historievetenskap

Populärvetenskap uppstod ur en önskan att informera om vetenskap på ett sådant språk som även lekmän kan förstå. Populärvetenskapen vänder sig även till fackmän utanför det aktuella fackområdet. Syftet med populärvetenskapen är dock inte att utbilda nya fackmän på området utan att informera, väcka intresse eller även underhålla. Den viktigaste uppgiften är att berätta om vetenskap så att denna kan förstås utan bakgrundskunskaper. (Eriksson & Svensson 1986: 11ff.; Melin & Lange 1995: 112.) Att

underhålla nämner Eriksson (1987: 65) som en biavsikt hos populärvetenskapliga texter. De två syftena med populärvetenskapliga texter, att vara förståeliga och intressanta, kan enligt Koskela (1997b: 349) betyda konflikter. De drag som t.ex. gör texten lättare att förstå, kan göra den mindre intressant.

Den akademiska miljön inverkar på vetenskapliga texter på alla nivåer. Ordval, satsstruktur och makrostruktur hos den vetenskapliga texten styrs av konventionerna inom den akademiska miljön. Detta gör att t.ex. innehållet disponeras på samma sätt i de flesta vetenskapliga texter. (Koskela 1997a: 56.) Det finns skillnader mellan olika vetenskaper i fråga om hur mycket texterna är påverkade av vetenskapssamfundet. Detta framgår t.ex. av textstrukturen. Artiklarna inom medicin är enhetligare strukturerade än artiklarna inom historia (Breivega 1999: 82). I populärvetenskapliga texter är det intressets logik som styr textens struktur på samma sätt som i en nyhetsartikel, dvs. det intressantaste kommer först i texten. I de flesta fall är det resultaten och deras tillämpningar som anses vara de mest intressanta och de placeras därför först i en populärvetenskaplig artikel. (Koskela 1997a: 56.) I kapitel 8 studerar jag närmare det innehåll, som i de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna i mitt arbete har placerats i inledningen.

Skribenten som skriver i populärvetenskapliga tidskrifter får anvisningar om att berätta om det viktigaste först, att låta sig själva synas i texten och att presentera de personer som nämns i texten. Dessa anvisningar verkar också förverkligas. Enligt undersökningar fokuserar populärvetenskapliga texter på människor som är inblandade i den vetenskapliga undersökningen genom att presentera personerna med namn och yrke (Koskela 1997b: 352). Skribenterna bör, enligt anvisningarna, också undvika termer eller åtminstone förklara dem. Definitioner och begreppsutredningar är typiska inslag redan i vetenskapliga texter, men begreppen måste definieras ännu mer i populärvetenskap. De populärvetenskapliga skribenterna bör skriva konkret och undvika abstrakta ord och uttryck, och i allmänhet bör de använda så enkelt och lättbegripligt språk som möjligt.

Sammanfattningar och liknande i slutet av en artikel bör utelämnas. (Fjæstad 1993; Melin & Lange 1995: 112–118; Wilhelmson 1998.) I kapitel 8 studerar jag närmare på vilket sätt artiklarna avslutas i mitt material.

Enligt undersökningar innehåller populärvetenskapliga texter fler explicita markörer för textuella relationer än andra texter, vilket betyder att man i populärvetenskapliga texter använder fler pronomen, synonymer och andra explicita medel som påverkar textens koherens. De populärvetenskapliga skribenterna tycks ersätta läsarnas brist på bakgrundskunskap med lexikal explicitet. Referenser till tiden och geografiska områden är ett viktigt medel för att skapa koherens i populärvetenskapliga texter. Referenserna är bekanta för alla och bidrar till att knyta ny information till gammal information. I de vetenskapliga texterna väntas läsaren däremot förstå relationer med hjälp av lexikal upprepning och implicita lexikala relationer. (Koskela 1997b: 343–349.)

Populärvetenskapliga texter inom historia ligger nära både journalistiska och vetenskapliga texter. Ett gemensamt mål för både journalistiska och vetenskapliga texter är att öka kunskap om verkligheten och att skapa helheter med förklaringar och samband. Populärvetenskapliga texter är därtill, på samma sätt som journalistiska texter, bundna av kommersiella villkor. Det betyder att de som skriver populärvetenskap måste producera texter som den stora allmänheten är villig att betala för, om de vill hålla genren vid liv. (Hultén 1993: 18–19)

Vanliga journalistiska texter och populärvetenskapliga tidskrifter använder i hög grad samma medel för att göra texterna säljande. Ändå kan den som populariserar inte underhålla lika mycket som informera, det är trots allt fråga om populärvetenskapliga texter. I verkligheten har den kommersiella uppgiften i populärvetenskapen ofta givits åt utomtextuella medel. I *Populär Historia* till exempel väljer redaktionen bilderna till artiklarna samt skriver bildtexterna. Rubriker och ingresser är två andra faktorer som inverkar på hur säljande artiklarna blir och som redaktionen ansvarar för i mitt material

(jfr Bell 1991: 150–151; Ojala 1997: 42). Det är inte så mycket annat som redaktionen i *Populär Historia* ansvarar för, de innehållsliga ändringar som redaktionen gör i artiklarna är få. (Männikkö 2002b.)

Det måste dock konstateras att det inte är enbart den populärvetenskapliga skribentens uppgift att sträva till att marknadsföra sin text. Även de vetenskapliga skribenterna bör i sitt skrivande tänka på att samtidigt marknadsföra sin text, oavsett om de skriver för läsare inom området eller utanför. Också den vetenskapliga skribenten vill att texten upplevs som bra och att den får många läsare (se t.ex. Laurén & Nordman 2003: 34.)

Även i dag är den viktigaste uppgiften för populärvetenskap att på allmänspråk berätta om t.ex. vetenskapliga perspektiv på aktuella problem och på så sätt hjälpa människor i deras vardag (Melander 1987: 109; Koskela 1997a: 52–53). Den här funktionen kan tyckas vara mest självklar när man tänker på t.ex. datateknik och bruksanvisningar för nya produkter. Den är dock inte heller helt frånvarande i populärvetenskapliga texter i historia. Att veta vad som har hänt förut kan hjälpa människan att förstå det som händer i dag (se t.ex. Halldén 1983: 14).

Populärvetenskap har i vissa sammanhang fått en litet nedsättande prägel, och populärvetenskapen har diskuterats som någonting mindre värt jämfört med ”storebror” vetenskapen. Enligt Johansson (2000: 34) har dock populärvetenskapliga skribenter inom historia, eller enligt honom ”populärhistoriker av varierande seriositetsgrad”, varit med om att påverka hur vår historieuppfattning utvecklats genom tiderna.

Man har också ofta diskuterat vem som är den bästa popularisatorn, en vetenskapsman eller en journalist. Detta kan bero på fackområdet och ämnet som texten handlar om. Becher (1989: 90) har konstaterat att historikerna på samma sätt som de flesta akademiska skribenter inte tycker om ”professionella popularisatorer”, dvs. icke-fackmän som populariserar vetenskapliga teman. Mer amatörmässiga skribenter, som

skriver texter om t.ex. lokalhistoria, fyller dock enligt de akademiska historikerna en viktig funktion i samhället.

Det är möjligt att det är lättare att popularisera historia än t.ex. matematik (se Laurén & Nordman 1987: 32, 71), men detta kommer inte fram i en enkätundersökning, där tio svenska historiker besvarade frågor om popularisering av sitt fack (Männikkö 2002b). Enkäten visade att en del av historikerna ansåg att det är lättare att skriva populärvetenskap än att skriva vetenskap. En del var av motsatt åsikt och en del upplevde ingen skillnad mellan att popularisera och att skriva vetenskap. Det som också framgick av enkäten var att svenska historiker verkar vara vana vid att popularisera, vilket i någon mån står i strid med den allmänna åsikten om forskarnas motvilja mot att själva popularisera sin forskning (Hultén 1993: 18; Leikola 1994: 65; Koskela 1997a: 54).

Det är svårt att exakt veta vad historikerna som svarade på enkäten tänkte på i fråga om populariseringen, men alla de som deltog i enkäten var akademiska historiker som hade publicerat minst en artikel i *Populär Historia*. På basis av detta kan jag tänka mig att de alla åtminstone i någon mån var medvetna om de eventuella skillnaderna mellan populariserade och vetenskapliga texter. Enligt enkäten upplevde historikerna att det fanns skillnader mellan genrerna både i fråga om språket och i fråga om innehållet. Historikerna svarade att de i populärvetenskap försöker använda lättare och roligare språk och enklare förklaringar, samt att de strävar efter att undvika facktermer och den vetenskapliga jargongen. Därtill nämnde historikerna att de försöker välja populära ämnen och tillägga konkreta exempel och anekdoter i texten. De försöker också undvika tabeller, fotnoter och den interna diskussionen med andra forskare, enligt enkäten.

En svensk historiker och en framgångsrik populariserare, Peter Englund, konstaterar att man skall skriva berättande när man populariserar. Ämnesvalet för texterna är beroende av själva berättandet, och det måste alltid finnas en röd tråd (t.ex. en människa som man följer och som på det sättet får representera tiden). Om den här röda tråden inte finns i

texten, upplever läsaren inte texten som en berättelse, utan som en samling av ett antal undersökningar. Ett annat bra sätt att hålla ihop berättelsen är att använda rummet eller tiden som den röda tråden. Att skriva populärvetenskapliga böcker liknar, enligt Englund, det gamla sättet att skriva historia. (Sundelin 1992: 264–265.) Den enkät som jag gjorde 1998 visade också att historikerna är tvungna att faktiskt fundera på ämnet när de populariserar. En historiker konstaterade till exempel att han alltid försöker välja populära ämnen för populärvetenskapliga texter.

Detaljer gör texten, enligt Englund, till en riktig och spännande berättelse. Med detaljer syftar han antagligen på de konkreta exempel som även Fjæstad (1993) i anvisningar för skribenter av populärvetenskapliga artiklar nämner som viktiga. Detaljerna stöder berättelsen och bidrar till att det generella blir illustrerat. Därför kan författaren till populärvetenskapliga texter enligt Englund gå djupt in i minsta detalj. (Sundelin 1992: 263–271.)

Som det framgick av avsnitt 3.2.2 behöver en historiker fantasi i sitt skrivande på samma sätt som den som skriver fiktiva berättelser när de förflutna händelserna och kunskaperna om dem ska ordnas och sammanfogas. (Hauge 1995: 49). Behovet av att använda fantasi kan dock vara mindre när man populariserar historievetenskap jämfört med när andra vetenskapsområden populariseras. Den som populariserar t.ex. fysik tillägger ofta påhittade konkreta exempel i texten för att konkretisera det vetenskapliga innehållet (jfr Thurén 2000: 12, 34). I historia behöver man inte hitta på exempel, eftersom redan de vetenskapliga texterna innehåller exempelfall som man kan berätta om (se Haapakangas 1999).

4 BERÄTTANDE DRAG

I de skrivna instruktionerna, som ges åt dem som skall skriva populärvetenskapliga artiklar, råder man skribenterna att skriva en berättelse i stället för en rapport. Därtill uppmanas skribenterna att tänka sig själva som berättare i stället för som forskare när de skriver artiklarna. (Fjæstad 1993.) I instruktionerna förklaras det dock inte vad det innebär att skriva som berättare, vilka skillnader som finns mellan en rapport och en berättelse osv. Forskare som specialiserat sig på berättande framställningar har inte heller kunnat definiera vad man förstår med berättande drag, utan man har konstaterat att det är en tolkningsfråga (t.ex. Garne 1988: 26; Norrby 1998: 55). Därtill har man konstaterat att definitionerna av berättelser varierar eftersom berättelsernas funktion varierar. (Stein 1982: 496). Själva termen för berättelse varierar också, på svenska använder man ibland substantivet *narrativ* som motsvarighet till *berättelse* (t.ex. Thurén 2000: 100–130). En enhetlig disciplin med fokus på att undersöka berättande har inte blivit verklighet, utan man bedriver fortfarande forskning kring berättelser och berättande som delämnar inom flera discipliner (Norrby 1998: 30).

Att det inte finns någon kort och tydlig definition på en berättelse har säkert bidragit till att *berättelse* har använts som ett vanligt ord utan definition (t.ex. i skrikanvisningar för populärvetenskapliga skribenter, Fjæstad 1993; i samband med historieskrivningen se Jarrick & Söderberg 1993: 46–47) eller så är definitionen bristfällig. När *berättelse* eller *narrativ* har använts som termer, men definierats bristfälligt, är det svårt att få en riktig bild av det som egentligen har analyserats (t.ex. Thurén 2000).

I avsnitt 4.1 diskuterar jag först en del definitioner som man givit för *berättelse* (*narrativ*) inom berättelseforskningen. På basis av den här diskussionen definierar jag termen *minimal narrativ*, som jag använder i analysen i kapitel 6. Att jag har valt att använda termen *minimal narrativ* istället för *berättelse* motiverar jag med den indelning i

minimal och fullständig berättelse som gjorts t.ex. i Labov (1972: 360–363). Den här indelningen diskuteras närmare i avsnitt 4.1.

I avsnitt 4.2 diskuterar jag mänskliga referenter som ett berättande drag. Den diskussionen fungerar som bas för den analys som jag utför i kapitel 5. I avsnitt 4.3 diskuterar jag den berättande strukturen enligt Labov och Waletzky (1967: 32–42; Labov 1972: 354ff.), som delvis utgör den teoretiska bakgrunden för analysen i kapitlen 7 och 8. I avsnitt 4.3 diskuterar jag även de medel som man kan använda för att fylla de funktioner som delarna i den berättande strukturen har. I avsnitt 4.4 diskuterar jag de roller som berättelser kan ha i vetenskapliga och populärvetenskapliga framställningar. Den diskussionen fungerar som en bas för den analys av de minimala narrativernas roller som utförs i kapitel 6.

4.1 Definitioner av centrala begrepp

I det här avsnittet diskuterar jag först olika definitioner på berättelse och narrativ. I min diskussion gör jag dock inga som helst anspråk på fullständighet, utan jag redogör endast för definitioner givna av de forskare som mest påverkat mitt eget arbete. Utgångspunkten i min redogörelse är hela tiden språkvetenskapligt inriktad berättelseforskning och speciellt den forskning som gäller berättelser som färdiga produkter (inte berättelse som en process). I slutet definierar jag begreppet 'minimal narrativ' så som jag kommer att använda det i kapitel 6.

På svenska använder man ofta orden *narrativ* och *berättelse* i samma bemärkelse. Thurén (2000: 14), till exempel, använder termerna *narrativ*, *narration* och *berättelse*. 'Narrativ' definierar han som "en sammanhängande berättelse, till skillnad från exempelvis en beskrivning eller en argumentering". I den här bemärkelsen använder han även termerna *berättelse* och *narration*, och dem definierar han som "en historia som är utsträckt i

tiden” (Thurén 2000: 100ff.). Det ord som Thurén mest använder är *berättelse*, som innehåller ett händelseförlopp och ett slut samt ett spänningsmoment som läsaren vill att skall upplösas vid berättelsens slut. Därtill skall en berättelse ha en huvudperson vars öden läsaren kan följa med spänning. (Thurén 2000: 14, 100, 113.)

Där är dock skäl att göra skillnad mellan termerna *berättelse* och *narrativ* eftersom man åtminstone i engelska har gjort en skillnad mellan substantiven *story* och *narrative*. Genette (1988: 13), till exempel, definierar *story* som ”the totality of the narrated events” och *narrative* som ”the discourse, oral or written, that narrates them”. Enligt honom motsvarar *story* därmed det som de ryska formalisterna kallar för *fabula*, dvs. händelserna i en berättelse. *Story* fungerar alltså som material för *narrative* (enligt de ryska formalisterna *sjuzet*), dvs. hur händelserna är arrangerade, den egentliga berättelsen. (Roemer 1995: 39.) Den här indelningen används också exempelvis av Rimmon-Kenan (1991: 8). Däremot syftar vissa forskare (t.ex. Mooij 1993: 58–59) med *story* på fullständiga berättelser (*complete narratives*) och med *narrative* på alla framställningar som innehåller berättande drag.

En berättelseforskare som haft stort inflytande på andra senare forskare är den ryske formalisten Vladimir Propp (1968), som undersökte strukturen i ryska folksagor. Han såg varje folksaga som uppbyggd av ett begränsat antal handlingar som överhuvudtaget kan realiseras i en saga. På basis av detta skapade han en modell som varit utgångspunkt för flera forskare.

En annan berättelseforskare som i hög grad påverkat sina efterföljare är William Labov, som också skapade en modell för strukturer i berättande framställningar. Labov (1972: 359–360) definierar *narrative* ”as one method of recapitulating past experience by matching a verbal sequence of clauses to the sequence of events which (it is inferred) actually occurred”. Den egentliga produkten som den här metoden producerar kallar Labov (1972: 360, 363) antingen för *minimal narrative* eller *fully-formed narrative*. Då

avser han en skillnad mellan en enkel berättelse och en fullständig berättelse. En enkel berättelse är en framställning av minst två händelser som är tidsmässigt sammanfogade (Labov 1972: 360). En fullständig berättelse är därtill uppbyggd enligt den modell som Labov och Waletzky (1967: 32–42; Labov 1972: 363) skapat. Modellen, som utgör strukturen för fullständiga berättande framställningar, består av sex element som alla har sin funktion i helheten. Den här modellen beskrivs närmare i avsnitt 4.3.

Två händelser eller två saklägen samt en händelse som ändrar sakläget från det första sakläget till det andra sakläget fungerar bland en del berättelseforskare (t.ex. Genette 1988: 19) som definition för berättelse. Vissa forskare nämner bara en händelse som är en förändring av sakläget (Prince 1973 i Norrby 1998: 58). Enligt den definitionen måste förändringen vara sådan att den inte är självklar, utan att den kan leda till åtminstone två resultat och därmed kan läsaren inte vara säker på åt vilket håll läget förändras. Detta ger berättelsen det intressanta drag som det enligt vissa forskare finns ett krav på för att en berättelse skall kunna anses vara en berättelse (jfr poäng i Polanyi 1982: 514; 1989: 20–21). När det finns åtminstone två möjliga resultat, dvs. två möjliga utvägar från ett sakläge till ett annat, måste det finnas en problemlösning i berättelsen. Att problemlösning ingår nämner t.ex. de Beaugrande (1982: 407–408) som ett krav på en berättelse.

I flera definitioner på en berättelse (t.ex. Labov 1972: 360) finns alltså ett krav på ett temporalt förhållande mellan händelserna. Det temporala förhållandet har att göra med kronologin hos händelserna, de måste förekomma i samma ordning i framställningen som i verkligheten (eller i den tänkta verkligheten). Om ordningen hos satserna i framställningen ändras, förändras därmed också den semantiska tolkningen av händelserna. (Labov & Waletzky 1967: 20ff.) Detta gäller dock berättelser där det finns bara två händelser. Om det finns flera händelser, är den temporala sekvensen mellan alla händelser inte helt nödvändig. I längre berättelser, och speciellt i skrivna berättelser, är händelsernas ordningsföljd sällan absolut kronologisk. Det måste dock alltid vara möjligt

att uppfatta en tillfredsställande kronologi i framställningen, annars är det inte fråga om en berättelse (jfr Pietilä 1995: 44).

De händelser som bildar en berättelse måste ha en inbördes relation. Förbindelsen mellan händelserna är ofta även kausal och förstärker koherensen mellan händelserna. Mooij (1993: 59–63) anser att förbindelsen mellan händelserna är det viktigaste kännetecknet för en berättelse. Meningarna "Kalle tappade sin nyckel" och "Kalle målade huset" utgör inte en berättelse, eftersom det inte finns någonting som kopplar samman dem till en händelsesekvens. Meningarna kan vara delar av en berättelse, men som sådana kan de inte utgöra en berättelse utan de måste kopplas samman genom temporalitet eller kausalitet. Ofta blandar man båda sammankopplingsprinciperna, dvs. temporal sekvens, som också kan kallas "och sedan"-princip, och kausalitet, som också kan kallas "och därför"-princip. (Rimmon-Kenan 1991: 26; Mooij 1993: 59ff.)

Vissa forskare uttrycker i sin definition på berättelse i vilken grammatisk form meningarna skall vara för att de skall utgöra en berättelse. Enligt Labov och Waletzky (1967: 21–29) måste satserna vara självständiga satser med det finita verbet i indikativ och i tempus preteritum eller historiskt presens. Detta krav har kritiserats av många på grund av att tempuskravet utesluter alla händelser som äger rum i samtid och framtid. Därmed kan framtidsplaner och liknande inte räknas som berättelser, utan de måste ses som rapporter vid sidan av samtida berättelser och s.k. generiska berättelser (*generic narratives*), som redogör för hur någonting vanligen är, dvs. som inte berättar om något unikt fall (Labov 1972: 361–362; Polanyi 1989: 16–18). Därtill är kravet på att händelserna skall uttryckas genom verb begränsande på det sättet att handling eller händelser som uttrycks t.ex. genom substantiv eller onomatopoetiska uttryck inte räknas som element i en berättelse. (Se t.ex. Norrby 1998: 216.)

Enligt Polanyi (1982: 510–511) måste en berättelse presentera händelser av en viss typ: Berättelser skall ange händelser som är momentana (icke-iterativa, ögonblickliga),

specifika och slutförda (dvs. de skall vara avgränsade i tid, de måste ha en naturlig slutpunkt). Händelserna måste äga rum i en s.k. berättelsevärld, dvs. de är händelser som har inträffat i en annan tid, ofta på en annan plats och de personer som är inblandade är andra än i den egentliga världen där författaren och läsaren befinner sig (Polanyi 1989: 15).

Händelser som uppfyller de ovannämnda kriterierna förverkligas med hjälp av s.k. narrativa satser (*event clauses* i Polanyi 1989: 17). Narrativa satser är alltså självständiga satser där tempus är antingen preteritum eller historiskt presens. Narrativa satser kan därmed inte vara modala, tempus i dem kan inte heller vara perfekt eller pluskvamperfekt. Labov och Waletzky (1967: 28) talar om *narrative heads*, vilket syftar på det finita verbet i en narrativ sats. (Labov och Waletzky 1967: 27; Labov 1972: 361.)

I berättelser måste det, enligt de Beaugrande (1982: 407–410), finnas åtminstone en personifierad aktör. Den personifierade aktören behöver inte nödvändigtvis vara en människa, utan det kan vara fråga om hurdan varelse som helst som givits mänsklig förmåga att påverka och bli påverkad i världen. Detta krav blir viktigt när man tänker på skillnaden mellan instruktioner och berättelser. Om man t.ex. redogör för hur man kör en bil, innehåller redogörelsen händelser och förändringar i sakläge som är både temporalt och kausalt sammankopplade. Att det dock saknas en personifierad aktör i redogörelsen gör det lättare att förstå varför den aktuella redogörelsen aldrig skulle uppfattas som en berättelse.

Polanyi (1989: 20) konstaterar därtill att det vid sidan av händelserna måste finnas även värderande information i framställningen för att den skall uppfattas som en berättelse. Författaren måste på något sätt uttrycka poängen (*make a point*) i en berättelse. Det här kriteriet kan i Labovs och Waletzky's definition tänkas fyllas av den fullständigare berättelsen. I denna berättelsetyp formas en struktur som innehåller ett skilt element,

som har som funktion att uttrycka poängen i framställningen (evaluerings). Detta diskuterar jag närmare i avsnitt 4.3.

Ett kriterium för en berättelse, som ligger nära Polanyis (1989: 20) poängmarkerande, är det som Garne (1988: 118) nämner. Enligt henne skall en berättelse nämligen alltid engagera mottagaren genom att med olika medel skapa närhet mellan texten och läsaren. Det känslomässiga engagemanget hos läsaren kan väckas exempelvis genom att författaren visar sina egna känslor och associationer i texten. Detta kan författaren göra genom att använda pronomenen *jag* och *du*, samt till exempel med utrop som avslöjar författarens värderingar och förundran. (Ekvall 1995: 62–63.)

Ett krav som vissa forskare ställer på en berättelse är att de händelser som återges skall vara självupplevda (t.ex. Labov & Waletzky 1967: 12). En del forskare har utvidgat kravet till att gälla händelser som är självupplevda eller realistiska (t.ex. Norrby 1998: 59). Detta krav är egentligen onödigt, speciellt om man tänker på ett annat krav som t.ex. Mooij (1993: 75) ställt på en berättelse. Enligt honom är nämligen ett centralt drag i berättelser att de kan återberättas och då är händelserna inte längre självupplevda om berättaren förändrar dem. Om man därtill beaktar att en av berättelsens funktioner är att underhålla, är fantasifulla, icke-realistiska berättelser av stor betydelse.

Vissa forskare har försökt definiera 'berättelse' genom att jämföra olika berättande framställningar. Brewer och Lichtenstein (1982: 477) har använt det kommunikativa målet som det drag som utgör skillnaden mellan olika berättande genrer. Enligt dem har t.ex. instruktioner och tidningsartiklar som (huvud)syfte att ge information. Propaganda och fabler har som mål att övertala, populära berättelser och romaner skall däremot underhålla. Brewer och Lichtenstein (1982: 477) har även definierat 'berättelse' som en underavdelning till berättande texter, som har underhållning som huvudfunktion. Man har konstaterat att en av de populärvetenskapliga texternas funktioner är att underhålla

(t.ex. Koskela 2002: 27; Melin & Lange 1995: 112), vilket gör att de i hög grad kan tänkas innehålla drag som även berättelser har.

Mitt mål i mitt arbete är inte att skapa en definition på *berättelse* och lägga definitionen till en redan rik rad av definitioner, eftersom jag inte ser detta som ändamålsenligt i min undersökning. Jag vill dock definiera ett begrepp, 'minimal narrativ', som jag använder i analysen i kapitel 6. Min definition följer i stort sett Labovs (1972: 360f.) 'minimala narrativ', men jag har tillagt två kriterier som en 'minimal narrativ' i mitt arbete bör fylla. Med 'minimal narrativ' syftar jag på en framställning där minst två momentana, specifika och slutförda händelser med inbördes relation förverkligas i narrativa satser (självständiga satser med det finita verbet i indikativ och i tempus preteritum eller historiskt presens). Dessa händelser presenteras i kronologisk ordning, deras ordning kan inte ändras utan att den semantiska tolkningen förändras. De tilläggskrav som jag har ställt på 'minimal narrativ' jämfört med Labovs 'minimala narrativ' är att det måste finnas mänskliga aktörer inblandade i de minimala narrativen och de måste presentera händelser som äger rum i en berättelsevärld. Dessa krav fyller även Labovs (1972: 360ff.) exempel på minimala narrativer, även om han inte explicit nämner dem som krav.

När jag i avsnitt 4.4 diskuterar de funktioner som berättelser kan ha i vetenskapliga och populärvetenskapliga texter använder jag Thurén (2000) som källa. Thuréns definition på en berättelse är inte helt tillräcklig i praktiken eftersom han inte säger någonting om den grammatiska formen hos satserna i en berättelse. Jag antar dock att Thuréns sammanhängande berättelse liknar de minimala narrativen som jag analyserar i kapitel 6.

4.2 Mänskliga aktörer

Berättande texter kännetecknas i regel av att de är personcentrerade. Att mänskliga aktörer eller andra personifierade aktörer förekommer i framställningen är ett drag som

alla berättelser borde innehålla. Överhuvudtaget är människor intresserade av andra människor, och om man vill skriva intresseväckande bör man inkludera människor i sin text. Om man saknar möjlighet att skriva om människor, kan man också personifiera t.ex. naturfenomen eller djur för att få någon i texten vars öden läsaren kan följa med spänning och engagemang. Det är lättare att förstå en berättelse där en person agerar och engagera sig än att bli intresserad av beskrivningar av opersonliga processer. Människor i en text blir viktiga även därför att läsaren vid läsningen vanligen fäster sig vid just personer. (de Beaugrande 1982: 407ff.; Larsson 1985: 11; Thurén 2000: 50, 113; Nyström 2001: 63.)

Texter som innehåller människor eller andra levande varelser upplevs som intressantare än texter som handlar om ett sakläge eller något annat stabilt och som inte innehåller människor. Texter som anknyter till människor är därtill också lättare att tillägna sig än texter där människor saknas. (Alnæs 1973: 29–30; Hultén 1993: 212–213, 225.)

I allmänhet brukar man säga att vetenskapliga texter är faktaspäckade och fokuserade på att föra fram fakta, medan de populärvetenskapliga texternas funktion är att presentera människorna bakom fakta (Koskela 2002: 35). Larsson (1985: 11–12) konstaterar dock att man ofta glömmer att ta med människor just i populär- och facktidningar (dvs. fackartiklar skrivna av journalister). Enligt honom är det viktigt att man tar vara på varje tillfälle att låta läsaren möta människor bakom fakta. Skribenten bör också alltid namnge de inblandade människorna om det bara är möjligt att göra det. (Larsson 1985: 23, 84, 133.) När man namnger personer blir hela framställningen mer pålitlig (Locher & Wortham 1994 i Jacobs 1999: 197).

En svensk historiker, Birgitta Odén, har definierat sin specialitet historia så, att historia handlar om ”människor och deras verksamhet i en tid som flytt”. Att det är människor som är centrala i historievetenskapen gör att historien intresserar oss alla, människans största intresse är människan själv. (Larsson 1985: 11; Odén 1989: 162, 173; Hultén 1993: 212–213, 225.) En annan svensk historiker, Peter Englund, ser skillnaden mellan

vetenskapliga och populärvetenskapliga historietexter i att läsaren endast i de populärvetenskapliga texterna får möta människor, medan de vetenskapliga texterna däremot är inriktade på att ge en översikt över ett händelseförlopp. (Sundelin 1992: 263–271.) Att berätta om människor är också ett råd som de som skriver populärvetenskapliga artiklar får (Fjæstad 1993). Tack vare den ontologiska strukturen står dock undersökningsobjekten i historievetenskapen nära människor (Collin & Køppe 1995: 10–11) och därför kan man vänta sig att hitta människor både i de vetenskapliga och i de populärvetenskapliga artiklarna. Detta tyder på att den som populariserar historia måste göra innehållsliga eller språkliga val som ger människorna en mer framträdande roll i texten.

Vilken roll människorna spelar i en framställning är ett drag som också, enligt Stanford (1995: 108–113), skiljer fiktiva och historievetenskapliga texter från varandra. I en fiktiv text är den centrala aktören viktig därför att han fokuserar handlingen och står i centrum för läsarens intresse. Han är också den som tillhandahåller det ”enda i tiden kontinuerliga medvetandet”, dvs. ett medvetande om det mesta av handlingen (Olafson 1979: 79 i Stanford 1995: 109). Läsaren kan identifiera sig med detta centrala medvetande. Enligt Stanford (1995: 110) saknar de historievetenskapliga texterna däremot detta drag. Även de människor som inte är centrala spelar en annan roll i fiktiva berättelser än i historievetenskapliga texter. I de fiktiva berättelserna väcks en stor del av intresset av samspelet och kontrasterna mellan väldefinierade gestalter medan man i historia är tvungen att hantera dessa gestalter (som i värsta fall kan vara institutioner) enligt de fakta historikern finner om dem. Även om dessa aktörer borde uppvisa vissa specifika karaktärs- och tankeegenskaper är det inte tillåtet för historikern att försöka ge dem en annan karaktär än den som framgår av materialet. (Stanford 1995: 110.) Även om det finns mänskliga aktörer i både fiktiva berättelser och historievetenskapliga texter, har den fiktiva skribenten alltså bättre möjligheter att lyfta fram aktörerna, eftersom han kan fokusera på dem samt beskriva dem mer i detalj.

I kapitel 5 undersöker jag om det finns skillnader mellan vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar i historia när det gäller hurdana mänskliga aktörer skribenterna refererar till, om det finns centrala aktörer i artiklarna samt hurdana referenser skribenterna använder när de refererar till mänskliga aktörer. I det följande ger jag en referensram för analysen i kapitel 5. Jag redogör för hur man kan kategorisera de olika mänskliga referenterna samt för hurdana språkliga referenser man kan använda för att referera till nämnda referenter. Därtill diskuterar jag hur vissa referenter blir mer centrala än andra i texten i och med att det förekommer fler referenser till dem i texten. Till slut redogör jag kort för författarnärvaron i texten: vilka faktorer som gör författaren synlig och vilka faktorer som gör relationen mellan författaren och läsaren explicit.

Mänskliga referenter

När man talar om mänskliga aktörer i en text kan man utgå från olika synvinklar på dem. Rahm (1997: 16–17), som har studerat tidningstexter, har delat in aktörerna i tre grupper: textskaparna = de aktörer som producerar texten (dvs. i Rahms fall journalister, redigerare etc.), deltagarna = de aktörer som direkt eller indirekt nämns i texten (dvs. dem som man skriver om) samt textkonsumenterna = de som konsumerar texten (dvs. läsaren). I fokus i min analys står de aktörer som direkt eller indirekt nämns i texten. I avsnitt 5.5 kommer jag dock att analysera även författarens närvaro i texten samt dennes relation till läsaren. Därmed granskas även de aktörer som producerar texten samt de aktörer som konsumerar texten i sådana fall då det finns en referens till dem på textnivån.

Vetenskapsteoretikern Hans Rosing (1996: 43) bjuder på ett annat perspektiv på de mänskliga aktörerna när han skiljer mellan konkreta/påtagliga och abstrakta individer. Konkreta eller påtagliga individer är det fråga om när man refererar till individer som man direkt kan observera, dvs. sådana som man kan se/har kunnat se. Abstrakta individer är däremot en mängd individer som man inte kan observera, t.ex. en stat, en förening, en grupp. Med en individ avser Rosing ett bestämt objekt som på något sätt kan utpekas

eller entydigt beskrivas. I Rosings vetenskapsteoretiska diskussioner räknas även stenar, hus och bilar som individer. Med tanke på en text som skribenten önskar göra intressant genom att ta med människor är Rosings indelning dock av betydelse. Det är förmodligen de konkreta individerna som läsaren blir mest intresserad av. Det är ju lättare att identifiera sig med enskilda konkreta individer än med osynliga kollektiver. Rosings indelning är användbar även i den analys som jag utför i kapitel 5, fastän mitt intresse riktas endast mot mänskliga aktörer, inte mot döda föremål. I min analys tar jag dock hänsyn till en del abstrakta individer, som till exempel kommittéer, regeringar och domstolar.

Gans (1979: 8–15) har undersökt nyhetsrapportering i den amerikanska televisionen och i tidskrifter och indelat de mänskliga aktörer som förekommer i nyheterna i två kategorier. Enligt honom är de mänskliga aktörerna antingen kända (*known*), dvs. sådana som den stora allmänheten känner till, eller okända (*unknown*), s.k. vanliga människor.

Hellspång (2001: 173) har i sin bok *Metoder för brukstextanalys* diskuterat analysen av mänskliga aktörer och deras roller i texten. Han ger som exempel tre berättelseroller som kan uppträda i undersökande journalistik, nämligen makthavare, undersökande journalister och representanter för allmänheten. Dessa grupper varierar naturligtvis beroende på texttyp och Hellspångs kategorier måste uppfattas som enbart exempel på möjliga roller även i undersökande journalistik.

Vesa Heikkinen (1999: 141–143), som har analyserat ledare i finska tidningar, har konstaterat att det i hans material förekommer referenser nästan enbart till politiker. Heikkinens material innehåller endast ett fåtal referenser till andra offentliga personer (ett par forskare, tjänsteinnehavare, journalister och en skådespelare). Referenser till privatpersoner saknas helt. Ett par gånger har skribenterna syftat på s.k. vanliga människor med ett gruppbetecknande substantiv (t.ex. *människor*, *medborgare*).

Lindblad (1985: 47ff.) har studerat mänskliga referenter som förekommer i lokalradions nyheter och meddelanden. Hon har delat in referenterna på basis av deras sociala roller. Hennes fem kategorier är: 1) myndigheter, offentliga institutioner och deras representanter, 2) företag och bolag och deras representanter, 3) fackliga och politiska organisationer och deras representanter, 4) kulturella och ideella föreningar och deras representanter samt 5) enskilda medborgare (Lindblad 1985: 49–50). Därtill har hon närmare kategoriserat deltagarna i grupperna 1–4 som helhet, ledning eller anställda/medlemmar. Dessutom har Lindblad (1985: 52) utvidgat kategoriseringen med tanke på den geografiska anknytning som referenterna har i sammanhanget (dvs. om referenterna kommer från lokalradions sändningsort eller om de hör hemma på andra orter). Den grupp som förekommer oftast i Lindblads material är grupp 1, dvs. myndigheter, offentliga institutioner och deras representanter (40 % av alla). De enskilda medborgarna är däremot mer sällsynta aktörer i lokalradions nyheter och meddelanden, endast 14 % av alla de mänskliga referenterna är privatpersoner.

Fastän de roller som mänskliga aktörer har i olika slags material är klart beroende av materialet är det dock möjligt att hitta likheter mellan de mänskliga aktörernas roller i olika material. De ovan diskuterade forskarna (Gans, Hellspong, Heikkinen och Lindblad) har genom analysen lyft fram kategorier som kan jämföras med människor i privat roll (okända, representanter för allmänheten, enskilda medborgare) och människor i offentlig roll (kända, makthavare, myndigheter, offentliga institutioner och deras representanter). Antalet olika kategorier beror naturligtvis på hur djupt man har gått i analysen, dvs. hur begränsat man har definierat de olika kategorierna. De två huvudkategorierna (privata personer, offentliga personer) förekommer i vilket fall som helst.

I den akademiska historieskrivningen har det, speciellt i början av 1800-talet varit vanligt att man har skrivit om s.k. stora män. Det var den historiska romanen som förde fram även de vanliga individerna och deras vardag, dvs. representanter för allmänheten. I de historiska romanerna berättade man sällan om allegoriska figurer utan författaren

koncentrerade sig på att föra fram människor med vanliga namn. (Johansson 2000: 14, 22, 26). Enligt Johansson (2000: 27) var en del av 1800-talets historiker lika inriktade på att beskriva kungar och fältslag som moderna populärhistoriker beskylls för att vara. Om detta stämmer, borde det framgå av min analys hurdana individer som överhuvudtaget presenteras i artiklarna och vilka av dem som får huvudrollen i texten.

Även i nyheter är ingrediensen människa det som ofta betraktas som den viktigaste innehållskomponenten (Larsson 1985: 11; Bell 1991: 155). Hurdana människor nyhetsskribenten använder som källor påverkar även själva nyhetens pålitlighet. När källorna hör till eliten, har nyheten större nyhetsvärde. (Bell 1991: 192) På samma sätt kan man säga att man i vetenskapliga (och populärvetenskapliga) artiklar uppfattar källor som utgörs av kända forskare som mer pålitliga än andra. ”De stora namnen” inom ett fackområde kan alltså jämföras med ”eliten” i nyheterna.

Centrala referenter

När en text refererar till flera personer är det ändå ofta vissa av dem som är mer centrala än de andra. Enligt Nyström (2001: 63) framträder de centrala personerna i en text genom att referenser till dem återkommer tätt i texten. Förutom att man refererar till de centrala personerna frekvent i en text, skall dessa referenser också ha stor räckvidd, dvs. personerna skall introduceras tidigt i texten och förbli aktuella till textens slut. Den första personen som introduceras uppfattas vanligen av läsaren som den viktigaste personen. När man jämför referenser till personer med t.ex. referenser till andra mindre känsloladdade begrepp, märker man att det är lättare för läsaren att uppfatta relationen mellan olika referenser till samma referent. Detta gäller även när det finns ett avstånd mellan referenserna i en text. (Nyström 2001: 63–68, 75.) De led i texten som betecknar människor har, enligt Nyström (2001: 67), större lyskraft i texten.

Språkliga referenser till mänskliga referenter

När skribenten väljer att referera till någon person kan han vanligen bland otaliga referenser välja just den referens som passar bäst i den aktuella kontexten (se Heikkinen 1999: 141). Det vanliga sättet att utpeka en individ är att nämna hans egennamn, ett visst egennamn syftar på en alldeles bestämd individ. En individ kan också utpekas genom en bestämd beskrivning av typen "Sveriges kung". En sådan beskrivning lyfter sålunda fram en alldeles bestämd enhet. Sådana egennamn och bestämda beskrivningar kan man förstås använda även för individer som inte finns, dvs. påhittade personer. (Rosing 1996: 43.)

I vissa genrer spelar den språkliga referensen en roll för hurdan referent det är fråga om. Enligt Hellspong och Ledin (1997: 108) antyder användningen av ett förnamn i en nyhet att det är fråga om en "vanlig" människa, någon för läsaren att identifiera sig med. Användningen av efternamnet antyder däremot att en människa uppträder i sin yrkesroll. Ifall man använder både förnamn och efternamn, är det svårare för läsaren att uppfatta i vilken roll människan uppträder. (Hellspong & Ledin 1997: 108–109, 192.) Enligt Hellspong och Ledin (1997: 192) är det ovanligt, men möjligt, att i vetenskapliga texter använda båda namnen på en vetenskapsman. Det vanligaste är att använda endast efternamn. Att använda enbart förnamn på en vetenskapsman i vetenskapliga texter är enligt Hellspong och Ledin (1997: 192–193) "fullständigt otänkbart", eftersom personen i fråga i så fall skulle "visa sig i sin privata relation till författaren och inte i sin offentliga roll med ansiktet vänt mot hela forskarvärlden".

Ibland använder man namn och titlar för personer som ett retoriskt medel, för att poängtera att texten är pålitlig med avseende på de fackkunskaper som man redogör för (Katajamäki 2002: 155). Sättet att introducera människor i en nyhet är också viktigt med tanke på nyhetsvärdet. Använder man titeln ger det pålitlighet och trovärdighet åt nyheten, men använder man en så kallad kvasititel (t.ex. *herr, fru, syster, yngling*), är det

fråga om vanliga människor eller sådana ”kändisar” som mottagaren inte ännu känner till (Bell 1991: 194–197).

Författarnärvaro

Som jag redan konstaterade är det viktigt att man i en berättelse engagerar läsaren genom att med olika medel skapa närhet mellan texten och läsaren (se Garne 1988: 118). Författarens närvaro eller frånvaro i texten kan analyseras med avseende på hur författarpersonen uppträder i själva texten, dvs. om det finns markörer på textytan som avslöjar att texten överhuvudtaget är skriven av en människa. Det mest uppenbara sättet för en författare att visa sin närvaro är att använda första personens pronomen, alltså *jag* eller *vi*. En frånvarande författare väljer däremot sådana uttryck som inte avslöjar att det finns en människa bakom texten. Andra sätt att visa sin närvaro är till exempel värdeord, mentala processer (*tänka, tycka, minnas* osv.) och jämförelseuttryck. (Nordman 1992: 168; Nøjgaard 1993: 158; Hellspong & Ledin 1997: 136.) Stilen i en text där författaren öppet visar sin medvetenhet om läsaren kan beskrivas som dialogisk jämfört med den monologiska stilen där läsarens närvaro inte alls framgår. (Hellspong & Ledin 1997: 206.)

Det har konstaterats att författaren ofta är osynlig i vetenskapliga texter (se t.ex. Laurén 1987: 22; Myers 1990: 107–109), medan författaren i populärvetenskapliga texter uppmanas att göra sig synlig (Fjæstad 1993; Wilhelmson 1998). Man har till och med sagt att vetenskapliga skribenter medvetet försöker undvika att använda pronomenet *jag* i sina texter. De skriver som om undersökningen, resultaten och texten skulle ha uppstått av sig själva utan någon medveten forskare/författare bakom. Användningen av pronomenet *jag* skulle avslöja ett subjektivt inslag i undersökningen och för att undvika ordet *jag* använder man till exempel passiv diates. (Jarrick & Josephson 1988: 85; Chandler 1995: 112f.; Ågren 1998b: 110.)

Det finns dock olika åsikter i frågan. Av tradition har passiv varit den objektiva vetenskapsmannens presentationsgrepp, men nuförtiden är det enligt Nordman helt acceptabelt att facktextförfattaren använder pronomenet *jag*, eftersom det normalt är fråga om en enskild forskares bidrag i en vetenskaplig diskussion. I svensk vetenskaplig text är det, enligt Nordman (2003: 216; 1992: 170ff.), också normalt ”att forskare uppträder i olika skepnad, som *jag*, som *vi*, som *man* eller dold bakom ett passivt framställningssätt”. Detta varierar dock inom olika fackområden och deras traditioner. (Se Nordman 1992: 46, 170ff.; 2003: 211, 216–218.)

Stanford (1995: 108–113) har diskuterat de drag som skiljer historiens och fiktionens berättande från varandra och hur de berättande elementen förverkligas i de två texttyperna. Ett drag som skiljer fiktiva berättelser från historievetenskapliga texter är det perspektiv som författaren har i texten. I fiktiva berättelser kan författaren själv välja vilket perspektiv han vill ta, dvs. vilken attityd han visar till innehållet, vilka känslor han väljer att visa osv. I historievetenskapliga texter, däremot, kan författaren inte välja vilket perspektiv som helst. Det enda alternativet är att fungera som opartisk iakttagare, dvs. att objektivt återge fakta utan att visa några känslor eller attityder. (Stanford 1995: 111–112.) Detta betyder att författaren inte i någon högre grad kan använda markörer som avslöjar hans egna tankar och värderingar, eventuellt inte ens markörer som överhuvudtaget avslöjar att texten är skriven av en människa.

Åtminstone i gamla historieverk som är skrivna på latin har det, enligt Skovgaard-Petersen (2003: 9–21), varit vanligt att använda mycket framträdande författarjag. Skovgaard-Petersen har studerat två skandinaviska verk i historia (Hans Svanings verk från 1500-talet och Tormod Torfæus verk från cirka 1700) och fått som resultat att båda verken har mycket framträdande författarjag, även om karaktären hos detta *jag* är olika. Medan skribenten i det tidigare verket försöker visa auktoritet i klassisk stil, skapar skribenten i det senare verket auktoritet med hjälp av citat och referenser. Det är dock skäl att notera att då de undersökta verken skrevs, hörde historia fortfarande till

litteraturen i allmänhet. Det hade inte utvecklats en historievetenskap i det skedet (Hauge 1995: 43–45, 74; Kristensen & Schmidt 1995a: 46; 1995b: 208). Det är dock intressant att ta reda på om historikern i nutidens historietexter framstår som närvarande eller frånvarande.

4.3 Den berättande strukturen

William Labov och Joshua Waletzky (1967: 12–44) har undersökt muntliga framställningar som kommit till som svar på en viss fråga. Utgående från dessa framställningar har Labov och Waletzky kommit fram till en modell för den struktur som upprepas i berättelserna. En fullständig narrativ (*a more complex narrative, a fully-formed narrative*) är enligt dem (1967: 41; Labov 1972: 362–363) uppbyggd enligt den berättande strukturen. Labov har sedan i olika sammanhang kompletterat den modell som han skapade tillsammans med Waletzky (se till exempel Labov 1972: 354ff.).

Den berättande strukturen består av sex delar, dvs. sex element, som alla har sin egen funktion i framställningen. De sex delarna kallas *abstract, orientation, complicating action, resolution, coda* och *evaluation*. (Labov 1972: 363.) De svenska benämningar som jag använder i mitt arbete (intro, bakgrund, central händelsesekvens, resultat, koda och evaluering) är delvis lånade ur Norrby (1998: 255–260) och Eriksson (1997: 100). På grund av det material som jag använder i analysen har jag valt att kalla den första delen i strukturen för *intro* i stället för *abstrakt* (jfr *abstract* i Labov och Waletzky 1967) samt den avslutande strukturdelen för *koda* (jfr *coda* i Labov och Waletzky 1967) i stället för den mer svenska benämningen *avslutning* som Norrby (1998: 200) använder. Detta har jag gjort därför att termerna *abstrakt* (samt även *inledning*) och *avslutning* redan har reserverats inom den vetenskapliga genren¹⁷. I mitt material som representerar den

---

¹⁷ I ett vetenskapligt abstrakt sammanfattar man kort innehållet i ett vetenskapligt föredrag eller en vetenskaplig artikel. Inledning syftar vanligen på det första avsnittet/kapitlet i en vetenskaplig artikel eller avhandling och avslutning på det sista avsnittet/kapitlet i en vetenskaplig artikel eller avhandling (se även avsnitten 8.2 och 8.3 i mitt arbete).

vetenskapliga och den populärvetenskapliga genren skulle användningen av dessa termer föra med sig problemet att samma term syftar på flera begrepp.

På basis av det material som Labov och Waletzky har undersökt har de kunnat konstatera att de sex delarna vanligen följer varandra i den ordning de nämndes ovan. Ett undantag är evaluering, som kan förekomma på vilken plats som helst och som även kan överlappa andra delar. Alla delarna behöver dock inte vara med i en framställning för att den skall vara berättande. En del av framställningen kan också ha funktionen av två delar. Intron och bakgrunden, till exempel, kan vara inbyggda i en och samma del av framställningen. (Labov & Waletzky 1967: 32–42.)

4.3.1 Platsbundna element

Den första delen i Labovs och Waletzky's modell kallas *intro*. Där är författarens uppgift att fånga lyssnarnas uppmärksamhet och signalera att en berättelse kommer att berättas. Ibland kan berättaren i början av framställningen direkt anföra att han kommer att presentera en berättelse. Även om en sådan anföring, en berättelseannonsering, närmast kan tänkas förekomma i muntliga framställningar, är ett drag med liknande uppgift möjligt också i skriftliga framställningar. En framåtblickande sammanfattning utgör en form av annonsering av det som komma skall, och om den lyckas väcker den intresse för fortsatt läsning. (Labov 1972: 362–364.)

Det innehåll som berättaren väljer att presentera i intron är enligt Labov (1972: 363; 2001: 5) det som berättaren tycker är viktigt. Man har i berättelseforskningen ofta diskuterat om intron skall betraktas som en del av berättelsen eller som en separat företeelse som föregår berättelsen. Vilken synvinkel man väljer beror på vilka funktioner som intron är avsett att ha, att informera om berättelsen (att fungera som berättelse-

annonsering) eller att sammandra innehållet i berättelsen (att fungera som innehållsinledning). (Se Norrby 1998: 137–138.)

Den andra delen i den berättande strukturen är bakgrunden och dess funktion är att sätta in berättelsen i en kontext, dvs. att ge uppgifter om tid, plats, tillfälle och deltagare. Därtill kan författaren i den även ge andra (bakgrunds)uppgifter som behövs för förståelsen av framställningen. Därmed innehåller bakgrunden svar på frågorna när, var, vem och vad och på det sättet fungerar den som en bas för den centrala händelsesekvensen i framställningen. Bakgrunden finns vanligen i början av framställningen, men ibland kan den finnas även senare i texten. Bakgrunden kan till och med helt saknas eller innehålla svar på enbart en del av frågorna. (Labov & Waletzky 1967: 32.) Det är inte meningen att bakgrunden skall innehålla all den information som mottagaren behöver för att förstå berättelsen, utan endast de väsentligaste uppgifterna skall ges i början av berättelsen. Genom hela berättelsen finns det information som mottagaren behöver för att förstå berättelsen, men läsaren borde kunna följa med utan den här informationen till den punkt där ytterligare information ges. (Jfr Polanyi 1989: 19–20.)

Det tredje elementet i modellen är den centrala händelsesekvensen (*complicating action*). Den utgörs av narrativa satser som presenterar de serier av händelser som utgör stommen i berättelsen. Den centrala händelsesekvensen innehåller vanligen ett problem, en förändring eller någonting annat som gör berättelsen intressant. I många fall kan en lång serie av händelser enligt Labov och Waletzky bestå av många enkla berättelser med egna centrala händelsesekvenser. (Labov & Waletzky 1967: 32–33.)

Den centrala händelsesekvensen slutar ofta med resultat (*resolution*), som uttrycker elementet “vad hände sist” i berättelsen. Delen innehåller konsekvensen, lösningar eller resultat av problem som presenterats i den centrala händelsesekvensen. Ibland blir problemen inte lösta och ibland leder lösningen på ett problem till ett annat problem. Hela berättelsen blir då en cirkel, där problem och lösning följer på varandra. (Labov och

Waletzky 1967: 33.) Resultatet blir ett händelseförlopp som kan vara svårt att skilja från den centrala händelsesekvensen, eftersom det ofta fungerar som den sista händelsen i den centrala händelsesekvensen. Därför har ett flertal forskare slagit samman händelsesekvensen och resultatet (t.ex. Eriksson 1997: 107).

Det femte elementet i modellen är koda (*coda*). Dess funktion är att signalera att berättelsen slutar eller har slutat. Enligt Labov och Waletzky (1967: 39) är en koda ”a functional device for returning the verbal perspective to the present moment”, dvs. ett sätt att återföra perspektivet till nuet. Labov och Waletzky syftar på framställningar som presenterar händelser som slutar i det förflutna. Författaren måste då på något sätt leda lyssnaren till samtiden. Att författaren leder berättandet från en s.k. berättelsevärld till samtiden kan jämföras med det som Clark (1996: 353–384) kallar för *layering* (skiktning i Laurén 1997), dvs. att man har olika domäner i en framställning på grund av olika händelsevärldar.

Författaren kan, enligt Labov och Waletzky (1967: 39–40), använda varierande medel för att leda läsaren till samtiden. När händelserna i berättelsen slutar i det förflutna kan berättaren i kodan syfta på samtiden genom att t.ex. påpeka vilken betydelse händelserna i det förflutna har i dag. Därtill kan berättaren använda s.k. deixis, och syfta på en referent i samtiden och på det sättet visa att berättelsen har slutat (t.ex. *Det var det*). Författaren kan också låta någon i berättelsevärlden syfta på samtiden. (Labov & Waletzky 1967: 40.) Att syfta på samtiden i en berättelse har även en annan funktion, nämligen att betona berättarvärdighet i framställningen. Därmed kan syftning på samtiden ha samma funktion som evaluering i strukturen (Polanyi 1982: 514).

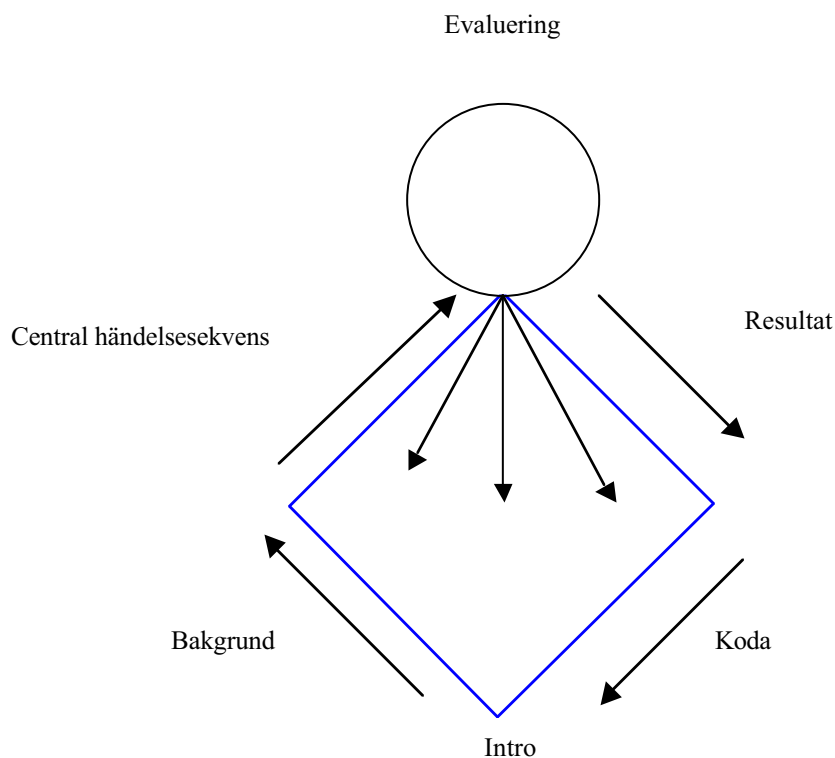
Författaren kan i kodan också syfta på början av berättelsen och tematiskt återvända till början. Norrby (1998: 261), som har anpassat modellen för icke-styrda vardagliga samtal, har kommit till slutsatsen att även sammanfattning av det som berättats tidigare kan fungera som koda i en framställning. Enligt Labov och Waletzky (1967: 39) kan

kodan dock ses som något slags tilläggsэлемент i strukturen, eftersom kodan ofta saknas. Då slutar berättelsen med en tidigare del av modellen, resultatet, som utgörs av den sista händelsen i händelsekedjan. Samma resultat har Norrby (1998: 265) kommit fram till.

4.3.2 Evaluering

Det sjätte elementet i Labovs och Waletzky's modell kallas evaluering. Dess funktion är att understryka det viktigaste innehållet i berättelsen och motivera att berättelsen är intressant och värd att berätta. Evalueringen avslöjar berättarens egen inställning till, åsikt om och värdering av det som han berättar om. Detta avslöjande sker t.ex. genom att berättaren fokuserar på ett visst ämne i stället för på ett annat av alla möjliga. Författaren kan välja ut och med skilda evaluerande medel lyfta fram vissa händelser. Evalueringen finns ofta i gränsområdet mellan den centrala händelsesekvensen och resultatet. Vanligast är ändå att evalueringen placeras i slutet av berättelsen. Därtill kan den förekomma på vilken plats som helst i en berättelse (se figur 2). Evalueringen är, vid sidan av de berättande argumenten, den viktigaste delen av en berättande framställning (Polanyi 1989: 22). Även om framställningen innehåller bakgrund, central händelsesekvens och resultat, är den inte hel om det inte finns evaluering i den. Dessutom är framställningen ofta svår att förstå utan evaluering. (Labov & Waletzky 1967: 33–35.)

Under fyrkanten i figur 2 finns intron, dvs. startpunkten för en berättande framställning. Framställningen utvecklas nerifrån uppåt med början från bakgrund, som följs av den centrala händelsesekvensen. Framställningen når sin topp och får sin lösning med resultat och koda, som avrundar framställningen och återflyttar perspektivet till nuet. Att evalueringen har beskrivits i form av en cirkel som står ovanför andra delar betyder att evaluerande medel kan finnas överallt i framställningen, men att de ofta förekommer när de centrala händelserna börjar upplösas och resultatet nås.

Figur 2. Strukturen i en berättande framställning (jfr Labov 1972: 369). Framställningen börjar med intron och utvecklas via bakgrund och händelsesekvens och får sin lösning med resultat och koda. Evaluering beskrivs som en cirkel och pilarna från den betyder att evaluerande medel kan finnas överallt i framställningen.

Att evalueringen verkligen har en överordnad roll i den berättande strukturen framgår även av diskussionen om begreppet '*reportability*' (Labov 1997: 7–9; 2002: 10). Med *reportability* förstås att innehållet i en berättelse måste vara värt att berätta i det sammanhang där det framförs och att det här värdet alltid bestäms i relation till åhörare och situation. Det finns sådant som nästan alltid har berättarvärde, t.ex. död och stora olyckor, men i vissa sammanhang kan även dessa förlora sitt berättarvärde. Evaluerande medel behövs för att poängtera det som gör berättelsen värd att berätta.

Speciellt i fråga om längre texter är det viktigt att författaren explicit avslöjar vilken poängen är, annars är det svårt för läsaren att uppfatta det som författaren egentligen vill säga med framställningen. Också i vetenskapliga texter behöver läsaren författarens

upplysningar om det som gör texten värd att läsa och det som är det viktigaste innehållet i den. (Se Mauranen 1993: 202ff.) Evaluerande medel är viktiga även i populärvetenskapliga texter. De populärvetenskapliga skribenterna får rådet att de skall skriva en berättelse i stället för en rapport (Fjæstad 1993). Skillnaden mellan en rapport och en berättelse ligger i att berättelsen måste innehålla evaluerande medel. Det betyder att även om båda genrerna behandlar samma tema, presenteras innehållet i dem på olika sätt. I berättelsen måste skribenten på något sätt föra fram det intressanta i ämnet, men i rapporten räcker det med att låta temat vara intressant om det är det. Intresseväckande element behövs för att fånga publikens intresse och för att hålla det kvar under hela berättelsen. (Brewer & Lichtenstein 1982: 477; Polanyi 1982: 511, 514–515; 1989: 16, 20; Mooij 1993: 76ff.)

Berättelsen har enligt Labov och Waletzky (1967: 13) två funktioner: refererande och värderande. Å ena sidan presenterar berättelser erfarenheter, saklägen, händelser och deras relationer. Å andra sidan värderar berättaren världen och erfarenheterna samt fogar till egna värderingar med hjälp av berättelser. Berättandet är på det sättet en social verksamhet.

Evalueringstyper

Man kan indela evalueringen i grupper utgående från flera olika perspektiv. Fleischman (1990: 143–144) till exempel talar om evaluering på global nivå och evaluering på lokal nivå. Utgångspunkten är då förhållandet mellan det fenomen som evalueras och de medel som används för evaluering. Den globala evalueringen motiverar hela framställningens existens genom att poängtera vad som gör framställningen intressant. Den lokala evalueringen, däremot, poängterar delar av helheten, dvs. lyfter fram de innehållsliga komponenter som är viktiga.

Labov (1972: 366–393) har i sina analyser kommit fram till att det finns olika typer av evaluering. När författaren kommenterar innehållet i berättelsen utifrån som sina egna tankar är det fråga om extern evaluering. Författaren kan använda explicita uttryck som avslöjar hans egna kunskaper, erfarenheter och förväntningar i tolkningen av händelserna. Dessa kommentarer riktas direkt till mottagaren. (Labov 1972: 371; Tannen 1980: 65.) Garderingssatser till exempel kan uttrycka extern evaluering, när författaren avslöjar sin egen åsikt om någonting (t.ex. *Slutsatsen kan kanske vara att ... Men mer sannolikt är det att...*).

Inbäddad evaluering förekommer när författaren låter en aktör, som även kan vara berättaren själv, inne i berättelsevärlden värdera händelser som denne är med i. Detta kan göras till exempel med citat. (Labov 1972: 372–373; Fleischman 1990: 145–147.) Den externa evalueringen kan enligt Fleischmans (1990: 143–144) indelning vara både global och lokal. Författaren kan alltså kommentera utifrån både helheten och delar i helheten. Den inbäddade evalueringen kan däremot vara mer lämplig när man vill poängtera vissa innehållskomponenter, och den motsvarar därmed lokal evaluering enligt Fleischman.

Den tredje typen av evaluering enligt Labov (1972) förekommer när författaren använder lexikala, syntaktiska eller diskursiva medel för att framhäva någon enhet i framställningen i förhållande till omgivningen. Den här typen kallar Eriksson (1997: 133) för intern evaluering. Lexikalt kan författare evaluera t.ex. genom att välja ett ord ur ett annat register än det som texten annars representerar. Syntaktiskt kan författare använda till exempel superlativer och negationer (som visar hurdan berättelsevärlden är genom att beskriva hur den inte är) eller komparativa uttryck (jämförelser). Modala uttryck och adverbial som förändrar perspektivet kan också vara evaluerande. Därtill kan det även förekomma andra typer av specificerande fenomen som poängterar någon aspekt av berättelsevärlden genom att berätta mycket om den. På textnivån finns också medel som kan användas för att uttrycka evaluering. Sådana är t.ex. upprepning, direkt anföring, tillbakablickar eller prognostiseringar som fördröjer handling samt explicita meta-

kommentar. Till intern evaluering hör alltså alla s.k. dramatiserande drag som antas kunna leda till att en framställning uppfattas som dramatisk eller emotionellt värdeladdad. (Labov 1972: 374–378; Polanyi 1989: 22–23; Eriksson 1997: 132–134; Norrby 1998: 66ff.)

4.4 Berättelser i vetenskapliga och populärvetenskapliga framställningar

I allmänhet kan berättelser ha många olika funktioner. Enligt Jaworski och Coupland (1999: 30) är det primära målet med vissa berättelser (*stories*) att informera (t.ex. nyhetsartiklar) eller underhålla, andras huvudsyfte är att berätta någonting om berättaren själv (t.ex. under läkarundersökningen), vissa används för att skapa grupprelationer (t.ex. skvaller), vissas funktion är att lösa problem vid terapi (t.ex. livshistorier hos psykologer, mellan vänner) osv. I detta avsnitt diskuterar jag användningen av en berättelse som ett retoriskt grepp i vetenskapliga och populärvetenskapliga texter. Med den här diskussionen har jag för avsikt att ge en utgångspunkt för analysen av funktioner hos de minimala narrativen i materialet (se avsnitt 6.3).

Skribenten i vetenskapliga texter använder berättelser som ett retoriskt grepp för att kunna göra sitt budskap trovärdigt. Då kan en berättelse utgöra en del av en förklaring eller ett argument (se Hellspong 2000a: 26–27). Ur den synvinkeln hör berättelser till vetenskapen på samma sätt som fakta, logik och bilder och tillsammans med de andra språkfigurerna gör berättelserna texten intressantare. Förutom att de vetenskapliga texterna kan antas innehålla berättelser är det kanske ändå mer sannolikt att de populärvetenskapliga texterna gör det. En berättelse kan givetvis inte ensam utgöra en vetenskaplig (eller en populärvetenskaplig) framställning, men berättelsen kan fungera som en del av en vetenskaplig eller populärvetenskaplig text. Enligt Thurén (2000: 12, 14) är det inte tillräckligt för den som populariserar att bara förenkla vetenskapliga texter. Man skall också använda djärva, roliga, överraskande retoriska grepp som fångar

läsarens intresse och får denne att bli nyfiken på någonting som han eventuellt inte tidigare har hört om eller visat intresse för.

Enligt en enkät som jag gjorde 1998 (se Männikkö 2002b: 242) försöker historikerna använda ett mer underhållande språk i populärvetenskapliga texter och detta kan betyda att de utnyttjar retoriska grepp av den typ som Thurén föreslår. Berättelserna är det kraftfullaste retoriska instrumentet när det gäller att fylla den här funktionen. (Thurén 2000: 12, 14, 100, se även Hellspång 2000a: 27.)

Thurén (2000) har analyserat populärvetenskapliga böcker med tanke på de retoriska grepp som skribenterna använder i dem för att förklara de vetenskapliga sammanhangen. Thurén (2000: 14) använder termen *narrativ*, närmare definierad som en sammanhängande berättelse (se avsnitt 4.1), som ett överbegrepp för flera retoriska grepp. I form av en sammanhängande berättelse kan man i en populärvetenskaplig text presentera exempelvis ett konkret exempel, metaforer eller tankeexperiment. Enligt Thurén (2000: 14) är den sammanhängande berättelsen en motsats till t.ex. en beskrivning eller en argumentering i en populärvetenskaplig framställning (jfr Hellspång 2000a: 26–27).

Berättelsen kan alltså ses som ett överbegrepp för vissa andra retoriska grepp, som i sin tur kan förverkligas i form av en berättelse. Ett konkret exempel, en metafor och ett tankeexperiment kan antingen kombineras med berättelser eller vara formulerade som berättelser. Därför kan den funktion som en berättelse har variera mycket i olika kontexter. De flesta berättelsers funktion är dock att lätta upp framställningen, vilket kan jämföras med den underhållande funktionen. Den andra funktionen som en berättelse i populärvetenskapliga framställningar kan ha är att förklara, klargöra, vad ett resonemang handlar om. Berättelser kan omfatta bara några inskjutna rader i en faktaredogörelse eller de kan vara längre och förekomma t.o.m. genom hela texten. (Thurén 2000: 14, 101, 130.)

I brukstexter (vilka kan tänkas inkludera både vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar, se Hellspong 2001: 9) kan berättelserna fungera exempelvis som underhållning, som argument eller som kunskapsförmedlare. Som kunskapsförmedlare kan berättelserna indelas i två grupper beroende på om de ger ny information eller om de inte gör det. De berättelser som ger ny information har ofta som uppgift att presentera sådant innehåll som kan vara svårt att ta till sig i någon annan form. Oftast lättar berättelsen upp framställningen, människorna har ju lättare att ta till sig berättande framställningar än redogörande och argumenterande. Berättelserna fungerar därmed som förmedlare av ny information i en sådan form som är lättare att förstå. När berättelserna ger ny information för de samtidigt handlingen i själva framställningen vidare. (Thurén 2000: 21–41; Hellspong 2001: 59, 171.)

När berättelserna inte ger helt ny information kan det vara fråga om vardagliga exempel som syftar till att öppna läsarens ögon för ett nytt sätt att tänka. Med hjälp av kända förhållanden kan läsarens ögon öppnas för det självklara. (Thurén 2000: 41.) Även om berättelser inte ger ny information ger de ändå ofta fördjupad kunskap och fungerar då som komplement till huvudtemat. Vid sidan av att ge information på elementär nivå är syftet med dessa berättelser även att illustrera en tankegång. Exempel som presenteras i form av berättelser och som har som funktion att illustrera en tankegång behöver inte vara sanna. Påhittade exempel fyller sin funktion lika bra som sanna exempel. Berättelserna har också ofta förklaringsvärde. De klargör vad ett resonemang handlar om och på så sätt öppnar de vägen för mera avancerade och mera teoretiska framställningar. I vissa fall kan berättelserna kompletteras med strikta faktaredogörelser så att läsaren kan gå från den lätta och spännande berättelsen till den tyngre, förklarande framställningen. (Thurén 2000: 21–41; 153.)

I texter där man argumenterar för och emot någonting (som t.ex. de vetenskapliga artiklarna) kan berättelser användas på två sätt: som argument eller som grund för argument. När en berättelse fungerar som argument motsvarar eller ersätter den själva

argumentet. När en berättelse däremot används som grund för argument, ersätter den inte själva argumentet, men berättelsen bidrar till att motivera argumentet. (Hellspång 2000a: 26–27.) Berättelser som används som argument och berättelser som används som motivering till argument spelar alltså helt olika roller i en text och de ställer också olika krav på både författaren och läsaren. En berättelse som ersätter ett argument är ur både skribentens och läsarens synvinkel svårare å ena sidan att förverkliga och å andra sidan att förstå rätt. När författaren väljer att presentera ett argument i form av en berättelse måste han eller hon få berättelsen att fungera som argument utan att direkt uttrycka det som är argumentet. Läsaren måste ändå kunna uppfatta argumentet, fastän det kanske kommer fram endast ”mellan raderna”. När berättelsen däremot presenteras vid sidan av det argument som den motiverar, är berättelsens roll bara att ge stöd till argumentet.

Man har konstaterat att berättelserna är goda redskap när det gäller att vidga läsarens vyer, i synnerhet då man måste få motparten att ändra sin åsikt om någonting. Därtill är berättelserna bra i argumentationen på det sättet att det är svårare att invända mot berättelser än vad det är att invända mot vanliga argument. Berättelserna är också öppna för olika tolkningar och det gör dem enklare att foga in i en mottagares existerande tankemallar än vanliga argument. (Hellspång 2000a: 28–29.)

Det innehåll som författaren kan välja att presentera i berättelseform i populärvetenskapliga artiklar kan exempelvis vara det vetenskapliga arbetet, forskningsprocessen och -resultaten. Enligt Thurén (2000: 102) innehåller dessa ämnen ofta naturlig dramatik. Berättelsen börjar då med ett problem och fortsätter via forskarens olika svårigheter fram till lösningen. I sådana berättelser finns det, enligt Thurén, risk för att läsarens intresse vänds från forskningen till forskaren, från saken till personen. (Thurén 2000: 21–41, 100–113.) Det är lättare att tänka att en sådan här berättelse används i populariserade naturvetenskapliga artiklar, svårare är det kanske att hitta dramatik i den process som historiker genomgår för att via problem och svårigheter nå lösningen i sin undersökning. Enligt Koskela (1997b: 352) fokuserar man dock i

populärvetenskapliga texter på människor som är inblandade i den vetenskapliga undersökningen genom att presentera dem med namn och yrke (Koskela 1997b: 352).

Metaforer, som kan formuleras i berättelseform, är också effektiva redskap för att klargöra vetenskapliga sammanhang i populärvetenskapliga texter. Metaforer kan man dock använda också i vetenskapliga texter på samma sätt som tankeexperiment. När författaren använder tankeexperiment i sin text betyder det att han försöker föreställa sig hur något kunde vara. Tankeexperimentet kan också formuleras i form av en berättelse. Tankeexperimentets funktion tankeexperiment är vanligen att förklara och leda in tankarna på nya banor. När tankeexperiment presenteras i form av en berättelse i en vetenskaplig eller en populärvetenskaplig text, är skillnaden till skönlitteratur härfin. (Thurén 2000: 14, 76, 78, 102.)

Sammanfattningsvis kan det konstateras att berättelser i vetenskapliga och populärvetenskapliga framställningar kan ha följande funktioner: att informera (ge ny eller fördjupad information), att underhålla/lätta upp framställningen samt att motivera/ge bevis (fungera som argument eller som grund för ett argument). Det kan vara fråga om korta inskjutna berättelser som beskriver ett konkret fall, tankeexperiment, metaforer eller t.ex. berättelser som beskriver det vetenskapliga arbetet. En berättelse kan också ha flera funktioner i samma kontext.

5 MÄNSKLIGA AKTÖRER

Utgångspunkten i analysen av mänskliga aktörer i detta kapitel är att både de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna inom historia innehåller språkliga uttryck för mänskliga referenter. Detta antas bero på historievetenskapens ontologiska struktur. Jag inleder kapitlet med att i avsnitt 5.1 närmare diskutera de metoder som används i detta kapitel. I avsnitt 5.2 påbörjar jag analysen genom att studera alla referenser till mänskliga aktörer¹⁸ i materialet. Detta gör jag för att kartlägga om de mänskliga aktörerna i materialet oftare hör till s.k. institutionella aktörer, eller om de är människogrupper eller enskilda människor. När en text innehåller institutionella aktörer är det ett tecken på att diskussionen förs på en abstrakt nivå. När däremot enskilda människor fungerar som aktörer i texten kan detta ses som ett kännetecken för en mer konkret nivå. Att institutionalisera aktörer betyder att skribenten inte behöver avslöja vem den är, som ansvarar för handlingar och händelser samt åsikter i texten (Hellspong & Söderberg 1975: 37–42; Vuori 2001: 122).

Jag strävar inte till att utföra någon kvantitativ analys av de mänskliga referenterna, men det finns ändå ett kvantitativt inslag i analysen i avsnitt 5.3. Där studerar jag vem som har huvudrollen i texterna, dvs. vem av aktörerna som är central i texten. Detta gör jag för att få reda på om de centrala aktörerna är institutioner, människogrupper eller enskilda personer. Det är också intressant att få veta om skribenterna sätter forskarna eller personer utanför själva vetenskapsområdet i fokus. Om det är fråga om personer som inte förekommer i forskarrollen är det intressant att utröna om det då är fråga om offentliga eller privata personer, dvs. personer som är kända eller okända för läsaren. I avsnitt 5.3.1 granskar jag de fem mest frekventa aktörerna i varje artikel, dvs. vilka fem aktörer som det finns mest referenser till i varje artikel. I avsnitt 5.3.2 diskuterar jag de

---

¹⁸ I Lindblad (1985: 48) används termen *animata referenter*, dvs. "människor eller beteckningar för olika typer av myndigheter, politiska partier, kulturella och ideella föreningar, bolag osv som består av en samling individer". I min analys har jag dock begränsat de mänskliga aktörerna så att endast om en institution eller dylik har givits en mänsklig förmåga, räknar jag den som mänsklig aktör.

fem centrala aktörerna i fråga om räckvidd, dvs. referensernas placering i varje artikel. Min analys av vilka personer som är centrala baseras på antagandet att de centrala personerna är väl synliga i en text, dvs. referenser till dem återkommer frekvent (jfr Nyström 2001: 63). En artikel som innehåller rikligt med referenser till olika mänskliga aktörer kan, ur berättandets synvinkel, upplevas som mindre berättande än en artikel som refererar endast till få referenter men där en och samma referent förekommer ofta. Ifall skribenten koncentrerar sig på endast få personer, kan de fungera som den röda tråden i texten. Om många personer förekommer i texten, så kan läsaren inte lika lätt uppfatta dem som det sammanhållande elementet (jfr Sundelin 1992: 264–265).

I avsnitt 5.4 tar jag i beaktande endast de referenser som refererar till en mänsklig aktör i den utomtextuella verkligheten¹⁹, dvs. till en enskild människa som finns eller har funnits i det verkliga livet (se närmare i avsnitt 5.1). Detta gör jag för att närmare beskriva de definierade mänskliga aktörerna i materialet. Jag är intresserad av att ta reda på om olika slags människor förekommer i olika artiklar beroende på genren (i de vetenskapliga artiklarna borde saken stå i fokus, medan man i de populärvetenskapliga artiklarna bör koncentrera sig på människor). I avsnitt 5.4.1 kategoriserar jag aktörer i den utomtextuella verkligheten i tre materialbaserade kategorier: forskare, privatpersoner och offentliga personer. I avsnitt 5.4.2 undersöker jag vilka språkliga uttryck som författarna har använt för att referera till dessa aktörer. Detta gör jag för att få reda på om människorna i olika kategorier presenteras på olika sätt i de aktuella genrerna. Användning av egennamn i identifikationen kan till exempel vara ett sätt att föra fram människor. Utgångspunkten är att redan de vetenskapliga artiklarna innehåller referenser till mänskliga aktörer på grund av historievetenskapens ontologiska struktur.

---

¹⁹ På finska används termen *tekstinulkoinen todellisuus* (te.x. Heikkinen 1999: 108; 2000: 134) och på engelska termen *textexternal reality* (t.ex. Telenius 1994: 92) för att syfta på den verklighet som visas på textnivån.

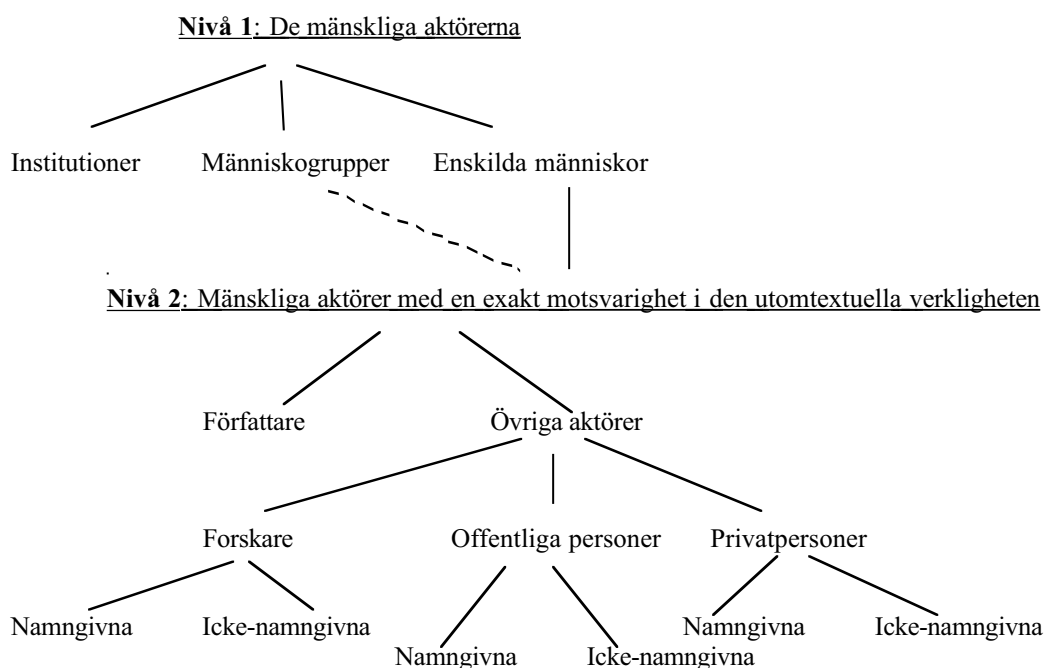
I avsnitt 5.5 studerar jag författarnärvaron i artiklarna, vilket också är ett element som karaktäriserar texter med mänsklig anknytning (Alnæs 1973: 29–30). Jag granskar hur författaren syns i texten genom att studera användningen av personpronomenen *jag* och *vi* samt pronomenet *man*. Jag tar i beaktande även de passiva konstruktionerna i sådana fall när de syftar på författaren själv. Jag är intresserad av att undersöka om författaren visar någon medveten relation till läsaren, dvs. om stilen i artiklarna kan beskrivas som dialogisk i stället för monologisk (se Hellspong & Ledin 1997: 206).

I avsnitt 5.6 avslutar jag med en sammanfattande diskussion om analysen i kapitel 5.

Det finns flera faktorer som påverkar hur ofta och på vilket sätt skribenter refererar till mänskliga referenter i texten. För det första är artikelns tema en påverkande faktor. Artiklarnas omfattning är åtminstone i *Historisk Tidskrift* (Legner 2000) bestämt på förhand, redaktionen har angett antalet sidor för artiklar som publiceras. Detta kan naturligtvis inverka på både författarens innehållsliga och språkliga val. Målgruppen kan också påverka artikelns utformning. Läsekretsen är delvis olika för vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar.

5.1 Utgångspunkter och tillvägagångssätt

Här diskuterar jag de metoder som används i analysen i kapitel 5. Av figur 3 framgår de nivåer av analysen som jag studerar.

Figur 3. Undersökningens aspekter på mänskliga aktörer i materialet.

Det finns två nivåer i min analys av mänskliga aktörer. För det första tar jag i avsnitten 5.2 och 5.3 i beaktande alla mänskliga aktörer som författarna refererar till i materialet²⁰. I avsnitten 5.4 och 5.5 begränsar jag dock analysen till att beröra endast de aktörer som har en exakt motsvarighet i den utomtextuella verkligheten. Med dessa aktörer avser jag mänskliga referenter som i verkligheten finns eller har funnits (personer som i det verkliga livet har levt eller fortfarande lever).

Först registrerar jag alla referenser till personer (alla nominalfraser som betecknar personer eller syftar på personer, dvs. såväl substantiv som pronomen som syftar på personbetecknande substantiv). När skribenten refererar till en mänsklig aktör kan det vara fråga om en enskild människa (personbeteckningar i singularis), en människogrupp (personbeteckningar i pluralis) eller en institution (en beteckning

²⁰ De flesta av dessa aktörer fungerar som subjekt i meningarna, dvs. de utför en handling. En del fungerar som objekt, dvs. de är utsatta för en handling eller ingår i någon form av prepositionsfras. I min analys är dock aktörernas semantiska roll inte av intresse. (Se Lindblad 1985: 48.)

som anger en institution som består av människor). Utöver enskilda människor eller om människogrupper kan man alltså tala om institutioner som har mänskliga egenskaper, dvs. en institution som kan bestämma, ha åsikter, betala lön osv. De mänskliga aktörerna kan då sägas bli institutionaliserade. Man kan även tala om personifikation (se Rydstedt 1993: 206). Handlingar som utförs av dessa institutioner möjliggörs dock endast genom att personer som hör till dem bestämmer, har åsikter och betalar lön. Då är personerna dolda bakom de institutionella uttrycken i en text. (Se t.ex. Vuori 2001: 123.) I avsnitt 5.2 indelar jag referenserna till mänskliga aktörer i materialet i dessa tre kategorier för att se hurdana de mänskliga aktörerna egentligen är (enskilda människor, människogrupper, institutioner).

I avsnitt 5.3 fortsätter jag att granska referenser till alla mänskliga aktörer och jag studerar vilka referenter som är centrala, dvs. spelar huvudroll, i texterna. Detta gör jag genom att räkna alla språkliga uttryck som refererar till varje referent, vare sig det är fråga om substantiv, adjektiv eller pronomen som på något sätt syftar på den aktuella referenten. Min analys av centrala mänskliga aktörer motsvarar därmed den s.k. referensbindningsanalysen, men jag har gjort vissa modifikationer i den (mer om metoden i avsnitt 5.4). Därtill studerar jag dessa referenters räckvidd, dvs. hur långt avståndet är mellan den första och den sista referensen till varje referent i artikeln. (Jfr Nyström 2001: 63; se även Hellspong & Ledin 1997: 84.)

I avsnitten 5.2 och 5.3 granskar jag alltså alla referenser till mänskliga aktörer. I avsnitten 5.4 och 5.5 begränsar jag analysen till att beröra endast aktörer i gruppen enskilda människor samt en del aktörer i gruppen människogrupper. Dessa är aktörer i den utomtextuella verkligheten. När det i texten finns en referens *Mats Matson* syftar denna på en definierad person som kan antas finnas eller ha funnits i verkligheten. Den språkliga referensen har en exakt motsvarighet i det verkliga livet, och därmed kan aktören tänkas förekomma i den utomtextuella verkligheten. Det är skäl att notera att författaren kan använda personbetecknande substantiv i singularis, fastän han refererar

till en grupp av personer, inte till en enskild person. Till exempel syftar *den tilltalade*, i meningen *I de fall där villkorlig dom kunde komma ifråga måste den tilltalade fylla i ett formulär med en kortfattad levnadshistoria och svara på frågan "Orsak till brottets begående"* i allmänhet på en människa som åtalas. Det personbetecknande substantivet i singularis syftar egentligen på alla som blev åtalade på den tiden. Författaren syftar inte på någon viss person som i verkligheten har funnits och som han egentligen kunde namnge. I sådana här fall är det fråga om s.k. generiska berättelser (Polanyi 1989: 18), vilket betyder att aktören inte är någon enskild människa utan vilken person som helst som tillhör den aktuella gruppen (i exemplet ovan, vem som helst som åtalades på den tiden). (Jfr Sandqvist 1995: 164.)

Att det finns en streckad linje mellan människogrupper och referenter i den utomtextuella verkligheten i figur 3, betyder att jag i sådana fall där en människogrupp omfattar mindre än fyra personer har tagit den gruppen med i analysen av aktörer i den utomtextuella verkligheten. Den här gränsdragningen är speciellt viktig i analysen av de språkliga referenser som författarna använt för att identifiera personer i den utomtextuella verkligheten i avsnitt 5.4.2. När författaren till exempel använder ordet *föräldrar* som referens till mor och far till Mats Matson är dessa aktörer (föräldrarna) ändå identifierade på en konkret nivå och kunde ha namngivits i texten. När författaren däremot använder ordet *journalister* som referens till de sex journalister som arbetade på en viss tidning, har författaren inte på samma sätt möjlighet att namnge dem i texten. Det är då fråga om en grupp som agerar i texten, inte enskilda personer som tillhör gruppen journalister. Att använda uttryck som omfattar flera enskilda personer är säkert ofta en utrymmesfråga, det är mer ekonomiskt att använda ett gruppbetecknande uttryck än att namnge varje medlem i gruppen (se Heikkinen 2000: 131). När detta uttryck dock omfattar två till tre personer kunde författaren dock ha namngivit de enskilda personerna.

I avsnitt 5.4 studerar jag referenser till de mänskliga aktörerna i den utomtextuella verkligheten för att se hurdana dessa personer är. När man i texten diskuterar en

definierad person är jag nämligen intresserad av att ta reda på i vilken roll personen förekommer, m.a.o. varför skribenten refererar till denne. För att kunna studera de enskilda aktörerna i den utomtextuella verkligheten, måste jag först bland alla referenser till mänskliga aktörer exciperera de referenser som refererar till personer som i verkligheten finns eller har funnits. På detta sätt utelämnar jag de aktörer som författarna diskuterar på en abstrakt nivå.

I avsnitt 5.4 delar jag in aktörer i den utomtextuella verkligheten i materialbaserade grupper (forskare, privatpersoner, offentliga personer) för att se hurdana mänskliga aktörer skribenterna presenterar i artiklarna. I avsnitt 5.5 analyserar jag närmare hurdana språkliga uttryck författarna använder för att referera till personer i den utomtextuella verkligheten, dvs. om de använder egennamn eller personbetecknande substantiv utan egennamn som referens.

I avsnitt 5.6 analyserar jag författarnärvaro. Detta gör jag genom att jag granskar användningen av personpronomenen *jag* och *vi* samt pronomenet *man* och de passiva konstruktionerna som syftar på författaren själv. Jag studerar vidare i hurdana sammanhang personpronomenen används, till exempel vilka personer/grupper av personer författarna syftar på när de använder pronomenet *vi*. Att studera vem författaren syftar på med *vi* är speciellt intressant i historievetenskap, där en av grundfrågorna alltid har varit att diskutera skillnader mellan ”oss” och ”dem”, dvs. att beskriva hurdana vi själva är jämfört med de andra (se Aronsson 2004: 16, 32).

5.2 Alla mänskliga aktörer i materialet

I det här avsnittet kartlägger jag hurdana mänskliga aktörer skribenterna refererar till i artiklarna i mitt material. Först exciperar jag alla språkliga uttryck som refererar till en mänsklig aktör, dvs. till en människa/människogrupp som gör, blir eller är någonting eller

till en institution som har mänskliga egenskaper. När företaget X t.ex. betalar lön åt någon, betraktar jag det som en mänsklig aktör. När företaget däremot ligger någonstans, räknar jag det inte som en mänsklig aktör.

Av tabell 4 framgår hur indelningen i institutioner, människogrupper samt enskilda människor ser ut i de två genrerna.

Tabell 4. De procentuella andelarna institutioner, människogrupper och enskilda människor av alla mänskliga aktörer i materialet.

	Institutioner	Människogrupper	Enskilda människor	Totalt
VET	21 %	38 %	41 %	100%
POP	13 %	28 %	59 %	100%

Majoriteten av de mänskliga aktörerna i materialet är antingen människor eller människogrupper i båda genrerna (sammanlagt 79 % i VET resp. 87 % i POP). I de populärvetenskapliga artiklarna är 13 % av aktörerna institutioner medan andelen institutioner i de vetenskapliga artiklarna är 21 %. Att institutionalisera är ett sätt att generalisera. När man t.ex. säger att ett företag har bestämt någonting, behöver man inte bry sig om vem i företaget som har fattat beslut om saken (jfr Vuori 2001: 122).

Ex 7 Detta missnöje var alltså ett skäl till att LO ville få förslagsverksamheten reglerad i avtal. (VET5)

Ex 8 Gudstjänsterna var också en kanal för kyrkan att nå ut med sin ideologi till befolkningen för att uppfostra denna till lydnad och underordning. (POP2)

Landsorganisationen (LO) har i exempel 7 givits en egen vilja. På detta sätt har institutionen här mänskliga egenskaper och räknas som en mänsklig aktör. På samma sätt har man i exempel 8 talat om kyrkan som har en ideologi och som försöker uppfostra allmogen enligt den. Kyrkan är därmed en mänsklig aktör i artikeln.

Som tabell 4 visar berättar man litet oftare i de vetenskapliga artiklarna om enskilda människor än om människogrupper (41% resp. 38 %). I de populärvetenskapliga

artiklarna är skillnaden tydligare, det är två gånger så vanligt att en enskild människa fungerar som aktör än att en människogrupp gör det (59 % resp. 28 %). I följande två exempel kan de mänskliga aktörerna kategoriseras som människogrupper (kvinnor, reformivrarna).

- Ex 9   Åtminstone sedan den franska revolutionen har kvinnor kämpat för att bli medborgare, samtidigt som själva konstruktionen av medborgarskapet har byggts på uteslutningen av kvinnor. (VET2)
- Ex 10   Detta var ju enligt reformivrarna det verkliga syftet med lagstiftningen. (POP1)

Den vanligaste typen av mänskliga aktörer i materialet är alltså enskilda människor. I följande två exempel finns två sådana fall (den åtalade 20-åringen och ärkebiskopen Karl Eriksen).

- Ex 11   Så förklaras 1927 ett tidelagsbrott i Ångermanland med att den åtalade 20-åringen hade hört oanständiga historier berättas av de andra arbetarna när han var ute på skogsarbete. (VET3)
- Ex 12   Som ledare för den skånska oppositionen framträdde ärkebiskopen av Lund, Karl Eriksen, som tillhörde den ledande skånska adelssläkten Galen. (POP4)

Som jämförelse kan nämnas att Vesa Heikkinen (1999: 140–146), som har studerat ledare i finska tidningar, samt Katajamäki (2002: 155), som har studerat ledare i finska ekonomiska tidningar, båda har fått helt annorlunda resultat. Ledarna i finska tidningar innehåller nämligen sällan referenser till andra aktörer än institutioner. Ledarna i ekonomiska tidningar verkar inte heller referera till enskilda människor, men de innehåller dock referenser till människogrupper som fungerar som aktörer. Förutom skillnader som orsakas av olika genrer kan dessa skillnader även orsakas av språkligt-kulturella skillnader mellan finsk och svensk kultur.

5.3 Centrala mänskliga aktörer

Mitt antagande att de mest frekventa och samtidigt de synligaste referenterna är de centralaste, är baserat på den teori som man använder vid referensbindningsanalyser.

Nyström (2001: 63), som har analyserat referensbindning i elevtexter, har konstaterat att en mänsklig referent som är frekvent/tätt refererad till i en text upplevs som central i hela texten. (Se även Hellspong & Ledin 1997: 81–84.)

I det här avsnittet använder jag referensbindningsanalys med vissa modifikationer som redskap för att analysera vilka mänskliga aktörer som är centrala i materialet. Jag inskränker analysen till enbart två referensbindningstyper, identitet och delidentitet, och även där till endast en viss typ av delidentitetsbindningar. Den tredje huvudtypen av referensbindningar, dvs. association, utelämnar jag helt (se diskussionen på följande sida). (Hellspong & Ledin 1997: 81–84.)

Den bindningstyp som jag alltid räknar med är identitetsbindning, dvs. fall där flera ord pekar ut samma mänskliga referent. Sådana fall är det fråga om till exempel när skribenten i den första meningen talar om Mats och i fortsättningen använder pronomen *han* för att ange referensen till Mats. (Se Hellspong & Ledin 1997: 81–84.)

Den bindningstyp som jag i vissa fall tar med är delidentitet. När man till exempel med ett ord åsyftar två referenter (t.ex. ordet *pojkar* syftar i kontexten på både Mats och Per), räknar jag detta ord som en referens till båda (dvs. en referens till Mats och en referens till Per). När ordet *pojkar* däremot används för att syfta på alla svenska pojkar på 1900-talet i kontexten, eller t.o.m. mer allmänt på pojkar (som motsats till flickor), analyserar jag det inte som hörande till den ledfamilj²¹ som t.ex. Mats och Per i artikeln bildar. Jag utelämnar den här typen av delidentitet helt. Den är nämligen inte ändamålsenlig i mitt fall med tanke på att det som jag önskar ta reda på med analysen är om de centrala mänskliga aktörerna i materialet är enskilda personer, människogrupper eller institutioner. Därför utelämnar jag fall där en referens på en generell nivå syftar på en definierad aktör.

---

²¹ Med termen ledfamilj syftas här på den referent som de olika referenserna refererar till (se Nyström 2001: 62.)

Av samma orsak utelämnar jag även association, som tillsammans med identitet och delidentitet utgör de tre huvudtyperna som referensbindningsanalysen använder sig av. Med association förstås fall där sambandet mellan referenserna ligger på en mycket allmän nivå, det finns till exempel en associativ bindning mellan referenserna *kroppsarbetare* och *skidåkare*.

Det som inte intresserar mig i den här analysen är hurdana bindningar ledfamiljerna omfattar. Jag avser däremot att räkna de ledfamiljer som blir centrala, dels på grund av att det frekvent förekommer referenser till dem (avsnitt 5.3.1) och, dels eftersom de har lång räckvidd (avsnitt 5.3.2).

Ibland är det svårt att bestämma på vilken referent en referens syftar, t.ex. i fråga om det indefinita pronomenet *man*. I sådana fall där jag inte på basis av kontexten har kunnat bestämma vilken referens pronomenet *man* syftar på, har jag skapat en skild kategori för ordet. Det är då närmast fråga om ett generiskt yttrande om person i allmänhet (vem som helst). Då man har syftat på vilken person som helst som tillhör en textuellt eller situationellt given mängd av referenter har jag försökt definiera den grupp som ordet kunde ersättas med. (Se Teleman m.fl. 1999: 394.) Denna konstruktion motsvarar de passiva konstruktionerna, men kan tänkas vara litet personligare än t.ex. s-passiv med formellt subjekt ("man läser" uppfattas som personligare än "det läses") (se Björnsson 1968: 158).

I avsnitt 5.3.1 redogör jag för de fem mest frekventa aktörerna i varje artikel och studerar till vilken grupp dessa hör (institutioner, människogrupper, enskilda människor). I avsnitt 5.3.2 beaktar jag, förutom antalet referenser till en aktör, också referensernas placering i texten för att studera hurdan räckvidd de mest frekventa aktörerna har.

5.3.1 De mest frekventa aktörerna

Tabell 5 visar de fem mest frekventa aktörerna i varje artikel. Här har antalet referenser till varje referent använts som mått, dvs. i varje artikel finns det mest referenser till den aktör som står på första plats i tabellen.

I tabell 5 har jag med fet stil markerat alla mänskliga aktörer som är referenter i den utomtextuella verkligheten (referenterna syftar på en viss person som i verkligheten finns eller har funnits). De referenter som jag har streckat under i tabell 5 är människogrupper som på något sätt har definierats (t.ex. enligt plats), men som dock är definierade på mer generell nivå än de referenter som markerats med fet stil (t.ex. arbetarna vid Rönnskärsverket under 1980-talet är en mindre definit grupp än **de två arbetarna vid Rönnskärsverket som inlämnade ett visst förslag**). Kursiverade aktörer i tabell 5 är ytterligare ett steg allmännare, dvs. mindre definierade (t.ex. *arbetarna i Sverige*). De referenter som i tabell 5 är skrivna med vanlig stil är helt odefinierade, dvs. abstrakta aktörer²². (Se Hellspong & Söderberg 1975: 37–38.)

Om man till exempel ser på referenterna i VET2 (tabell 5) kan man notera att den mest frekventa människoaktören i artikeln är en relativt abstrakt grupp personer, dvs. *svenska kvinnor mellan 1900–1950*. Den näst mest frekventa aktören i VET2 är en ännu mindre definierad grupp, kvinnor i allmänhet. Den tredje frekventa aktören utgörs av en mer begränsad grupp personer, kvinnliga arbetare i Örebro. De två sista aktörerna bland de fem centrala är *svenska män i Sverige 1900–1950* samt **Elvida Jansson**, en aktör i den utomtextuella verkligheten, dvs. en person som har funnits i verkligheten.

---

²² Utgångspunkten är dock att alla aktörer i en text är på något sätt definierade genom det tema som artikeln behandlar. En text som behandlar arbetare vid Rönnskärsverket kan inte diskutera arbetare i allmänhet utan att definiera dem på något sätt (åtminstone tiden begränsar ofta begreppet, dvs. skribenterna syftar på arbetare under någon tidsperiod utan att definiera perioden).

Tabell 5. De fem mest frekventa referenterna i varje artikel enligt abstraktionsgrad (fetstil = den mest konkreta aktören, understreckad = mindre definierad aktör, kursiv = ännu mindre definierad aktör, normal stil = den mest abstrakta aktören).

	1.	2.	3.	4.	5.
VET1	<i>kungligheter- na i Sverige på 1900-talet</i>	<i>arrangörerna av Nordiska spelen</i>	<i>det svenska folket i början av 1900-talet</i>	<i>den sociala överskikten i Sverige på 1900-talet</i>	<u>de norrländska skidåkarna</u>
VET2	<i>kvinnor i Sverige 1900- 1950</i>	kvinnor i allmänhet	<u>kvinnliga arbetare i Örebro</u>	<i>män i Sverige 1900-1950/</i> Elvida Jansson	
VET3	den homo- sexuella mannen i allmänhet	tidelagare i allmänhet	<i>det svenska folket i början av 1900-talet</i>	en stock- holmare	en spårvagns- förare/en homo- sexuell pojke/ vi (skribenten + läsaren)
VET4	<i>ogifta mödrar</i>	<i>utomäkten- skapliga barn</i>	<i>ogifta fäder</i>	<i>barnavårdsmän</i>	Walborg Gylling Stelin
VET5	<u>förslags- kommitté vid RV</u>	<u>rönnskårs- arbetarna</u> (ledningen ingår inte)	<u>förslagsställarna vid RV/ företagsledning- en vid RV/ hela personalen vid RV</u>		
POP1	man (odef.)	svenska folket på 1800-talet	<i>nykterhets- organisationer</i> Ivan Bratt		den svenska staten
POP2	<i>allmogen i Sverige på 1700-talet</i>	<i>prästerna i Sverige på 1700-talet</i>	<i>den svenska kyrkan på 1700- talet</i>	Lars Grunden	<u>allmogen i Hargs socken/</u> Lars Runeberg
POP3	Martin Weibull	drottning Margareta	Harald Hjärne	de skandinaviska länderna (no, da, sv)	<u>de svenska till- skyndarna för</u> <u>margaretastatyn</u>
POP4	Albrekt av Mecklen- burg	drottning Margareta	Magnus Eriksson	Valdemar Atterdag	<i>hanseater</i>
POP5	Berner Santesson	Niclas Casanova	Johan Ulric Winberg	Carl Rappe	Nils Santesson

Som det framgår av tabellen innehåller de populärvetenskapliga artiklarna fler definierade aktörer än de vetenskapliga. I POP5 till exempel är alla de fem mest frekventa referenterna personer i den utomtextuella verkligheten, och i POP4 är fyra av de fem mest frekventa aktörerna personer i den utomtextuella verkligheten. Detta betyder att av alla de mänskliga aktörer som skribenterna refererar till i artiklarna spelar de enskilda människorna oftare huvudrollen i de populärvetenskapliga artiklarna. Detta hör samman

med att diskussionen på allmän nivå är sällsyntare i dem, dvs. att artiklarna är mer berättande jämfört med de vetenskapliga artiklarna. (Se Nyström 2001: 63.)

Tabellen visar också att skribenterna i de vetenskapliga artiklarna koncentrerar sig på att berätta om generella människogrupper, som dock är generella på olika nivåer; kvinnor i allmänhet, kvinnor i Sverige, kvinnor i Örebro är alla mer eller mindre abstrakta/ odefinierade människogrupper. Det som också framgår av tabellen är att tre av fem vetenskapliga artiklar ändå refererar till enskilda mänskliga referenter i den utomtextuella verkligheten, men att dessa aldrig är de mest frekventa aktörerna i artiklarna.

Som det framgår av tabell 5 är pronomenet *man* den mest frekventa aktören i en populärvetenskaplig artikel (POP1). Detta är intressant med tanke på att man i skrivanvisningar för skribenter i *Populär Historia* (Wilhelmson 1998) ger rådet att undvika att använda ordet *man* som obestämt pronomen. I stället skall skribenterna alltid klargöra vem de syftar på med *man*²³. I samma artikel POP1 finns det också två institutionella aktörer (nykterhetsorganisationer, den svenska staten) bland de fem mest frekventa aktörerna. Institutionella aktörer bland de fem centrala finns även i två andra populärvetenskapliga artiklar (den svenska kyrkan i POP2 och de skandinaviska länderna i POP3) samt i en vetenskaplig artikel (förslagskommitté i VET5).

5.3.2 Aktörer med den största räckvidden

Hur central en aktör är i en text påverkas alltså av hur ofta man hittar referenser till denne i texten. Det är också viktigt att referenser till den här personen är brett placerade i texten, dvs. att den här referenten introduceras tidigt i texten och förblir aktuell till textens slut. Den referent som introduceras först är också viktig, eftersom den leder

läsaren till den preliminära slutsatsen att den här personen också är den viktigaste personen i texten (Nyström 2001: 63).

Tabell 6 visar fem aktörer med största räckvidd i varje artikel. Jämfört med tabell 5, där referenternas antal fungerade som mått, är det både samma och olika referenter som återfinns bland de fem mest centrala aktörerna. Det är dock värt att komma ihåg att antalet referenser samt avståndet mellan den första och den sista referensen inte har relaterats på något sätt i tabell 6. De fem referenter till vilka avståndet mellan den första och den sista referensen är störst, finns med i tabellen. I det följande skall jag dock i någon mån diskutera de olika ledfamiljernas funktioner i artiklarna på basis av den diskussion som man fört inom teorin bakom referensbindningsanalyser (se t.ex. Nyström 2000: 222–224).

I teorin om referensbindningsanalys har man konstaterat att ledfamiljer med lång och kort utsträckning har olika funktioner i texten. Utgående från detta kan jag även analysera de funktioner som människoaktörerna i tabell 5 och tabell 6 har i materialet. Enligt Nyström (2000: 222–224) kan ledfamiljer med lång räckvidd (förekommer genom hela texten) och stor täthet (många referenser till samma referent) kallas centrala. Sådana ledfamiljer kan i det aktuella materialet vara de som finns med både i tabell 5 och i tabell 6. De kan beskrivas som huvudaktörer. Dessa aktörer (t.ex. Elvida Jansson i VET2, Lars Grunden i POP2 och Bernera Santesson i POP5) är ofta inblandade i de minimala narrativer som artiklarna innehåller (se kapitel 6). Därtill är t.ex. Elvida Jansson i VET2 och Lars Grunden i POP2 de första mänskliga aktörerna som nämns i texten. Enligt Nyström (2001: 63) uppfattar läsaren den första personen som introduceras i texten som den viktigaste personen.

---

²³ Värt att komma ihåg är dock att de skriftliga anvisningarna inte fanns då de aktuella artiklarna skrevs, men att redaktörerna gav muntliga instruktioner till skribenterna redan då.

Tabell 6. De fem aktörer som har den största räckvidden i varje artikel (fetstil = den mest konkreta aktören, understreckad = mindre definierad aktör, kursiv = ännu mindre definierad aktör, normal stil = den mest abstrakta aktören).

	1.	2.	3.	4.	5.
VET1	skribenten	man (odef.)	<i>det svenska folket i början av 1900-talet</i>	<i>arrangörerna av Nordiska spelen</i>	<u>skribenten och läsaren</u>
VET2	<u>kvinnliga arbetare i Örebro</u>	Elvida Jansson	skribenten	Alice Kessler-Harris	<i>kvinnor i Sverige 1900-1950</i>
VET3	tidelagare i allmänhet	<u>skribenten+ läsaren</u>	den homosexuelle mannen i allmänhet	man (odef.)	<i>det svenska folket i början av 1900-talet</i>
VET4	<i>utomäktenskapliga barn i Sverige/ogifta mödrar i Sverige</i>		<i>barnvårdsmän i Sverige</i>	<i>ogifta föräldrar i Sverige</i>	<i>ogifta fäder i Sverige</i>
VET5	<u>förslagskommitté vid RV</u>	<u>rönnskärsarbetarna</u> (ledningen ingår inte)	<u>företagsledningen i RV</u>	Nils Hedlund	SAF
POP1	man (odef.)/ <i>svenska folket på 1800-t</i>		<i>svenska folket idag</i>	<i>nykterhetsorganisationer</i>	Ivan Bratt
POP2	<i>allmogen i Sverige på 1700-t/ prästerna i Sverige på 1700-t</i>		<i>den svenska kyrkan på 1700-talet</i>	Lars Grunden	<u>allmogen i Hargs socken</u>
POP3	drottning Margareta	Martin Weibull	<u>de svenska tillskyndarna för margaretastatyn</u>	det svenska folket	det norska folket
POP4	Albrekt av Mecklenburg	drottning Margareta	<i>hanseater</i>	Magnus Eriksson	hertig Erik
POP5	man (odef.)	<u>vi</u>	kvinnan i allmänhet	Berner Santesson	Nils Santesson

Förutom att ledfamiljerna är centrala kan de vara bakgrundsledfamiljer (stor räckvidd men liten täthet). En bakgrundsledfamilj verkar exempelvis uppstå i materialet när författaren i början och i slutet diskuterar själva texten och använder pronomen som syftar på skribenten själv eller på både skribenten och läsaren (*jag* och *vi*). Som det framgår av tabell 6 förekommer i fyra artiklar (tre vetenskapliga artiklar och en populärvetenskaplig artikel) antingen skribenten eller skribenten+läsaren bland de fem aktörerna som har den största räckvidden. Dessa ledfamiljer finns med i tabell 6 men inte i tabell 5 där antalet referenser har varit måttet.

Ledfamiljerna kan också vara tematiska ledfamiljer (kort räckvidd men stor täthet). En tematisk ledfamilj i materialet kan exempelvis uppstå när skribenten diskuterar en detalj där en person uppträder, eller när en person deltar i händelser under en kortare episod. Sådana ledfamiljer kan exempelvis vara de aktörer som finns med i tabell 5 bland de fem mest frekventa men inte i tabell 6 bland de fem aktörer som har den största räckvidden.

5.4 Mänskliga aktörer i den utomtextuella verkligheten

Hittills har jag tagit i beaktande alla referenser till mänskliga aktörer i materialet. Här är min avsikt dock att analysera närmare endast aktörer i den utomtextuella verkligheten. Med dessa aktörer menar jag alltså personer som i verkligheten finns eller har funnits (jämfört med referenter på en generell nivå). I avsnitt 5.4.1 analyserar jag hurdana personer artiklarna refererar till genom att indela alla aktörer i den utomtextuella verkligheten i tre materialbaserade kategorier. Därefter, i avsnitt 5.4.2, studerar jag närmare de språkliga uttryck som man använt för att referera till dessa aktörer. Jag granskar alltså huruvida skribenterna använt egennamn eller personbetecknande substantiv för att identifiera aktörer i den utomtextuella verkligheten.

5.4.1 Referenter: forskare, offentliga personer, privatpersoner

I analysen av de mänskliga referenterna i den utomtextuella verkligheten indelar jag aktörerna i tre kategorier som jag har skapat på basis av materialet. Kategorierna är forskare, offentliga personer och privatpersoner.

De kategorier som jag använder baserar sig alltså på mitt material och kan inte tänkas direkt gälla för något annat material. På basis av diskussionen i avsnitt 4.2 konstaterade jag att de kategorier som olika forskare skapat på grund av olika material har vissa

likheter med varandra (t.ex. det finns alltid en kategori som motsvarar privatpersoner och en kategori som motsvarar offentliga personer). Det som blir intressant i min analys är därmed också den kvantitativa indelningen i olika kategorier i de olika genrerna. Jag tror att även samhället påverkar den kvantitativa indelningen av aktörer i olika kategorier på det sättet att indelningen i historievetenskapliga texter producerade i något annat samhälle än i Sverige kan vara en helt annan speciellt i fråga om privatpersoner.

Av tabell 7 framgår hur de mänskliga aktörerna (i den utomtextuella verkligheten) i materialet indelas i de tre kategorierna. I det här avsnittet ger jag exempel på referenser till aktörer i olika kategorier. Skillnaderna mellan genrerna diskuterar jag närmare i avsnitt 5.4.2 i samband med analysen av framställningssättet (tabell 8).

Tabell 7. Mänskliga aktörer i den utomtextuella verkligheten, i absoluta tal.

	Forskare	Offentliga personer	Privatpersoner
VET	26	52	38
POP	1	49	17

Min första grupp, forskare, innefattar alla de personer som nämns i texten med anledning av att de har utfört en vetenskaplig undersökning som författaren diskuterar.

I exemplen 13 och 14 har författarna refererat till en mänsklig aktör i gruppen forskare.

Ex 13 Historikern Jan Grönvall har visat att denna kategori kvinnor hade sämre möjligheter att erhålla direkt fattigunderstöd än t ex ensamstående änkor med barn. (VET 4)

Ex 14 Denna väldiga summa motsvarar enligt historikern Michael Nordberg nästan åtta ton rent silver! (POP4)

Den andra gruppen kallar jag för offentliga personer och till dem hör personer som på något sätt spelar en offentlig roll, det kan vara fråga om regenter eller företagsledare, men även t.ex. författare. Dessa personer kan också definieras som makthavare inom antingen politik, ekonomi eller kultur (jfr Fairclough 1997: 58). Enligt Hellspong och Ledin (1997: 83) antyder referensen med efternamn ofta att personen förekommer i sin offentliga roll i

texten. I materialet syns personens offentliga roll ofta även explicit, som man kan se i exempel 15 (*en av arrangörerna*) och 16 (*de var kända*).

- Ex 15 När Victor Balck, en av arrangörerna, 1901 vidareutvecklade spelens ideologiska fundament underströk han ytterligare tillställningens karaktär av nationalfest. (VET1)
- Ex 16 Författaren Bjørnstjerne Bjørnson och den förre stortingspresidenten och venstremannen Viggo Ullman var ivriga tillskyndare, men deras medverkan var kontroversiell eftersom de var kända som unionsmotståndare och Rysslandsvänner i svenska nationella kretsar. (POP3)

I exemplen 15 och 16 har författarna refererat till personer som hör till gruppen offentliga personer i min indelning. I exempel 15 representerar Victor Balck arrangörerna, och det är hans roll som en av arrangörerna som är orsaken till att han nämns i texten. I exempel 16 refereras det till två offentliga personer, Bjørnstjerne Bjørnson och Viggo Ullman, som nämns i texten därför att de är allmänt kända bland folk. Om de här personerna inte hade offentliga roller, skulle de inte nämnas i texten.

Den tredje gruppen kallar jag för privatpersoner. De är personer som representerar allmänheten och förekommer för det mesta i exempelfall.

- Ex 17 Två veckor efter Birgits födelse undertecknade diversearbetaren Viktor Gunnar Norström faderskapserkännandet och erkände barnet som trolovningsbarn. (VET4)
- Ex 18 En av kvinnorna vi möter hette Bernera Santesson. (POP5)

I exemplen 17 och 18 har författarna syftat på personer (Birgit, Viktor Gunnar Norström, Bernera Santesson) som representerar bara sig själva i texten, deras roll är privat.

Privatpersonens roll skiljer sig något från forskarens roll, dvs. forskarna presenteras tack vare något som de har sagt/skrivit, medan privatpersoner presenteras tack vare något drag i deras liv (se Katajamäki 2002: 155). Medan forskarna bara representerar sig själva, kan privatpersonerna ofta representera en grupp av liknande individer (när en historiker t.ex. berättar om ett utomäktenskapligt barn, försöker historikern egentligen redogöra för

hur livet var för alla utomäktenskapliga barn). Som Karvonen (1996a: 162) uttrycker det, är privatpersonens roll i sådana fall att ge ett ansikte åt ett fenomen.

Som jämförelse kan nämnas att Karvonen (1996a: 161–162), som har undersökt mänskliga aktörer på tidningarnas ekonomisidor, har kommit fram till att de enda individer som presenteras på ekonomisidorna är specialister som representerar sig själva och sitt kunnande. Privatpersoner lyfts inte fram som individer, utan som representanter för sin art (t.ex. en kund, en köpare). Samma resultat har även Katajamäki (2002: 160) fått, få privatpersoner nämns i ledarna i finska ekonomiska tidningar. Även här kan skillnaderna bero på det att det är fråga om olika genrer men även på att det är fråga om olika kulturer (finsk och svensk).

5.4.2 Referenser: egennamn, personbetecknande substantiv

I det här avsnittet analyserar jag närmare de språkliga referenserna till mänskliga aktörer. Jag studerar hur personerna identifieras i materialet i sådana fall där författaren har möjlighet att välja mellan ett egennamn och ett personbetecknande substantiv. Detta gör jag genom att räkna de fall där författaren refererar till en individ i den utomtextuella verkligheten, dvs. till en individ som finns/har funnits i verkligheten och som därför kunde namnges. I den här analysen utelämnar jag dock fall där författaren refererar till sig själv med pronomenet *jag*, eftersom jag inte tror att författaren lika naturligt som i fråga om andra personer kan använda egennamn i stället för pronomenet²⁴. Jag antecknar varje individ endast en gång, och om den här individen en gång har namngivits, räknar jag fallet som en namngiven individ. När det är fråga om människogrupper med mer än tre personer räknar jag inte in dem, även om de skulle ha sina referenter i den utomtextuella verkligheten. Jag antar att författaren inte i sådana fall har samma möjlighet att välja mellan ett egennamn eller ett personbetecknande substantiv.

---

²⁴ Pronomenet *jag* studeras närmare i avsnitt 5.5 i samband med analysen av författarnärvaro.

- Ex 19 En jordbruksarbetare skickas 1894 till rättspsykiatrisk undersökning för sina många tidelagsbrott. (VET3)
- Ex 20 När han fått de efterlängtrade raderna, skyndade han att läsa dem högt för sin bror Fredrik. (POP5)

I exempel 19, som är taget ur en vetenskaplig artikel, syftar författaren på en viss person i den utomtextuella verkligheten utan att namnge denne. Författaren använder i stället ett personbetecknande substantiv, *jordbruksarbetare*. I exempel 20, som är taget ur en populärvetenskaplig artikel, syftar författaren däremot på en viss person, brodern Fredrik, med egennamn. I min analys gör jag ingen skillnad mellan fall då skribenten i referensen använt förnamn, efternamn eller både förnamn och efternamn när han refererat till en aktör.

Tabell 8 visar på vilket sätt författarna refererar till enskilda individer i de vetenskapliga artiklarna (VET) och i de populärvetenskapliga artiklarna (POP).

Tabell 8. De språkliga referenserna till referenter i den utomtextuella verkligheten, i absoluta tal.

	Forskare		Offentliga personer		Privatpersoner	
	Egennamn	Substantiv	Egennamn	Substantiv	Egennamn	Substantiv
VET	26	0	37	15	7	31
POP	1	0	47	2	12	6

Som det framgår av tabell 8 saknas den första gruppen (forskare) nästan helt i det populärvetenskapliga materialet. Det finns bara ett fall i hela det populärvetenskapliga materialet där författaren refererar till en forskare. I de vetenskapliga artiklarna finns det däremot rikligt med referenser till forskare. Dessa personer identifieras alltid med egennamn. Förklaringen till att de vetenskapliga artiklarna innehåller så många referenser till forskare, ligger i genrens funktion. Ett viktigt mål, som den vetenskapliga skribenten har, är att visa sin beläsenhet och sin plats inom forskarsamfundet. Detta gör skribenten genom att visa att han känner till andra motsvarande undersökningar (Hyland 1999: 342; Laurén 2000: 65). I en populärvetenskaplig text strävar författaren efter att undvika

hänvisningar till andra forskare, och han koncentrerar sig på resultat som han fått. Funktionen i en populärvetenskaplig artikel är att underhålla och informera, ibland även i den ordningen. (Melin & Lange 1995: 112; Koskela 2002: 27.) Att de populärvetenskapliga skribenterna inte presenterar forskare, tyder på att de rättar sig efter de råd som populärvetenskapliga skribenter i allmänhet får, dvs. att undvika själva undersökningsprocessen och att koncentrera sig på resultaten (Fjæstad 1993).

Det är värt att nämna att författarna i det vetenskapliga materialet inte använder s.k. integrala hänvisningar, dvs. de hänvisar inte till andra forskare inom brödtexten så att forskarens efternamn, årtal och sida nämns inom parentes (se Swales 1990: 148; Koskela 2000: 89). De vetenskapliga artiklarna innehåller dock i genomsnitt 53,4 fotnoter, där författaren bl.a. hänvisar till andra forskare. Att man placerar de här hänvisningarna i fotnoterna och inte i brödtexten är i enlighet med tidskriftens konvention. Därtill är fotnoterna enligt Florén (1998b: 87) det vanligaste sättet att ange hänvisningar i svenska historievetenskapliga texter. Fotnoterna ingår dock inte i min analys, som alltså innehåller bara brödtexterna i artiklarna. Att jag har valt att utelämna fotnoter beror på att jag anser att brödtexten borde vara en självständig helhet även utan fotnoter, och att den också kan läsas och förstås utan fotnoterna. (Se avsnitt 2.1.) Författaren har i de vetenskapliga artiklarna också alltid möjlighet att hänvisa till andra forskare även i brödtexten om han så vill, och det har författarna enligt min analys också gjort (se exempel 13). (Se också Koskela 2000: 87; jfr dock Myers 1990: 108; forskarna förekommer endast i fotnoterna.) I det populärvetenskapliga materialet använder man inte fotnoter, utan hänvisar till andra forskare bara i brödtexten.

Det är dock värt att konstatera att författaren i det populärvetenskapliga materialet i min undersökning inte helt kan undvika det vetenskapliga samfundets närvaro, men han uttrycker det på ett mer allmänt sätt (t.ex. *Enligt den medicinska och samhällsvetenskapliga forskningen [...]*). Det finns ju ingen skillnad mellan de undersökningar som forskarna har gjort, och därmed inte heller mellan de källor som forskarna har använt

i de vetenskapliga och i de populärvetenskapliga artiklarna. Det verkar dock vara så, att man i de populärvetenskapliga artiklarna poängterar funktionen att underhålla högre än det vetenskapliga samfundets krav på systematisk markering av källor i texten. De populärvetenskapliga skribenterna vill inte med källhänvisningar göra texten svårare att läsa och samtidigt mindre underhållande. På detta sätt liknar de populärvetenskapliga texterna litterära texter (dvs. texter som har att göra med (skön)litteratur, *Svensk Ordbok* 1986), hur vetenskapliga de än är (se Laurén 2000: 65–66).

Att skribenten i en populärvetenskaplig text utelämnar direkta hänvisningar till andra forskare kan även motiveras med att det primära målet med en populärvetenskaplig artikel inte är att väcka vetenskaplig diskussion (Puuronen m.fl. 1993: 234). Skribenten behöver därmed inte lika klart som i den vetenskapliga artikeln visa vilka tankar han själv bär ansvar för och vilka som kommer från andra forskare. I den vetenskapliga artikeln, som skall utgöra en del av vetenskaplig diskussion, vill (och också behöver) skribenten klart uttrycka vilka tankar som är hans egna och vilka som inte är det. Skribenten är därmed försiktigare i den vetenskapliga artikeln än i den populärvetenskapliga artikeln (se Melin & Lange 1995: 112).

I den andra gruppen, som består av offentliga personer, har skribenterna namngivit majoriteten av individerna i både de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna. Det sammanlagda antalet offentliga personer är stort i båda genrer, vilket tyder på att historikerna oberoende av genre skriver om personer som har makt inom politik, ekonomi eller kultur.

På samma sätt som i fråga om nyheterna (jfr Fairclough 1992: 58) har man enligt Tønneson (2001: 78–79) även i historia tidigare varit mest intresserad av ”de stora männen”, dvs. människor som alla känner till (kungar, Jeanne d’Arc osv.). Nuförtiden har folk i högre grad börjat intressera sig för de s.k. vanliga människorna i allmänhet och också för deras förflutna. I mitt material är det ändå de stora männen, dvs. offentliga

personer, som är i majoritet, även om det också finns referenser till privatpersoner i materialet. En förklaring till att man inom historievetenskapen fortfarande oftare presenterar offentliga personer än privatpersoner är att historikerna har bättre tillgång till information om de stora männen. Privatpersoners förflutna är fortfarande inte lika utförligt dokumenterat.

I de flesta fallen har de offentliga personerna identifierats med egennamn. I de fall där egennamn inte har använts kan det vara fråga om att författaren har väntat sig att läsaren känner till personerna på förhand och att det därför räcker med att använda t.ex. titeln (den danska kungen i stället för kung Erik Menved). Enligt Vesa Heikkinen (1999: 142) är detta en orsak till att politiska figurer inte alltid namnges i ledare i dagstidningar. Skribenten förutsätter alltså att läsaren känner till dessa personer på basis av den information som denne har fått annanstans. När personer som spelar en offentlig roll inte namnges kan det även bero på att man vill poängtera handlingens institutionella karaktär (Katajamäki 2002: 155).

I vissa fall i mitt material där det är fråga om t.ex. en företagsledare i det förflutna (som i kategoriseringen hör till offentliga personer), spelar namnet på personen inte samma roll som det spelar i fråga om regenter osv. Skribenten kan inte vänta sig att läsarna känner till en sådan här person, och han vill kanske inte belasta läsaren med onödig ny information. Namnen på personer är sällan av betydelse för själva innehållet, och man kan tänka sig att deras funktion, speciellt i de populärvetenskapliga texterna, bara är att föra texten närmare sina läsare (jfr Larsson 1985: 11; 23). Detta kan också vara en orsak till att man i det populärvetenskapliga materialet i alla kategorier oftare identifierar en människa med ett egennamn än med ett personbetecknande substantiv utan egennamn.

Skribenterna refererar till privatpersoner både med och utan egennamn. Det är intressant att de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna överhuvudtaget innehåller referenser till privatpersoner (jfr Heikkinen 1999: 141–143; 2000: 134–135; Katajamäki

2002: 155). Det är dock skäl att notera att det i hela materialet finns två populärvetenskapliga och en vetenskaplig artikel som inte alls innehåller referenser till privatpersoner. Vad de övriga grupperna (forskare, offentliga personer) beträffar finns det inte lika stora skillnader mellan enskilda artiklar.

I huvudsak nämns personer i privata roller i samband med enskilda exempelfall, som historikern har undersökt. På basis av de artiklar som jag har studerat är det typiskt för en historiker att undersöka ett enskilt fall, vilket man ofta gör i idiografiska vetenskaper, och att sedan utgående från det här enskilda fallet diskutera någon tidigare undersökning på ett allmännare plan (se Jarrick & Söderberg 1993: 2–3, 47). När en historiker till exempel undersöker förslag som arbetare lämnade in vid ett västerbottniskt smältverk, jämför han samtidigt resultaten med utvecklingen av förslagsinlämnandet i allmänhet. När en historiker i sin text beskriver ett exempelfall, spelar det här exempelfallet en litet annorlunda roll än motsvarande exempelfall i nomotetiska vetenskaper. I de nomotetiska vetenskaperna försöker man generalisera utgående från många exempelfall. Ett fall som författaren beskriver finns ofta med för att konkretisera resultaten på ett allmännare plan (Laurén m.fl. 1997: 36). I historia undersöker man däremot enskilda företeelser, och exempelfallet är då på ett sätt huvudobjektet i undersökningen. Författaren kan vara tvungen att presentera det här ”exempelfallet” för att alls kunna presentera sin forskning. Detta förklarar delvis det faktum att man överhuvudtaget refererar till privatpersoner i mitt material.

Att namnge personer som man skriver om kan, enligt Kalliokoski (1996: 44), vara ett medvetet medel för att evaluera delar av innehållet och poängtera skribentens åsikt. Användningen av egennamn i samband med citat ger också mer tyngd åt citaten (Gruber i Jacobs 1999: 212). Jag antar att användningen av egennamn speciellt när det gäller att identifiera privatpersoner har samma effekt. I en vetenskaplig artikel i mitt material (VET4) har författaren skrivit att hon har använt påhittade namn för de privatpersoner, som hon refererar till. Att historikern ändå använder egennamn i stället för att bara

referera till personerna med personbetecknande substantiv avslöjar att hon medvetet har velat lyfta fram personerna (se exempel 21 nedan).

Gans (1979: 8), som indelat de mänskliga referenterna i kända och okända, har fått som resultat att de kända referenterna är över fyra gånger så vanliga som de okända i hans material. Om jag räknar den första gruppen (forskare) och den tredje gruppen (privatpersoner) i min indelning till de okända och den andra gruppen (offentliga personer) till de kända, får jag som resultat att de populärvetenskapliga artiklarna liknar nyheterna i fråga om hurdana personer de refererar till. I de vetenskapliga artiklarna refererar man däremot oftare till okända personer än till kända. Detta kan förklaras med att författarna till dessa artiklar ofta refererar till forskare, som hör till de okända i min analys. Det måste dock konstateras, att speciellt i fråga om de vetenskapliga artiklarna är forskarna ofta kända för den kunnige läsaren, och därför kan forskarreferenterna också räknas till de kända. Då ändras resultatet så att både de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna innehåller fler referenser till kända referenter.

När man studerar hur skribenterna identifierat de mänskliga aktörerna är det skäl att nämna att den mängd information man ger om en aktör, hur många språkliga uttryck (titlar, namn osv.) man använder för att referera till denne, påverkar även hur synlig den här aktören blir i helheten (se Hellspong & Ledin 1997: 81). De fall som jag hittills i det här avsnittet givit exempel på beskriver det vanliga sättet att identifiera mänskliga aktörer i materialet. Det finns dock fall i materialet där författaren klart har givit tilläggsinformation (dvs. information som inte nödvändigtvis behövs) om personer som han presenterat. Då kan det tänkas att författaren på något sätt har velat lyfta fram dessa personer, göra dem mer synliga i texten. Sådana fall finns i båda genrer.

Ex 21 I mitten av juni 1918 födde den ogifta 23-åriga fabriksarbeterskan Helga Margareta Eriksson en flicka, Birgit. (VET4)

Ex 22 För att försöka avvärja deras förbindelse började Berndt istället propagera för den unge, trevlige handelsmannen Johan Ulric Winberg från Stockholm, som nyligen kommit till Karlshamn och fått tjänst hos brukspatron Peter Fredrik Duwell. (POP5)

Ex 23 Upprinnelsen var ett förslag från professorn och ögonläkaren Johan Widmark om att skapa ett kontinuerligt återkommande stort vintersportevenemang mitt i Stockholm. (VET1)

I exempel 21 kan den aktuella kvinnans ålder och yrke (hör till privatpersoner) på grund av kontexten kategoriseras som tilläggsinformation. De är sådana innehållskomponenter som inte tas upp senare i texten och som inte spelar en roll ur innehållets synvinkel. I exempel 22 har skribenten velat beskriva handelsmannen Johan Ulric Winberg som ung och trevlig. Dessa ord kommer troligen ur det material som historikern använt (dvs. privata brev). I exempel 23 är det på samma sätt irrelevant för läsaren att veta att den som för första gången föreslog att man skall börja ordna Nordiska spelen var professor och ögonläkare. Den här personen nämns inte mer i texten, och hans titlar spelar inte någon roll i kontexten heller. Det är klart att orsaken till tilläggsinformation av den här typen är intertextualitet (jämför med föråldrade ord i avsnitt 2.4.2), dvs. skribenterna lånar egentligen dessa uttryck ur sitt undersökningsmaterial. Det är i de gamla dokument som historikerna analyserar som den här informationen ges. Titlarna hade tidigare i Sverige större betydelse, man använde titlar i högre samhällsklasser i kommunikationen med alla som inte var närstående samt alla som var av högre rang (Teleman 2003: 150). Det var också vanligt att man använde titlar i de gamla dokumenten. Det är dock intressant att historikerna tar med den här tilläggsinformationen i båda genrerna. En förklaring kan vara att historikerna vill behålla en aspekt som tidigare varit viktig, och samtidigt kan de kanske bättre beskriva själva verkligheten i det förflutna. En annan förklaring kan vara att historia är en i hög grad tolkande vetenskapsgren som ofta har beskrivits som subjektiv. Därför tar historikerna gärna med sådan här information som är fakta. Som Katajamäki (2002: 155) har uttryckt det, använder man ibland namn och titlar för personer som ett retoriskt medel att poängtera att texten är pålitlig med tanke på de fackkunskaper som man redogör för där.

Ytterligare en förklaring kan vara de mänskliga aktörernas speciella roll när det gäller göra texten intresseväckande. Det anses att en stor del av det intresse som väcks hos dem som läser fiktiva berättelser beror på samspelet och kontrasterna mellan väldefinierade

gestalter. De mänskliga aktörerna borde därför uppvisa vissa specifika karaktärs- och tankeegenskaper. Det är dock inte tillåtet för en historiker att karaktärisera aktörerna på annat sätt än så som han ser dem i sitt material. (Stanford 1995: 110.) Därför vill en historiker ta tillvara varje tillfälle att beskriva aktörerna närmare, och det gör han alltså när undersökningsmaterialet ger möjlighet att beskriva människorna mer utförligt än med ett egennamn.

I exempel 24 framkommer ytterligare ett drag där de mänskliga aktörerna lyfts fram genom att författaren ger mer information om dem. Det är fråga om mänskliga aktörer som hör till gruppen forskare.

Ex 24 Den brittiska historikern Jane Lewis och Yvonne Hirdman har båda bidragit med inflytelserika tolkningsmodeller, vilka tydliggör kopplingen mellan svensk välfärdspolitik och de föränderliga konstruktionerna av manlighet och kvinnlighet. (VET4)

I exempel 24 har skribenten i samma mening identifierat två forskare för första gången. Förutom förnamn och efternamn har hon angett även titel och nationalitet för den ena forskaren. Yvonne Hirdman, en svensk historiker, är enligt skribenten tillräckligt känd för läsarna för att man inte skall behöva presentera henne mer. Den brittiska historikern, Jane Lewis, är däremot mindre känd. Att det är fråga om just en *brittisk* forskare är intressant för läsaren med tanke på att denna forskare också har analyserat den *svenska* välfärdsstaten. Detta kan vara orsaken till att hennes nationalitet nämns i texten.

I mitt material tycks historikerna konsekvent använda både för- och efternamn när de refererar till andra forskare. Det finns inte ett enda fall i mitt vetenskapliga material där endast efternamn används när en forskare identifieras för första gången. Ofta anges forskaren med både förnamn och efternamn även i senare referenser (se exempel 25).

Ex 25 (40) Detta gör bland andra statsvetaren Carole Pateman när hon hävdar att förutsättningen för medborgarskap är föreställningen om den oberoende individen; ett tillstånd som bara män kunde (och kan) uppnå.
[...] (42) Därför har kvinnor, även sedan de erhållit samma formella medborgerliga rättigheter som män, ställts inför vad Carole Pateman kallar "Wollstonecrafts dilemma".

[...] (46) Ingen av vägarna kan leda till att kvinnor betraktas som fullvärdiga medborgare menar Carole Pateman.

[...] (103) Carole Pateman hävdar att kvinnornas rösträttskamp lyckades, inte för att synen på kvinnorna hade förändrats utan för att synen på rösträtten blivit annorlunda. (VET2)

I det populärvetenskapliga materialet finns det endast en referens till en forskare och då har man också använt både förnamn och efternamn. Detta är intressant med tanke på att det enligt Hellspong och Ledin (1997: 192) är möjligt men ovanligt att man i vetenskapliga texter använder båda namnen på en vetenskapsman. Det vanliga sättet att referera till forskare i vetenskapliga texter verkar vara att ange endast efternamn (se t.ex. Nyberg 2004: 79–91). En förklaring till att historikerna använder både förnamn och efternamn kan vara att människorna spelar en viktig roll i historia, och detta syns alltså även när man hänvisar till andra forskare.

5.5 Författarnärvaro i artiklarna

Som det har framgått refererar man ofta i både de vetenskapliga och de populärvetenskapliga texterna till mänskliga aktörer som inte är deltagare i själva skriv- och läsprocessen. I texter av olika typer refereras det dock ofta även till själva författaren och den tänkta läsaren vid sidan av den tredje personen. Det vanliga sättet att referera till författaren och läsaren är att använda personpronomen som referenser. Vid sidan av användningen av personpronomenen *jag* och *vi* finns det även andra uttryck som avslöjar att författaren har en medveten relation till läsaren. Författaren till vetenskapliga texter har dock begränsad möjlighet att visa den här relationen, eftersom han förväntas ha en objektiv inställning till sitt tema. I en vetenskaplig text skall författaren bygga sin framställning på sådant som han själv eller någon annan har upplevt. Författaren är alltid personlig i sin meningsyttring och i sitt urval av innehåll och kan därför aldrig helt försvinna ur sitt verk. Författaren finns åtminstone implicit alltid med i sin text. (Nordman 1992: 168–171.)

I det här avsnittet granskar jag författarnärvaron i mitt material ur en synvinkel, nämligen hur författarna refererar till sig själva samt till läsaren, dvs. hur de låter sig själva samt relationen till läsaren synas i artiklarna. Jag analyserar detta genom att studera användningen av pronomenen *jag*, *vi* (*du*, *ni*) och *man* i materialet. Jag granskar även användningen av passiv på sådana ställen där författaren ändå syftar på sig själv. Det finns fall i mitt material där det är omöjligt att veta om den passiva konstruktionen eller det indefinita pronomenet *man* syftar på författaren eller på en större grupp av personer. Sådana fall har jag inte räknat med i min analys. Endast om det helt klart framgår att det är författaren som är aktör i meningen, har jag tagit pronomenet *man* med i analysen av författarnärvaron.

Därtill studerar jag närmare vem författarna syftar på med personpronomenen *jag* och *vi*, dvs. vilka personer pronomenet *vi* osv. omfattar. När författaren använder pronomenet *jag* som referens är det förståeligt att referenten då är författaren själv. När han använder pronomenet *vi* är det däremot inte så självklart vilken referent han syftar på. Det som dock är klart när författaren använder *vi* som referens är att han själv ingår i den grupp som *vi* refererar till.

Alltid när författaren använder pronomenet *vi* kan han tänkas vara villig att etablera kontakt antingen direkt med läsaren eller med övriga medlemmar i forskarsamfundet. Därför kan *vi* användas antingen uteslutande eller innefattande (inklusive *vi* i Levin 1997: 23). Uteslutande *vi* är det fråga om när pronomenet inte innefattar läsaren (t.ex. när författaren syftar på sig själv och sina kollegor). Innefattande *vi* är det fråga om när både läsaren och författaren ingår i det *vi* som författaren syftar på (författaren syftar exempelvis på människor i Sverige). (Lindblad 1985: 70.)

I tabell 8 redogör jag först för författarnärvaron i artiklarna i fråga om pronomenen *jag* och *vi* samt pronomenet *man* och passiva konstruktioner när de syftar på författaren. I tabellen har jag endast skrivit ut de personliga pronomenens grundformer. *Jag* står alltså

även för *min, mitt, mina* och *mig* och *vi* för *vår, vårt, våra* och *oss*. När *mig/oss* förekommer i samband med reflexiva verb, utelämnar jag dem i analysen ("vill jag närma mig dessa frågor" räknas som ett fall). Pronomenet *man* och passiv har alltså tagits med då de syftar på författaren. I båda fallen har jag räknat med endast sådana fall där det är helt klart att den implicita aktören i satsen verkligen är författaren själv. Meningen *Hur skall spelens speciella utformning förstås?*, till exempel, har jag inte räknat med, fastän författaren kan tänkas höra till dem som undrar detta. Meningen som börjar *I denna uppsats visas hur förslagsverksamheten fungerat [...]* har jag däremot tagit med på grund av uttrycket *i denna uppsats* som begränsar syftningen enbart till författaren.

Tabell 9. Författarjagen i de vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklarna, i absoluta tal.

	Jag	Vi	Passiv	Man
VET1	5	8	1	-
VET2	9	11	2	-
VET3	2	7	1	-
VET4	4	1	1	-
VET5	1	1	7	-
Sammanlagt i VET	21	28	12	0
POP1	-	4	-	-
POP2	-	-	-	-
POP3	-	1	-	-
POP4	-	-	-	-
POP5	3	13	1	3
Sammanlagt i POP	3	18	1	3

Som det framgår av tabell 9 syns författaren mycket mer i de vetenskapliga än i de populärvetenskapliga artiklarna. Det finns t.o.m. två populärvetenskapliga artiklar där författaren inte alls syns i texten, när man som mått använder förekomsten av pronomenen *jag, vi* och *man* samt den passiva konstruktion som syftar på författaren själv. Detta kan bero på att författarna inte har diskuterat själva undersökningen, utan endast redogjort för resultaten. Därmed har författarna kunnat undvika referenser till sig själva. Det kan tänkas att den som skriver den populärvetenskapliga texten inte är lika viktig, inte spelar lika stor roll, som den som skriver den vetenskapliga texten. I den vetenskapliga texten är det ju viktigt att visa vad författaren själv ansvarar för och vad

som är det vetande som författaren själv har kunnat producera.

De vetenskapliga artiklarna verkar utgöra en homogen grupp i fråga om författarjagen jämfört med de populärvetenskapliga artiklarna. I alla de vetenskapliga artiklarna uppträder författaren både i form av *jag* och i form av *vi* samt i den passiva konstruktionen. Det indefinita pronomenet *man* har författarna däremot inte använt i sådana fall där det skulle strida mot gängse bruk och klart syfta på författaren själv. Genren 'vetenskaplig artikel' är klart äldre än genren 'populärvetenskaplig artikel' och det är rimligt att anta att en klarare modell och mer bestämda konventioner hunnit utvecklas för de vetenskapliga texterna. Genrens ålder kan vara en förklaring till att de vetenskapliga artiklarna är homogenera som grupp än de populärvetenskapliga artiklarna med tanke på författarnärvaron.

Som det framgår av tabell 9 verkar de vetenskapliga skribenterna skriva i sitt eget namn (alla har använt pronomenet *jag*), medan den populärvetenskapliga skribenten undviker att uppträda i jagform (endast en författare har syftat på sig själv med *jag*). I fråga om de vetenskapliga artiklarna stöder min analys därmed Nordmans (2003) åsikt, att de vetenskapliga skribenterna använder pronomenet *jag* för att syfta på sig själva. Även om författaren uppmanas att göra sig synlig i populärvetenskapliga texter (Fjæstad 1993; Wilhelmson 1998), gör författarna i min analys inte detta genom användningen av pronomenet *jag*.

Varje vetenskaplig författare i min analys har även använt *vi* för att syfta på sig själv. Även i de populärvetenskapliga artiklarna är användningen av *vi* vanligare än användningen av *jag* för att syfta på författaren själv. Pronomenet *vi* kan användas förutom för att syfta på författaren och läsaren även för att syfta på andra referenter (se exempel 36). Det som dessa referenter dock har gemensamt är att författaren själv ingår i den grupp som pronomenet syftar på. Därmed är det möjligt att få veta mer om författaren genom att närmare analysera de fall där pronomenet *vi* har använts.

Ett annat drag som är gemensamt för de vetenskapliga artiklarna, är att författarna i dem använt passiva konstruktioner fastän de syftar på sig själva. I exempel 26 förekommer ett typiskt sätt att använda passiv, trots att det annars är självklart att det är författaren själv som är aktören.

Ex 26 (11) Undersökningen baseras bl a på en analys av de närmare 9000 förslag som lämnades in under dessa år. (VET5)

Det råder inget tvivel om att det är författaren som baserar undersökningen på det material som han har valt, men ändå har författaren använt den passiva formen av verbet. Det finns ett liknande fall i en populärvetenskaplig artikel, men annars innehåller de populärvetenskapliga artiklarna inte passiva konstruktioner där författaren är den implicita aktören. Den ovannämnda artikeln (VET5) avviker från de övriga också i användningen av pronomenet *man* för att syfta på författaren själv. Detta är nämligen den enda artikeln i undersökningen där en sådan användning förekommer (se exempel 27 nedan). Enligt Björnsson (1968: 158) är det opersonliga pronomenet *man* dock mer ”personligt”, när författaren själv ingår i det. Då kan det jämföras med pronomenet *vi*. Jämfört med motsvarande passivkonstruktion är *man* klart personligare, vilket kan förklara att det används just i en populärvetenskaplig artikel. Det är det personliga perspektivet som man borde ta med när man populariserar (Fjæstad 1993).

Ex 27 (71) Ur breven kan man utläsa att Bernera inte vågade bryta förbindelsen av rädsla för föräldrarna och kanske också för andra auktoriteter i omgivningen. (POP5)

I exempel 27 är det författaren själv som har de ifrågavarande breven och som tolkar Berneras känslor genom dem. Ändå har författaren använt det indefinita pronomenet *man*, kanske för att undvika att explicit visa att det är fråga om hennes egen subjektiva tolkning av frågan. Att det dock är subjektivt framgår av garderande uttryck som *kan man utläsa* och *kanske*.

De resultat som jag har fått i fråga om användningen av det indefinita *man* och den passiva konstruktionen när man syftar på författaren själv motsvarar dem som Nordman

(2003: 217) fått för användningen i vetenskapliga avhandlingar (i Nordmans analys ingår endast de avslutande delarna i avhandlingarna). I hennes undersökning använder vetenskapliga författare för det mesta bara *jag* och passiv för att syfta på sig själva. I en av de 14 avhandlingarna i hennes undersökning används pronomenet *man* och i tre *vi*. Det är dock skäl att notera att den avslutande delen av en avhandling kan skilja sig från de andra delarna just i fråga om hur författaren själv uppträder i den (se Nordman 2003: 217).

'Jag' och 'vi' som syftar enbart på författaren själv

I det följande granskar jag närmare användningen av personpronomenen *jag* och *vi* (samt *du* och *ni*) i materialet. Jag är intresserad av att ta reda på i vilka sammanhang författarna väljer till exempel att använda första personens pronomen i singularis och därför låter författarperspektivet framträda. Jag studerar också vilka referenter författarna syftar på med första personens pronomen i pluralis, dvs. vilka personer författarens *vi* inkluderar, och jag fokuserar då på hur författarna använder uteslutande eller innefattande *vi*. Det innefattande *vi* fungerar för att skapa närhet mellan författaren och läsaren, medan det uteslutande *vi* bara berättar någonting om den grupp som författaren anser sig höra till.

Som det framgår av tabell 9 är det vanligt att författarna i de vetenskapliga artiklarna inom historia använder *jag* för att syfta på sig själva. Historikerna uppträder dock i jagform endast i sin yrkesroll. Första personens pronomen i singularis används när historikerna berättar om vad de har forskat i och hur de har utfört analyser osv. (se exempel 28). I det populärvetenskapliga materialet används pronomenet *jag* i endast en artikel (se exempel 29), vilket, som tidigare konstaterades, kan vara ett tecken på att de populärvetenskapliga författarna undviker att berätta om själva undersökningsprocessen (jfr Fjæstad 1993). Om man inte nämner själva forskningen, behöver man inte heller nämna den som gjort den.

- Ex 28 (9) Med Nordiska spelen som utgångspunkt vill jag ge ett bidrag till detta problem: när, hur och varför slog en idrottssyn som fokuserade på tävling, segrar och resultat igenom? (10) Genom att granska hur spelen i sig utvecklades, men framförallt genom att analysera hur de avspeglades och debatterades i media, i det här fallet tidningspressen, vill jag närma mig dessa frågor. (VET1)
- Ex 29 (103) Bland Berneras efterlämnade papper har jag återfunnit nyckeln till chiffret och kunnat uttyda deras korrespondens. (POP5)

I båda exemplen ovan har författarna diskuterat sina undersökningar, motiverat sina tillvägagångssätt och sitt material. Författarna uppträder här klart i yrkesrollen, det är forskaren som står bakom pronomenen. I mitt material har författarna inte använt *jag* i sådana sammanhang där de skulle ha framträtt i en privat roll, dvs. där de till exempel skulle ha avslöjat något om sitt privatliv eller sina egna känslor (se dock exempel 39). Speciellt i de populärvetenskapliga artiklarna kan man tänka sig att det kunde vara möjligt att uppträda i en privat roll.

Som jämförelse kan nämnas att det enligt Myers (1994: 183) är vanligt i populärvetenskapliga texter inom molekylärgenetik att forskaren själv uppträder som en aktör i den händelse som presenteras i texten. I den vetenskapliga texten föredrar man däremot att presentera själva resultatet. I mitt material är detta alltså inte fallet, forskaren förekommer oftare som aktör i de vetenskapliga artiklarna och har där en forskarroll, dvs. är den som skriver den aktuella texten och som har analyserat materialet. Det är dock inte forskningsprocessen som presenteras som central, utan det är endast fråga om någon typ av bakgrundsinformation som presenteras (se diskussionen om centrala aktörer i avsnitt 5.3).

Det är svårare att förstå fall då skribenten har använt *vi* när det inte råder något tvivel om att det är författaren själv som *vi* står för (se också Ågren 1998b: 110). Liknande användning finns i två vetenskapliga artiklar och i en populärvetenskaplig artikel (exemplen 30 och 31). I dessa fall har jag tolkat pronomenet *vi* som uteslutande, att läsaren inte ingår i pronomenet. I exempel 30 går det också att tolka pronomenet som innefattande, dvs. pronomenet syftar på både författaren och läsaren.

- Ex 30 (30) I det sena 1800-talet blev det allt vanligare att normmän ställdes mot danskar, danskar mot svenskar och svenskar mot normmän. (31) Vi skall dock inte överbetona vare sig samhörighetskänslorna under skandinavismen eller strävandena efter att finna nationella skillnader kring sekelskifte 1900. (32) I det sistnämnda fallet fokuserades intresset visserligen på nationen, men det fanns fortfarande förespråkare för skandinavistiska manifestationer. (POP3)
- Ex 31 (204) Vi konstaterade tidigare att kvinnors politiska medborgarskap var ett från männens särskilt och mindre värt medborgarskap. (VET2)

Det är författaren själv i exempel 30 som inte skall överbetona samhörighetskänslorna i texten som följer, trots att han just har diskuterat dem. Ändå har han valt att använda pronomenet i pluralis. På samma sätt kan författaren i exempel 31 syfta endast på sig själv med *vi*. Det är hon själv som har skrivit även det tidigare argumentet i texten.

Det finns även fall där författaren växlar mellan *jag* och *vi*, fastän det för läsaren är svårt att uppfatta att aktören varierar.

- Ex 32 (21) Därför var det inte alltid som de mest personliga tankarna kom fram ens i privata brev. (22) Men ofta anas djupare känslor även i mer återhållna formuleringar, och många skrev trots allt öppenjärtigt. (23) I gamla familjearkiv kan vi finna brev och dagböcker som berättar om en gången tid. (24) I min forskning om kvinnor inom borgerskapet i Sverige har jag kommit i kontakt med ett stort släktarkiv från Blekinge där brev från förmögna köpmansfamiljer sparats åt eftervärlden. (25) En fascinerande värld av mänskligt liv öppnar sig vid läsningen! (26) En av kvinnorna vi möter hette Bernera Santesson. (POP5)

Vi i mening 23 i exempel 32 syftar närmast på skribenten, kontexten (se meningarna 21 och 22) tyder på att *vi* i den här meningen inte ersätter *man* och syftar på vem som helst. Det som påpekas i mening 23 är att skribenten (och eventuellt även andra forskare) hittar material för undersökningen i gamla familjearkiv.

Det kan finnas flera olika förklaringar till pronomenväxlingen i POP5 (exempel 32). För det första kan det vara så att författaren vill påpeka läsarens tillhörighet och därför använder *vi* i stället för *jag* i vissa meningar (Nøjgaard 1993: 148). Eventuellt vill författaren poängtera sin egen insats i forskningsprocessen och därför byter han ut pronomenet *vi* mot *jag*. Växlingen mellan dessa pronomen kan också tyda på att författaren arbetar inom ett projekt där flera forskare använder samma material för olika

ändamål. En förklaring kan också vara den som Björnsson (1968: 159) ger för sin egen användning av *vi* i texter som han egentligen skrivit ensam. Han säger att han ibland använder *vi* på vissa ställen i sina texter för att uttrycka att flera personer har bidragit till hans arbete genom diskussioner osv., innan själva texten har skrivits. Gunnarsson (2003: 46) förklarar användningen av *vi* i stället för *jag* med att forskarna vill visa sin grupp känsla, alltså tillhörighet till en större forskargrupp. Jarrick och Josephson (1988: 85) föreslår dock användning av *vi* enbart om det är fråga om flera författare.

Vi kan också användas som en förtrolighetsmarkör och författaren kan med pronomenet *vi* ta läsaren vid handen (Ekvall 1995: 67). I exempel 32 kan *vi* i den sista meningen (26) kanske kategoriseras som en förtrolighetsmarkör.

När författaren använder första personens pronomen i pluralis kan han referera till olika grupper. Det som dessa grupper dock har gemensamt är att de alla omfattar författaren själv (med undantag av exempel 41). Som det redan har framgått kan författaren med pronomenet *vi* syfta på sig själv som forskare och eventuellt som deltagare i någon större forskargrupp. När pronomenet *vi* inte omfattar läsaren bidrar den inte till att skapa en när relation mellan skribent och läsare.

'Vi' som syftar på varierande grupper

När en skribent i materialet använder pronomenet *vi* kan han eller hon förutom att syfta på sig själv eller forskargruppen (se exempel 32), även syfta på en grupp av varierande personer. Dessa uttryck avslöjar därmed till vilka grupper av personer författaren anser sig höra. Det är vanligast att syfta på deltagarna i processen, dvs. författaren och läsaren. Andra grupper som *vi* syftar på är till exempel svenska forskare i allmänhet, svenska folket, människor som har samma värden och kulturbakgrund som forskaren själv samt nutida människor. Det är intressant att studera den här typen av användning av pronomenet *vi* i historietexter tack vare den identitetsskapande funktionen som

historievetenskapen har, dvs. historieskrivningen bidrar till att ge läsaren en bild av den gemenskap som denne hör till (se närmare avsnitt 3.2.1).

I följande exempel ur en populärvetenskaplig artikel syftar *vi* på deltagarna i processen och t.o.m. mer omfattande på nutidens människor. Pronomenet *vi* kan i båda fallen karaktäriseras som innefattande, dvs. läsaren ingår i författarens *vi*.

Ex 33 (17) För att komma människor i det förflutna närmare kan vi ta hjälp av deras korrespondens, om den sparats till våra dagar. (18) Privata brev avslöjar en hel del av känslor och tankar. (19) Men vi får hålla i minnet att brev i äldre tid, och fortfarande vid 1900-talets början, uppfattades som mer offentliga än i dag. [...] (211) Vi kan också hålla i minnet att Bernera var tjugosju år när hon äntligen gifte sig med Johan Ulric, efter att tidigare ha haft två friare och en hemlig förbindelse. (POP5)

I exempel 33 har författaren använt *vi* för att syfta på minst två olika grupper. I mening 17 kan *vi* tänkas syfta även på författaren själv (jfr exemplen 28 och 29), medan pronomenet i uttrycket *våra dagar* syftar på författaren, läsaren och alla andra nutida människor. *Vi* i meningarna 19 och 211 syftar däremot enbart på deltagarna i processen, författaren och läsaren, som har sina roller i den aktuella texten. *Vi* kan här även kategoriseras som ett patriarkalt *vi*, dvs. den form av *vi*-tilltal som ibland används till barn och patienter (se Ekvall 1995: 67). Då placerar författaren sig något ovanom läsaren, men ändå som hörande till samma grupp (deltagarna i processen).

I följande två exempel (34 och 35) finns det liknande fall ur mitt vetenskapliga material. Här kan *vi* dock inte kategoriseras som patriarkalt (jfr Ekvall 1995: 67), skribenten förhåller sig inte överordnat till läsaren här.

Ex 34 (18) Under de senaste åren har många av vår tids sociala frågor och problem formulerats i termer av medborgarskap. [...] (238) Begreppet känns relevant genom att det berör problem och frågeställningar i vår egen tid. (VET2)

Ex 35 (362) En vanlig invändning mot "utvärderingar" av den typ som vi sett ovan, är att de inte inkluderar de indirekta ekonomiska vinster som genereras av icke-kalkylerbara förslag. (VET5)

I exempel 34 ovan har författaren använt *vi* för att syfta på alla levande människor (jfr exempel 33). I exempel 35 förekommer det vanligaste sättet att använda pronomenet *vi* i materialet, dvs. när författaren syftar på deltagarna i den aktuella processen, alltså författaren själv och läsaren (jfr exempel 33). En liknande användning av *vi* förekommer i sammanlagt fyra vetenskapliga artiklar och i den populärvetenskapliga artikeln (POP5) ur vilken exempel 33 är taget. Enligt Björnsson (1968: 159) försöker skribenten få läsaren att känna sig som medagerande, som en tyst deltagare i diskussionen, när *vi* används på detta sätt. Detta grepp bidrar också till att stilen i texten blir personligare.

Vi kan också användas med en vidare referens än enbart författaren och läsaren. I materialet finns fall (exemplen 36 och 37 nedan) där författaren har syftat på svenska folket med *vi* (jfr Ekvall 1995: 67). Eftersom det är fråga om svenska historiker som skriver på svenska i en svensk tidskrift är det naturligt att *vi* används för svenska folket. Pronomenet används här också som innefattande även läsaren.

Ex 36 (8) Sverige och våra nordiska grannar uppvisar nämligen mycket låga konsumtionssiffror i jämförelse med exempelvis Frankrike och Italien, speciellt när de gäller drickande per capita och år. (9) Vi dricker minst men super värst, skulle man med en enkel generalisering kunna uttrycka det. [...] (11) Orsakerna till att vårt drickande uppfattas som avvikande och skadligt måste även analyseras utifrån ett längre historiskt skeende där man tar hänsyn till sociala, kulturella, ekonomiska och politiska faktorer. [...] (117) Sedan några år tillbaka konsumerar svenskarna mer vin än starksprit, vilket kan tyda på att vi är på väg mot ett mer socialt drickande, där ruset inte är det primära målet. (POP1)

Ex 37 (338) Man kan fråga om vi i dag inte åter igen är på väg mot en situation som i vissa avseenden liknar sekelskiftets. (VET1)

Det finns också några enstaka fall där författaren har syftat på någon annan grupp av personer med pronomenet *vi*. I följande exempel står *vi* för svenska forskare (dock som en mer generell grupp än i exempel 32). Eftersom det är fråga om en svenskspråkig vetenskaplig artikel som i stort sett riktar sig till svenska forskare inom samma område (dvs. historiker) är det förståeligt att man använder *vi* för att syfta på forskarna. I detta fall är pronomenet *vi* dock uteslutande, eftersom läsaren (troligen) inte ingår i pronomenet här.

- Ex 38 (20) Svenska forskare har använt begreppet mer sparsamt, vilket kan bero på att medborgarskapet hittills inte har betraktats som särskilt problematiskt. (21) Men det nya mångkulturella Sverige, diskussionerna om EU och ifrågasättandet av välfärdsstaten har aktualiserat frågan om medborgarskapets innebörder och idag ser vi ett nyväckt intresse för begreppet också i vårt land. (VET2)

I ett fall, i en populärvetenskaplig artikel, har författaren använt *vi* för att syfta på sig själv och människor som delar samma värden och samma kulturbakgrund som författaren (exempel 39). Om det är fråga om ett uteslutande eller innefattande *vi* är svårt att säga, en del läsare kan tänkas ingå i pronomenet, medan de som har andra värderingar står utanför.

- Ex 39 (1) Hur ofta kunde man följa sina känslor när man gifte sig för tvåhundra år sedan? (2) I dag tycker vi att det är självklart att välja en partner som vi trivs med och är förälskade i. (3) Ömsesidig kärlek ses som grunden för ett förhållande och ett äktenskap. (POP5)

I exemplet ovan syftar författaren närmast på sig själv och på människor som är likadana, dvs. som har samma värderingar och kulturbakgrund som författaren själv. Eftersom det är fråga om en svensk tidskrift där man skriver på svenska är det rimligt att utgå från att största delen av läsarna är svenskspråkiga, bosatta i Sverige. Det finns dock nuförtiden flera nationaliteter i Sverige, och alla har inte likadana tankar om äktenskap och de grunder på vilka man ingår äktenskap. Därmed kan alla läsare inte heller förutspås dela författarens åsikt om temat. Exemplet presenterar ett intressant sätt att använda pronomenet *vi* även ur den synvinkeln att man enligt Aronsson (2004: 32) återigen i den svenska historieforskningen har blivit speciellt intresserad av hur den nationella gemenskapen beskrivs, dvs. hur man vet vem som är en del av den, vilken attityd och vilka handlingar den förpliktigar till, vilka som står utanför osv. Den nationell gemenskap som författaren i exempel 39 syftar på kan därmed beskrivas som klart begränsad med tanke på vilka människor som är delar av den.

I exempel avslöjar författaren något om sin personlighet, dvs. privata värderingar. Man kan därför hävda att hon visar sig i en mer privat roll än i de fall då hon inte avslöjar något om sig själv som person och där hon blir synlig enbart i forskarrollen (jfr exemplen 35 och 36).

I exempel 40 syftar *vi* närmast på kvinnor i början av 1900-talet. Meningen följer efter ett direkt citat, där en kvinnlig ordförande presenterar sina tankar om kvinnornas politiska möjligheter. Författaren tolkar citatet som föregår och använder då av någon orsak pronomenet *vi* för att syfta på kvinnor.

Ex 40 (100) Orden flyger högt och förväntanshorisonten som målas upp är svindlande – vi kvinnor kan ändra den samhälleliga könsordningen och ta makten från männen och över männen – om vi vill. (VET2)

Det är fråga om en kvinnlig författare, men att poängtera det på det här sättet är överraskande i den aktuella genren. Det är inte heller här fråga om en vanlig forskarroll som författaren uppträder i, utan hon har valt en subjektivare stil i det här uttrycket. Det är också intressant att pronomenet *vi* kan tänkas vara dubbelt uteslutande här. Det omfattar inte läsaren, men troligen inte heller författaren. Här påverkar intertextualiteten; författaren befinner sig tankemässigt ännu i berättelsevärlden (dvs. i den värld där citatet ursprungligen har uttryckts). Det är dock klart att en manlig författare inte skulle ha kunnat använda pronomenet på det här sättet.

Andra uttryckssätt som avslöjar författarnärvaro

Det är intressant att notera att författarna i materialet inte använder pronomenen *du* eller *ni* då de tilltalar läsaren. I läroböcker är speciellt användning av pronomenet *du*, enligt Ekvall (1995: 65) ett vanligt sätt att tilltala läsaren. Detta direkta sätt att visa medvetenhet om läsaren har författarna dock inte använt i de vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklarna i mitt material.

Relationen mellan skribenten och läsaren kan också bli synlig genom andra uttryckssätt än användning av pronomen. Författaren kan syfta på sig själv och läsaren med något annat uttryck än pronomen, som i exemplen 41–43. Enligt Mauranen (1993: 179) avslöjar till exempel användning av imperativ (exempel 41) och uttryck som indirekt syftar på läsaren (exempel 42) författarens medvetenhet om läsaren (se även Telenius 1994:

91–92). Därtill är användning av de kontextbundna deiktiska uttrycken som t.ex. *nu(tida)*, *här* (exemplen 42–43) sådana som avslöjar författarens medvetna relation till läsaren.

- Ex 41 (220) Observera att varje förslag vanligen fick återverkningar på t ex både arbetsmiljön och arbetskraftskostnaderna, vilket betyder att redovisningen nedan i procent överskrider hundra. (358) Observera att beräkningarna baserades på ettårskalkyler. (VET5)
- Ex 42 (91) Vilka var de bakomliggande motiven? (92) För en nutida betraktare framstår många av sedvänjorna som oskyldiga och oförargliga nöjen. (POP2)
- Ex 43 (347) Här rådde en idrottsuppfattning där socialt umgänge, underhållning och idrott smälte samman till en enhet. (348) Idrottandet ingick som ett led i umgängeskulturen. (VET1)

I exempel 43 förekommer ett fall där skribenten har använt det deiktiska uttrycket *här* i en situation där uttrycket syftar på den utomtextuella verkligheten (i exempel 43 till Sverige). Det är dock vanligare att det deiktiska uttrycket används som diskursdeixis, dvs. att det deiktiska uttrycket *här* syftar på den aktuella artikeln, som exempelvis i meningen *Genom att närmare granska ett barnavårdsmanfall från Stockholms barnavårdsnämnd ska jag här försöka rekonstruera hur de löpande kontakterna mellan barnavårdsmän och klienter kunde se ut.* (VET4) (Se Saeed 2003: 217.) Då används uttrycket som metatext, vilket är vanligt i vetenskapliga texter överhuvudtaget (jfr Telenius 1994: 72–74).

Förutom de markörer som diskuterats ovan finns det även andra markörer för relationen mellan parterna i processen. Sådana är till exempel frågor, som alltid implicerar en existerande författare. Enligt Mauranen (1993: 179) visar författaren alltid med frågor sin medvetenhet om läsaren. Det skulle nämligen vara helt onaturligt att ställa frågor om man inte väntade sig att texten har läsare. En annan markör för relationen mellan parterna i processen är de s.k. metatextuella kommentarerna som kan ses som en form av författaringrepp. Med metanarrativa kommentarer förstås författarens markeringar om strukturen i texten, till exempel *i följande avsnitt* eller *i det här stycket*. (Nordman 1992: 171–172; Telenius 1994: 90). Dessa har också en evaluerande funktion och diskuteras närmare i kapitel 8 i samband med andra medel som författaren använder för att evaluera.

5.6 Diskussion

Att det svenska samhället och de funktioner som de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna har i det påverkar historietexterna framgår av de resultat som jag fått i min analys av mänskliga aktörer. Alla artiklarna i min undersökning innehåller språkliga referenser till mänskliga referenter, vilket kan förklaras med historievetenskapens ontologiska struktur. Människan är alltid närvarande i historieforskningen, och man kan inte berätta om historia utan att berätta om människor. Att man refererar till olika slags personer och på olika sätt i de två genrer kan däremot förklaras med de litet olika funktioner och mål som genrer har i samhället.

När jag har analyserat hurdana personer i den utomtextuella verkligheten som skribenterna presenterar har det visat sig att en kategori människor, forskare, saknas i de populärvetenskapliga artiklarna. Referenser till forskare finns det däremot gott om i de vetenskapliga materialet. Förklaringen ligger i genrens olika karaktärer. I de vetenskapliga artiklarna har hänvisningarna till andra forskare en viss funktion, dvs. i dessa artiklar skall historikern visa på och skapa sig en plats i forskarsamfundet. Den här funktionen saknas däremot i de populärvetenskapliga artiklarna, skribenten behöver inte visa sin beläsenhet för dem som läser de populärvetenskapliga artiklarna, som för det mesta fungerar för att underhålla.

Även om skribenterna i de vetenskapliga artiklarna ganska ofta refererar till forskare, spelar dessa referenser dock inte någon central roll. Forskare finns inte med bland de fem referenterna som får mest referenser i varje artikel. Detta beror kanske på att forskare i vetenskapliga artiklar identifieras i texten på grund av någonting de har sagt eller skrivit, och det som de har sagt eller skrivit spelar en större roll än forskarna själva som personer.

Den största gruppen av mänskliga aktörer i båda genrerna är de offentliga personerna, dvs. makthavare inom politik, ekonomi, kultur osv. Dessa personer identifieras oftast med egennamn, det är i stort sett fråga om personer som alla känner till. Antalet referenser till offentliga personer är av naturliga skäl stort i artiklar som berättar om regenter och andra allmänt kända personer. Att offentliga personer förekommer även i artiklar som i huvudsak presenterar empiriska närstudier där enskilda personer spelar huvudrollen kan förklaras med den roll som historievetenskapliga texter spelar i samhället. Som det kom fram i diskussionen om historievetenskapens karaktär (kapitel 3) räcker det inte att en historiker studerar enskilda fall och presenterar dem för att producera vetenskapligt vetande som samhället vill ha och behöver. Däremot måste han alltid flytta över de resultat som han fått i närstudier till att gälla även i något större sammanhang. Därför diskuterar historikern sina resultat i relation till den allmänna utvecklingen inom området (t.ex. de enskilda förslag som arbetarna inlämnade vid Rönnskärsverket jämförs med förslagsinlämnandet i hela landet och även utomlands, se närmare VET5). Då är historikern kanske tvungen att även diskutera t.ex. lagar och regler i samhället och då får också samhällets makthavare spela en roll i den allmänna diskussionen.

Ett resultat som åtminstone i viss mån är beroende av det samhälle där texterna är producerade, och de föremål som är aktuella för historieforskning i varje samhälle, är att det finns gott om referenser till privatpersoner i båda genrerna i min undersökning. I de populärvetenskapliga artiklarna identifieras privatpersoner oftast med egennamn, medan de i de vetenskapliga artiklarna identifieras med personbetecknande substantiv utan egennamn.

Som jag redan tidigare har konstaterat är ett av populärvetenskapens mål att synliggöra människorna bakom fakta. Eftersom redan de vetenskapliga artiklarna i historia innehåller konkreta enskilda fall (t.ex. Evangelisti Allori 2001: 75; Haapakangas 2001: 522) som innehåller rikligt med hänvisningar till enskilda personer, kan den som

populariserar lyfta fram de här människorna t.ex. genom att namnge dem. På detta sätt kommer människorna närmare den som läser om dem. Detta syns i populärvetenskapen på det sättet, att skribenterna namnger även bifigurer, som inte är centrala för innehållet.

När man jämför de mänskliga aktörer som är centrala i artiklarna framträder en klar skillnad mellan genrerna. Då man använder antalet referenser till varje referent som mått är de centrala aktörerna i det populärvetenskapliga materialet för det mesta enskilda personer som har en exakt motsvarighet i verkligheten. Däremot är människogrupper som man inte har närmare definierat (se 5.3.1) centrala aktörerna i de vetenskapliga artiklarna.

När man analyserar de centrala mänskliga aktörerna genom att använda referensernas räckvidd i texten som mått, märker man att skribenten och läsaren i det vetenskapliga materialet får en framträdande roll. Skribenten eller skribenten och läsaren bildar en s.k. bakgrundsledfamilj i tre vetenskapliga artiklar. Detta beror på att författarna i början och i slutet av artikeln har diskuterat själva undersökningsprocessen. Då har de syftat på sig själva och på läsaren.

Enligt Mauranen (1993: 178) är uttryck som avslöjar författarens medvetenhet om läsaren sällsynta i vetenskapliga framställningar. Redan användningen av pronomenet *vi* avslöjar dock författarens medvetenhet om läsaren, eftersom *vi* ofta omfattar både läsaren och författaren. Därför är det intressant att man i de vetenskapliga artiklarna oftare än i de populärvetenskapliga använder pronomenet *vi* som avslöjar en relation mellan skribenten och läsaren. Därtill har författaren i en vetenskaplig artikel använt imperativa former och uppmanat läsaren till aktion, vilket också stärker författarnärvaron i artiklarna. Enligt Björnsson (1968: 157) är det utmärkande för en personlig skrivstil att författaren låtsas tala direkt till läsaren, inte till allmänheten.

Att det i texten finns rikligt med referenser till författaren själv men att aktörerna för det mesta är abstrakta är ett tecken på att man skriver mer om själva forskningsprocessen och att man generaliserar de konkreta fallen. På detta sätt kan de vetenskapliga artiklarna inom historia konstateras ligga nära vetenskapliga texter i allmänhet.

6 MINIMALA NARRATIVER

I detta kapitel analyserar jag mitt material ur en synvinkel, som är baserad på den teori om berättandet som presenterats i kapitel 4. Jag är intresserad av att ta reda på om det i artiklarna finns delar där man presenterar förflutna händelser i kronologisk ordning och med mänskliga aktörer. Jag vill utreda i vilken mån historikerna använder s.k. minimala narrativer (jfr Labov 1972: 360ff.) i sina vetenskapliga och populärvetenskapliga framställningar. Jag definierar minimal narrativ som ett händelseförlopp där grunden utgörs av minst två händelser som har en inbördes relation och som mänskliga aktörer är inblandade i. En närmare definition finns i avsnitt 6.1 (se även avsnitt 4.1). I avsnitt 6.1 presenterar jag även de minimala narrativer som finns i materialet med avseende på deras längd och placering i artiklarna.

I avsnitt 6.2 presenterar jag de minimala narrativerna i materialet med tanke på de roller som de har i materialet, dvs. vilken funktion de minimala narrativerna fyller i vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar inom området historia. Analysen av de minimala narrativernas funktioner baserar sig på den diskussion som förts inom retoriken om berättelsernas funktioner i vetenskapliga och populärvetenskapliga framställningar (se avsnitt 4.4). När jag diskuterar funktionerna tar jag i beaktande även författarnas egna kommentarer till varför de tagit med de eventuella minimala narrativerna i sina texter.

6.1 Utgångspunkter

Utgångspunkten för analysen av de minimala narrativerna är den definition på *event clauses* som presenterats av Polanyi (1982: 510–511; 1989: 16–17). Här kallas dessa satser för narrativa satser (se Norrby 1998: 67). För att kunna analysera hurdana minimala narrativer artiklarna innehåller, studerar jag först texten på satsnivå och exciperar alla huvudsatser där tempus är antingen imperfekt eller historiskt presens

(*narrative heads* i Labov och Waletzky 1967: 28–29; se även avsnitt 4.1 i mitt arbete). Narrativa satser kan därmed inte vara modala, tempus i dem kan inte heller vara perfekt eller pluskvamperfekt. Sedan granskar jag det semantiska innehållet i de narrativa satserna för att utreda om de beskriver händelser som är momentana (ögonblickliga), specifika (icke-iterativa) och slutförda (dvs. de skall vara avgränsade i tid, de måste ha en naturlig slutpunkt). (Polanyi 1982: 510–511, se även Norrby 1998: 49.)

Vid sidan av narrativa satser kan det i en minimal narrativ finnas icke-narrativa satser (*non-event clauses, state clauses*), som avkodar tillstånd som varar en viss tid i berättelsevärlden (se Polanyi 1982: 510–511, se även avsnitt 4.1). Dessa satser kan dock inte ensamma utgöra en minimal narrativ, utan ett kriterium är att det finns minst två narrativa satser i en minimal narrativ. De händelser som narrativa satser presenterar måste äga rum i en s.k. berättelsevärld. Med detta avses att händelserna har hänt i en annan tid, ofta på en annan plats och de inblandade personerna är andra än i den egentliga världen där författaren och läsaren befinner sig (Polanyi 1989: 15). Det måste också finnas en kronologisk ordning mellan dessa händelser, vilket betyder att händelserna kan antas ha hänt i den ordning som författaren presenterar dem. Om händelsernas ordning kastas om, ändras också den semantiska tolkningen av händelserna. Ytterligare ett kriterium som de minimala narrativen skall uppfylla, är att mänskliga aktörer²⁵ är inblandade.

För att klargöra hur de minimala narrativen kan se ut, skall jag först ge två exempel av vilka det första (exempel 44) utgör en minimal narrativ och det andra (exempel 45) inte gör det. I exemplen har jag streckat under de s.k. narrativa huvudena (*narrative heads*) i de narrativa satserna, dvs. finita verb som uttrycker tempus i satsen (se Labov & Waletzky 1967: 28–29).

---

²⁵ Den inblandade mänskliga aktören behöver inte nödvändigtvis vara en människa, utan det kan vara fråga om vad som helst som givits mänsklig förmåga att påverka och bli påverkad i världen (de Beaugrande 1982: 407-410; Thurén 2000: 113).

- Ex 44 (60) År 1385 återgick de västskånska städerna och borgarna från hanseaterna till den danska kronan i enlighet med fredsbestämmelserna i Stralsund 1370. (61) Samma år uppnådde Olof kunglig myndighetsålder (15 år). (62) Han avled dock redan i augusti 1387, sedan han plötsligt insjuknat under en vistelse på Falsterbohus. (63) Genast inträdde Margareta som regent i Danmark, och strax därpå även i Norge. (64) Hon antog titeln fullmäktig fru och rätt husbonde och framstod i detta läge som obestridd härskarinna i de båda rikena. (POP4)

Exempel 44 utgör en del av en längre händelsesekvens, som diskuteras närmare i avsnitt 6.2. I exemplet ingår tre narrativa satser, som presenterar händelser i en temporal sekvens. Satsernas ordningsföljd kan alltså inte ändras utan att den semantiska tolkningen av händelsesekvensen ändras. Den temporal ordningen är genom hela händelsesekvensen skapad med hjälp av tidsuttryck, t.ex. *år 1385, samma år, augusti 1387 och genast*.

- Ex 45 (12) Genom 1917 års familjerättsliga reform vidtog den svenska staten långtgående åtgärder för att förbättra de utomäktenskapliga barnens ställning. (13) Under 1800-talet hade samhällets insatser för ogifta mödrar mestadels bestått i att hjälpa dessa att bli av med sina barn, genom utplacering i fosterhem eller barnhem. (14) Tanken bakom det tidiga 1900-talets reformer var istället att möjliggöra för mödrarna att själva ta hand om sina barn. (15) Men det samhälleliga stöd som erbjöds genom barnavårdsmannainstitutionen var samtidigt förbundet med kontroll av barnens omvårdnad och av hur moderskapet, och faderskapet, utövades. (16) Med 1917 års lag fick alla svenska barn för första gången rätt till två föräldrar. (VET4)

Exempel 45 utgör inte en minimal narrativ, eftersom exemplet inte innehåller två tidsmässigt ordnade händelser i narrativa satser i det. De händelser som presenteras i satser som innehåller verb som kunde utgöra en narrativ sats, (vidtog den svenska staten, fick alla svenska barn) har ingen kronologisk ordning, utan de kan tolkas som samtidigt (när staten vidtog åtgärder och stiftade lagen fick barnen i samma ögonblick rätt till två föräldrar). Det är också tydligt att den semantiska tolkningen av dessa händelser i texten inte skulle ändras om man ändrade satsernas ordningsföljd.

Det är värt att notera att berättelsevärlden kan avbrytas, t.ex. om författaren själv kommenterar händelserna i den. När sambandet med berättelsevärlden ändå bibehålls, granskar jag dessa händelser som hörande till en och samma minimala narrativ.

Av tabell 10 framgår de händelsesekvenser i mitt material som uppfyller kriterierna för en minimal narrativ. Tabell 10 visar antalet minimala narrativer i varje artikel samt hur de placerar sig i artiklarna. Den första vetenskapliga artikeln (VET1), till exempel, består av sammanlagt 354 meningar. Artikeln innehåller en minimal narrativ, som börjar i mening 66 och slutar i mening 74. I materialet finns sammanlagt sju artiklar som innehåller minimala narrativer.

Tabell 10. De minimala narrativernas (MN) antal och placering i varje artikel.

Artikel (totala antalet meningar)	Antal (MN)	Placering i meningar
VET1 (354)	1	66–74
VET2 (235)	3	1–7, 151–153, 168–171
VET3 (134)	0	
VET4 (300)	2	133, 180–225
VET5 (394)	4	129–130, 145–148, 236–238, 275–281
POP1 (118)	0	
POP2 (105)	2	45–48, 74–76
POP3 (83)	0	
POP4 (100)	1	1–100
POP5 (217)	1	26–176

I avsnitt 6.2 analyserar jag närmare de händelsesekvenser i mitt material som uppfyller kriterierna för en minimal narrativ. Jag diskuterar dem med tanke på de roller som de spelar i artiklarna. Diskussionen baserar sig på den teori om berättelsernas funktioner i vetenskapliga och populärvetenskapliga framställningar som diskuterats i avsnitt 4.4. Jag tar också i beaktande de kommentarer som författarna själva fört fram i sina artiklar.

6.2 Funktioner

Det är inte möjligt att dra slutsatser om den funktion som en minimal narrativ fyller enbart på basis av dess längd eller placering. De minimala narrativerna måste analyseras även ur semantisk synvinkel. I det följande diskuterar jag de minimala narrativerna i materialet enligt tre grupper som är baserade på de huvudfunktioner som jag konstaterat

att de minimala narrativerna i materialet fyller. De tre huvudfunktioner som jag utgår från är att informera, att stöda ett argument och att sammanfatta innehållet. Denna indelning är baserad på den diskussion som förts inom retoriken om berättelsernas funktioner i vetenskapliga och populärvetenskapliga framställningar (se avsnitt 4.4). I min analys har jag även tagit i beaktande författarnas kommentarer till varför de tagit med de minimala narrativerna i sina framställningar. Det är värt att notera att en minimal narrativ kan ha flera funktioner i samma artikel. I diskussionen nedan har jag dock kategoriserat de minimala narrativerna enligt den funktion som jag ansett vara den dominerande.

6.2.1 Att ge information

Författarna kan använda berättande händelseförlopp genom hela texten. De kan inleda artikeln med den första händelsen och avsluta den med den sista händelsen i ett händelseförlopp. En sådan framställningsform kan förekomma i synnerhet i de populärvetenskapliga artiklarna, eftersom man inte väntar sig att hitta (mycket av) den vetenskapliga diskussionen i dem jämfört med i motsvarande vetenskapliga framställningar (se dock Bloor 1996: 21–23). De vetenskapliga artiklarna är därtill mer bundna till genrens konventioner, vilket betyder att författaren inte lika lätt kan framställa sitt budskap i berättelseform. (Koskela 1997a: 56.) Vetenskapliga framställningar kan dock innehålla korta händelsesekvenser som utgör delar av helheten. Detta verkar stämma enligt min analys. Det är endast i populärvetenskapliga artiklar (POP4 och POP5) som de minimala narrativerna löper (nästan) genom hela artikeln. I dessa artiklar för de minimala narrativerna handlingen framåt och deras funktion är att informera.

I POP5 diskuteras möjligheten att gifta sig av kärlek under en viss period i Sverige. Författaren har valt att diskutera temat så att hon använder en minimal narrativ för att beskriva en ung kvinnas sociala liv. Före den minimala narrativen konstaterar författaren att hon analyserar brevväxlingen mellan den aktuella kvinnan och dennas vänner ”för att

komma människor i det förflutna närmare [...]”. Författaren har velat komma nära människor i det förflutna och hon koncentrerar sig på att berätta om temat genom ett konkret fall. Enligt anvisningarna för populärvetenskapliga skribenter skall skribenterna föra fram människor som finns bakom fakta (Koskela 2002: 33; Fjæstad 1993) och mot denna bakgrund har författaren valt rätt medel.

I POP5 beskriver författaren fyra olika förhållanden som den aktuella kvinnan hade med fyra olika män. Det sista förhållandet ledde till äktenskap. Utgående från de fyra förhållandena försöker författaren analysera varför kvinnan gifte sig med den fjärde mannen och inte med någon av de tre föregående. Detta är möjligt endast i en populärvetenskaplig artikel, där läsaren kan tänkas vara intresserad av bara ett konkret fall. Den teoretiska diskussionen och de slutsatser som författaren drar av detta ena fall behöver inte vara lika grundligt motiverade som i en motsvarande vetenskaplig artikel.

Historia som vetenskapsgren har ofta diskuterats för att historievetenskapen saknar möjlighet att producera generaliserbart vetande (Kristensen & Schmidt 1995a: 38; se också avsnitt 3.2). Det blir dock klart även i POP5 att författaren har strävat efter att göra s.k. tillfälliga generaliseringar, dvs. generaliseringar som gäller med vissa begränsningar i tid och utrymme. Detta framgår när författaren i början av artikeln uttrycker att hon vill utreda om det (överhuvudtaget) var möjligt att gifta sig av kärlek (se den första meningen i exempel 46). Därefter presenterar hon ett fall med en kvinna utan att diskutera att det vetande som man når på basis av detta enda fall inte kan ha ett högt vetenskapligt sanningsvärde, eftersom det inte kan generaliseras. Författaren drar dock slutsatser av fallet, och hon antyder att hon själv har mer kunskaper om saken än hon berättat i den aktuella artikeln (i mening 208).

Ex 46 (1) Hur ofta kunde man följa sina känslor när man gifte sig för tvåhundra år sedan? [...] (17) För att komma människor i det förflutna närmare kan vi ta hjälp av deras korrespondens, om den sparats till våra dagar. (18) Privata brev avslöjar en hel del av känslor och tankar. [...]

(26) En av kvinnorna vi möter hette Bernera Santesson. (27) Hon var dotter till brukspatronen och grosshandlaren Nils Santesson och hans hustru Margareta. (28) Bernera föddes 1781 och var den tredje dottern i familjen, där det också fanns en äldre son. [...]
 (149) För Bernera hade hennes förhållande med Niclas varit allvar. (150) Hon anförtrodde en av sina väninnor att hon visste att Niclas haft andra kvinnor, men att hon beslutat överse med det, eftersom det ändå var så vanligt bland män. (151) Uppgivet konstaterade hon med tanke på kvinnans möjligheter i livet. (152) ”Huru sällan ser vi icke uppfyllandet af våra önsknings, och qwäfvia och nedtysta vår öfvertygelse är i de flesta cas (fall) vår lott”. [...]
 (157) Under 1808 gifte sig Bernera, som då hunnit bli tjugosju år, med den fyra år äldre Johan Ulric.[...]
 (208) Rent generellt visar forskningen inom området två bilder. (209) Dels att det inte var ovanligt att kvinnor och män långt innan romantiken, på 1600-talet och i början av 1700-talet, kunde gifta sig av kärlek. (210) Dels att det också var vanligt att kvinnor gifte sig för att bli försörjda, även om de inte alls älskade sin make. (POP5)

Det som författaren konstaterar i meningarna 208–210 baserar sig på någonting som den som läser den aktuella artikeln inte har fått veta tidigare. De slutsatser som författaren drar här gäller alltså inte det fall som har presenterats i artikeln. Genom det diskuterade fallet, en empirisk närstudie, har författaren kommit fram till slutsatsen att mannen (Johan Ulric) i det aktuella äktenskapet var förälskad i kvinnan men att ingen vet om kvinnan (Bernera) älskade sin man. Det är intressant att notera att författaren drar dessa slutsatser i slutet av artikeln och att hon överhuvudtaget tar upp generaliseringen. Det skulle ha varit tillräckligt för en populärvetenskaplig artikel att diskutera endast fallet utan slutsatser på en mer generell nivå. Författaren har dock med ett par meningar (208–210) velat uttala sig om hur läget mer generellt har sett ut, utgående från annan forskning. Detta är troligen någonting som hon diskuterar närmare i den vetenskapliga texten.

Den andra populärvetenskapliga artikeln (POP4) där författaren inkluderat en minimal narrativ genom hela artikeln motsvarar den minimala narrativ som finns i POP5 (exempel 46). Den har samma funktion, den ger information och lyfter fram innehållet i artikeln. Det finns dock en skillnad mellan artiklarna, eftersom POP4 (exempel 47) innehåller enbart diskussion som behandlar berättelsevärlden. Det finns endast få metatextuella kommentarer i POP4 och därför kan den minimala narrativen inte anses ha någon annan funktion än att informera. När man populariserar ändrar man ofta det teoretiska perspektivet till ett mer konkret perspektiv, dvs. den populärvetenskapliga artikeln

presenterar innehållet i mer konkret form än den vetenskapliga artikeln (se Koskela 2002: 30). Detta verkar vara fallet i de två populärvetenskapliga artiklarna POP4 och POP5. I exempel 47 ingår de fyra första och de fyra sista meningarna i artikeln POP4.

Ex 47 (1) Den danske kungen Erik Menved (1286–1319) och hans bror och efterträdare Kristoffer II (1320– 1326 och 1329–1332) förde en expansiv men misslyckad utrikespolitik. (2) Bland annat satte de igång kostsamma erövringsförsök, riktade mot nordtyska småfurstendömen. (3) Kung Erik företog också flera krigståg till Sverige, där det pågick en hård dynastisk kamp inom den svenska Folkungaätten. (4) Den danske kungen ingrep där till förmån för sin svåger, den svenske kungen Birger Magnusson, och mot dennes bröder, hertigarna Erik och Valdemar. [...]
(97) Margareta, som var änka och barnlös, hade nämligen adopterat sin systerdotterson Bugislav från Pommern. (98) Han döptes om till ett mera passande nordiskt furstenamn och har gått till historien som Erik av Pommern. (99) Och de nordiska stormännen hyllade denne Erik, när hans kröning till de tre nordiska rikenas gemensamme kung fullbordades i Kalmar. (100) Det skedde i juni 1397, ganska precis två år efter Lindholmsmötet. (POP4)

De minimala narrativernas funktion i både POP5 (exempel 46) och POP4 (exempel 47) är att ge information. I POP5 finns det inte någon vetenskaplig diskussion som författaren binder den minimala narrativen till och i POP4 finns det inte överhuvudtaget någon annan diskussion, dvs. inte något argument som den minimala narrativen kunde stöda.

6.2.2 Att stöda ett argument

Vid sidan av de minimala narrativer som förekommer genom nästan hela artikeln (POP4 och POP5) och som har som funktion att föra fram innehåll och att informera, finns det i materialet även korta minimala narrativer som är placerade mitt i den teoretiska diskussionen. Dessa narrativer kan vara mycket korta och utgöras av endast två, tre narrativa satser, vilket är fallet i exemplen 48 och 49. I exemplen 48 och 49 avslöjar den första meningen den minimala narrativens funktion genom de metatextuella uttrycken (*exemplifierar, ger exempel på*). I VET1, ur vilken exempel 48 är taget, har författaren tidigare konstaterat att det var viktigt för Nordiska spelen att kungen var närvarande. Som framgår av den första meningen fungerar den minimala narrativen som ett exempel

på vissa innehållskomponenter som artikeln har, dvs. den minimala narrativen illustrerar ett faktum som ges i artikeln. Författaren vill hävda den roll som kungligheterna spelade i samband med idrottsevenemang och har valt att berätta om ett händelseförlopp, då en tidigare kung ur den svenska historien anlände till ett evenemang. I exempel 49 vill författaren exemplifiera hurdana problem prästerna hade med sina sockenbor. Därför berättar han om ett konkret fall, dvs. en präst och dennes problem och hur de löstes.

- Ex 48 (65) Skansens midvinterfest, som var ett av spelens fasta inslag, exemplifierar hur förhärligandet av hjältekungar och landets historia kunde te sig. (66) Vid spelen 1901 hade hela området försetts med marschaller och två alternerande musikkåror som underhöll med nationella musikstycken. (67) Vaktposter i svensk 1600-talsmundering höll ett vakande öga över området. (68) Det var inte utan sinne för skådespel och effekter det hela sattes i verket. (69) Plötsligt bröts nämligen lugnet när en av vakterna ropade: (70) ”I gevär!”, varpå Gustav II Adolf kom ridande i full galopp. (71) Flera andra svenska kungar fanns också närvarande. (72) Gustav Vasa var naturligtvis representerad. (73) Den här gången gömd i ett hölass och åtföljd av sina dalkarlar. (74) Kvällen avslutades med ett fyrverkeri. (VET1)
- Ex 49 (45) Sockenstämmoprotokollen från Alunda ger många exempel på att sockenborna inte uppförde sig i kyrkan på det vis pastorn önskade. (46) År 1763 ägnade kyrkoherden, som då hette Lars Runeberg, större delen av en sockenstämma åt denna fråga. (47) Han kunde inte acceptera att åhörarna lämnade kyrkan under pågående gudstjänst eller att vissa personer inte ens gick in i kyrkan utan blev kvar utanför för att röka pipa och skvallra. (48) Sockenstämman beslöt därför om böter för dem som gjorde sig skyldiga till dessa förseelser. (POP2)

De minimala narrativen (exemplen 48 och 49) fungerar som grund för författarnas argument, dvs. att kungligheterna uppmärksammades stort i samband med idrotts-evenemang och att prästerna hade svårigheter med sina sockenbor. Genom de minimala narrativen får läsaren en illustration av hur viktiga kungarna var och hurdana problem prästerna hade. De ger inte ny information i och med att man redan tidigare har fått veta att kungarna var närvarande vid spelen och att man hyllade dem mycket och att prästerna hade svårigheter med allmogen som inte betedde sig på rätt sätt. De minimala narrativenas roll är att illustrera och konkretisera hur det i verkligheten kunde gå till. Att författaren har valt att exemplifiera just denna innehållsliga komponent kan även tolkas som en värdering jämfört med andra motsvarande komponenter, som också kunde ha beskrivits mer konkret (mer om evaluering i kapitel 7).

I materialet finns flera minimala narrativer som fungerar som grund för författarens argument. I den populärvetenskapliga artikeln POP2 (exempel 49) finns två av dem (se även tabell 10). I POP2 är det alltså fråga om två minimala narrativer, vilka utgörs av två händelseförlopp som fungerar som exempel på den diskussion som annars förs på en allmänare nivå. Författaren återkommer till dessa två händelseförlopp flera gånger i sin artikel och jämför den allmänna utvecklingen med det som de minimala narrativerna berättar om. Efter den andra minimala narrativen i POP2, där författaren också redogör för hurdana problem som fanns mellan prästerna och allmogen, konstaterar författaren: ”Prästerna hade liknande bekymmer på andra ställen i Sverige.” Efter den första minimala narrativen (exempel 49) konstaterar författaren: ”Runt om i Sverige gjordes vid olika tillfällen under 1700-talet liknande överenskommelser som i Hargs socken om bröllop och andra fester.” Båda de minimala narrativerna innehåller långa citat ur prästernas tal (de enda citaten som överhuvudtaget finns i artikeln), vilket gör att dessa minimala narrativer också kan tänkas ha en underhållande funktion (se t.ex. Byrman 1998: 96). En text med underhållande funktion kan tänkas läsas för nöjets och avkopplingens skull (se ’underhållande’ i *Svensk Ordbok* 1986), vilket kan vara det överordnade målet med de populärvetenskapliga artiklarna i allmänhet. Jag diskuterar funktionen att underhålla närmare i avsnitt 6.3.

Motsvarande minimala narrativer finns även i andra artiklar. Författaren uttrycker inte explicit i alla artiklarna vilken roll den minimala narrativen spelar i artikeln, men även i de övriga artiklarna kan funktionen förstås av kontexten.

I de vetenskapliga artiklarna har författarna i flera fall explicit uttryckt att de vill beskriva praktiken vid sidan av den teoretiska diskussionen. Praktiken beskrivs alltså ofta i form av minimala narrativer, som i följande exempel.

Ex 50 (145) I mitten av 1950-talet inlämnades ett mycket värdefullt förslag som också uppmärksammades stort. (146) Nils Marklund hade konstruerat en ny kokillbearbetningsmaskin, och ersättningen blev mycket stor – 10 000 kr. (147) Det anmälades till en

riksomfattande förslagstävling där det vann första pris. (148) Det valdes även ut tillsammans med sex andra ”bra” förslag att ingå i en film om förslagsverksamhet. (VET5)

I VET5 finns fyra korta minimala narrativer (se tabell 10) som alla är placerade i slutdelen av artikeln, dvs. efter den teoretiska diskussionen. De minimala narrativen i VET5 utgörs av enstaka exempelfall där författaren exemplifierar hurdana förslag arbetarna på Rönnskärsverket lämnade in och hur förslagen togs i bruk. Före dessa minimala narrativer har författaren diskuterat förslagsinlämnandet på en allmänare nivå.

I exempel 50 finns ett konkret förslag beskrivet. Läsaren får veta vad som föreslogs och hur förslaget togs emot. Författaren konstaterar att han vill beskriva vissa konkreta fall, eftersom den teoretiska diskussionen (dvs. den kategorisering av olika förslag som han har presenterat) inte säger ”särskilt mycket om vilka konkreta förslag som arbetarna inlämnade”. Författarens uttryck avslöjar att han vill ge läsaren en möjlighet att se praktiken vid sidan av den abstrakta vetenskapliga diskussionen.

Det finns flera motsvarande fall där författaren explicit uttrycker att han också vill beskriva praktiken. Detta kan vara någonting som är karakteristiskt för just historievetenskapen. På basis av den diskussion som man har fört om pålitlighet och objektivitet inom historievetenskapen (se t.ex. Collin & Køppe 1995: 31), vill historikerna speciellt i de vetenskapliga artiklarna ge läsaren möjlighet att se praktiken och de grunder på vilka slutsatserna dragits. Eftersom de fall som tas upp i de konkreta exemplen i de vetenskapliga artiklarna ofta (om inte alltid) förekommer i undersökningsmaterialet som historikern använder, kan de konkreta exempelfallen i vetenskapliga historietexter upplevas som sanna (jfr Thurén 2000: 12, 34). Därför har de högre sanningsvärde än fiktiva exempel, som är påhittade bara för att ge ett konkret exempel på något abstrakt fenomen. Inom andra vetenskapsgrenar behöver de konkreta exemplen som presenteras i berättelseform i populärvetenskapliga artiklar inte vara sanna, även om sanningsvärdet annars är viktigt i alla vetenskapliga diskurser (Bloor 1996: 21–23; Koskela & Pilke

2001: 155). De minimala narrativerna kan tänkas fungera som grund för forskarnas argument; de ger bevis för att forskarens slutsatser stämmer överens med verkligheten.

6.2.3 Att sammanfatta innehållet

Den tredje funktionen som de minimala narrativerna i materialet fyller är att sammanfatta innehållet i hela artikeln. Den minimala narrativen i följande exempel (exempel 51) är tagen ur en vetenskaplig artikel (VET2). Författaren inleder artikeln genom att berätta om Elvida Jansson, en kvinnlig arbetare, som ville skapa sig en politisk karriär, men som inte fick möjlighet till detta i början av 1900-talet. Den minimala narrativen är placerad i början av artikeln, så som det framgår av tabell 10. Det som presenteras i den minimala narrativen (exempel 51) fungerar som en konkretisering av den allmänna diskussionen som författaren presenterar i artikeln, dvs. att kvinnorna inte hade möjlighet att agera inom politiken trots att de ville göra det. Enligt retoriken kan den aktuella minimala narrativen även kallas för *digression*, dvs. en liten anekdot som senare knyts ihop med det egentliga temat (se Rydstedt 1993: 79).

Ex 51 (1) År 1919 fick skofabriksarbeterskan Elvida Jansson för första gången rösta i ett kommunalt val och två år senare i ett riksdagsval. [...] (4) För en arbetare gick vägen till den politiska arenan via fackföreningen, och under 1920- och 1930-talen kandiderade Elvida gång på gång till poster i Sko- och Läderindustriarbetareförbundets avd 17 i Örebro, men utan någon större framgång. (5) Samtidigt ägnade hon mycket kraft åt att bygga upp Skoarbeterskornas klubb och Stugföreningen, där kvinnliga skoarbetare diskuterade arbetsförhållanden, mötesteknik, kvinnans likställdhet med mannen, fredsfrågor, nattarbetslagen och sexualhygien – frågor som aldrig kom upp på dagordningen i fackföreningen eller i den socialdemokratiska arbetarkommunen. (6) Någon politisk karriär gjorde Elvida Jansson inte förrän hon år 1932 gick in i den av hemmafruar helt dominerade socialdemokratiska kvinnoklubben, men då gick det snabbt. (7) Efter ett år var hon klubbens ordförande, året därpå blev hon stadsfullmäktigeledamot och efter ytterligare ett par år invalid i arbetarkommunens styrelse. (VET2)

Den aktuella minimala narrativen kan tänkas vara central i fråga om sin placering, den finns alldeles i början av en lång text. Med tanke på narrativens längd är den inte central, men även innehållsligt sett fungerar den minimala narrativen som en konkretisering av texten genom att artikelns innehåll sammanfattas i narrativen. Därtill har författaren

explicit uttryckt att hon i den aktuella artikeln koncentrerar sig på att diskutera om ett differentierat medborgarskapsbegrepp kan bidra till att förklara det som hände Elvida (se exempel 52 nedan). Jämfört med de minimala narrativen i de två populärvetenskapliga artiklarna POP4 och POP5 (exemplen 47 och 48) är den minimala narrativen om Elvida det som kunde förekomma som innehåll i en motsvarande populärvetenskaplig artikel.

Ex 52 (88) I mitt eget pågående avhandlingsarbete om kvinnors kollektiva handlande under åren 1900–1950 använder jag medborgarskapsbegreppet för att undersöka sambanden mellan kvinnors politiska deltagande och deras ställning i arbetslivet. (89) Jag prövar också att tolka kvinnorörelsens agerande som en förhandling om innehållet i kvinnors medborgarskap. (90) Här ska jag dock begränsa mig till den fråga som skisserades inledningsvis: (91) Går det att med hjälp av ett differentierat medborgarskapsbegrepp förstå skoarbeterskan Elvida Janssons agerande på de fackliga och politiska arenorna? (VET2)

Författaren vill konkretisera, på samma sätt som i exempel 50, och ge stöd åt sina argument genom att låta läsaren själv bekanta sig med ett konkret fall. Den här minimala narrativen (exempel 52) skiljer sig dock från den minimala narrativen i exempel 50. Medan exempel 50 konkretiserar en liten innehållskomponent genom att ge en ögonblicksbild av någonting, sammanfattar exempel 51 i VET2 en längre tidsperiod. Funktionen, med tanke på hela artikeln, blir olika för de här minimala narrativen, när den ena konkretiserar en detalj och stöder ett visst argument (se exempel 50 i avsnitt 6.2.2) och den andra beskriver i konkret form det som är temat för hela artikeln (se exempel 51).

Samtidigt som den minimala narrativen sammanfattar innehållet i hela artikeln ger den också ansikte åt en abstrakt diskussion (Elvida står för alla politiskt intresserade kvinnliga arbetare i Sverige i början av 1900-talet). Enligt Hellspong (2000a: 27) kan en vetenskaplig skribent använda berättelser för att övertyga läsaren om en kontroversiell tes. Detta kan vara en orsak till att den minimala narrativen finns i VET2. Det är litet kontroversiellt att kvinnliga arbetare har fått lida för manliga arbetares agerande, vilket författaren påpekar i artikeln. Eftersom den minimala narrativen är placerad i början av

artikeln kan den även fungera som ett retoriskt grepp för att fånga läsarens intresse (se Rydstedt 1993: 79).

Det finns en annan liknande vetenskaplig artikel (VET4) i mitt material där den minimala narrativen dock är placerad i slutdelen av artikeln. I VET4 skriver författaren om utomäktenskapliga barn och hur de bemöts i det svenska samhället. Den minimala narrativen berättar om ett utomäktenskapligt barn och dess föräldrar, samt om hur en barnavårdsman agerade för att få båda föräldrarna att uppfylla sina förpliktelser. Före den minimala narrativen har författaren gått igenom läget för utomäktenskapliga barn i allmänhet. För att ”få en inblick i hur lagen om barn utom äktenskap fungerade i praktiken” redogör hon sedan för ett konkret fall. Hon konstaterar även: ”Genom att närmare granska ett barnavårdsmanfall från Stockholms barnavårdsavdelning ska jag här försöka rekonstruera hur de löpande kontakterna mellan barnavårdsmän och klienter kunde se ut.” Författaren presenterar alltså bevis för sina argument. Den minimala narrativens huvudfunktion är dock densamma som i VET2, dvs. att sammanfatta innehållet i artikeln genom att beskriva ett konkret fall som samtidigt stöder den vetenskapliga diskussionen i artikeln.

6.3 Diskussion

Analysen av de minimala narrativen har visat att de flesta artiklarna i materialet innehåller berättande händelseförlopp, som förverkligats i narrativa satser med mänskliga aktörer. Det finns dock två populärvetenskapliga artiklar samt en vetenskaplig artikel där minimala narrativer saknas. Det är litet överraskande att två av de populärvetenskapliga artiklarna inte alls innehåller någon minimal narrativ (se exemplen 53 och 54), eftersom författarna till de populärvetenskapliga artiklarna i allmänhet ges rådet att de skall skriva berättande, att de till och med skall sikta på att skriva en berättelse när de skriver en populärvetenskaplig artikel (se Fjæstad 1993). Även i den vetenskapliga

artikeln, där det inte finns några minimala narrativer av den undersökta typen, har författaren haft alla möjligheter att berätta om ett händelseförlopp med kronologi och mänskliga aktörer (se exempel 55). Han har bara inte uttryckt sig i sådan form att en minimal narrativ skulle ha uppkommit.

- Ex 53 (50) På många platser, framför allt i norra Sverige, utvecklades sockenapoteken till lönnkrogar och missbruket av dropparna blev en landsplåga. Etteruset var också kraftigare än det vanliga ruset och förorsakade snabbt invärtes skador hos dem som drack medicinerna. (POP1)
- Ex 54 (43) Skandinavismens nedgång var inte enbart förbunden med Danmarks nederlag 1864. (44) Av stor betydelse var också det alltmer spända läget mellan Norge och unionsdominanten Sverige. (45) I enlighet med den populära växtmetaforiken blev skandinavismen ”efter 1860-talet en plantering af rotlösa blommor”, för att tala med författarinnan, pedagogen och kvinnoaksidolog Ellen Key. (POP3)
- Ex 55 (96) Det finns flera exempel från 1930- och 1940-talen på homosexuella inför rätta som å ena sidan framställer sin drift som sin sanna natur, å andra sidan lovar att inte i fortsättningen ägna sig åt homosexuella handlingar. (97) Ett par stockholmare i 30-årsåldern som verkar leva i ett stabilt förhållande får villkorlig dom av Högsta domstolen 1934. (98) På förundersökarens fråga svarar den ene: (99) ”Jag kan inte säga mer än att jag skall försöka att låta bli, men att säga att jag aldrig skall göra om det, kan jag inte, så långt som jag kommit.” (100) Förundersökaren tillstyrker dock inte villkorlig dom, just med motiveringen att de förmodligen inte skulle låta sig rättas utan straffets undergående. (101) Villkorlig dom förutsatte ånger och en uppriktig vilja att bättra sig, något som man knappast kunde förvänta sig av en person som kliniskt diagnostiserats som homosexuell. (VET3)

Exemplen 53, 54 och 55 ingår ungefär i mitten av de artiklar som inte innehåller minimala narrativer. Som det framgår av dem har författarna använt beskrivande meningar, där inga händelser av den tidigare definierade typen presenteras.

I exempel 56, som är taget ur det vetenskapliga materialet har författaren beskrivit ett konkret exempel. Han har dock inte formulerat exemplet som narrativa satser och därmed uppfylls inte kriterierna på minimala narrativer (ingen kronologi mellan händelserna i 97 och 99, inget jakande verb i 100). Det konkreta exemplet visar att författaren har haft alla innehållsliga medel (händelser, kronologi, aktörer) till sitt förfogande och därför kunde han ha formulerat innehållet i form av en minimal narrativ. Han har dock (medvetet eller omedvetet) valt att inte göra det.

Som det har framgått i analysen fyller de minimala narrativerna i materialet tre dominerande funktioner. De minimala narrativerna kan ge information, stöda ett argument eller sammanfatta innehållet i texten. I tabell 11 noteras de tre funktionerna samt uppgifter om hur de förekommer i genrererna.

Tabell 11. De minimala narrativernas (MN) antal och funktioner i varje artikel (F1 = att ge information, F2 = att stöda ett argument, F3 = att sammanfatta innehållet).

Artikel	Antal (MN)	Funktioner
VET1	1	F2
VET2	3	F3, F2, F2
VET3	0	-
VET4	2	F2, F3
VET5	4	F2
POP1	0	-
POP2	2	F2, F2
POP3	0	-
POP4	1	F1
POP5	1	F1

När en minimal narrativ ger information (F1), är det i materialet fråga om långa minimala narrativer som genomsyrar nästan hela artikeln. I dem förs innehållet fram och läsaren får samtidigt hela tiden ny information. De två populärvetenskapliga artiklarna, som innehåller minimala narrativer som ger information, innehåller litet (eller inte alls) diskussion som inte gäller händelserna i berättelsevärlden. I det vetenskapliga materialet finns det inte minimala narrativer med den här funktionen.

Både i det vetenskapliga och i det populärvetenskapliga materialet finns det minimala narrativer som har som funktion att stöda författarens argument (F2). I de flesta fall utgör de minimala narrativerna bara ett par rader mitt i den teoretiska diskussionen. Författarna uttrycker ofta explicit att de vid sidan av teorin också vill beskriva praktiken och på detta sätt ge bevis för sina slutsatser. Den här funktionen kan också motiveras med retorik, dvs. det konkreta innehållet är lättare att ta till sig än det abstrakta. Vid

sidan av den här stödande funktionen kan de kortare minimala narrativerna också ses som evaluering av den innehållskomponent som de konkretiserar. Författaren vill alltså påpeka hur viktiga dessa komponenter är och han illustrerar dem med hjälp av minimala narrativer (mer om evaluerande medel i kapitel 7).

Minimala narrativer som har den tredje funktionen, att sammanfatta innehållet (F3), förekommer endast i det vetenskapliga materialet. Där finns det två fall där en minimal narrativ är placerad alldeles i början eller i slutet av artikeln. De här minimala narrativerna har som funktion att sammanfatta hela innehållet i artiklarna genom. I dem konkretiseras den teoretiska diskussionen med hjälp av ett exempelfall. Dessa konkreta fall härstammar antagligen från det material som historikern använt. Ur innehållets synvinkel kan de här minimala narrativerna jämföras med de minimala narrativerna som i de två populärvetenskapliga artiklarna, POP4 och POP5, har som syfte att föra fram innehåll och ge information. Om man hade skrivit populärvetenskapliga artiklar utgående från de två vetenskapliga artiklarna (VET2 och VET4), skulle de här minimala narrativerna eventuellt ha utgjort innehållet i dem.

Jag har diskuterat de minimala narrativerna som förekommer i det vetenskapliga materialet under två olika funktioner, att stöda ett argument samt att sammanfatta innehållet. Det är dock klart att även de minimala narrativerna som jag har konstaterat har som funktion att sammanfatta innehållet, fungerar som stöd för författarens argument. De minimala narrativer som sammanfattar innehållet skiljer sig från de minimala narrativer som stöder ett argument ur innehållets synvinkel. De förstnämnda presenterar hela innehållet i sammanfattad form medan de senare presenterar en mindre detalj i innehållet i konkret form. Därför har jag placerat de sammanfattande och de stödande narrativerna i två olika kategorier, utgående från innehållet. I det populärvetenskapliga materialet finns det inte minimala narrativer som har som funktion att sammanfatta innehållet.

Det kan konstateras att genrerna skiljer sig från varandra i fråga om de minimala narrativer som de innehåller. I det populärvetenskapliga materialet kan de minimala narrativen ha som huvudfunktion att ge information. De här minimala narrativen kan inte ha som funktion att stöda författarens argument, eftersom författaren inte presenterar ett argument som de minimala narrativen kunde stöda. I det vetenskapliga materialet, däremot, kan de minimala narrativen alltid konstateras fungera som stöd för ett vetenskapligt argument i artikeln. Detta betyder att de minimala narrativen i det vetenskapliga materialet kunde utelämnas utan att något väsentligt i innehållet går förlorat.

7 EVALUERING

I detta kapitel analyseras evaluering, dvs. de medel med vilka författaren understryker det centrala innehållet och motiverar varför artikeln är värd att läsa. Evalueringen uttrycker den relevans som framställningen har i den aktuella situationen, och evaluering spelar därför en viktig roll i nästan vilken framställning som helst. Evalueringen utgör en komponent i den berättande strukturen. Den är central även i vetenskapliga texter, eftersom det är viktigt också i dem att det mest betydelsefulla innehållet framhävs tillräckligt klart och tydligt för att läsaren lätt skall kunna uppfatta det (Mauranen 1993: 205). Enligt Polanyi (1989: 16) är det dock just evalueringen som skiljer en rapport från en berättelse (se diskussionen i avsnitt 4.3.2). Den som rapporterar behöver inte visa vad som är poängen i en rapport, utan lyssnaren/läsaren får själv göra en egen värdering. Berättaren skall däremot själv uttrycka varför berättelsen är värd att berätta och detta gör han genom evalueringen. (Polanyi 1989: 16.) Det är därför av speciellt intresse att se om evaluerande medel används och om de i så fall används på samma sätt i de vetenskapliga och i de populärvetenskapliga artiklarna. Dessa artiklar har olika syften, olika mål och olika kontexter, men skribenterna i båda genrerna är akademiska historiker som skriver om teman inom historievetenskaplig forskning.

Evalueringen skall alltså ge värderande information och poängtera det viktigaste innehållet i framställningen, samt motivera att framställningen är värd att lyssna på/läsa. Därmed ger evaluering svar på frågan "Varför berättas detta?" och framställningen ges på så sätt existensberättigande (*raison d'être* i Labov 1972: 366). Enligt Eriksson och Svensson (1986: 113) måste läsaren alltid explicit få veta textens huvudsakliga mål, vad den handlar om. Därtill måste läsaren få möjlighet att se hur varje del av texten är länkad till detta mål. I populärvetenskapliga texter måste författaren ofta väcka läsarens intresse både för den aktuella texten och för det fackområde som texten behandlar (se Eriksson & Svensson 1986: 170). I *Populär Historia* publiceras dock enbart artiklar som behandlar teman inom historievetenskapen, vilket gör att intresset för själva fackområdet, historia,

redan finns i det skede när läsaren börjar läsa texten. I tidskrifter som publicerar populärvetenskapliga artiklar inom flera fackområden (t.ex. *Forskning och Framsteg*) är det dock värt att i varje artikel försöka väcka intresse för både temat och fackområdet. I det vetenskapliga materialet kan själva fackområdet förutsättas vara intressant ur läsarens synvinkel, eftersom läsaren ofta är forskare inom samma fackområde som texten behandlar.

7.1 Utgångspunkter

För att analysen av evaluerande medel inte skall stöda sig endast på mina subjektiva tankar om de evaluerande medlen i artiklarna använder jag mig av teorin inom berättelseforskning, diskursanalys och retorik (se avsnitt 4.3.2) om hur vissa innehållskomponenters betydelse kan framhävas. Det kan dock konstateras att teorin ensam inte räcker till, eftersom det inte finns några absoluta evaluerande medel. Det finns däremot vissa medel som i vissa sammanhang får en evaluerande funktion. Detta betyder också att det som fungerar evaluerande i ett sammanhang helt kan sakna denna funktion i ett annat sammanhang. (Fleischman 1990: 154.) Detta är samtidigt något som eventuellt utgör en skillnad mellan genrerna i undersökningen, eftersom det som gör en vetenskaplig artikel speciellt intressant och viktig kan förlora sin effekt om det används i en populärvetenskaplig artikel.

När man undersöker evaluering bör man även ta hänsyn till att alla evaluerande medel också kan användas icke-evaluerande, de kan t.ex. förlora sin effekt om de överanvänds (Polanyi 1989: 22). Därtill kan dessa medel användas för att fylla någon annan funktion. Direkt anföring i en framställning till exempel kan vid sidan av att ge emfas åt en viktig innehållslig komponent även ha som funktion att skapa variation, ge närvarokänsla, ge tillfälle att karakterisera den talande genom ordvalet eller att föra handlingen framåt (se Byrman 1998: 96).

I de följande avsnitten analyserar jag artiklarna i mitt material med avseende på om och hur författarna använt evaluerande medel i dem. Jag analyserar de drag som har som funktion att antingen motivera artikelns existens eller att understryka huvudpoängen. Jag utgår alltså från de funktioner som evalueringen har i den berättande strukturen (Labov 1972: 366). De medel som jag väljer motiverar jag med argument inom berättelseforskning, retorik och diskursanalys.

Eftersom materialet för min avhandling består endast av brödtexter i artiklarna, utan rubriker och ingresser, har jag inte heller analyserat dessa komponenters roll i evalueringen. Jag är dock medveten om att t.ex. rubrikerna ofta uttrycker textens huvudtankar (se Bell 1991: 150–151; Hellspong 2001: 163). Jag anser ändå att poängen kan och måste uttryckas även med andra medel inom texten.

I diskussionen gör jag en skillnad mellan globala och lokala evaluerande medel, dvs. evaluerande medel som används för att motivera hela framställningens existens genom att man poängterar vad som gör denna intressant, och evaluerande medel som används för att poängtera delar av helheten, dvs. skribenten uppmärksammar de innehållsliga komponenter som är viktiga (se Fleischman 1990: 143–144). De globala evaluerande medlen i avsnitt 7.2 indelar jag i två kategorier på basis av om de används för att poängtera att temat som artikeln behandlar i allmänhet är intressant eller om de används för att poängtera att den aktuella artikeln/undersökningen är intressant. I avsnitt 7.3 studerar jag närmare de medel som evaluerar mindre innehållskomponenter.

De evaluerande medlen som jag diskuterar i detta avsnitt är indelade i två huvudkategorier enligt tabell 12.

Tabell 12. De analyserade evaluerande medlen i mitt arbete.

Global evaluering (= evaluerar helheten)	Lokal evaluering (= evaluerar delar av helheten)
temat är intressant temat är relevant för läsaren * jämförelser mellan främmande och bekant * andra är intresserade	* metakommentarer * upprepning * frågor * negationer * historiskt presens * texttypografiska medel utropstecken kursivering citationstecken
artikeln är intressant undersökningen och materialet är bra analysen är möjlig och nödvändig lucka i forskningsfältet * explicita motiveringar	* metaforer * ironi

Det är klart att listan på evaluerande medel i tabell 12 inte på något sätt är heltäckande, utan det finns evaluerande medel även i mitt material som jag inte närmare behandlar i min analys (se även diskussionen i avsnitt 7.4). Sådana är till exempel användning av emotivt språk, dvs. värdeord som utgörs av adjektiv, verb och adverbial, som avslöjar författarens inställning till och åsikter om olika innehållskomponenter. (Se Hedquist 1978; Hellspång & Ledin 1997: 169–171.) Analysen av dessa ord har jag utelämnat av två orsaker. För det första är de båda begreppen 'värdeord' och 'emotivt språk' så mångsidiga och breda att det finns ord som kan kategoriseras som värdeord eller innehållande emotiv betydelse i nästan varje mening i mitt material (jfr Hedquist 1978; Hellspång & Ledin 1997: 169–171). Därtill är själva analysen av dem svår att utföra eftersom de konnotationer som orden kan ha varierar mellan olika människor: ett ord som en människa upplever som neutralt kan en annan uppleva som positivt osv. (Hellspång & Söderberg 1975: 52–53). Bland de evaluerande medlen som jag diskuterar och som jag ger exempel på förekommer det dock även fall där författaren har använt adjektiv och adverbial som kan ha en evaluerande funktion. Dem kommenterar jag i samband med exemplen, men jag behandlar dem alltså inte separat som en grupp.

7.2 Global evaluering

Med global evaluering förstås medel som motiverar hela artikelns existens genom att de används för att påpeka det som gör framställningen intressant. I det följande indelas de globala evaluerande medlen i två kategorier. I den ena gruppen finns evaluerande medel som motiverar artikelns existens genom att man påpekar att temat som behandlas är intressant (avsnitt 7.2.1). I den andra gruppen finns evaluerande medel som motiverar artikelns existens genom att man påpekar att själva undersökningen/materialet för undersökningen är bra (avsnitt 7.2.2).

7.2.1 Intressant tema

Ett sätt att evaluera artikeln är att visa att det tema som den behandlar är viktigt eller centralt. Detta har man i materialet gjort till exempel med olika jämförelser mellan det bekanta och det främmande (dagens läge versus förflutna händelser, Sverige versus andra länder). Temat lyfts fram som intressant och viktigt även när författaren uttrycker att det är allmänt undersökt och att det finns många andra som också har intresserat sig för det aktuella temat.

Jämförelser

Att ställa en sak mot sin motsats är ett sätt att stegra dess uttryckskraft, enligt Hellspong (2004: 154). Detta har författarna till artiklarna i mitt material gjort när de uttryckt det som gör temat intressant. Det kan vara fråga om fall där författaren jämför förflutna och nutida händelser, eller så jämförs Sverige och det svenska folket med andra länder och folk. Syftet med dessa jämförelser är att visa på artikelns relevans för läsarna. Med hjälp av jämförelserna kommer innehållet närmare dem som läser artiklarna, även om temat som behandlas i artikeln annars kunde kännas avlägset för dem. Eftersom

människorna överhuvudtaget upplever sådant som berör dem som intressant (”close to me is relevant to me”), har jämförelserna även evaluerande funktion (Polanyi 1982: 521). Därtill är jämförelse ett bra medel när man vill lära ut eller förklara någonting. Samtidigt är jämförelser mellan olika fenomen sådant som människorna gör av naturen (Corbett & Connors 1999: 92). Det har alltid varit ett centralt drag i historietexter att jämföra det bekanta med det främmande. Skovgaard-Petersen (2003: 11–12) har studerat historieböcker från 1500- och 1700-talen och hon har också lagt märke till att det redan då var vanligt att historikerna påpekade skillnaden mellan förflutna och samtida händelser samt att de redogjorde för sina kunskaper om andra länder.

Man kan motivera jämförelsernas roll som evaluerande medel i mitt material med hjälp av retoriska argument, när författaren förenar sig med läsaren och skapar samhörighet genom att få ämnet att beröra läsarna (Polanyi 1982: 521; Hellspong 2001: 102). I följande exempel har författarna jämfört det förflutna med samtiden.

Ex 56 (1) I år marknadsför sig Kalmar som ”Nordens huvudstad”. [...] (6) Men i jämförelse med ett jubileum som gick av stapeln för nästan exakt 100 år sedan framstår 1997 års kalmarevenemang som blygsamt. (POP3)

Ex 57 (1) Idag är det vanligt att företagsledare, fackliga representanter, arbetslivskonsulter m fl betonar vikten av att utnyttja industriarbetarnas kompetens och kreativa förmåga. [...] (4) Dagens åtgärder för att ta tillvara arbetarnas kunskap har en förhistoria i den *förslagsverksamhet* som funnits under de senaste 50 åren i många svenska företag. (VET5)

I exempel 56 jämför författaren Kalmarfirandet i dag med detsamma för 100 år sedan. Därmed signalerar han till läsaren att temat är intressant, eftersom det finns en skillnad mellan det som är bekant (nuläget) och det som är främmande (det förflutna). På samma sätt har författaren i exempel 57 redan i början av artikeln syftat på samtiden. Liknande jämförelser finns även senare i artiklarna.

När författaren syftar på samtiden då artikeln annars behandlar händelser i det förflutna, kopplar han samman det okända och främmande med något som är på förhand känt för läsaren (Thurén 2000: 42). Då är det lättare för läsaren att uppleva temat i texten så att

det berör även läsaren själv. Enligt Eriksson och Svensson (1986: 121) är det vanligt att populärvetenskapliga texter i allmänhet inleds med ett historiskt inslag. Man pekar bakåt på det förflutna i den vetenskap vars aktuella läge man vill skildra och redogör för hur problemen tidigare lösts eller lämnats olösta. Dessa historiska översikter förmedlar inte något centralt budskap, utan snarare stöder det centrala budskapet. (Eriksson & Svensson 1986: 122, 125.)

I mitt material, både i de vetenskapliga och i de populärvetenskapliga artiklarna, finns alltså motsvarigheter till historiska översikter, men författarna börjar med att beskriva nuläget och därefter fortsätter de med att berätta om det som hänt i det förflutna.

En annan typ av jämförelser, som förekommer flera gånger i mitt material, är att Sverige jämförs med andra länder (vanligen grannländer). Det kan tänkas vara intressant för en svensk läsare att få veta om fall där svenskarna är på något sätt speciella jämfört med människor i andra, dock på något sätt bekanta, samhällen.

- Ex 58 (7) Tidlag förefaller i någon mening vara en mycket svensk företeelse. (8) Medan våra grannländer saknar inhemska ord för den, finns ordet *tidlag* belagt i Sverige redan 1538, och ordet för dess utövare, *tidlagare*, förekommer i tryck första gången 1755. (9) Sverige utmärkte sig dessutom under 1600- och 1700-talet gentemot andra länder genom att ett mycket stort antal män åtalades och dömdes för tidlag. (VET3)
- Ex 59 (1) Nordiska dryckesvanor står inte högt i kurs hos betraktare från sydeuropeiska vinkulturer. [...] (32) Knappast något annat land i världen har lika framgångsrikt som Sverige under andra hälften av 1800-talet lyckats centralisera, monopolisera och ekonomiskt dra nytta av alkoholhanteringen. (POP1)

I exemplen 58 och 59 har författarna jämfört Sverige med andra länder redan i början av texten, men liknande jämförelser finns också senare i artiklarna. Enligt Labov (1997: 6) är ett sätt att evaluera vissa händelser att jämföra dem med motsvarande påhittade händelser. De jämförelser som finns i mitt material är inte påhittade, men deras funktion är densamma som den som Labov syftar på: Genom att jämföra de eventuella/de bekanta händelserna med påhittade/främmande händelser evalueras de förstnämnda.

Jämförelserna är vanliga i båda genrerna och detta kan enligt professorn i nordisk historia vid Åbo Akademi, Nils Erik Villstrand (2002), förklaras med karaktären hos historievetenskapen. Komparationen är en central metod i historieforskningen, eftersom historikern är tvungen att jämföra för att veta vad som är ett unikt eller ett generellt drag under en viss tidsepok eller i ett visst geografiskt område. (Se även Florén 1998a: 33; Åmark & Palme 1999: 24ff.) Det var också ett drag som användes i historiska romaner på 1800-talet när författarna ville visa sitt intresse för historiska diskussioner och distansera sig själva från de skildrade händelserna (Johansson 2000: 106). Villstrand ser delvis dessa jämförelser som en historikers sätt att förankra sitt budskap i något aktuellt och då är funktionen klart evaluerande.

Andra är intresserade

Ett sätt att evaluera det tema som behandlas är att berätta om andra som har intresserat sig för samma tema. Det finns en vetenskapsteoretisk förklaring till detta och de funktioner som de aktuella genrerna har i samhället påverkar också. Det är meningen att forskaren går igenom och använder andra forskares undersökningar för att själva vetenskapen skall gå framåt (t.ex. Swales 1990: 141). Hänvisningar till andra kan också motiveras med retoriska argument. Man talar om etosbevisning när författaren försöker styrka sin egen pålitlighet och kunnighet genom att berätta om andra som har intresserat sig för samma tema (Rydstedt 1993: 74). Det här sättet att evaluera används i det vetenskapliga materialet, men det saknas helt i det populärvetenskapliga materialet. Detta kan alltså förklaras med de olika mål som dessa genrer har, dvs. medan det i en vetenskaplig artikel är en konvention att man går igenom tidigare, tematiskt liknande undersökningar och därmed presenterar andra forskare som har studerat samma tema, spelar den här informationen inte någon roll i den populärvetenskapliga texten. I den populärvetenskapliga texten skall man koncentrera sig på att berätta om de resultat som man själv har fått, inte om andras undersökningar (se Fjæstad 1993).

I exemplen 60 och 61 har författarna explicit sagt att de nämner andra forskare för att påpeka hur allmänt det aktuella undersökningsobjektet eller temat är.

- Ex 60 (21) Men det nya mångkulturella Sverige, diskussionerna om EU och ifrågasättandet av välfärdsstaten har aktualiserat frågan om medborgarskapets innebörder och idag ser vi ett nyväckt intresse för begreppet också i vårt land. (22) Vid det 23:e nordiska historikermötet i Tammerfors i augusti 1997 ägnades det nordiska medborgarskapet ett halvdagsmöte, flera pågående doktorsavhandlingar i historia kretsar kring medborgarskapet och nyligen har HSFR beviljat anslag till ett stort tvärvetenskapligt projekt om genus, medborgarskap och offentlig politik i Sverige 1848–1998. (VET2)
- Ex 61 (13) Denna aspekt av arbetets och produktionens vardag är inget ovanligt tema inom industrisociologisk och arbetslivshistorisk forskning. (VET5)

I exemplen 60 och 61 har författarna gett den egna artikeln ett drag av pålitlighet genom att visa att temat har intresserat även andra forskare. I exemplen ligger den evaluerande kraften alltså i innehållet. Det är vissa innehållsliga element som fyller den evaluerande funktionen.

7.2.2 God text

Det finns också globala evaluerande medel som används när skribenten vill uttrycka framställningens existensberättigande genom att påpeka att själva undersökningen som gjorts är bra och intressant. Då är det ofta fråga om språkliga val och inte om innehållsliga komponenter som har tagits med för att evaluera någonting (jfr avsnitt 7.2.1).

Motiveringar för analysen, undersökningen

Det finns fall där författaren har motiverat undersökningen genom att uttrycka att det har varit möjligt eller till och med nödvändigt att utföra den aktuella analysen. Genom de här uttrycken har författaren även karakteriserat artikeln som intressant.

- Ex 62 (14) På samma sätt menar jag att den idrottsliga tävlingen även i sina praktiska yttringar kan analyseras. (15) Genom sättet att värdera, relatera och ordna de skilda komponenter en idrottsävling kan innehålla kommer grundläggande förhållningssätt till ytan. (VET1)

- Ex 63 (185) Genom det bevarade aktmaterialet är det möjligt att få en inblick i hur lagen om barn utom äktenskap fungerade i praktiken, och hur den statliga politiken kring moderskap och faderskap tillämpades på lokal nivå, i det faktiska mötet mellan socialarbetare, fäder och mödrar. (VET4)
- Ex 64 (236) Sammanfattningsvis vill jag hävda att både själva medborgarskapsbegreppet och diskussionen omkring det har något att tillföra forskningen om politisk historia. (237) Begreppet känns relevant genom att det berör problem och frågeställningar i vår egen tid. (VET2)
- Ex 65 (11) Orsakerna till att vårt drickande uppfattas som avvikande och skadligt måste även analyseras utifrån ett längre historiskt skeende där man tar hänsyn till sociala, kulturella, ekonomiska och politiska faktorer. (POP1)

I exemplen ovan har författarna motiverat sitt val av undersökningsobjekt genom att konstatera att det överhuvudtaget är möjligt (62 och 63) eller att det är nödvändigt (64 och 65) att utföra den aktuella analysen. I exempel 62 har författaren också betecknat de resultat som han får som grundläggande, vilket också antyder att det lönar sig att läsa artikeln.

I exempel 64 har författaren vid sidan av att motivera sin forskning genom att antyda att den spelar en roll i forskningen om politisk historia, även uttryckt att hans forskning är relevant för nutida läsare. Att evaluera sin artikel genom att motivera sin undersökning är klart vanligare i det vetenskapliga materialet än i det populärvetenskapliga materialet. Detta kan förklaras med att de vetenskapliga skribenterna måste etablera sitt forskningsfält och skapa utrymme för sin forskning (se diskussionen i samband med inledningar i avsnitt 8.1.1).

I följande exempel har författaren explicit preciserat en lucka inom forskningsområdet, vilket också fungerar som ett tecken på att den aktuella forskningen, och därmed artikeln, har berättigat sin existens. Därtill har författaren givit mervärde åt sin forskning (idrottens historia) genom att konstatera att den spelar en roll även i samhällsutvecklingen.

- Ex 65 (5) Kort sagt: varken idrottens historia eller dess funktion i nuet kan ensidigt reduceras till strukturella förhållanden, och det som händer på planen och löparbanorna, i skidspåren, bland publiken o s v är medskapande i samhällsutvecklingen. [...] (8) Närmare bestämt

handlar det om den s.k. sportifieringen, d v s utvecklingen till tävlingsidrott med prestationer och konkurrens; något som för Sverige den aktuella tidsperioden, 1901–1926, ännu är outforskat. (VET1)

Författarna har också t.ex. motiverat sitt undersökningsmaterial eller sin analys, och samtidigt evaluerat sin text. I följande exempel har författaren explicit påpekat att undersökningsmaterialet som han använt samt resultat som man får på basis av materialet är så bra att undersökningen har varit värd att utföra. Därmed signalerar författaren att även artikeln som behandlar undersökningen är bra.

Ex 66 (12) Förslagen, utredningar, protokoll från beslutande instanser m m ger en unik inblick i de knep och innovationer som arbetare hittade på, men avslöjar också en hel del missförhållanden, slarv, slöseri etc. (VET5)

Ex 67 (24) I min forskning om kvinnor inom borgerskapet i Sverige har jag kommit i kontakt med ett stort släktarkiv från Blekinge där brev från förmögna köpmansfamiljer sparats åt eftervärlden. (25) En fascinerande värld av mänskligt liv öppnar sig vid läsningen! (POP5)

Författaren har i exempel 66 använt som material olika förslag och protokoll för att beskriva hur förslagsverksamheten fungerade och hurdana förslag arbetarna lämnade in. I uttryck som *ger en unik inblick* och *avslöjar en hel del missförhållanden* betonas att de resultat som författaren har fått är värdefulla. I exempel 67 har författaren på samma sätt motiverat artikelns existens genom att värdera det material som hon har använt för den undersökning som artikeln berättar om. Även hon har använt explicita uttryck, *en fascinerande värld*, för att värdera de resultat som hon fått tack vare materialet. Genom att tala om hur intressant materialet/resultaten är, vill författaren berätta att även själva artikeln är intressant och läsvärd. (Evaluerande användning av utropstecken diskuterar jag senare i samband med andra texttypografiska medel).

7.3 Lokal evaluering

I det här avsnittet tar jag upp lokala evaluerande medel, dvs. medel som används för att poängtera delar av helheten. Dessa är medel som lyfter fram innehållsligt viktiga komponenter. Det finns flera möjligheter för författaren att betona ett innehållsligt

element i texten. Ett sätt är metakommentarer, dvs. anvisningar inom texten om hur den borde läsas. Andra möjligheter är till exempel upprepning, frågor, negationer och texttypografiska drag. (Se t.ex. Jarrick & Josephson 1988: 42–46; Ekvall 1995: 63–69.)

Metakommentarer

Ett sätt att evaluera delar av helheten är att göra det i form av metatext, som ofta kan ses som ett utslag av karaktären hos det vetenskapliga skrivandet. Om författaren följer anvisningarna för vetenskapliga skribenter är han tvungen att använda metatext (se t.ex. Jarrick & Josephson 1988: 42). Med hjälp av metakommentarer kan författaren poängtera olika innehållsliga element (Polanyi 1982: 516) och på det sättet uttrycka evaluering. När författaren berättar om sina egna förväntningar t.ex. i form av hypoteser, visar han läsaren, att dessa förväntningar kommer att antingen verifieras eller falsifieras i något senare skede. Genom att uttrycka vad som är målet och syftet med undersökningen (dvs. artikeln) visar författaren vad läsaren skall fästa uppmärksamhet vid i texten. Författaren kan med metatextuella uttryck säkerställa att läsaren koncentrerar sig på de rätta komponenterna i innehållet.

Av analysen framgår att de metatextuella uttrycken med hjälp av vilka författarna visar på det viktigaste innehållet är vanliga i det vetenskapliga materialet, men de saknas helt i det populärvetenskapliga materialet. Motiveringen ligger i att de vetenskapliga skribenterna använder metatext för att möta genrens krav på en exakt, explicit och systematisk framställning, dvs. de vill följa anvisningarna för vetenskapliga skribenter (se Hellspång och Ledin 1997: 101). Att metatextuella uttryck är sällsynta i det populärvetenskapliga materialet förklaras däremot med att de försvårar läsningen. De metatextuella uttrycken ”stoppar upp läsningen med sitt pekpinneviftande” som Hellspång och Ledin (1997: 101) konstaterar.

I exemplen 68 och 69 har författaren explicit påpekat syftet med sin undersökning och på det sättet lyft fram en innehållslig komponent som central.

- Ex 68 (32) Uppsatsens huvudsyfte är alltså att beskriva och analysera arbetarnas medverkan i vardagsrationaliseringen och de förbättringsförslag som växte fram hos dem som stod mitt i produktionen. (VET5)
- Ex 69 (5) I den här artikeln diskuteras medborgarskapsbegreppets användbarhet i forskningen om 1900-talets kvinnohistoria, med fokus på arbetarkvinnornas villkor i skoindustrins Örebro under 20- och 30-talen. [...] (94) Tyngdpunkten ligger här på arbetarkvinnornas medborgarskap och de empiriska exemplen hämtas från fackliga och politiska föreningar och kvinnoorganisationer i Örebro. (VET2)

När författaren i början av texten explicit påpekar vad som är syftet med texten visar han på förhand läsaren vad denne bör fästa uppmärksamhet vid i fortsättningen.

Upprepning

Upprepning kan också användas för markering av höjdpunkten. Konsekvensen av att ett och samma förhållande nämns flera gånger är att det blir mer framträdande. (Mauranen 1993: 208–209; Ekvall 1995: 69–70; Eriksson 1997: 148–149.) På samma sätt som metatextuella uttryck, är upprepning också ett språkligt val som författaren har gjort för att evaluera, eftersom ingenting nytt ur innehållets synvinkel presenteras. Upprepningen används också mycket i det vetenskapliga materialet, på grund av den struktur som rekommenderas för vetenskapliga texter (Jarrick & Josephson 1988: 44). Därtill kan upprepningen motiveras med retoriska argument. Den nämns som ett retoriskt grepp för att få lyssnaren att uppmärksamma de rätta faktorerna. (Polanyi 1982: 517; Rydstedt 1993: 147.)

- Ex 70 (18) Tesen är att den stora förändringen inträdde på 1920-talet. [...] (352) Kritiken mot spelen framträdde tydligt redan under de första åren som spelen anordnades men blomnade upp framförallt på 1920-talet, som tycks ha varit ett viktigt förändringskeende i svensk idrottshistoria. (VET1)

I exempel 70 har författaren i början av texten uttryckt en tes för sin undersökning och tesen bekräftas i slutet av artikeln. En vetenskaplig text skall ha en struktur, som innebär

att samma innehållsliga komponenter återkommer flera gånger (se Jarrick & Josephson 1988: 29, 44). Detta innebär att likadana upprepningar som de i exempel 70 förekommer mycket i det vetenskapliga materialet. Det finns i varje vetenskaplig artikel flera innehållskomponenter som författaren upprepar både i början och i slutet av artikeln (se även Mauranen 1993: 208ff.). I exempel (71) har en populärvetenskaplig författare använt upprepning, som dock skiljer sig från upprepningen i exempel 70 på så sätt att den inte är förorsakad av karaktären hos det vetenskapliga skrivandet.

Ex 71 (156) Johan Ulric verkar ha varit förälskad i Bernera [...]. (161) Men Johan Ulric verkar ha älskat sin hustru. (184) Johan Ulric verkar uppenbart förälskad i sin fru [...]. (200) Men Johan Ulrics brev till Bernera tyder på att han var förälskad i henne. (POP5)

En upprepning av den här typen kan kallas för identisk upprepning, eftersom författaren flera gånger upprepar ett och samma språkliga uttryck (*förälskad i Bernera, förälskad i sin fru, förälskad i henne*) (se Ekvall 1995: 70). Ur innehållets synvinkel upprepas samma komponent fyra gånger (att Johan Ulric älskade Bernera), vilket gör att upprepningen här får klart evaluerande funktion. Upprepningar av den här typen är betydligt vanligare i det populärvetenskapliga materialet. Den innehållsliga komponenten som författaren upprepar i exempel 71 utgör delvis svaret på den fråga som författaren har ställt i början av artikeln (om det var möjligt att gifta sig av kärlek på 1700-talet, se exempel 46 i avsnitt 6.2.1). Den upprepade innehållskomponenten presenterar därmed det resultat som författaren har fått i artikeln (dock bara för mannens del), vilket också bekräftar upprepningens evaluerande roll.

Frågor

Vid sidan av metatextuella uttryck och upprepning har författarna i mitt material ofta använt frågor för att poängtera en innehållslig komponent. När man ställer frågor och ger svar på dem minimeras risken att läsaren glider förbi en viktig tankegång utan att uppmärksamma den. Frågorna är ett bra sätt att framföra innehållet även därför att de ger

läsaren tid att tänka efter, speciellt när det gäller texter med svårt innehåll (Thurén 2000: 136). Därmed kan författaren med hjälp av frågor vägleda läsaren genom hela texten, så som exemplen 72 och 73 visar.

Ex 72 (97) Vad handlade då barnavårdsmannainstitutionen om mer konkret? (98) Vad skulle barnavårdsmannen göra? [...] (132) Om vi vänder på perspektivet, vilka var då barnavårdsmännen som hade i uppdrag att hjälpa och övervaka föräldrar till utomäktenskapliga barn? [...] (142) Under barnavårdsmannainstitutionens första år fördes en livlig diskussion inom fattigvårdskretsar om uppdragets genuskodning. (143) Var detta ett uppdrag som skulle utföras av män eller kvinnor? [...] (154) Vilken uppfattning kunde då det kvinnliga fattigvårdsfolket ha i denna fråga? [...] (168) Hur såg då fördelningen mellan frivillig och anställd, manliga och kvinnliga barnavårdsmän ut i praktiken? (169) Hur såg mötet mellan barnavårdsmannen och klienterna ut? [...] (232) Vem var då barnavårdsmannen – eller barnavårdsmännen – som skötte Birgits fall? (VET4)

Ex 73 (58) Hur ska man tolka allmogens oförmåga och ovilja att leva upp till kyrkans ambitioner med gudstjänsterna? (59) Var 1700-talets människor helt enkelt inte religiösa? (60) Nej, det är en både förhastad och överdriven slutsats. [...] (63) På vilket sätt skilde sig då allmogens och prästerskapets syn på gudstjänsterna? [...] (90) Varför ville kyrkan egentligen reformera den folkliga kulturen? (91) Vilka var de bakomliggande motiven? (POP2)

Att ifrågasätta saker och ting är ett centralt drag i en forskares arbete, vilket i stort sett förklarar faktumet att det finns frågor även i forskarens produkt, dvs. i den vetenskapliga texten. Nordman (1992: 172), som har analyserat vetenskapliga artiklar, handböcker och läroböcker inom olika fackområden, har också hittat frågor i alla de undersökta genrer. Även facktextförfattarna använder frågor, som samtidigt implicerar en existerande berättare.

Explicit uttryckta frågor kan tänkas vara speciellt effektiva sätt att visa evaluering i en vetenskaplig text, eftersom det har konstaterats att alla argument i vetenskapliga texter kan tänkas vara svar på någon fråga (se Mauranen 1993: 204–205). Enligt Villstrand (2002) kan frågor och svar i en historikers text, vid sidan av att vara effektiv retorik, även vara en inlärdd metod i forskningen i historia. Det hör alltså till arbetsmetoden att ställa frågor och söka svar på dem. Den undersökningsprocess som historikern har genomgått för att få resultat kan tänkas synas i de frågor som även finns på textnivån, det är de frågor som forskaren själv har varit tvungen att ställa och fundera på innan han

har kunnat göra slutsatser. Dessa frågor fungerar dock även evaluerande, när de visar läsaren vilken innehållskomponent som kommer att diskuteras som följande.

I mitt material finns det ändå två artiklar i båda genrerne där man inte har använt frågor för att vägleda läsaren på samma sätt som i exemplen 72 och 73 ovan. Författarna har därmed gjort ett språkligt val som går ut på att inte använda frågor för att evaluera. Enligt Eriksson och Svensson (1986: 165) används frågor för att uppmuntra en aktiv förståelse och de har som funktion att fästa läsarens uppmärksamhet vid den information som följer. I materialet har författarna använt frågor, för det mesta för att vägleda läsaren, som i exemplen 72 och 73 ovan. Det finns inte någon skillnad mellan genrerne i användningen av frågor. I det följande skall jag därför se litet närmare på hurdana frågor som genrerne innehåller, för att utreda om det finns skillnader mellan frågorna i de två genrerne.

Enligt Mauranen (1993: 179–180) kan frågorna i vetenskapliga artiklar för det första vara sådana som författaren ställer just innan läsaren skall ställa samma fråga på grund av det som han just har läst. För det andra kan de vara sådana som författaren frågar för att få läsaren att intressera sig för svaret, dvs. att evaluera svaret. I efterhand är det dock omöjligt att avgöra om författaren har använt frågeform för att hjälpa läsaren eller för att evaluera.

Frågorna kan indelas i ja-/nej-frågor och frågor som inleds med ett frågeord (Hellspong & Ledin 1997: 162). I mitt material finns frågor av båda typerna, som det framgår av exempel 73 ovan, där en ja-/nej-fråga ställs i mening 59. Frågan besvaras i följande mening (60). Andra frågor i exempel 73 inleds dock med frågeord, vilket är klart vanligare i båda materialen. I den vetenskapliga artikeln, VET4, ur vilken exempel 72 är taget, finns det inte några ja-/nej-frågor, utan alla frågor som ställs i texten måste besvaras med ett längre svar. Det finns dock en vetenskaplig artikel i materialet med ja-/nej-frågor (se exempel 76).

Mauranen diskuterar frågor som sammanfattar textens huvudtema och som presenterar själva forskningsfrågan (*research question*). Det kan vara fråga om en och samma fråga i sådana fall då författaren presenterar hela undersökningen i en artikel. (Se Mauranen 1993: 206). Populärvetenskapliga skribenter ges också rådet att använda en s.k. fråga och svar -struktur (se Karvonen 1996b: 38–39). Då tänker man sig att hela texten svarar på den fråga som ställs i början av texten. (Mäntynen 2003: 80.) Ett tydligt exempel på detta finns i en populärvetenskaplig artikel (se exempel 74).

Ex 74 (1) Hur ofta kunde man följa sina känslor när man gifte sig för två hundra år sedan? [...] (4) Hur länge har det varit så? [...] (8) Men var det över huvud taget möjligt? (9) Resonerade man i begrepp som kärlek och förälskelse när det gällde äktenskap? (POP5)

I POP5 finns det sammanlagt 217 meningar. De frågor som sammanfattar textens huvudtema, ställer författaren i det första stycket. Det är dock skäl att konstatera att innehållet i POP5 egentligen i stort sett behandlar en kvinna och hennes äktenskap, även om frågeställningen i början samt slutsatserna i slutet (se exempel 46 i avsnitt 6.2.1) mer generellt berör människor på 1700-talet.

Samma metod att i början presentera syftet i form av frågor har man använt i två av de vetenskapliga artiklarna (se exemplen 75 och 76).

Ex 75 (9) Med Nordiska spelen som utgångspunkt vill jag ge ett bidrag till detta problem: när, hur och varför slog en idrottssyn som fokuserade på tävling, segrar och resultat igenom? (10) Genom att granska hur spelen i sig utvecklades, men framförallt genom att analysera hur de avspeglades och debatterades i media, i det här fallet tidningspressen, vill jag närma mig dessa frågor. (VET1)

Ex 76 (14) Varför var det så svårt för henne att göra facklig karriär? (15) Fanns det något samband mellan kvinnors ställning i arbetslivet och deras politiska deltagande? (16) Varför blev hon kollektivansluten till SAP via kvinnoklubben istället för via fackföreningen? (17) Min avsikt är inte enbart att rätta ut dessa frågetecken, utan även att diskutera medborgarskapsbegreppets användbarhet för 1900-talets politiska historia, med exempel tagna från skoarbeterskornas fackliga och politiska organisering på lokal nivå under 1920- och 1930-talen. [...] (91) Går det att med hjälp av ett differentierat medborgarskapsbegrepp förstå skoarbeterskan Elvida Janssons agerande på de fackliga och politiska arenorna? (VET2)

Det är lätt att inse att frågor av den här typen (exemplen 75 och 76) har evaluerande inverkan. Läsaren får redan i början veta vad han skall vänta sig att blir besvarat i texten och vad som är centralt. I exempel 76 är de frågor som förekommer i meningarna 15 och 91 s.k. ja-/nej-frågor, vilket betyder att de egentligen kan besvaras med antingen ja eller nej. I verkligheten kan dessa frågor dock besvaras endast efter att man har utfört den analys som författaren utför, eller alternativt när man har läst hela artikeln.

När man ser närmare på de frågor som ställs i artiklarna i mitt material, märker man att endast de vetenskapliga artiklarna innehåller frågor som är komplicerade, dvs. som består av flera delfrågor (se den första frågan i exempel 75) eller alternativ som måste vägas mot varandra (se Rydstedt 1993: 169).

Ex 77 (279) Skulle de fortsätta att vara en festlighet, som hittills, eller koncentreras i riktning mot en ren idrottstävling?
[...] (295) Jag menar att debatten om de norrländska skidåkarna kan analyseras som en sådan strid om växelkursen – skulle det gångbara kapitalet vara idrottslig skicklighet eller social tillhörighet och savoir faire i sällskapslivet? (VET1)

I exempel 77 finns det två frågor som enligt Rydstedt (1993: 169) kunde kategoriseras som ”genuint komplicerade” på grund av att de båda innehåller flera alternativ som måste vägas mot varandra. Frågor av den här typen finns endast i det vetenskapliga materialet.

Förutom de frågor (exemplen 75 och 76) som kan väntas få sitt svar i texten, kan det finnas s.k. retoriska frågor, som inte besvaras. De retoriska frågorna förekommer, enligt Mauranen (1993: 180), ofta i kedjor där flera frågor ställs i rad utan att alla får sitt svar. De har, enligt henne, också en evaluerande funktion. De används för att indirekt visa läsaren att det finns många problem eller oklara teman, dvs. att det är värt att fundera över temana. (Mauranen 1993: 180.) Ett tydligt exempel på ett sådant fall finns i exempel 78.

Ex 78 (343) Hur skall denna utveckling förstås? (344) Är det ett öppnare idrottsbegrepp som slår igenom med större utrymme för mångfald, eller är vi på väg mot en ny typ av differentierad idrottsuppfattning som inte är baserad på klass utan andra gruppidentiteter? (VET1)

I exempel 78 är det klart fråga om retoriska frågor som inte besvaras i texten. Innehållet i frågorna i de två sista meningarna före det sista avsnittet (rubricerat Sammanfattning) behandlas inte närmare i texten. Sammanlagt finns det 353 meningar i hela artikeln.

Med tanke på att frågorna i en historikers text egentligen står för den metod som denne använt är det intressant att författarna även i de populärvetenskapliga artiklarna använder frågor. Det har framkommit i mitt arbete tidigare att skribenterna i de populärvetenskapliga artiklarna helt undviker att tala om forskaren och forskningsprocessen. Ändå ingår i de populärvetenskapliga artiklarna åtminstone implicit den metod som är typisk för historievetenskap.

Negationer

I exemplen 79 och 80 har författarna använt negationer för att evaluera. I stället för att bara beskriva situationen såsom den var, kan författaren även beskriva hurdan den inte var (Labov 1972: 380ff.). I vissa fall (exempel 80) har författaren tagit med en ny innehållskomponent (hur man firar idag). I andra fall (exempel 79) har författaren bara använt språkliga uttryck som negerar den verkliga situationen. I exempel 79 har författaren även använt upprepning för att evaluera den verkliga situationen.

Ex 79 (58) Före 1918 fastställdes inte alltid faderskap för utomäktenskapliga barn.[...] (110) Före 1918 och införandet av barnavårdsmannainstitutionen hade det inte funnits några obligatoriska förfaranden för fastställande av faderskap, än mindre offentliga funktionärer med maktbefogenheter att tvinga fäderna att betala underhåll. (VET4)

Ex 80 (19) Det var inte som idag en fest enbart för bruden och hennes väninnor, utan det var en inledning på bröllopfesten där såväl män som kvinnor deltog. (POP2)

Historiskt presens

Historiskt presens, dvs. användningen av presens i stället för preteritum för att beteckna händelser som inträffade i det förflutna, är ett sätt att evaluera. Framställning i historiskt

presens av förflutna händelser gör dessa särskilt spännande och livfulla, genom att de skildras som om de ägde rum i berättarögonblicket. Växlingen mellan historiskt presens och preteritum separerar händelser från varandra och ger på detta sätt mer emfas åt vissa av dem. (Eriksson 1997: 139–140.)

Det är enligt Ågren (1998b: 109) speciellt lockande att använda historiskt presens inom historieämnet. Han konstaterar dock att presens passar bäst in i populärvetenskapliga texter. För det första upplevs användningen av historiskt presens som vardaglig i vetenskapliga texter och för det andra ökar dramatiken i den händelse som presenteras i historiskt presens. Därför hör formen hemma i populärvetenskap. I mitt material är det dock bara i en vetenskaplig artikel som författaren har använt historiskt presens för att evaluera delar av innehållet.

Ex 81 (96) Ett par stockholmare i 30-årsåldern som verkar leva i ett stabilt förhållande får villkorlig dom av Högsta domstolen 1934. (97) På förundersökarens fråga svarar den ene: (98) ”Jag kan inte säga mer än att jag skall försöka att låta bli, men att säga att jag aldrig skall göra om det, kan jag inte, så långt som jag har kommit.” (99) Förundersökaren tillstyrker dock inte villkorlig dom, just med motiveringen att de förmodligen inte skulle låta sig rättas utan straffets undergående. (100) Villkorlig dom förutsatte ånger och en uppriktig vilja att bättra sig, något som man knappast kunde förvänta sig av en person som kliniskt diagnostiserats som homosexuell. (VET3)

Som det framgår av exempel 81 har författaren utnyttjat historiskt presens för att lyfta fram händelser som berör exempelfall ur det verkliga livet. Författaren har velat betona dessa exempel jämfört med annat innehåll, till exempel den vetenskapliga diskussionen där han redogör för lagändringar och liknande.

Texttypografiska drag

Typografiska medel kan enligt vissa forskare jämföras med metatext (se Telenius 1994: 92). Med typografiska medel, som till exempel fetstil, versaler, skiljetecken och understreckning, kan skribenten hävda betydelsen av vissa innehållskomponenter (se även

Hedquist 1978: 140). I exemplen 82 och 83 har författaren använt texttypografiska drag (utropstecken, kursivering) för att poängtera innehållet i meningen. Dem ser jag vid sidan av andra motsvarande medel (t.ex. andra skiljetecken, fetstil) som ett sätt att evaluera (se Nordman 1992: 171; Ekvall 1995: 63, 69). De kan jämföras med paralingvistiska medel i muntliga framställningar (se t.ex. Eriksson 1997: 146ff.).

De texttypografiska dragen påverkar inte själva innehållet utan de ger emfas åt vissa delar av det (se Mäntynen 2000: 262). Också dessa medel får sin evaluerande funktion endast när de avviker från mängden, dvs. när man inte använder dem för mycket. Skovgaard-Petersen (2003: 15) har konstaterat att motsvarande evaluering finns även i äldre historieverk (från 1500- och 1700-talen).

Ex 82 (21) Denna väldiga summa motsvarar enligt historikern Michael Nordberg nästan åtta ton rent silver! (POP4)

Ex 83 (149) Tjänstemän borde ta hand om de mer kvalificerade familjerättsliga uppgifterna, som att sköta förhandlingar med fadern, fastställa faderskap, sluta underhållsavtal o s v. [...] (284) Men det fanns en underliggande, självklar, förståelse av faderskap; det skulle *alltid* finnas. [...] (288) Ogifta mödrar, från arbetarklassen, förväntades *både* försörja och vårda sina barn. (VET4)

Evaluerande användning av utropstecken (exempel 82) är vanlig i det populärvetenskapliga materialet. Hedquist (1978: 140–141) har hittat liknande användning av utropstecken i dagstidningarnas ledare. I det vetenskapliga materialet saknas det här evaluerande medlet helt.

Evaluerande användning av kursivering (exempel 83) förekommer däremot endast i det vetenskapliga materialet. Det finns dock kursiverade ord och uttryck även i de populärvetenskapliga artiklarna, men då har de en annan funktion (t.ex. att ange en term/ett ord (exempel 84), ett namn/en titel (exempel 85) eller ett citat). Som det framgår av exempel 85 finns det också i det vetenskapliga materialet kursiverade ord som inte har evaluerande effekt.

- Ex 84 Om han verkligen var hennes älskare i fysisk bemärkelse är svårt att veta. Ordet *älskare* kunde också användas som en beskrivning av ömma känslor, och det går inte att få fram hur nära förhållandet var mellan de två. (POP5)
- Ex 85 Det var styrelsen för *Sveriges allmänna idrottsförbund* (sedermera *Sveriges Centralförening för idrottens främjande*) som hade träffats för att tala om *Nordiska spelen*. (VET1)

Citattecken är också ett typografiskt medel som kan användas för att evaluera (Hedquist 1978: 140–143). Det används som evaluerande medel endast i det vetenskapliga materialet. I det populärvetenskapliga materialet anger citattecken alltid ett direkt lån ur någon annan text eller ett begrepp som definieras i texten.

- Ex 86 Den svenska "idrotten" hade ända sedan P H Lings dagar närts av både antika och fornnordiska ideal på ett sätt som gjort det möjligt att kombinera svensk nationalism med nordism och skandinavism. [...] Till exempel skedde spelens invigning varje år på ett mycket teatraliskt sätt med symboler från Sveriges "ärorika" historia. (VET1)

I exempel 86 har författaren evaluerat ordet *idrott* genom att ange det inom citattecknen. Detta har han troligen gjort eftersom den nutida definitionen på idrott inte skulle täcka de drag som begreppet innehöll på P H Lings tid. Det är svårt att avgöra varför ordet *ärorik* anges inom citattecken. Författaren vill eventuellt ifrågasätta de presenterade symbolernas värde som ärorika. I det här fallet kan det tänkas att författaren har använt ett värdeladdat adjektiv, dvs. att författaren med adjektivet vill värdera det substantiv som adjektivet beskriver.

Ord ur ett annat register, bildligt språk

I vissa fall har författarna använt citattecken när de har använt ett ord som avviker i fråga om stilnivå. När ett ord eller ett uttryck används ur ett annat register än texten annars representerar, upplevs detta som evaluering. I det följande finns det ett sådant exempel ur det vetenskapliga materialet, där författaren har evaluerat en innehållskomponent genom att använda citat och samtidigt välja ord ur ett annat register.

- Ex 87 (7) Elvida Janssons liv är förvisso med vardagspolitikens mått mätt, något av en kvinnlig arbetares "success story", men reser också många frågor om kvinnors särskilda med-

borgarskap. [...] (74) Medan kvinnor i medelklassen trots allt hade vissa (om än begränsade) möjligheter att få ett tillfredsställande arbete och göra karriär, strävade arbetarkvinnor inte ens efter att få "a mans chance", dvs samma möjligheter som män på arbetsmarknaden. (VET2)

I exempel 87 har författaren inom citattecken två gånger använt engelska ord, som dock mycket bra kunde ersättas med svenska alternativ, dvs. det är inte fråga om termer som inte kan översättas. Författaren har dock använt engelska ord och i det första fallet (mening 7) har hon inte ens angett uttryckets betydelse på svenska.

Ex 88 (125) På ett avdelningsmöte 1930 beskrevs t ex hur en ingenjör kallat arbetarna för "lathundar" och frågat om de trodde att de arbetade på ett "vilohem" vartefter han uppmanat dem att "dra åt helvitte och försvinna från arbetsplatsen". (126) Arbetare som avancerade till förmän och som uppträdde hårt mot de forna arbetskamraterna kritiserades. (127) I samband med konflikter uppmanade avdelningsstyrelsen arbetarna att inte "fraternisera med basarna" och några år senare uppmanades arbetarna att inte "fjäska för basarna". (VET5)

I exempel 88 har författaren flera gånger använt citat som innehåller ord ur ett annat register. Detta gör att det här stället drar till sig läsarens uppmärksamhet. Bildliga uttryck som *lathund* och *vilohem* samt talspråkliga uttryck som *dra åt helvetet*, *fraternisera med basarna* och *fjäska för basarna* skiljer sig klart från mängden (kontexten) här, det är fråga om en vetenskaplig artikel. Att använda metaforer²⁶ är ett sätt att evaluera, speciellt när de avviker från mängden, dvs. när de inte förekommer frekvent. Då fångar de läsarens uppmärksamhet och får därmed denne att lägga märke till de innehållsliga komponenterna som de presenterar.

Metaforer förknippas snarare med skönlitteratur än t.ex. med vetenskapliga texter, även om man dock har undersökt användning av bildliga uttryck även i facktexter (se t.ex. Gläser 1975; Nordman 1990; 1992; Stålhammar 1997). De är också ett drag som enligt Ågren (1998b: 108) går att användas i vetenskapliga texter inom historia för att öka "läsvärdheten", men det är viktigt att inte använda dem för mycket. Metaforer kan dock tänkas vara vanliga i populärvetenskapliga texter (se t.ex. Hellspong & Ledin 1997:

²⁶ Med metaforer förstår jag här fall där författaren ersätter ett bokstavligt uttryck med ett bildligt uttryck. (Gläser 1975: 198; Stålhammar 1997: 8–9.)

140–141). Detta verkar stämma också i mitt material eftersom det finns en populärvetenskaplig artikel som avviker från de andra genom att författaren konsekvent genom hela texten har använt metaforer och till och med ironi (se exempel 90).

Metaforer som har förlorat sin karaktär som bildliga uttryck är t.ex. bleknade (t.ex. produktivitetshöjning i VET5) och döda metaforer. Dessa har blivit så vanliga att man inte längre associerar deras sakled till bildleden (t.ex. stolsben). (Se Nordman 1990: 259–260; Hellspong & Ledin 1997: 140–141.) Om man bortser från dessa bleknade och döda metaforer finns det bara få metaforer i det vetenskapliga materialet. Detta tyder på att författarna har valt att använda dem när de fyller en funktion, t.ex. för att evaluera. I exempel 89 finns ett fall där ett bildligt uttryck används i den sista meningen i artikeln.

Ex 89   (134) Tidelagaren smyger sig tyst ut genom folkhemmets bakdörr och dörren stängs diskret efter honom för *det, varom man icke talar, existerar heller icke*. (VET3)

I exempel 89 har författaren använt ett metaforiskt uttryck för att beskriva hur tidelagaren som ett begrepp försvann ur de svenska lagarna och därmed även ur det svenska samhället. I den aktuella artikeln finns det inte andra metaforer. Meningen i exempel 89 är den sista meningen i hela artikeln och den fungerar som avslutning på artikeln.

Det finns en populärvetenskaplig artikel där metaforer och även ironi klart används. När författaren använder ironi menar han (helt eller delvis) inte det som han bokstavligen säger (jfr metaforer), dvs. det ”uppstår en spänning mellan ett yttrandes vanliga betydelse och en annan betydelse, som är den avsedda och som strider mot den förra” (Hellspong 2001: 105). Ironin räknas till de retoriska konstruktioner som har ett direkt samband med attityder (kallas även sociala figurer). Ironin är ett drag som gör texten roligare och intressantare men som också evaluerar vissa innehållskomponenter. Samtidigt markerar ironin en social gemenskap mellan författaren och läsaren, som

åtminstone delvis måste dela samma värden för att förstå ironin. (Fairclough 1992: 123; Kalliokoski 1996: 52; Hellspong 2001: 48).

Ex 90 (1) Nordiska dryckesvanor står inte högt i kurs hos betraktare från sydeuropeiska vinkulturer. (2) I ett gammalt spanskt ordstäv konstateras. (3) ”I Spanien är alkoholen en broder, i Frankrike en länsherre, i Tyskland kung och i Skandinavien kejsare.” (4) Kort sagt – ju längre norrut man kommer desto mer förslavad under alkoholens förbannelse blir befolkningen. [...] (7) Enligt den medicinska och samhällsvetenskapliga forskningen – och det är något av en ödets ironi – borde förhållandet egentligen ha varit det omvända, eftersom man hävdar att ju högre totalkonsumtion desto större skador och problem. (8) Sverige och våra nordiska grannar uppvisar nämligen mycket låga konsumtionsciffror i jämförelse med exempelvis Frankrike och Italien, speciellt när det gäller drickande per capita och år. (9) Vi dricker minst men super värst, skulle man med en enkel generalisering kunna uttrycka det. [...] (15) Det är emellertid svårt att beräkna konsumtionen för denna period och de siffror som redovisats i äldre nykterhetslitteratur måste tas med en nypa salt. (16) Om man gör en mer realistisk uppskattning kommer man fram till att den svenska konsumtionen av absolut alkohol per capita skulle ha legat ungefär omkring tjugo liter, det vill säga ett intag som ligger nära de siffror som idag redovisas för medelhavsländerna. [...] (18) Befolkningen höll på att suppa ihjäl sig och statsmakterna måste ingripa och värna om sina medborgare. (19) Sanningen är emellertid inte så enkel och om man skrapar på ytan framkommer andra viktiga faktorer. [...] (45) Lönnkrogarna sköt upp som svampar ur jorden och vinhandelsfirmor i södra delarna av landet gjorde stora affärer genom att förse denna illegala entreprenörsverksamhet med sprit och billigt vin, som oftast såldes till lönnkrögarna per postorder. (46) Malmfälten blev ett lönnkrögarnas paradys. [...] (77) Mannen bakom den nya politiken, läkaren Ivan Bratt, var en lysande taktiker och delvis också något av en främmande fågel i alkoholpolitiska sammanhang. [...] (114) Men nu sedan partihandelsmonopolet fallit på grund av Sveriges inträde i EU skakas den traditionellt restriktiva alkoholpolitiken i sina grundvalar eftersom även Systembolagets minuthandelsmonopol allt mera ifrågasätts av starka ekonomiska intressegrupperingar som vill erövra och behärska den svenska marknaden. (115) Många socialarbetare och nykterhetsvänner ser därför mörka moln torna upp sig vid horisonten. (POP1)

I exempel 90 har författaren använt besjälning, när alkoholen har fått mänskliga egenskaper. Med besjälning förstås fall då döda ting och själlösa varelser beskrivs som om de vore medvetna människor och handlade med avsikt (Hellspong & Ledin 1997: 142). Det är omöjligt att avgöra om författaren avsiktligt har använt metaforer för att göra språket livligare, men hans ordval har denna effekt. Innehållet i artikeln blir också intressantare tack vare språket. Även om det förekommer flera metaforer har de enligt min mening inte förlorat sin evaluerande effekt, utan de fungerar utmärkt när det gäller att få läsaren att intressera sig för läsningen. Det är lätt att lägga märke till att det finns t.o.m. ett ironiskt inslag i den här artikeln, när författaren jämför den allmänna uppfattningen om svenskarna och deras alkoholförtäring med uppfattningen om till exempel sydeuropeerna och deras alkoholförtäring utgående från de faktauppgifter som

han fått fram. Enligt faktauppgifterna har ”de vinproducerande länderna” med sitt ”civiliserade, sociala drickande” idag lika stor totalkonsumtion av absolut alkohol som svenskarna hade under ”alkoholismens decennier”, dvs. 1810–1855. Det är den period då svenskarnas rykte i fråga om alkoholförtäringen uppkom.

I det vetenskapliga materialet har författarna inte använt ironiska eller annars humoristiska uttryck som kan jämföras med språket i POP1. Ändå konstaterar Myers (1989: 10) att humor kan i vetenskapliga framställningar ses som en positiv strategi som signalerar att mottagaren hör till samma grupp som sändaren och delar samma vilja osv. Också Hellspong (2000b: 72) konstaterar att en mild humor ibland kan vara ”underbart verkningsfull” i vetenskapliga framställningar, fastän den är mycket sällsynt. Det som kan förekomma i vetenskapliga framställningar är ironiska eller sarkastiska kommentarer mot kolleger.

Av min analys har det dock kommit fram att språket i POP1 klart avviker från språket i de andra artiklarna i materialet. Jag tror att användning av bildligt språk, i den mån som det används i POP1 hör hemma endast i populärvetenskap. Vetenskapens mål att vara objektiv och exakt måste synas i språket och då kan man inte använda bildliga medel i lika stor omfattning i de rent vetenskapliga texterna.

7.4 Diskussion

Jag har konstaterat i mitt arbete att evalueringen är ett mycket mångsidigt och viktigt grepp i både de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna. Det kan finnas otaliga olika medel som författaren kan använda för att lyfta fram det viktigaste innehållet i texten och för att visa läsaren varför texten är värd att läsa.

I det här kapitlet har jag beskrivit en del av de resurser som författarna i mitt material har använt för att evaluera helheten eller delar av artikeln. Analysen visar att förekomsten av evaluerande medel inte utgör en skillnad mellan genrer. Båda genrer innehåller evaluerande medel, läsaren får veta var poängen ligger och varför det lönar sig att läsa artikeln. Däremot finns det skillnader mellan hurdana evaluerande medel skribenterna använder i de två genrer, dvs. hur författarna poängterar det viktigaste i texterna. En del av skillnaderna kan motiveras med genrens olika funktioner i samhället.

I tabell 13 presenteras alla de analyserade evaluerande medlen samt de genrer där dessa förekommer enligt min undersökning. Som de framgår av tabellen använder författarna delvis samma och delvis olika medel i olika genrer.

Tabell 13. De analyserade evaluerande medlen i det vetenskapliga och populärvetenskapliga materialet.

	VET	POP
Jämförelser	X	X
Andra intresserade	X	
Explicita motiveringar	X	X
Metakommentarer	X	
Uppprepning	X	X
Frågor	X	X
Negationer	X	X
Historiskt presens	X	
Texttypografiska: kursiv	X	
Texttypografiska: utropstecken		X
Texttypografiska: citattecken	X	
Bildligt språk	X	X

Ett medel som författarna använder i båda genrer är jämförelser mellan dåtid och nutid samt jämförelser mellan Sverige och andra länder. Jämförelsernas funktion är att motivera artikelns existens, att göra den intressant för läsaren. Samma funktion har också de uttryck där författaren motiverar sitt material, sin analys eller sina resultat och därmed

evaluerar själva artikeln. Denna typ av uttryck finns i båda genrerna, även om de som typiska komponenter i vetenskapligt skrivande är klart vanligare i det vetenskapliga materialet. Ett för båda genrerna gemensamt och vanligt sätt att understryka huvudpoängen är att ställa frågor och på det sättet få läsaren att fästa uppmärksamhet vid just de innehållsliga komponenter som författaren upplever som viktiga.

De vetenskapliga artiklarna innehåller många evaluerande medel som helt saknas i det populärvetenskapliga materialet. Sådana är t.ex. metatextuella uttryck där författaren uttryckligen påpekar det som han anser vara centralt i artikeln. När författaren hänvisar till andra som har varit intresserade av samma tema, kan det också ses som evaluering. I det populärvetenskapliga materialet använder författarna däremot inte hänvisning till andra forskare som evaluerande medel. Båda dessa medel saknas således i det populärvetenskapliga materialet och detta visar att de synliga vetenskapliga dragen inte förekommer i de populärvetenskapliga artiklarna. De populärvetenskapliga skribenterna har alltså i stort sett undvikit att avslöja att det finns forskning också bakom deras texter. Detta har de kunnat göra eftersom den funktion som de populärvetenskapliga artiklarna har är att underhålla läsaren. Naturligtvis fungerar de också för att ge information, men källan för den här informationen (dvs. vetenskapliga undersökningar) spelar inte någon stor roll, utan själva resultatet får stå för innehållet i de populärvetenskapliga artiklarna.

De texttypografiska medlen används för evaluering i båda genrerna. I det populärvetenskapliga materialet använder författarna evaluerande utropstecken, medan författarna i det vetenskapliga materialet använder kursivering och citattecken för att evaluera ord, uttryck eller t.o.m. hela satser. Att de texttypografiska medel som man använder varierar mellan genrerna beror på de aktuella tidskrifternas konventioner.

Ett evaluerande medel, som Kalliokoski (1996: 41) nämner, är sättet att presentera de mänskliga aktörerna. De mänskliga aktörerna utgör en intressant innehållskomponent och

deras funktion är att föra innehållet närmare läsaren. I det här kapitlet har jag inte skilt behandlat mänskliga aktörer som evaluerande medel. Dock har analysen i kapitel 5 redan visat att både de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna innehåller rikligt med referenser till mänskliga aktörer. Det är svårt att avgöra om de mänskliga aktörerna fungerar evaluerande i historietexter, men speciellt i de fall där aktörerna har beskrivits mer utförligt än vad som egentligen hade varit nödvändigt (se exemplen 21–24), har författarens syfte varit att fånga läsarens uppmärksamhet.

När jag har analyserat de evaluerande medlen har jag för det första diskuterat medel som jag har kunnat konstatera att används i flera artiklar i mitt material. För det andra har jag diskuterat medel som förekommer i någon enstaka artikel i materialet. Sådana är användningen av historiskt presens i en vetenskaplig artikel och användningen av bildspråk, speciellt metaforer och ironi, i en populärvetenskaplig artikel. Jag har tagit med dessa medel eftersom jag anser att de båda berättar något om de evaluerande medel som man kan använda i dessa genrer. Däremot kan de kanske inte karakteriseras som typiska på basis av mitt begränsade material.

8 FUNKTIONSSTRUKTUR

I det här kapitlet analyseras det första och det sista avsnittet i artiklarna med avseende på det som kan kallas för funktionsstruktur. Funktionsstrukturen består av ett antal enheter som var och en fyller sin funktion i helheten. Enheternas funktioner bestäms i kontexten, dvs. de uppgifter som betydelseenheter fyller i en text definieras i relation till den helhet/text där de förekommer. (Se Berge 1988: 114–115; Puskala 2003: 44–46; Breivega 2003: 84–85.) Den funktionsstruktur som en text följer bestäms av genre, tema och mottagare. Funktionsstrukturerna kan alltså vara olika och ha olika benämningar i olika genrer. (Berge 1988: 116.) De funktionsstrukturer som jag är intresserad av i min undersökning är den retoriska strukturen (Swales 1990: 137ff.), som används i vetenskapliga texter, samt den berättande strukturen (Labov & Waletzky 1967: 32–42; Labov 1972: 354ff., se även avsnitt 4.3 i mitt arbete), som används i fullständiga berättelser. Detta betyder att jag utgår från de funktioner som början och slutet av en framställning har å ena sidan enligt berättelseforskning (den berättande strukturen) samt å andra sidan enligt diskursanalys (den retoriska strukturen). Jag använder också retorikens argument som hjälpmedel i min analys.

I det här kapitlet diskuterar jag de aktuella genrererna separat, i avsnitt 8.2 det vetenskapliga materialet och i avsnitt 8.3 det populärvetenskapliga materialet. I avsnitt 8.1 beskriver jag teorin om den retoriska strukturen i inledande och avslutande avsnitt i vetenskapliga texter (t.ex. Swales 1990: 137ff.). Jag presenterar också den modell för det inledande och det avslutande avsnittet som jag använder i analysen. Modellen är en kombination av resultat från två undersökningar där man på artiklar har tillämpat Swales modell (ursprungligen skapad för naturvetenskapliga texter) inom sociala vetenskaper (Lewin & Fine 1996) och inom lingvistik (Gnutzmann & Oldenburg 1991). I avsnitt 8.1 sammanfattar jag kort hur det första och sista elementet i den berättande strukturen ser ut och vilka funktioner dessa skall fylla. Den berättande strukturen har jag dock tidigare

beskrivit i sin helhet i avsnitt 4.3. I avsnitt 8.1 anges alltså ramar för den analys som görs i avsnitten 8.2 och 8.3.

I avsnitt 8.2 studerar jag de vetenskapliga artiklarna med tanke på den funktionsstruktur, den retoriska strukturen, som enligt undersökningar används i vetenskapliga texter (se Swales 1990: 137ff.). I avsnitt 8.2.1 studerar jag närmare det första avsnittet i artiklarna och i avsnitt 8.2.2 koncentrerar jag mig på det sista avsnittet i artiklarna. I avsnitt 8.2.3 gör jag en syntes av de drag som det inledande och det avslutande avsnittet i de vetenskapliga artiklarna innehåller, dvs. hur dessa avsnitt ser ut ur diskursanalysens synvinkel. I avsnitt 8.2.3 diskuterar jag även det inledande och det avslutande avsnittet i de vetenskapliga artiklarna med tanke på det första och det sista elementet i den berättande strukturen. Jag tror nämligen att det inte är helt omöjligt att även de vetenskapliga artiklarna inleds och avslutas med berättande drag. Som det har konstaterats även tidigare i mitt arbete har berättandet alltid spelat en viktig roll i historievetenskapen (se avsnitt 3.2.3).

I avsnitt 8.3 studerar jag närmare de populärvetenskapliga artiklarna. I avsnitt 8.3.1 står det första avsnittet i varje artikel i fokus och i 8.3.2 analyseras det sista avsnittet i dem. I avsnitt 8.3.3 sammanför jag de drag som det inledande och det avslutande avsnittet i de populärvetenskapliga artiklarna innehåller med tanke på det första och det sista elementet i den berättande strukturen. Jag diskuterar det inledande och det avslutande avsnittet i de populärvetenskapliga artiklarna även med tanke på den retoriska strukturen som är typisk för dessa delar i vetenskapliga artiklar. Detta gör jag för att kunna konstatera någonting om de eventuella skillnaderna eller likheterna mellan genrerna. Eftersom skribenterna är desamma i båda genrerna, och de teman som diskuteras är liknande (historievetenskapens undersökningsobjekt och resultat), antar jag att även de populärvetenskapliga inledningarna och avslutningarna kan innehålla vetenskapliga drag.

8.1 Utgångspunkter

Början av en framställning är speciellt viktig med tanke på hur hela framställningen kommer att nå sitt mål. Relationen mellan läsaren och skribenten skapas i början av texten när läsaren får det första intrycket av texten. (Lindblad 1998: 33–34; Mäntynen 2003: 59.) Enligt Corbett och Connors (1999: 260) finns det endast få genrer där man inte behöver något slags inledning i början.

Läsarna har alltid förväntningar på vad texten behandlar på allmän nivå redan innan de börjar läsa den. Dessa förväntningar är baserade på all den information som den situationella kontexten (var texten publiceras, vem som har skrivit den och varför osv.) och rubriken erbjuder. Förväntningarna stöds även av det encyklopediska vetandet, som alla språksamhällets medlemmar har. Strukturellt sett är början av en text viktig även därför att man i början presenterar temat för hela texten. Ibland nämner man temat redan i rubriken, men språkligt binds temat till kontexten först i brödtexten. (Rimmon-Kenan 1991: 152–153; Koskela 1997b: 344; Mäntynen 2003: 60.)

Enligt Torrance (1996: 5) är det viktigt att skribenter i vetenskapliga artiklar och speciellt i inledningar håller sig till den struktur som är typisk för genren. Han noterar att vana läsare, genom att ha läst mycket, har skaffat sig genrekompetens och därför har de en klar uppfattning om hur en vetenskaplig inledning skall se ut. Artiklar som inte följer den här strukturen upplevs därför som svåra. Ur skribentens synvinkel är det också värt att hålla sig till den genretypiska strukturen. Enligt Kaplan och Grabe (1991: 209) riskerar en vetenskaplig författare som inte följer den genretypiska strukturen tre saker: att inte få läsare för sin text, att bli kritiserad på felaktiga grunder samt att inte alls få sin text publicerad.

Avslutningen skall på ett lämpligt sätt avrunda framställningen. Detta innebär att avslutningen förväntas ”känna till” inledningen, dvs. att man i slutet återkommer till det

som man nämnde i början. En avrundande avslutning kännetecknas enligt Nordman (2003: 214) ofta av retoriska, stilistiska grepp. Markörerna ligger inte nödvändigtvis på ett språkligt plan utan de kan också vara innehållsliga. Enligt Havaste m fl. (1999: 54) skall avslutningen dock inte leda till att tankeprocessen avbryts, utan bara flytta över ansvaret för tankeprocessen från skribenten till läsaren. (Havaste et al. 1999: 54; Nordman 2003: 212–214.)

Den retoriska strukturen som det inledande och avslutande avsnittet i vetenskapliga texter följer består av vissa innehållsliga komponenter som enligt undersökningar ofta förekommer i vetenskapliga texter. Därför kan det antas att även de vetenskapliga artiklarna i historia följer den här strukturen i sina inledande och avslutande avsnitt. Den retoriska strukturen beskrivs i avsnitt 8.1.1.

Den berättande strukturen, som presenterades i sin helhet i avsnitt 4.3, består av sex element, som har sina funktioner med tanke på helheten. Strukturen innehåller separata element för början och slutet av en text. De populärvetenskapliga skribenterna får rådet att skriva berättande, att skriva en berättelse i stället för en rapport (Fjæstad 1993; Wilhelmson 1998). Därför kan det antas att de populärvetenskapliga artiklarna följer den berättande strukturen. Texterna innehåller alltså sannolikt sådana element i början och slutet att dessa fyller de funktioner som början och slutet i berättelser skall fylla. Den berättande strukturen diskuteras närmare i fråga om det första och sista elementet i strukturen i avsnitt 8.1.2.

8.1.1 Den retoriska strukturen i den vetenskapliga texten: början och slutet

När man har analyserat vetenskapliga texter har man kunnat konstatera att de följer en genretypisk struktur, dvs. att de använder samma funktionsstruktur oberoende av fackområden. Det betyder att en viss del av en vetenskaplig text fyller en viss funktion

och den här funktionen fylls genom att ett visst kapitel i en vetenskaplig text innehåller vissa innehållskomponenter. (Se t.ex. Swales 1990: 137ff.) Dessa innehållskomponenter varierar dock i någon mån mellan texter inom olika fackområden.

De inledande avsnitten

Varje texttyp har sitt eget sätt att inleda. Av analyser av inledningar i vetenskapliga artiklar har det framgått att det inledande avsnittet innehåller vissa komponenter. Det som dessa inledningar vanligen innehåller beskrivs ofta med hjälp av den s.k. CARS-modellen (*Create a Research Space*) som är skapad av Swales (1990: 137ff.). Enligt modellen finns det 3–4 retoriska steg som beskriver inledningens innehållsliga uppbyggnad (*establish a territory, establish a niche, occupy the niche*). Många forskare har använt Swales' modell för att studera vetenskapliga texter inom olika fackområden och en del har varit tvungna att modifiera modellen i någon mån eftersom texterna inom olika fackområden varierar. Swales' modell som är utarbetad utgående från naturvetenskapligt material går kanske inte alltid att använda som sådan inom andra områden.

I detta avsnitt diskuterar jag närmare två undersökningar där Swales' modell har tillämpats på texter inom samhällsvetenskaper (sociologi, psykologi och psykiatri) och humanistiska vetenskaper (lingvistik). De här undersökningarna kan alltså tänkas ligga närmare det material som jag själv analyserar jämfört med det naturvetenskapliga materialet som Swales använt när han skapat modellen (se även diskussionen om olika vetenskapsgrenar i kapitel 3). De två undersökningarna är Lewins och Fines (1996) analys av vetenskapliga artiklar inom sociala vetenskaper (*social sciences*) samt Gnutzmans och Oldenburgs (1991) analys av tyska och amerikanska artiklar inom lingvistik.

Lewin och Fine (1996: 423ff.) har kommit fram till tre prototypiska steg (innehållskomponenter) som förekommer i inledningar i vetenskapliga artiklar inom sociala

vetenskaper. De är: att hävda betydelsen för forskningsfältet, att skapa utrymme för sin egen forskning och att presentera det aktuella arbetet. Gnutzmann och Oldenburg (1991: 116ff.) har i sin undersökning kommit fram till att de inledande avsnitten i vetenskapliga artiklar inom lingvistik innehåller fyra steg: att etablera ett forskningsfält, att sammanfatta tidigare undersökningar, att rättfärdiga egen undersökning och att presentera den aktuella texten.

Det som skiljer de två modellerna från varandra är steg två, som Gnutzmann och Oldenburg funnit i sina lingvistiska artiklar. I de lingvistiska artiklarna är det vanligt att man i det inledande avsnittet sammanfattar tidigare undersökningar. Detta är ett drag som inte förekommer i de artiklar inom sociala vetenskaper som Lewin och Fine (1996: 423ff.) studerat. I övrigt är de innehållsliga komponenterna som modellerna utgörs av jämförbara.

Att etablera ett forskningsfält innebär att författaren presenterar forskningsfältet och hävdar att det aktuella temat är centralt. När författaren skapar utrymme för egen forskning och rättfärdigar sitt eget tema kan han göra det genom att kritisera tidigare forskning, visa ett tomrum i det tidigare vetandet, ställa en fråga eller visa att hans arbete är en fortsättning på en tradition. (Koskela 2000: 81–83.) Enligt Florén (1998a: 36-37) är det viktigt att författaren också i början av historievetenskapliga uppsatser argumenterar för att temat är vetenskapligt intressant och visar läsaren hur det aktuella temat placerar sig i ett vetenskapligt sammanhang.

I tabell 14 presenterar jag en kombination av de retoriska stegen som de ovan diskuterade modellerna (av Gnutzmann och Oldenburg samt av Lewin och Fine) innehåller.

Tabell 14. De retoriska stegen i inledningarna.

STEG1 Att etablera ett forskningsfält/att sammanfatta tidigare undersökningar
STEG2 Att skapa utrymme för egen forskning/att rättfärdiga temat
STEG3 Att presentera den aktuella texten

I min analys av inledningar i de vetenskapliga artiklarna utgår jag ifrån stegen i tabell 14.

De avslutande avsnitten

Traditionellt har den viktigaste orsaken till att det finns en avslutning i en vetenskaplig artikel varit att författaren vill diskutera de resultat som han fått samt värdera dem och deras inverkan (se Lindeberg 2004: 150). Alla vetenskapliga artiklar innehåller dock inte ett sådant avsnitt (se Gnutzmann & Oldenburg 1991: 124). Ändå har avslutningarna konstaterats vara åtminstone lika viktiga som inledningarna med tanke på att de som läser artiklarna ofta väljer att läsa endast det sista avsnittet på grund av tidsbrist (Berkenkotter & Huckin 1995: 40). Därtill är avslutningarna i de vetenskapliga artiklarna intressanta med tanke på att en del vetenskapliga artiklar har avvisats på grund av att de har haft dåliga avslutningar (Day 1998: 45). I dessa artiklar har kanske de andra delarna varit välskrivna, men det har funnits brister i den avslutande delen. Forskarna har också intresserat sig för vetenskapliga avslutningar åtminstone från och med 1980-talet. I handböcker i vetenskapligt skrivande har man ofta koncentrerat sig på endast innehållsliga och strukturella frågor, även om också språk och stil spelar en viktig roll i vetenskapliga avslutningar. (Nordman 2000: 290; 2003: 210.)

När man har studerat de avslutande avsnitten i vetenskapliga texter har det visat sig att det finns mycket variation i dem, att författaren har relativt fria händer när han skriver det avslutande avsnittet (Swales 1990: 170ff.; Nordman 2003: 209). Därför varierar också de innehållskomponenter som man hittat i avslutningar i vetenskapliga texter inom olika vetenskapsområden. I en vetenskaplig avslutning kan man använda komponenter som utgör en sorts spegelbild av de 3–4 retoriska stegen i en vetenskaplig inledning, dvs. CARS-modellen (jfr Swales 1990: 137ff., se även Berkenkotter & Huckin 1993: 40–41). Det finns dock flera modeller för den retoriska strukturen i vetenskapliga avslutningar, på grund av att man har fått olika resultat i fråga om olika fackområden. Jag skall här närmare diskutera de två undersökningar som presenterades i samband med den retoriska

strukturen i inledningar. Jag har alltså även här valt att utgå från Lewins och Fines (1996) och Gnutzmanns och Oldenburgs (1991) undersökningar.

Lewin och Fine (1996: 435) har funnit fem olika innehållskomponenter som vanligen förekommer i de avslutande delarna av artiklar inom sociala vetenskaper. I vetenskapliga artiklar i deras material brukar författaren vanligen 1) redogöra för resultat som han fått och 2) utvärdera resultatens kongruens med tidigare undersökningar. Därtill brukar författarna 3) ge en tolkning av de resultat som de fått, 4) diskutera eventuella motargument och potentiella svar på dem, samt till slut 5) föreslå fortsatt forskning eller ändring i den tidigare teorin. (Lewin & Fine 1996: 435.)

Gnutzmann och Oldenburg (1991: 126f.) har, utgående från analysen av avslutningar i tyska och amerikanska artiklar inom lingvistik, skapat en femdelad modell som i hög grad motsvarar Lewins och Fines (1996: 435) modell. För det första skall författaren göra en sammanfattning av sin egen forskning. För det andra skall han också sammanfatta annan tidigare forskning inom området. Det är också vanligt att författaren i det avslutande avsnittet diskuterar starka och svaga sidor i det aktuella arbetet samt tar upp öppna frågor och potentiella svar på dem. Den femte innehållskomponenten som förekommer i vetenskapliga avslutningar inom lingvistik är, enligt Gnutzmann och Oldenburg (1991: 126), en utvärdering av de resultat som forskaren fått samt diskussion om konsekvenserna av resultaten.

Det finns endast få skillnader mellan de retoriska strukturerna för avslutningar i vetenskapliga framställningar som jag presenterat ovan. Det som strukturerna har gemensamt är det som jag utgår ifrån i min analys av avslutningarna (se tabell 15).

Tabell 15. De retoriska stegen i avslutningarna.

STEG1 Att presentera och tolka egna resultat
STEG2 Att jämföra egna resultat med tidigare undersökningar
STEG3 Att diskutera eventuella motargument och svar på dem
STEG4 Att diskutera öppna frågor och föreslå fortsatt forskning

Jag har gjort en liten modifikation av de två diskuterade strukturerna i min analys, i och med att jag slagit samman två steg i dem (dvs. att presentera egna resultat och att tolka dem har blivit ett steg). Den här modifikationen har jag konstaterat vara ändamålsenlig, eftersom det inte har varit möjligt att skilja åt dessa steg i materialet. Detta tror jag beror på historievetenskapens karaktär, dvs. det som utgör resultat i historievetenskapen är författarens tolkning av någonting.

8.1.2 Den berättande strukturen

Modellen för den berättande strukturen, som är skapad av Labov och Waletzky (1967: 32–42) och senare kompletterad av Labov (1972: 363), innehåller sex delar som alla har sin funktion med tanke på helheten. I det här avsnittet diskuterar jag närmare de funktioner som det första och det sista elementet i den berättande strukturen har. Strukturen i sin helhet har jag beskrivit redan i avsnitt 4.3.

Intro

Det element som inleder en berättelse kallas intro. I intron skall författaren signalera att en berättelse kommer att berättas. Detta kan han göra exempelvis med en explicit berättelseannonsering. Ett sätt att inleda en berättelse är att presentera en framåtblickande sammanfattning i början. Denna del fungerar sedan som annonsering om det som komma skall. Om den lyckas bra väcker den intresse för fortsatt läsning. Introns andra funktion är att väcka läsarens intresse för innehållet. (Labov 1972: 362–364.)

I retoriken har man diskuterat olika medel som gör att texten fångar läsarens uppmärksamhet. Intron i den berättande strukturen ligger egentligen nära retorikens exordium, som är den första delen i den klassiska dispositionen av ett tal och som också har som funktion att väcka publikens uppmärksamhet. (Rydstedt: 1993: 73–74.) Det

som man skall göra i en retoriskt sett bra början är att försiktigt introducera läsaren till textens tema. Om textens början inte är välgjord och läsaren plötsligt måste stiga in i diskursvärlden, blir denne lätt förvirrad. (Corbett & Connors 1999: 260.)

Richard Whately diskuterar i sin bok *Elements of Rhetoric* från år 1846 på vilket sätt innehållet skall presenteras för att läsaren skall uppleva det som intressant. Författaren skall enligt Whately (1846: 131–134) använda något av följande medel som gör innehållet intressant ur läsarens synvinkel. För det första kan författaren inleda texten med *Introduction Inquisitive* (den intresseväckande inledningen), och påpeka att temat är viktigt, överraskande eller intressant. För det andra kan författaren inleda texten med *Introduction Paradoxical* (den paradoxala inledningen). Detta innebär att skribenten försöker göra läsaren nyfiken på temat genom att påstå att läsaren måste godkänna synpunkterna, hur osannolika de än verkar vara. Det tredje sättet att inleda en text är att göra det med *Introduction Corrective* (den tillrättaläggande inledningen) vilket betyder att författaren visar att han tidigare har undvikit det aktuella temat, förstätt det fel eller presenterat det fel. Det fjärde sättet, *Introduction Preparatory* (den förberedande inledningen), betyder att författaren på förhand berättar om ett ovanligt sätt att utveckla temat, eller att han på förhand ber om ursäkt för vissa brister. Det femte sättet, *Introduction Narrative* (den narrativa inledningen), betyder att författaren väcker läsarens intresse genom att inleda med en anekdot som behandlar temat. Att inleda med en anekdot som sedan knyts ihop med det egentliga temat kallas digression. En digression används speciellt när det är svårt att presentera det egentliga temat som intressant. (Whately 1846: 131–134; Rydstedt 1993: 76, 79.)

När jag undersöker om innehållet i mitt material har presenteras på ett intresseväckande sätt använder jag Whatelys inledningstyper som utgångspunkt. Detta gör jag eftersom det är omöjligt att analysera intresseväckande aspekter utan ett subjektivt inslag. Varje människa reagerar ju på sitt eget sätt inför olika saker. För att minimera risken för subjektiva uppfattningar har jag alltså valt att utgå från Whately (1846: 131–134) och de

medel som han föreslår att man skall inleda en text med. De inledningstyper som jag utgår från presenteras i tabell 16.

Tabell 16. Inledningstyper enligt Whately (1846).

Den intresseväckande inledningen
Den paradoxala inledningen
Den tillrättaliggande inledningen
Den förberedande inledningen
Den narrativa inledningen

De inledningstyper som Whately (1846) presenterat används fortfarande som hjälpmedel för skribenter i olika kontexter (se t.ex. Corbett & Connors 1999: 260–264).

Koda

Den komponent som avslutar en berättelse enligt den berättande strukturen kallas koda. Dess funktion är att signalera att berättelsen slutar eller har slutat. Detta gör författaren genom att leda läsaren till samtiden. De händelser som en berättelse behandlar äger rum i en berättelsevärld, men när berättelsen slutar borde perspektivet återföras till samtiden. Författaren kan leda läsaren till samtiden genom att påpeka vilken betydelse eller påverkan de förflutna händelserna har i dag, genom att göra generella observationer eller genom att syfta på eller låta en referent i berättelsevärlden syfta på en referent i samtiden. (Labov och Waletzky 1967: 40; Labov 1972: 365–366.) Författaren kan i kodan också syfta på början av berättelsen och tematiskt återvända till början. Därtill kan en sammanfattning av det som berättats tidigare fungera som koda i en berättelse. (Norrby 1998: 261.)

8.2 Det vetenskapliga materialet

I det här avsnittet analyserar jag det inledande och avslutande avsnittet i det vetenskapliga materialet. Utgångspunkten i analysen är den retoriska strukturen för vetenskapliga artiklar som presenterades i avsnitt 8.1.1. Jag kommenterar i slutet även dessa delar ur berättelseforskningens synvinkel, med tanke på de funktioner som borde fyllas i början och i slutet av en berättelse.

8.2.1 Inledningar

Med inledning förstås här det första avsnittet i varje artikel, dvs. brödtexten från början till den första mellanrubriken (jfr Melander 1996: 133; Koskela 2000). Eventuella ingresser ingår inte i min analys. Det är dock klart att jag även här tar hänsyn till hela texten, eftersom det är omöjligt att konstatera vissa fakta om textens början om man inte relaterar den till resten av texten (se Mäntynen 2003: 62). Av tabell 17 framgår längden på det första avsnittet i varje artikel samt antalet stycken i det första avsnittet.

Tabell 17. Längden i antal meningar och antal stycken i det inledande avsnittet i varje vetenskaplig artikel.

Artikel	Längd i meningar	Antal stycken
VET1	23	4
VET2	11	3
VET3	32	4
VET4	29	5
VET5	41	7

När man tittar på eventuella inledningssignaler på textytan i början av artiklarna märker man att de ser mycket olika ut. En av de vetenskapliga författarna har i brödtexten rubricerat det första avsnittet som "Inledning" (VET1), medan brödtexten i de andra artiklarna börjar utan någon skild rubrik (varje artikel har dock givetvis en huvudrubrik, se avsnitt 2.2).

I tabell 18 har jag angett i hur många vetenskapliga artiklar författarna har förverkligat de retoriska stegen.

Tabell 18. De analyserade retoriska stegen i de inledande avsnitten i det vetenskapliga materialet.

Typ av steg	VET
STEG1 Att etablera ett forskningsfält/att sammanfatta tidigare undersökningar	5
STEG2 Att skapa utrymme för egen forskning/att rättfärdiga temat	2
STEG3 Att presentera den aktuella texten	5

Det framgår av tabell 18 att författarna i alla de vetenskapliga artiklarna förverkligar stegen 1 och 3 och att man i två artiklar därtill förverkligar steg 2 (VET1 och VET2).

Ex 91 **STEG1** (7) Elvida Janssons liv är förvisso med vardagspolitikens mått mätt, något av en kvinnlig arbetares ”success story”, men reser också många frågor om kvinnors särskilda medborgarskap. **STEG2** (8) Varför var det så svårt för henne att göra facklig karriär? (9) Fanns det något samband mellan kvinnors ställning i arbetslivet och deras politiska deltagande? [...] **STEG3** (11) Min avsikt är inte enbart att räta ut dessa frågetecken, utan även att diskutera medborgarskapsbegreppets användbarhet [...]. (VET2)

I exempel 91 etablerar författaren först forskningsfältet med en generalisering (7). Därefter skapar hon utrymme för egen forskning genom att ställa frågor som hennes undersökning kommer att söka svar på (8, 9). Det tredje steget förverkligas i och med att författaren presenterar den aktuella texten genom att uttrycka syftet för den (11).

I exempel 92 finns en vetenskaplig inledning där författaren förverkligar två av stegen.

Ex 92 **STEG1** (1) Idag är det vanligt att företagsledare, fackliga representanter, arbetslivskonsulter m fl betonar vikten av att utnyttja industriarbetarnas kompetens och kreativa förmåga. **STEG3** (10) I denna uppsats visas hur förslagsverksamheten fungerat och utvecklats vid ett västerbottniskt smältverk, Rönnskärsverken (RV), åren 1947–1989. (11) Undersökningen baseras bl a på en analys av de närmare 9000 förslag som lämnades in under dess år. (VET5)

I exempel 92 förverkligar författaren inte det andra steget, dvs. inte skapar utrymme för sin egen forskning. Han etablerar dock forskningsfältet (1) och presenterar (strukturen i)

den aktuella texten (10, 11, 12). Tre av de fem vetenskapliga artiklarna innehåller en liknande inledning.

8.2.2 Avslutningar

Med avslutning förstås här det sista avsnittet med egen rubrik i varje artikel (jfr Gnutzmann & Oldenburg 1991: 125). Av tabell 19 framgår längden på det avslutande avsnittet i varje artikel samt antalet stycken i det avslutande avsnittet.

Tabell 19. Längden i antal meningar och antal stycken i det avslutande avsnittet i varje vetenskaplig artikel.

Artikel	Längd i meningar	Antal stycken
VET1	9	2
VET2	15	4
VET3	14	2
VET4	33	5
VET5	15	4

De sista avsnitten i de vetenskapliga framställningarna rubriceras ofta på så sätt att redan rubriken signalerar att framställningen kommer att avslutas. Enligt Nordman (2000: 293) är t.ex. ”Avslutande diskussion”, ”Avslutning” och ”Sammanfattning” typiska rubriker i svenska artiklar och avhandlingar. I två av de fem aktuella vetenskapliga artiklarna har det sista avsnittet rubriken ”Avslutning” (VET3 och VET5), en har rubriken ”Sammanfattning” (VET1) och i en artikel är den sista rubriken ”Slutord” (VET4). Därtill börjar det sista stycket i det avslutande avsnittet i VET4 med ordet *avslutningsvis*, vilket också fungerar som en signal om slutet. Även i den vetenskapliga artikel där författaren inte i den sista rubriken signalerar slutet (rubriken för det sista avsnittet i VET2 är ”Medborgarskapsbegreppets användbarhet”) har han inlett det sista stycket i det avslutande avsnittet med ordet *sammanfattningsvis*. Alla de vetenskapliga artiklarna innehåller därmed språkliga signaler om att texten kommer att avslutas.

Av tabell 20 framgår hur de retoriska steg som är typiska för vetenskapliga avslutningar förverkligas i de avslutande avsnitten i det vetenskapliga materialet.

Tabell 20. De analyserade retoriska stegen i de avslutande avsnitten i det vetenskapliga materialet.

Typ av steg	VET
STEG1 Att presentera och tolka resultat	5
STEG2 Att jämföra resultat med tidigare undersökningar	–
STEG3 Att diskutera eventuella motargument	1
STEG4 Att diskutera öppna frågor och föreslå fortsatt forskning	1

Som det framgår av tabell 20 har författarna till alla vetenskapliga artiklar i det avslutande avsnittet presenterat och tolkat de resultat som de fått i analysen (se exempel 93), dvs. förverkligat steg 1.

Ex 93 (288) Ogifta mödrar, från arbetarklassen, förväntades både försörja och vårda sina barn. (289) Det antogs därmed kombinera moderskapet med lönearbete. (290) Redan under tidigt 1900-tal fanns alltså, vad gällde utomäktenskapligt föräldraskap, en tvåförsörjarmodell inbyggd i svensk socialpolitik. (291) Bilden av det tidiga 1900-talets Sverige som en stark manlig försörjarregim måste därmed kompliceras något. (VET4)

I exempel 93 har författaren i det sista avsnittet tolkat de resultat som hon fått. Att det är fråga om författarnas tolkning framkommer också i de garderande uttrycken som avslöjar författarens reservation inför de slutsatser hon drar (*alltså, måste kompliceras*).

Det är intressant att man i det avslutande avsnittet i historievetenskapliga artiklar inte verkar diskutera de eventuella motargumenten (STEG3) som utgör en vanlig innehållskomponent i de avslutande avsnitten i vetenskapliga artiklar inom andra fackområden. Endast i en vetenskaplig artikel (VET2) har författaren tagit upp de eventuella motargumenten och i samma artikel har författaren också föreslagit fortsatt forskning (exempel 94). Detta kan bero på att historia är en tolkande vetenskapsgren (Merton 1968: 502) och de motargument som läsaren eventuellt har är därför inte ett ämne som behöver diskuteras. Som det framgår av exempel 93, är historikerna tvungna att använda

osäkerhetsmarkörer i sin text (Ågren 1998b: 107–108) och därmed visar de redan när de drar slutsatser att de är medvetna om att man kan ha olika tolkningar. Därför är det inte nödvändigt att skilt för sig ta upp motargument mot egna synpunkter. Öppna frågor och förslag till fortsatt forskning är också sådant som historikerna inte diskuterar i avslutningar i vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar enligt min undersökning.

I exempel 94 har en vetenskaplig författare förverkligat de retoriska stegen 3 och 4 som inte annars förekommer i materialet.

Ex 94   (233) Medborgarskapsbegreppet behöver naturligtvis diskuteras och definieras tydligare än vad som här funnits utrymme för. (234) Kessler-Harris förslag att lyfta fram rätten till ekonomiskt oberoende och jämlikhet genom att använda begreppet ”ekonomiskt medborgarskap” är inte heller oproblematiskt. (VET2)

I meningen 233 har författaren erkänt att det tema som hon har analyserat måste undersökas närmare, dvs. att det finns öppna frågor och behov av fortsatt forskning. I följande mening (234) tar författaren upp en svag punkt i den undersökning han gjort. Det är Kessler-Harris medborgarskapsbegrepp som författaren själv också har använt, men som hon konstaterar kan ifrågasättas. Även rubriken på det avslutande avsnittet i artikeln, *Medborgarskapsbegreppets användbarhet*, antyder att ett centralt begrepp i analysen kommer att diskuteras och ifrågasättas.

Det är intressant att de vetenskapliga artiklarnas avslutande avsnitt inte innehåller jämförelse med tidigare resultat. Detta kan bero på historievetenskapens karaktär, dvs. att man inom historia som idiografisk vetenskapsgren studerar objekt som är unika (se avsnitt 3.1). Man gör dock jämförelser även i historia (se kapitel 7). En förklaring till att historikerna inte i det avslutande avsnittet jämför tidigare undersökningar med egna resultat kan vara att historikerna redan i analyskedet har som metod att utföra jämförelser med tidigare undersökningar och att gå igenom dem (Villstrand 2002). Det betyder att den här komponenten (jämförelse mellan nya och gamla resultat) som har

konstaterats ofta förekomma i vetenskapliga avslutningar förekommer även i historietexter men har en annan placering i dem.

8.2.3 Jämförande diskussion

Analysen av det inledande avsnittet i de vetenskapliga artiklarna har visat att de vetenskapliga artiklarna är klart typiska vetenskapliga framställningar på så sätt att författarna följer det genretypiska sättet att börja en vetenskaplig artikel. Att det första avsnittet i artiklarna fyller de funktioner som det första avsnittet i vetenskapliga texter vanligen fyller, betyder dock inte att det inte skulle finnas även berättande drag i de inledande avsnitten i vetenskapliga artiklar inom historia.

Det tredje steget i den retoriska strukturen, dvs. att presentera den aktuella artikeln, kan jämföras med en berättelseannonsering som det första elementet i en berättelse borde innehålla. När en vetenskaplig författare pekar på syftet/temat i texten annonserar han samtidigt det tema som kommer att behandlas. Läsaren får därmed veta att en sådan ”berättelse” kommer att berättas. Min analys visar att alla de vetenskapliga artiklarna innehåller en innehållskomponent i det inledande avsnittet, där författaren klargör vad han kommer att diskutera i artikeln. Med tanke på funktionen kan dessa klargöranden alltså jämföras med berättelseannonseringar.

Därtill kan det konstateras att samma innehållskomponenter som kan utgöra det andra steget i den retoriska strukturen i vetenskapliga inledningar (dvs. att skapa utrymme för eget tema/rättfärdiga temat) kan används för att väcka läsarens intresse för den aktuella texten. Författaren i VET1 har till exempel skapat utrymme för sin egen undersökning genom att konstatera att det som hans artikel behandlar tidigare har undersökts på felaktiga grunder (se exempel 95). Detta sätt att presentera innehållet i artikeln kan jämföras med den tillrättaläggande inledningen i Whately (1846). Enligt Whately skall

man i början visa att man tidigare har undvikit, förstått fel eller presenterat det aktuella temat på fel sätt, om man vill inleda texten med en tillrättaläggande inledning.

Ex 95 (4) Det är alltså inte längre tillräckligt att betrakta den moderna tävlingsidrottens utveckling blott som en konsekvens av samhällets modernisering, urbanisering, förborgerligande eller industrialisering³. (5) Kort sagt: varken idrottens historia eller dess funktion i nuet kan ensidigt reduceras till strukturella förhållanden, och det som händer på planen och löparbanorna, i skidspåren, bland publiken o s v är medskapande i samhällsutvecklingen. (VET1)

I den fotnot som finns i författarens text i exempel 95 nämner författaren ”några exempel på sådana avspeglings teorier” med en lista på olika källor. Författaren har alltså valt att hävda att man tidigare inte har undersökt temat så som det skall undersökas.

Med tanke på de andra inledningstyperna som Whately föreslår, kan man hitta liknande sätt att inleda också i andra vetenskapliga artiklar. I VET5 har författaren inlett artikeln genom att presentera temat för artikeln och påpeka det som gör temat intressant (exempel 96).

Ex 96 (12) Förslagen, utredningar, protokoll från beslutande instanser m m ger en unik inblick i de knep och innovationer som arbetare hittade på, men avslöjar också en hel del missförhållanden, slarv, slöseri etc. (VET5)

Författaren poängterar att det material som han använder ger resultat som är ensamma i sitt slag (*ger en unik inblick*) och att det samtidigt framkommer något överraskande, nämligen *en hel del missförhållanden, slarv och slöseri*. Författaren har alltså valt att presentera det intressanta i sitt tema i det första avsnittet i artikeln. Detta sätt att inleda kan jämföras med den intresseväckande inledningen enligt Whately (1846), dvs. att forskaren påpekar att temat är viktigt, överraskande eller intressant.

I VET4 har författaren inlett artikeln med ett citat ur *Morgonbris*, det socialdemokratiska kvinnoförbundets tidning (exempel 97).

Ex 97 (1) ”Det blir ju delvis en revolution detta att för varje utom äktenskapet fött barn skall utses barnavårdsmän: hjälp med råd och dåd för de mödrar, som behöva sådan hjälp, kontroll att barnet väl blir bevakat, men för mången, som anser att hon kan sköta sig själv, kanske ett ovälkommet intrång.” (2) Så kommenterades stiftandet av 1917 års lag om barn utom äktenskap i Morgonbris, det socialdemokratiska kvinnoförbundets tidning. [...] (4) Kommentaren sammanfattar på ett träffande sätt det som även i forskningen brukar framhållas om den svenska välfärdsstaten – dess interventionistiska sida och särskilt tendensen att reglera det ”privata” förhållandet mellan föräldrar och barn, och mellan man och kvinna. (VET4)

I citatet kommenteras stiftandet av 1917 års lag om barn utom äktenskapet, vilket är huvudtemat i hela artikeln. Författaren pekar på en orimlighet i lagstiftningsarbetet (mening 4), dvs. att staten i den svenska välfärdsstaten egentligen försökte reglera ”det privata”. På detta sätt väcks läsarens intresse för temat. Eftersom hela artikeln behandlar detta tema, måste läsaren läsa hela artikeln för att få heltäckande information om temat. Detta sätt att inleda kan även jämföras med den paradoxala inledningen enligt Whately (1846), dvs. att inleda med att visa att man måste godkänna synpunkterna hur osannolika de än verkar.

I VET2 har författaren inlett artikeln på ett sätt som kan jämföras med den narrativa inledningen. Hela artikeln inleds med en anekdot om en kvinnas karriär på den politiska arenan (anekdoten har tidigare presenterats i exempel 51 i samband med analysen av de minimala narrativerna i avsnitt 6.2.3). Huvudtemat i artikeln är kvinnans eventuella möjligheter att göra en politisk karriär under den undersökta tidsperioden.

Ur berättelseforskningens synvinkel kan man alltså konstatera att innehållet i det inledande avsnittet i fyra av fem vetenskapliga artiklar presenteras på ett sådant sätt att läsaren upplever det som intressant enligt Whatelys (1846) kategorisering. I VET3, där ett sådant sätt att inleda inte kan konstateras förekomma, har författaren inlett med en saklig beskrivning av sociala kategorier, hur de skapas och definieras (se exempel 98).

Ex 98 (1) Sociala kategorier skapas i olika tider genom att olika personer tillskrivs olika egenskaper. (2) Innehållet och de definierande kriterierna förändras ständigt. (3) Faktorer som etnicitet, fysisk förmåga, intelligens, klass, kön, sexualitet och ålder har i olika tider använts för att definiera människor såsom varande innanför eller utanför olika gemenskaper och kategorier som ”svensk”, ”handikappad”, ”sinnesslö”, ”proletär”, ”transsexuell”,

”heterosexuell”, ”tonåring”. (4) Kategorierna som sådana, såväl som deras innehåll, är historiskt tillfälliga och beroende av förändringar i människosyn, vetenskap och rättsbegrepp. (VET3)

I det inledande avsnittet i VET3 redogör författaren för temat i artikeln utan att med något speciellt medel väcka intresse hos läsaren. Enligt Lindeberg (1996: 445) är det dock på grund av den hårda konkurrensen om läsarna oerhört viktigt även för vetenskapliga skribenter att i början av sin artikel väcka läsarens intresse. Intresset måste också hållas levande i fortsättningen för att den vetenskapliga texten skall bli läst. Enligt Lindeberg (1996: 445) kan hela det inledande avsnittet påstås ha syftet att väcka intresse. I VET3 har författaren kanske ansett att temat i sig väcker intresse, det är ju ett kontroversiellt tema som artikeln i sin helhet behandlar (huvudrubriken är *Tidelagaren och den homosexuelle mannen. Två typer i den svenska rättshistorien*).

Med tanke på de innehållskomponenter som avslutningar i vetenskapliga texter vanligen innehåller ser de avslutande avsnitten i mitt vetenskapliga material litet annorlunda ut. I alla artiklarna har författarna i det sista avsnittet presenterat och tolkat de resultat som de fått. Tidigare undersökningar har de dock inte alls tagit med som innehållskomponent i avslutningen. Därtill finns det endast en artikel, VET2, där författaren i avslutningen har diskuterat eventuella motargument och öppna frågor samt föreslagit fortsatt forskning.

Enligt berättelseforskningens modeller borde författaren i slutet av en text föra läsaren tillbaka till samtiden. Det är rimligt att anta att perspektivet flyttas från berättelsevärlden (diskursvärlden) till samtiden när man diskuterar de innehållskomponenter som den retoriska strukturen i det avslutande avsnittet innehåller (tolkning av resultat, diskussion om eventuella motargument, öppna frågor och fortsatt forskning).

I varje vetenskaplig artikel har författarna i det avslutande avsnittet använt deiktiska uttryck som syftar på en referent i samtiden. Ofta är det fråga om att författaren

använder första personens pronomen (*jag* eller *vi*) eller nämner själva uppsatsen. Det är också vanligt att författarnärvaron är stark i de avslutande avsnitten (se Nordman 2003: 217). I ett fall har författaren syftat på läsaren med uttrycket *en nutida betraktare*. Med sådana uttryck flyttas perspektivet till samtiden, även om det i vissa artiklar igen återflyttas till det förflutna (exempel 99).

- Ex 99 (347) Här rådde en idrottsuppfattning där socialt umgänge, underhållning och idrott smälte samman till en enhet. (348) Idrottandet ingick som ett led i umgängeskulturen. (349) Utöver den sociokulturella aspekten har jag också pekat på nationalismens betydelse för det idrottsbegrepp som präglade Nordiska spelen. (350) Nationalismen handlade inte bara om militär styrka och kamp industrinationerna emellan, utan lika mycket om att medla mellan det moderna och det traditionella samhället, att forma en svensk nationell identitet och förmedla trygghet genom att knyta an till tradition, allmogromantik och naturdyrkan, vilket hämmade sportifieringen. (VET1)
- Ex 100 (380) Under 1980-talet ändrades detta. (381) En viktig förklaring är de japanska företagens framgångar, och i uppsatsen framgår hur japanska företagsledningsidéer influerade personer som arbetade med rationalisering och/eller förslagsverksamheten. (VET5)

Med de deiktiska uttrycken (*här*, *jag*, *uppsatsen*) har författaren tydligt fokuserat på samtiden, *här* syftar på Sverige i den här kontexten och *jag* syftar naturligtvis på författaren själv. I och med dessa deiktiska uttryck blir läsaren medveten om själva textens existens när hans uppmärksamhet för en stund dras bort från det egentliga innehållet till skriv- eller läsprocessen (med sina aktörer, sin plats och sin produkt).

Författarnärvaron är alltså stark i de avslutande avsnitten, och därför kan man också säga att den som läser de vetenskapliga artiklarna leds till samtiden i avslutningen. När man studerar närmare den tidsepok som artikeln behandlar alldeles i slutet (i det sista stycket i det avslutande avsnittet), kan man dock notera att tre av de fem artiklarna avslutas med händelser som ägt rum i det förflutna, dvs. i en berättelsevärld (se exempel 101).

- Ex 101 (351) Kritiken mot spelen framträdde tydligt redan under de första åren som spelen anordnades men blomnade upp framförallt på 1920-talet, som tycks ha varit ett viktigt förändringsskeende i svensk idrottshistoria. (352) Både samhällsförändringarna och idrottens interna utveckling bidrog till att idrottens offentlighet allt tydligare kom att präglas av en sportifierad attityd, och till att den idrottsliga nationalismen allt mer blev en fråga om svenska segrar, inte traditionsskapande. (VET1)

I vissa av de vetenskapliga artiklarna är det möjligt att hitta även de andra medlen som man kan använda i slutet av en text för att föra perspektivet till samtiden. Ett sätt att leda läsaren till samtiden är att påpeka vilken betydelse eller påverkan händelserna i det förflutna har i dag. I två vetenskapliga artiklar har författarna i det sista avsnittet använt en sådan innehållskomponent (se exemplen 102 och 103).

- Ex 102 (391) Det så kallade humankapitalet framhålls idag som en avgörande produktionsfaktor. (392) Ibland verkar man här endast avse experter och välutbildad arbetskraft. (393) Andra inrymmer i detta begrepp samtliga anställda i en organisation (VET5)
- Ex 103 (237) Sammanfattningsvis vill jag hävda att både själva medborgarskapsbegreppet och diskussionen omkring det har något att tillföra forskningen om politisk historia. (238) Begreppet känns relevant genom att det berör problem och frågeställningar i vår egen tid. (239) Det knyter an till ett internationellt forskningsområde vilket ger goda möjligheter till jämförande analyser av medborgarskapets innebörd och villkor i olika länder. (VET2)

I exemplen 102 och 103 har författarna i det sista avsnittet diskuterat det behandlade temat ur dagens synvinkel. Samtidigt har perspektivet flyttats till samtiden.

I en vetenskaplig artikel, VET3, har författaren använt stilistiska markörer i slutet (jfr Nordman 2003: 214–215). Hela det sista avsnittet i artikeln skiljer sig från den övriga diskussionen i artikeln. I artikeln diskuterar författaren två begrepp, 'den homosexuelle mannen' och 'tidelagaren', och hur de beskrivs och behandlas i de svenska lagarna under olika tider (se exempel 104). Författaren diskuterar dessa på begreppets nivå, så som det förekommer i mening 108 i exempel 104. I det sista avsnittet personifierar han dock begreppet (mening 123) och börjar tala om tidelagaren och den homosexuelle mannen som personer (mening 132).

- Ex 104 (108) Tidelag kom aldrig att betraktas som betingat av en speciell sexuell läggning, men brottet som sådant väckte avsky och sägs som mera svårförklarligt än t ex tjuvnadsbrott. [...] (123) Den homosexuelle mannen konstrueras som typ och förses med vissa kroppsliga karakteristika och vissa typer av förklaringar till varför han blev som han blev. [...] (132) Tidelagaren smyger sig tyst ut genom folkhemmets bakdörr och dörren stängs diskret efter honom för *det, varom man icke talar, existerar heller icke*. (VET3)

Artikeln slutar med mening 132, där författaren konstaterar att det ena begreppet ('tidelagare') inte mer diskuteras i de svenska lagarna. Med denna mening avslöjar han att saken är slutdiskuterad. Ur stilistisk synvinkel skiljer sig den här meningen från alla andra i artikeln, vilket kan konstateras vara ett tecken på att texten slutar. Den metaforiska meningen (*smyger sig tyst ut genom folkhemmets bakdörr och dörren stängs diskret efter honom*) tillsammans med ordstävvet (*det, varom man icke talar, existerar heller icke*) utgör en mening som klart skiljer sig från de övriga helt sakliga meningarna i artikeln.

8.3 Det populärvetenskapliga materialet

I det här avsnittet analyserar jag de inledande och avslutande avsnitten i det populärvetenskapliga materialet. Utgångspunkten i analysen är det första och det sista elementet i den berättande strukturen som presenterades i avsnitt 8.1.2 (se även avsnitt 4.3.1). I slutet av detta avsnitt kommenterar jag även det inledande och avslutande avsnittet i de populärvetenskapliga artiklarna även ur diskursanalysens synvinkel i fråga om den retoriska strukturen som dessa delar vanligen följer i vetenskapliga artiklar.

8.3.1 Inledningar

Med inledning förstås även här det första avsnittet i varje artikel, dvs. brödtexten från början till den första mellanrubriken (jfr Melander 1996: 133; Koskela 2000: 75). Alla de populärvetenskapliga artiklarna innehåller en ingress som är skriven av redaktörerna. Dem har jag dock utelämnat i analysen (se avsnitt 2.1).

Av tabell 21 framgår längden i meningar av det första avsnittet i varje artikel samt antalet stycken i det första avsnittet.

Tabell 21. Längden i meningar och antal stycken i det inledande avsnittet i varje populärvetenskaplig artikel.

Artikel	Längd i meningar	Antal stycken
POP1	11	5
POP2	8	3
POP3	18	6
POP4	12	2
POP5	16	4

De populärvetenskapliga artiklarna innehåller inte några inledningssignaler på textytan i början av artiklarna. Det finns ingen mellanrubrik före det första avsnittet. Varje artikel har dock givetvis en huvudrubrik (se avsnitt 2.3).

Det två funktioner som en berättande inledning skall fylla är att annonsera om berättelsen (och på detta sätt förbereda läsaren inför det som komma skall) samt att väcka läsarens intresse för temat i texten.

Om man med en berättelseannonsering avser ett explicit uttryck där författaren avslöjar det som artikeln kommer att behandla och det innehåll som kommer att presenteras i den, innehåller de populärvetenskapliga artiklarna inte berättelseannonseringar. I det första avsnittet i artiklarna har författarna inte explicit uttryckt vilket som är temat i artikeln, dvs. hurdan ”berättelsen” som följer är.

Den andra funktionen som en berättande inledning skall fylla är att få läsaren att intressera sig för ämnet, dvs. att presentera temat så att läsaren upplever det som intressant.

Av tabell 22 framgår de olika inledningstyperna (Whately 1846) samt hur de förverkligas i mitt material. I tabellen har jag också angett de artiklar som inte innehåller någon av de nämnda inledningstyperna.

Tabell 22. Inledningstyper enligt Whately (1846) i det populärvetenskapliga materialet.

Inledningstyp	POP
Den intresseväckande inledningen	2 (POP1 och POP3)
Den paradoxala inledningen	1 (POP5)
Den tillrättaläggande inledningen	–
Den förberedande inledningen	–
Den narrativa inledningen	1 (POP2)
Ingen	1 (POP4)

Den intresseväckande inledningen innebär att man inleder artikeln genom att påpeka det som gör temat intressant, överraskande eller viktigt. Som tabell 22 visar finns det två populärvetenskapliga artiklar där en sådan inledning förekommer. Ett exempel finns i POP1 (se exempel 90 i avsnitt 7.3), där inledningen är klart provokativ. Författaren diskuterar först hur man i Sverige under olika tider har försökt reglera alkoholförtäring med hjälp av lagar och förbud och hur människor i sydeuropeiska länder upplever svenskarnas alkoholförtäring som speciellt stor. Författaren fortsätter med att presentera en skenbar orimlighet i saken, nämligen att förhållandet egentligen borde vara tvärtom, eftersom man i Sverige konsumerar mindre alkohol per capita än till exempel i Frankrike och Italien. Att börja med att visa att temat är intressant, att det finns en liten absurditet i det, motsvarar den intresseväckande inledningen enligt Whately (1846).

I POP3 förekommer en likadan inledning. Författaren berättar i början hur man i dag firar Kalmarunionen i Kalmar. Detta anknyter författaren till själva temat, dvs. Kalmarfirandet för 500 år sedan, genom att uttrycka en skillnad mellan festerna i dag och för 500 år sedan. Författaren beskriver först hur stort firandet är i dag och nämner att ”Kalmar kommer att göra ’en jätteaffär’ på 600-årsfirandet”. Sedan påpekar författaren ett faktum som gör innehållet intressant (exempel 106).

Ex 106 (6) Men i jämförelse med ett jubileum som gick av stapeln för nästan exakt 100 år sedan framstår 1997 års kalmarevenemang som blygsamt. (POP3)

Det är säkert en intressant aspekt att det som idag upplevs som en ”jätteaffär” är bara blygsamt jämfört med det som tidigare var verklighet.

Den paradoxala inledningen definierar Whately (1846: 133) som sådan att författaren i början av en text visar att man är tvungen att godkänna synpunkterna när man läser texten även om de verkar osannolika. När författaren i det första avsnittet presenterar en skenbart orimlig aspekt av det tema som sedan kommer att diskuteras motsvarar detta den paradoxala inledningen hos Whately.

En paradoxal inledning kan anses förekomma i POP5. Författaren diskuterar hur en kvinna på 1700-talet sällskapade med fyra män och till slut gifte sig med en av dem. I den första meningen frågar författaren sig om det för 200 år sedan var möjligt att gifta sig av kärlek. Därefter poängterar författaren att det för oss nutida människor är självklart att man gifter sig av kärlek, men att det inte alltid har varit självklart. Författaren visar därmed att även om synpunkterna verkar osannolika (trots att det idag är självklart att man gifter sig av kärlek, har det inte tidigare varit så), måste man godkänna dem på basis av den historiska undersökningen.

I början av en populärvetenskaplig artikel (POP2) berättar författaren en anekdot. Artikeln inleds alltså med den narrativa inledningen enligt Whately (1846: 134). Den här anekdoten (exempel 49) har presenterats tidigare i samband med analysen av de minimala narrativen i avsnitt 6.3. I POP2 tar författaren upp hur prästerna på 1700-talet försökte uppfostra befolkningen till att uppföra sig bättre vid kyrkliga fester. I den anekdot som inleder artikeln berättas om en präst och hans problem med allmogen.

Det finns en populärvetenskaplig artikel (POP4) där jag inte med hjälp av Whately har kunnat konstatera något som fungerar som intresseväckare i de första avsnitten. I POP4 har författaren inlett artikeln genom att berätta om de första händelserna och läget i Skåne under den undersökta perioden. Det finns dock ingenting, innehållsligt sett, som

kan konstateras förekomma i texten enbart för att väcka intresse. Det finns inte heller en berättelseannonsering i den här artikeln. Exempel 107 återger det första stycket i POP4.

Ex 107 (1) Den danske kungen Erik Menved (1286–1319) och hans bror och efterträdare Kristoffer II (1320–26 och 1329–32) förde en expansiv men misslyckad utrikespolitik. (2) Bland annat satte de igång kostsamma erövringsförsök riktade mot nordtyska småfurstendömen. (3) Kung Erik företog också flera krigståg till Sverige, där det pågick en hård dynastisk kamp inom den svenska Folkungaätten. (4) Den danske kungen ingrep där till förmån för sin svåger, den svenske kungen Birger Magnusson, och mot dennes bröder, hertigarna Erik och Valdemar.

Huvudrubriken för POP4 är *Kampen om Skåne på 1300-talet*, och det som inleder brödtexten är en beskrivning av läget i Skåne på 1320-talet. Läsaren får strax, redan från och med den första meningen, träda in i berättelsevärlden, vilket enligt Nøjgaard (1993: 65) kan vara vanligt i berättande texter. Enligt honom innehåller berättande texter sällan en närmare presentation av innehållet i början, utan läsaren står plötsligt i den första meningen mitt inne i händelserna som redan är i full gång. Med tanke på de funktioner som Labov (1972: 363f.) dock givit åt den första komponenten i en berättelse, att annonsera om berättelsen och väcka läsarens intresse, kan det inledande avsnittet i POP4 inte tänkas fylla dessa funktioner.

Det är skäl att konstatera att det inte alltid har varit lätt att avgöra om de första avsnitten förverkligar någon av de nämnda inledningstyperna. Speciellt svårt har det varit att dra en gräns mellan den intresseväckande och den paradoxala inledningen. Jag har dock kategoriserat de olika inledningarna utgående från den principen att man i den intresseväckande inledningen presenterar en innehållskomponent som är intressant, överraskande eller viktig och som på något sätt hör till det egentliga temat i artikeln, medan man i den paradoxala inledningen presenterar hela temat som paradoxalt. Läsaren är då tvungen att läsa hela artikeln för att lära känna hela sanningen om den orimlighet som temat innehåller. Utgående från denna princip visade det sig att två populärvetenskapliga artiklar inleds med en intresseväckande inledning, medan en artikel inleds med en paradoxal inledning.

8.3.2 Avslutningar

Med avslutning förstås även här det sista avsnittet med egen rubrik i varje artikel. Av tabell 23 framgår längden i meningar av det sista avsnittet i varje artikel samt antalet stycken i det sista avsnittet.

Tabell 23. Längden i meningar och antal stycken i det avslutande avsnittet i varje populärvetenskaplig artikel.

Artikel	Längd i meningar	Antal stycken
POP1	12	3
POP2	16	4
POP3	7	2
POP4	10	2
POP5	19	5

De populärvetenskapliga artiklarna innehåller inte några explicita avslutningssignaler på textytan i det avslutande avsnittet. De mellanrubriker som förekommer före de avslutande avsnitten tyder inte heller på att artikeln kommer att avslutas. Därmed måste artiklarna innehålla andra drag som fyller funktionen att signalera slutet och leda läsaren till samtiden.

Ett medel som författaren kan använda för att återföra perspektivet till samtiden är att hävda de förflutna händelsernas betydelse för nutiden och för nutidens läsare. I POP1 har författaren använt den här innehållskomponenten (exempel 108).

Ex 108 (114) Men nu sedan partihandelsmonopolet fallit på grund av Sveriges inträde i EU skakas den traditionellt restriktiva alkoholpolitiken i sina grundvalar eftersom även Systembolagets minuthandelsmonopol allt mera ifrågasätts av starka ekonomiska intressegrupperingar som vill erövra och behärska den svenska marknaden. (115) Många socialarbetare och nykterhetsvänner ser därför mörka moln torna upp sig vid horisonten. (116) Dock har en märkbar förändring inträffat under den senaste tiden – och den gäller konsumtionsvanorna. (117) Sedan några år tillbaka konsumerar svenskarna mer vin än starksprit, vilket kan tyda på att vi är på väg mot ett mer socialt drickande, där ruset inte är det primära målet. (118) Men detta får framtiden utvisa. (POP1)

I exempel 108 ovan har författaren i det sista avsnittet flyttat perspektivet från berättelsevärlden till nuet genom att han har påpekat den betydelse som de förflutna

händelserna har i dag. Författaren hävdar att artikelns tema också för tillfället är intressant, eftersom svensk alkoholpolitik återigen förändras, nu på grund av EU. Därtill har författaren till och med syftat på framtiden i slutet (118), vilket har konstaterats vara vanligt i vetenskapliga avslutningar (jfr Nordman 2003: 214).

Det andra sättet att avsluta och leda läsaren till samtiden är att konstatera hur de resultat som man fått går att generalisera. Det finns två populärvetenskapliga artiklar där detta har gjorts i det avslutande avsnittet. I POP2 avslutar författaren med att framhålla hur hans resultat, som gäller Sverige, gäller även överallt i Europa (exempel 109).

Ex 109 (102) Det var en central process i formeringen av den svenska staten under 1500-, 1600- och 1700-talen. (103) Likadant var det i andra länder. (104) Statsbyggandet gick hand i hand med försöken att reformera den folkliga kulturen. (105) Denna historiska process kunde ta sig olika uttryck och ha skilda förlopp, men konflikterna på de svenska sockenstämmorna mellan prästerna och deras församlingsbor återspeglar en allmän europeisk utveckling. (POP2)

Ex 110 (199) Vi får inte veta om Bernera Santesson lyckades i sin föresats att gifta sig av kärlek, eftersom det inte avslöjas i några efterlämnade brev om hon älskade sin man eller inte. (200) Men Johan Ulrics brev till Bernera tyder på att han var förälskad i henne. [...] (208) Rent generellt visar forskningen inom området två bilder. (209) Dels att det inte var ovanligt att kvinnor och män långt innan romantiken, på 1600-talet och i början av 1700-talet, kunde gifta sig av kärlek. [...] (214) Med romantiken blev det modernt att tala om känslor, och äktenskap grundad på kärlek upphöjdes till ideal. (214) Men kärlek har alltid funnits. (216) Män och kvinnor har i alla tider i lyckliga fall kunnat gifta sig av kärlek. (217) Samtidigt har andra, mindre lyckligt lottade kvinnor främst fått glädja sig åt att de fått ett eget hem och uppnått hustruvärdigheten, vilket gav socialt anseende. (POP5)

I POP5 (exempel 110) har författaren valt att, efter att ha diskuterat ett konkret människoöde, berätta litet allmännare om forskning inom området. Den forskning som författaren syftar på (*Rent generellt visar forskningen...*) är inte den som författaren har gjort och berättat om i artikeln, utan det är fråga om forskningen i ämnet i allmänhet. När författaren på det här sättet i avslutningen generaliserar temat, utvidgar hon samtidigt de egna resultaten till att gälla i större sammanhang (jfr Corbett & Connors 1999: 287).

I två populärvetenskapliga artiklar (POP3 och POP4) har författarna inte använt något medel för att signalera slutet och flytta perspektivet till samtiden i det sista avsnittet. I det följande återges det sista stycket i båda artiklarna.

- Ex 111 (81) Förslaget hade kommit från danskt håll redan under skandinavismens glansdagar i mitten av 1800-talet, men det skulle dröja hundra år innan svenskarna gjorde slag i saken. (82) 1946 invigdes Ivar Johnssons staty över Brahe vid resterna av Uraniborg. (83) På märkliga vägar fick således de idéer som tog form inför ett 500-årsjubileum av en union sin fortsättning i ett 400-årsminne av en astronoms födelse. (POP3)
- Ex 112 (95) I det avseendet pekar alltså Lindholmsmötet framåt. (96) De nordiska representanterna från Lindholmsmötet godkände också drottning Margaretas lösning på de tre ländernas tronföljdsproblem. (97) Margareta, som var änka och barnlös, hade nämligen adopterat sin systerdotterson Bugislav från Pommern. (98) Han döptes om till ett mera passande nordiskt furstenamn och har gått till historien som Erik av Pommern. (99) Och de nordiska stormännen hyllade denne Erik, när hans kröning till de tre nordiska rikenas gemensamme kung fullbordades i Kalmar. (100) Det skedde i juni 1397, ganska precis två år efter Lindholmsmötet. (POP4)

I båda exemplen (111 och 112) har författarna dock använt uttryck som avslöjar författarens egen tolkning av innehållet (*på märkliga vägar, pekar alltså Lindholmsmötet framåt, till ett mera passande nordiskt furstenamn, har gått till historien*). Med dessa uttryck flyttas perspektivet från berättelsevärlden till samtiden, eftersom läsaren på textnivån får markörer för att det finns någon som har tolkat innehållet och skrivit texten. Därmed blir läsaren medveten om själva läsprocessen.

8.3.3. Jämförande diskussion

När man studerar de inledande avsnitten i de populärvetenskapliga artiklarna med avseende på om de innehåller de innehållskomponenter som motsvarande vetenskapliga artiklar vanligen innehåller, framgår det som väntat att de populärvetenskapliga artiklarna inte är speciellt ”vetenskapliga”.

Med tanke på de retoriska stegen som vetenskapliga inledningar vanligen innehåller, kan man notera att författarna till två populärvetenskapliga artiklar har diskuterat motsvarande innehållskomponenter. I dessa artiklar (POP1 och POP5) har författarna generaliserat det analyserade temat eller diskuterat tidigare forskning. I samma artiklar har författarna därtill implicit visat det tomrum i forskningsfältet som deras undersökningar skall fylla (exemplen 113 och 114).

- Ex 113 **STEG1** (5) Det är vanligt att man i modern alkoholforskning talar om ”brännvinsbältet”, därmed avses i första hand Skandinavien och Ryssland. [...] (7) Enligt den medicinska och samhällsvetenskapliga forskningen – och det är något av en ödets ironi – borde förhållandet egentligen ha varit det omvända [...]. **STEG2** (10) Uppenbarligen kan inte heller den så kallade totalkonsumtionsmodellen ensam, lika litet som någon klimatteori, förklara varför drickandet upplevs som så ytterst problematiskt i just de nordliga länderna [...]. (11) Orsakerna till att vårt drickande uppfattas som avvikande och skadligt måste även analyseras utifrån ett längre historiskt skeende där man tar hänsyn till sociala, kulturella, ekonomiska och politiska faktorer. (POP1)
- Ex 114 **STEG2** (1) Hur ofta kunde man följa sina känslor när man gifte sig för tvåhundra år sedan. **STEG1** (2) I dag tycker vi att det är självklart att välja en partner som vi trivs med och är förälskade i. (3) Ömsesidig kärlek ses som grunden för ett förhållande och ett äktenskap. **STEG2** (4) Men hur länge har det varit så? **STEG1** (5) En vanlig uppfattning är att det var med romantiken i början av 1800-talet när tanken på äktenskap byggda på kärlek växte fram. (POP5)

I båda exemplen har författarna förverkligat två av de tre retoriska stegen. I exempel 113 gör författaren först en generalisering (5) och går sedan igenom tidigare undersökningar (7). Därefter skapar han utrymme för sin egen forskning genom att uppmärksamma det som ännu inte har undersökts. Det tredje steget förverkligas inte, dvs. författaren syftar inte på något sätt på den aktuella texten eller på den aktuella analysen. I exempel 114 ställer författaren frågor (1, 4) samt generaliserar temat (2, 3, 5). Frågorna anses vara ett bra sätt att inleda en text även därför att de enligt Rydstedt (1993: 77) väcker läsarens uppmärksamhet. I POP5 (exempel 114) har författaren inte heller förverkligat det tredje steget, det förekommer inte någon anspelning på den aktuella texten.

De populärvetenskapliga artiklarna innehåller inte alls i det första avsnittet anspelningar på den aktuella texten, på den aktuella undersökningen eller på den aktuella skribenten. I det inledande avsnittet undviker de populärvetenskapliga skribenterna att nämna den process (med metod, material och forskaren själv) som finns bakom artikeln. Detta kan kanske motiveras med att själva undersökningsprocessen i historia är relativt abstrakt. Historievetenskapen är ju ett tolkande vetenskapsområde och metoden (t.ex. källkritisk, frågeställande, komparativ) som historikern använder påverkar att forskningsprocessen inte är lätt att beskriva.

De populärvetenskapliga avslutningarna innehåller inte samma innehållskomponenter som vetenskapliga avslutningar vanligen gör. Av de fyra retoriska stegen har de populärvetenskapliga skribenterna använt endast det första steget, att presentera och tolka resultat (se exempel 115).

Ex 115 (110) Resultatet av Brattssystemets fall år 1955 kan därför ur nykterhetsrörelsens synpunkt betraktas som en katastrof. (111) Konsumtionen sköt i höjden och kvinnorna blev alkoholmyndiga samtidigt som ungdomen lättare kunde komma över alkohol. (112) Den svenska alkoholpolitiken efter 1955 har därför i hög grad tvingats att bygga vidare på de fundament som Ivan Bratt lade. (POP1)

I exempel 115 har författaren i det sista avsnittet tolkat de resultat som han har fått i analysen. Det finns två andra populärvetenskapliga artiklar där detta har gjorts. I de kvarstående två artiklarna, däremot, ges fortsättningsvis ny information i det avslutande avsnittet.

9 DISKUSSION

Historievetenskapen har uppkommit ur berättelser och utvecklats via skönlitteraturen till det som den är i dag. Den ontologiska strukturen hos historievetenskapen gör att texterna inom historia också idag innehåller berättande drag, som till exempel referenser till människor och händelser presenterade i en kronologisk ordning.

Populärvetenskapliga skribenter får i allmänhet oberoende av område rådet att skriva berättande och tillägga mänskliga aktörer i texten, och att även låta sin egen närvaro synas på textnivån. Att texten görs berättande betyder att man undviker den inre diskussionen mellan andra forskare, använder underhållande språk och undviker till exempel facktermer och annan vetenskaplig jargong. Man skall också välja tema så, att man behandlar endast ”populära” teman i de populärvetenskapliga artiklarna.

Historieskrivningens klassiska uttrycksform var redan på Platons och Aristoteles tid berättandet, och man har konstaterat att historievetenskapliga texter fortfarande kan jämföras med skönlitteratur. Berättande drag i texten gör att den blir mer underhållande och innehållet i den blir lättare för läsaren att ta till sig. I allmänhet skall den som populariserar tillägga dessa drag i sin text, men i historievetenskapen finns de redan i den vetenskapliga texten.

Ursprungligen ville jag därför ta reda på varför historia populariseras. Språket i vetenskapliga och populärvetenskapliga texter inom historia ligger nära varandra (se avsnitt 2.4) och det som undersöks inom historievetenskapen, dvs. människor och deras utveckling i samhället under tiderna, är i sig ett intressant och människonära tema. Ändå finns det populärvetenskap i historia och det finns tidskrifter som publicerar enbart populärvetenskapliga artiklar inom historia. Men varför?

Jag valde att studera berättande drag i fem vetenskapliga och fem populärvetenskapliga artiklar inom historia för att granska å ena sidan det som skiljer genrerna från varandra och å andra sidan det som genrerna har gemensamt.

Jag valde artiklar som producerats av svenska historiker på svenska i det svenska samhället. Därför och på grund av historievetenskapens nationella prägel gäller mina resultat inte nödvändigtvis historieskrivningen i andra samhällen. Dock tror jag att det finns likheter mellan sättet att skriva vetenskaplig och populärvetenskaplig historia i det svenska samhället och i andra samhällen, vilket gör att man skulle kunna få liknande resultat även om artiklarna representerade andra kontexter.

Jag var intresserad av skillnaderna mellan genrerna därför att jag ville ta reda på varför det finns skilda medier för vetenskaplig och populärvetenskaplig historia. Eftersom jag visste att skillnaderna mellan genrerna kanske inte ligger på språkets plan, valde jag att studera berättande drag, dvs. ett plan, som är och som alltid har varit centralt i historia.

Likheterna mellan genrerna intresserade mig därför att de drag som båda genrerna har gemensamt måste vara sådana som karaktäriserar hela vetenskapsområdet. Historiens roll som vetenskap har blivit ifrågasatt på grund av historievetenskapens karaktär som ett tolkande och i stort sett subjektivt vetenskapsområde. Den har också blivit kritiserad för att inte kunna producera generaliserbart vetande (se kapitel 3). För att man skall kunna konstatera någonting om karaktären hos detta vetenskapsområde är likheterna mellan genrerna av speciellt intresse.

Redan när man ser på de tidskrifter där vetenskapliga och populärvetenskapliga texter publiceras är det lätt att inse att det finns skilda medier för dessa genrer. De är nämligen helt olika. De vetenskapliga artiklarna är betydligt längre än de populärvetenskapliga artiklarna, texten spelar alltså huvudrollen i den svartvita vetenskapliga tidskriften. I den populärvetenskapliga tidskriften kan däremot de stora färgrika bilderna konstateras spela

huvudrollen, det är dem man först fäster uppmärksamhet vid när man får tidskriften i sin hand. Därtill saknas de ytliga vetenskapliga markörerna på textytan, dvs. fotnoter, tabeller och figurer, i den populärvetenskapliga tidskriften. Förutom dessa skillnader på ytnivån, finns det skillnader även i innehållet i artiklarna inom dessa två genrer.

Det första draget som jag analyserade var förekomsten av mänskliga referenser i artiklarna. Analysen visade att både de vetenskapliga och de populärvetenskapliga artiklarna innehåller referenser till mänskliga aktörer, vilket kan förklaras med historievetenskapens ontologiska struktur. Denna strukturtyp innebär att det är omöjligt att undvika att berätta om människor i båda genrer inom historia. Det finns dock skillnader mellan genrer i fråga om hurdana människor författarna refererar till och hurdana referenser de då använder. Dessa skillnader kan förklaras med olika konventioner inom de två genrer samt eventuellt med det svenska samhället och de föremål som där är aktuella för historieforskningen.

Den populärvetenskapliga skribentens uppgift är att lyfta fram människor som finns bakom fakta i den vetenskapliga texten. Dessa människor har dock redan i den vetenskapliga texten stått till förfogande för den som populariserar historia, dvs. det finns referenser till mänskliga aktörer redan i de vetenskapliga artiklarna. Den som populariserar historia väljer att berätta på en mer konkret nivå, han berättar hellre om enskilda människor än om människogrupper eller institutioner. Bland de enskilda människorna väljer han de ”intressantare” mänskliga aktörerna. Detta betyder att han utelämnar referenser till forskare och koncentrerar sig på att berätta om privatpersoner och offentliga, kända, personer. Han ger dessa personer huvudrollen i texten, han låter dem stå i fokus. För att göra dem synligare namnger han dem, och ibland berättar han även detaljer om dem som inte är nödvändiga för läsaren att känna till.

De mänskliga aktörerna utgör dock ett centralt drag även i de vetenskapliga artiklarna. Detta framgår till exempel av referenser till andra forskare. De namnges alltid med både

förnamn och efternamn. Därtill får läsaren också oftast veta forskarens nationalitet när det inte är fråga om en svensk forskare. Att referera till andra forskare med både förnamn och efternamn verkar vara en fast konvention inom historievetenskapen, eftersom det inte finns ett enda undantag från principen i de vetenskapliga artiklarna i mitt material. Detta kan bero på att människorna alltid har varit centrala i historieforskningen, och denna centrala roll vill de vetenskapliga skribenterna visa på även i fråga om andra forskare.

Det kan finnas flera förklaringar till att historikerna i båda genrererna ofta ger tilläggsinformation som inte spelar någon roll i sammanhanget när de refererar även till privatpersoner eller offentliga personer. För det första kan det vara så att historikerna gärna ger information som kan kategoriseras som fakta, eftersom deras slutsatser annars ofta baserar sig på deras egen tolkning av det som har hänt. Namn och titlar på personer används i så fall som ett retoriskt medel för att poängtera att texten är pålitlig med tanke på de fackkunskaper som man redogör för där.

För det andra kan det vara så att historikerna i båda genrererna vill berätta alla detaljer om de mänskliga aktörerna i texten därför att det är just människor som gör texten intressant. Dessutom har historikerna ofta ganska begränsad information om karaktären hos de enskilda människorna. Detaljerna gör texten till en riktig och spännande berättelse, och det är berättelser som framför allt de populärvetenskapliga skribenterna skall sträva att skriva.

Den analys av författarnärvaron som jag gjort visar på en klar skillnad mellan genrererna. I de vetenskapliga artiklarna låter författarna sig själva synas, de använder pronomenen *jag* och *vi* för att syfta på sig själva. De populärvetenskapliga skribenterna undviker att använda pronomen som avslöjar skribenten bakom texten. Orsaken till att författarna syns i de vetenskapliga artiklarna men är frånvarande i de populärvetenskapliga artiklarna är att de populärvetenskapliga skribenterna för det mesta har undvikit att

diskutera själva forskningsprocessen, det undersökta materialet och de använda metoderna. Nämnar man inte dem, behöver man inte heller nämna den som står bakom undersökningen. Att författaren inte låter sin närvaro synas i de populärvetenskapliga artiklarna verkar ändå strida mot de anvisningar som de populärvetenskapliga skribenterna i allmänhet får.

Jag har även studerat förekomsten av minimala narrativer i materialet, med tanke på de funktioner som dessa fyller i de två genrerna. Den vanligaste funktionen hos de minimala narrativen i mitt material är att de stöder de argument som författaren presenterar. I sådana fall har författarna ofta också själva uttryckt sin vilja att beskriva verkligheten eller att ge läsaren möjlighet att se praktiken. Författaren har därmed velat erbjuda läsaren en möjlighet att själv se de grunder på vilka slutsatserna har dragits. Detta kan bero på historievetenskapens roll som tolkande vetenskap. För att hävda sin tolkning vill historikerna att även läsaren bekantar sig med verkligheten.

Av analysen framgick det att det i populärvetenskapliga artiklar är möjligt att formulera nästan hela innehållet i en artikel i form av en minimal narrativ. Detta är naturligtvis inte möjligt i de vetenskapliga artiklarna, där det inte är tillräckligt att berätta hur det var. En vetenskaplig skribent måste också förklara varför han tror att det var så som det verkar att ha varit.

I två vetenskapliga artiklar har författarna presenterat ett människoöde i form av en minimal narrativ, som fått sammanfatta hela innehållet i artikeln. Dessa minimala narrativer utgjorde dock i de två fallen endast en liten del av hela artikeln, de utgjorde alltså inte hela innehållet som i de två populärvetenskapliga artiklarna.

Enligt retorikens sätt att resonera har berättelser ofta i olika kontexter som funktion att underhålla och att göra framställningen lättare att förstå. I mitt arbete kan alla de minimala narrativen konstateras lätta upp framställningen (med undantag av dem som

har som funktion att ge information). De kan därmed anses fylla den underhållande funktionen. Speciellt när författaren i samband med en minimal narrativ använt även andra intresseväckande medel (t.ex. direkt anföring, se avsnitt 6.2.2), kan de minimala narrativen konstateras förekomma i underhållande syfte. Jag tror dock att de minimala narrativen som finns i materialet inte har som huvudfunktion att underhålla eller att göra framställningen lättare att förstå. Däremot kan de minimala narrativenas karaktär bidra till att underhålla och underlätta förståelsen av innehållet.

När man jämför innehållet i de minimala narrativen i materialet med det innehåll som berättelser har konstaterats ha i populärvetenskapliga framställningar (se avsnitt 4.4) kan man lägga märke till detaljer som karaktäriserar historia som vetenskapsområde. Inom många fackområden är det vanligt att skribenten i populärvetenskapliga framställningar beskriver själva undersökningsprocessen i form av en berättelse. Detta har historikerna i mitt material inte gjort, det finns överhuvudtaget inte minimala narrativer där författaren (eller någon annan forskare) förekommer som aktör. Detta beror säkerligen på att själva undersökningsprocessen i historia är svår att beskriva. När man jämför historikerns tillvägagångssätt med till exempel naturvetarens, märker man att historikerns sätt att arbeta är mycket svårare att beskriva i form av en berättelse än till exempel de medicinska test eller laboratorieprov som en naturvetare har gjort innan han fått resultat.

I de vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklarna inom historia finns det inte heller tankeexperiment som har som funktion att visa hurdana förhållandena kunde vara. Sådana experiment beskriver man ofta i form av en berättelse i populärvetenskapliga artiklar. De minimala narrativer som historikerna använt i materialet redogör enbart för hur det låg till. Detta kan också förklaras med historievetenskapens ontologiska struktur. Historikern analyserar ofta enskilda fall som kan användas som exempel och konkretiseringar, och därför behöver han inte utföra ett tankeexperiment och hitta på ett nytt innehåll som kan presenteras i form av en berättelse.

Min analys av evaluerande medel visade att frågor och jämförelser utgör centrala drag i både vetenskaplig och populärvetenskaplig historieskrivning. Frågorna gör själva stilen i texten dialogisk jämförd med en monologisk stil där läsarens närvaro inte alls kommer fram. Att frågorna och jämförelserna är ett så centralt drag vittnar om de metoder som historikerna använder i sitt arbete. Källkritik innebär att man ifrågasätter det man läser, och jämförelse betyder att man analyserar något i relation till något annat motsvarande. När författarna använder frågor och jämförelser i sina texter visar de samtidigt läsaren hur själva undersökningsprocessen har gått till. Frågorna kan också avslöja den på sätt och vis nära relation som historikerna har till läsarna jämfört med den relation som forskare inom andra vetenskapsområden har. Frågor avslöjar skribentens medvetenhet om läsaren. Det skulle vara onaturligt att ställa frågor om man inte väntade sig att texten har sina läsare. Historikerna vet kanske att deras texter blir lästa, och de vill därför hålla kontakt med läsarna i sina texter.

De skillnader som finns i användningen av evaluerande medel i de två genrerna beror på genrekonventioner. Författarna i de vetenskapliga artiklarna hävdar poängen i texten genom att de till exempel anger syftet med texten eller berättar hur populärt temat är genom att hänvisa till andra forskare som också granskat samma tema. Detta gör man inte i de populärvetenskapliga artiklarna, utan i dem undviker man i stort sett referenser till forskningen, materialet och forskaren.

Ett starkt vetenskapssamhälle avslöjar sig i fasta genrekonventioner. Detta betyder att man inom ett fackområde skriver likartade texter och använder samma formella struktur i dem. Analysen av det inledande avsnittet i de vetenskapliga artiklarna har visat att de vetenskapliga artiklarna är klart typiska vetenskapliga framställningar på så sätt att de håller sig till det genretypiska sättet att börja en vetenskaplig artikel. I de avslutande avsnitten har de vetenskapliga skribenterna tagit med samma innehållskomponenter, som dock skiljer sig från dem som vetenskapliga avslutningar inom andra områden innehåller. I fråga om de inledande och avslutande avsnitten i det vetenskapliga materialet ger

historia också intryck av att vara ett fast vetenskapssamhälle med egna genrekonventioner.

I en berättande framställning finns det i inledningen en komponent som har som funktion att annonsera om att en berättelse kommer att berättas samt att väcka läsarens intresse. I mitt material förekommer ett berättelseannonserande drag endast i det vetenskapliga materialet. Alla vetenskapliga artiklar innehåller i det första avsnittet minst en mening där författaren klargör vad han kommer att diskutera i artikeln. Syfteannonseringen är en förväntad innehållskomponent i vetenskapliga inledningar. Eftersom inledningarna i de populärvetenskapliga artiklarna inte innehåller metatextuella uttryck där man syftar på själva texten eller undersökningen, innehåller de därmed inte heller en berättelseannonsering. Inledningarna i de populärvetenskapliga artiklarna är inte berättande på samma sätt som i de vetenskapliga artiklarna, läsaren får inte i början veta hurdan ”berättelse” som kommer att berättas.

Att en artikel har en innehållsinledande inledning är dock speciellt viktigt i både vetenskapliga och populärvetenskapliga framställningar, men av olika skäl. I de vetenskapliga artiklarna är det viktigt att läsaren redan i början får veta vad artikeln handlar om, den vetenskapliga läsaren vill inte läsa i onödan. Den vetenskapliga läsaren läser också annars mycket, och därför är det viktigt för honom att redan i början kunna bestämma om artikeln är värd att läsa eller inte. I de populärvetenskapliga artiklarna är det däremot kommersiella aspekter som gör att det intressantaste innehållet skall presenteras i början av artikeln. Populärvetenskapliga artiklar läses i huvudsak för nöjes skull, och därför kan läsaren mycket väl sluta efter de första raderna, om författaren inte redan i dem lyckas väcka hans intresse. Den andra funktionen hos en berättande inledning, att väcka läsarens intresse, är därför viktig speciellt i de populärvetenskapliga artiklarna.

Min analys av de sista avsnitten i artiklarna har visat att de populärvetenskapliga skribenterna inte alltid skriver en avslutning i sin artikel. Två av fem artiklar slutar något oväntat, utan någon innehållslig eller språklig markör för slutet. Detta kan förklaras med principen om fallande nyhetsvärde (bottom up-principen), dvs. redaktörerna utelämnar slutet av texten ifall originalversionen är för lång för att publiceras i sin helhet. Därför borde det viktigaste innehållet komma först, så att det inte går förlorat ifall texten förkortas. Även i *Populär Historia* använder redaktörerna den här principen.

Den funktion som kodan i en berättande framställning har är att leda läsaren tillbaka till samtiden. I båda genrerna finns artiklar där perspektivet flyttas till nuet genom att författaren diskuterar nuläget. Författaren kan också, i analysen av de resultat som han fått, flytta perspektivet till nuet genom att låta sin egen närvaro synas. I de vetenskapliga artiklarna syns närvaron till exempel i personpronomen men även i deiktiska uttryck, samt i uttryck som avslöjar författarens tolkning.

Min undersökning visar att den synliga vetenskapligheten saknas i de populärvetenskapliga artiklarna (undersökningsprocessen är inte synlig, forskaren själv syns inte, andra forskare nämns inte, ingen intern diskussion förekommer osv.). Detta beror på att processen är svår att beskriva, även om till exempel undersökningsmaterialet kunde utgöra en intressant innehållskomponent även i det populärvetenskapliga materialet. Det är ju omöjligt för en icke-historiker att veta vilket slags material historikerna har använt i sina undersökningar.

Hurdan bild får man då av själva vetenskapsområdet historia i de två genrerna som jag har studerat? En första reaktion blir lätt att de populärvetenskapliga artiklarna inte har någonting med vetenskap att göra. Läsaren får läsa om forskarnas resultat utan att veta att det är fråga om resultat, och om slutsatser som man dragit efter att man har gjort en vetenskaplig undersökning. Den vetenskapsbild som man får i de vetenskapliga artiklarna är däremot ärlig i det att författaren låter sig själv synas och erbjuder läsaren

möjligheter att se de grunder på vilka slutsatserna dragits. Läsaren av de vetenskapliga artiklarna får därmed veta varför den tavla som historikern målar av det förflutna ser ut som den gör. Läsaren av den populärvetenskapliga texten får däremot tavlan utan förklaringar, han får nöja sig med den bild som skribenten målar upp.

Vad säger mitt arbete då om historikern som berättare i det svenska samhället? För det första är det tydligt, att historikern inte har avstått från sin ursprungliga utgångspunkt i muntliga berättelser och skönlitteratur. De drag som är centrala i berättande texter verkar även idag vara centrala i både vetenskaplig och populärvetenskaplig historia. För det andra kan man konstatera att den som populariserar historia får ännu mer än vetenskapsmannen ägna sig åt rollen som berättare. Populariseringen av historievetenskap gör texterna ännu mer berättande, när skribenten utelämnar den synliga vetenskapligheten och för fram de intresseväckande dragen (t.ex. mänskliga aktörer). Han behöver dock inte hitta på något nytt, utan endast presentera det vetenskapliga innehållet i en bearbetad form.

Avslutningsvis vill jag konstatera att det är omöjligt att värdera hur mycket det samhälle där artiklarna i min undersökning är skrivna har inverkat på hur genrerna ser ut. Ändå tror jag att historia som vetenskapsområde är så samhällsbetingat att jag vill avstå från att generalisera mina resultat till att gälla i andra samhällen än det svenska. Samtidigt tror jag dock att både historievetenskapens allmänna utveckling och dess struktur gör att vissa likheter mellan historietexterna i olika samhällen kan eller t.o.m. måste finnas.

SUMMARY**HISTORIAN AS NARRATOR IN ACADEMIC AND POPULARIZED ARTICLES**

In my thesis I study academic and popularized articles in history written by academic historians. The focus is on the narrative level, i.e. I concentrate on comparing narrative aspects in selected articles in these two genres. I am interested in both differences and similarities between the two genres, the academic and the popularized articles in history.

The material of my study consists of five academic and five popularized articles written by ten Swedish historians in Swedish. The academic articles are published in *Historisk Tidskrift* in 1997–1999. *Historisk Tidskrift* is a Swedish journal which publishes academic articles in the field of history in Scandinavian languages (most of them in Swedish). The popularized articles are published in *Populär Historia* in 1997–1998. *Populär Historia* is a Swedish popular science magazine which publishes articles about historical issues.

Because the material represents a special academic field, my study also relates to the study of professional languages. However, I have chosen to use and develop methods that are normally used in other kinds of studies such as narratology, conversation analysis etc. The methods usually used in studies of professional languages (e.g. terminological analysis) would not be helpful in describing the special nature of history as a discipline. History is a discipline that has long been closely associated with literature, and even today historical texts are often compared to literary texts. On the basis of the ontological structure of history it can be assumed that some features, for example human actors and chronology, can be found in historical texts even today.

The questions my study aims to answer are:

- Do historians in their academic and popularized articles refer to human actors as individuals, groups (of persons) or as institutions?

- What kinds of human actors are most frequently referred to at the text level, i.e. play the most central role in academic and popularized articles?
- What kind of human actors in the text external reality (i.e. references to people who have or have had an exact equivalent in reality) do historians refer to in their articles? Are they researchers, private or public persons? How are these persons identified in the articles, i.e. what kinds of references (linguistic expressions) to human actors are used in academic and popularized articles?
- Does the writer show himself/herself, and the relation between the writer and the reader in the articles?
- To what extent do the articles include so-called minimal narratives, i.e. story-like elements where events are presented in chronological order with the help of narrative clauses (see definition in section 4.1)? What kind of functions do these narratives have in the articles?
- Do the writers use similar evaluative devices to point out the most important content, and to justify why the article is worth reading and interesting in both academic and popularized articles?
- How is the beginning and the end constructed in academic and popularized articles?

The main aim of my thesis is to analyse academic and popularized articles in history to investigate the differences and similarities of the narrative aspects. The four additional goals are to study the human actors, minimal narratives, evaluative devices and the functional structure of beginnings and ends in the articles. In addition to differences between the academic and popularized articles, I am also interested in similarities between them, as they reveal aspects that are central to history as a discipline.

The method of my study is mostly qualitative. However, there is a quantitative aspect in the analysis of human actors in Chapter 5. The quantitative methods used in my study do not aim at verifying a hypothesis, but their purpose is to enable comparison

between the genres. That is why the quantitative analysis is always complemented with qualitative analysis of the phenomena behind the numbers.

My study is designed as follows: After the introduction in Chapter 1 I continue in Chapter 2 by presenting the material used in the study. Chapter 2 includes a discussion of the criteria for selecting the material, and a closer presentation of individual articles that are studied. In sections 2.2 and 2.3 I present the two genres that my material represents. In section 2.4 I also discuss the lexical and grammatical structures of the material to describe the language used in the articles. For example, I describe the sentence structure and readability of the articles to be able to comment on the differences between the two genres at the linguistic level. I also discuss the language at the lexical level, and describe the terminology used in the articles.

In the following two chapters (3–4) I present the theoretical framework for the analysis. In Chapter 3 I discuss history as a discipline both in the light of other disciplines, and with respect to aspects that are special to history (the role history plays in society, objectivity in historical research, and history as narrative). I also discuss popularized in general and especially in the case of history.

Chapter 4 presents the narratological framework for my analysis. I start by discussing the different definitions of ‘story’ and ‘narrative’. I also define the concept of ‘minimal narrative’ that functions as a basis for my analysis in Chapter 6. I discuss the role of human actors in general in different narrative contexts. This discussion gives a framework for analysis in Chapter 5. In section 4.3 the structure used in complete narrative presentations is described. This structure functions partly as a basis for the analysis in Chapters 7 and 8. In section 4.4 the role of the story-like elements in academic and popularized texts is discussed on the basis of rhetoric. This discussion functions as background for the analysis of the functions of minimal narratives in Chapter 6.

The analyses and the results are presented in Chapters 5–8. All chapters begin with a detailed discussion of the background for the analyses and continue with the presentations of the analyses. All chapters end with a discussion of the results.

Chapter 5 introduces the analysis of the use of human referents in the articles, i.e. what kinds of human actors historians refer to in their texts, and what kinds of references they use to refer to these actors. Human actors are also studied with respect to what kind of actors (individuals, groups, institutions) play the most central role in the articles based on the number of occurrences of these references. The results of the analysis show that both academic and popularized articles include references to human actors, but there are some differences between the genres in what kind of actors they refer to, and what kinds of references they use of these actors. The largest group of human actors in both genres is the individuals, while the smallest group of human actors in both genres is institutions. The category ‘groups of people’ holds the middle position in both genres. Therefore, the genres do not show great differences with regard to how concrete or abstract the human actors are that are referred to.

However, the analysis shows a clear difference between the genres when the human actors in the text external reality (i.e. references to people who have or have had an exact equivalence in reality) are studied. These human actors are divided into three categories: researchers, private persons and public persons. The results of the analysis show that the popularized articles do not include any references to researchers, while in the academic articles the proportion of researchers of all human actors is high. Both genres include references to human actors existing in a private role, but the expressions used to refer to them vary: While the popularized articles identify private persons by using their proper names, the academic articles identify them by using nouns. In addition to researchers and private persons, I have also found a third category, persons existing in public roles. This category is well presented in both genres and the identification is made both with proper names and nouns.

Chapter 5 also includes an analysis of first person pronouns (*I* and *we*) used in the articles. The aim of the analysis is to find out if the writer, as well as the relation between the writer and the reader, is seen at the text level. It is generally agreed that while authors of academic texts should not show themselves in the text to avoid subjectivity, authors of popularized texts, on the contrary, should clearly show themselves to the reader and at the same time create a friendly relationship with the reader. My analysis shows, however, that when the use of first person pronouns is studied the authors of the academic articles are much more visible at the text level than the authors of the popularized articles.

Chapter 6 focuses on the analysis of the use of minimal narratives in the articles. I define a minimal narrative as all series of events that recapitulate past time events and involve human actors. One criterion for a minimal narrative is that it should include at least two event clauses that are ordered according to the original chronology of the events. I am also interested in the functions of the minimal narratives in the articles, i.e. why the historians have included story-like elements in their academic and popularized articles.

The results of the study show, somewhat surprisingly, that two popularized articles and one academic article in my material include no story-like elements, i.e. the authors have not presented the content or a part of the content of their articles in the form of a minimal narrative. I found this surprising both because of the ontological structure of history as a discipline (history studies chronological events of human actors), and because of the tradition of history as an academic discipline (history has earlier been closely associated with literature and continues to be compared to literary texts).

In the articles where minimal narratives are used their functions vary. In the academic articles the minimal narratives are used to justify the writers' arguments or to summarize the main content of the article. According to my analysis, the minimal narratives found in the academic articles could be left out without losing any central elements of the

content. If they were left out, they would naturally affect the credibility of the text as the arguments would be presented with less proof.

However, in the popularized articles the minimal narratives are used to justify the writers' arguments or to present the contents of the article. In the latter case the article does not include much of the other type of content presentation. The whole article is in the form of a minimal narrative. This is only possible in a popularized article.

Chapter 7 presents the analysis of evaluative devices in the articles. Evaluative devices mean both linguistic and content-based instruments which on the one hand express the main points in the text and on the other hand convince the reader that the article is worth reading, i.e. give its "raison d'être".

The results of the analysis show that the authors use the same but also different devices in the two genres. Both academic and popularized articles include comparisons between Sweden and the neighbouring countries. The articles also contain comparisons between the situation today and in the past. Both types of comparisons bring the content of the article close to the reader, "close to me is relevant to me", with respect to both time and place. These comparisons are often presented in the beginning of the articles, which supports the view that their evaluative function is used to awaken the reader's interest in the content of the article.

The analysis shows that the authors of the academic articles use evaluative devices that do not exist in the popularized articles. In many cases these devices derive from the conventions of academic writing, i.e. the author uses metatextual comments in the text because these are often added to academic texts. These comments also draw the reader's attention to the most central content of the article. Discussion of the popularity of the research topic (i.e. presenting other researchers who have studied the same or a similar theme) also functions in an evaluative way. Discussion of other researchers shows the

reader that the theme is popular, worth studying and therefore interesting. The popularized articles contain evaluative repetition of identical material, i.e. the same content is repeated many times in exactly the same form (both linguistic and content-based repetition). This is also a way of showing the reader the elements that the writer considers central.

In Chapter 8 the academic and popularized articles are studied separately with different methods. The aim is to study the way the beginnings and the ends of the articles are constructed. I have chosen to study how the functional structure of the beginnings and ends normally used in academic articles and narrative presentations is present in these articles. For the academic articles the starting point is the CARS-model (Create A Research Space) created by Swales (1990). However, I also discuss two studies where the CARS-model has been applied to studying articles in linguistic and social sciences, and I create a model of analysis based on these studies. For popularized articles I use the model for narrative presentations created by Labov and Waletzky (1967). The discussion of the classical rhetoric on how the interest of a reader should be awakened in the beginning of a text is also used as a basis for analysis of the beginnings of the popularized articles.

I study the first and the last sections of the academic articles in order to find out if they contain the same rhetorical moves as academic articles in general. With the popularized articles the interest was in the narrative structure. The results show that the beginnings of the academic articles include the contents that are typical for the beginnings of academic articles; the historians establish the area of research and describe the earlier research on the same theme. Historians also use the beginning of the article to give an introduction to what will follow. In the last sections of the academic articles in history the historians present and interpret the results. This is typical for academic articles. The historians, however, do not compare earlier results to their results in the end, but these comparisons can be found in other sections of the articles. The historians do not appear

to discuss possible arguments against their own interpretations or remaining open questions in the last section of their academic articles.

The analysis shows that all of the popularized articles studied use some of the classical rhetorical methods for awakening the reader's interest in the beginning section of the article. In this sense popularising articles are similar to narrative presentations. The end of a narrative presentation should lead the reader back to the present moment (from the story-world). This is often done in the last section of popularized articles, which seems to support the role of popularized articles as narrative presentations.

The thesis ends in Chapter 9 with the discussion of the most important results and thoughts concerning them. It is made clear throughout my thesis that the results of my analysis cannot be generalised to apply for academic and popularized articles in history in other societies than the Swedish society. This is an important definition, because in Sweden historical research has traditionally concentrated on the Swedish society. This is likely to have influenced the way of writing academic and popularized articles in the discipline, and consequently articles aimed at the Swedish society are not similar to texts produced in other societies.

LITTERATUR

Undersökningmaterial

Bergman, Helena (1999). En familj som andra. Barnavårdsmän och genuspolitik i den tidiga välfärdsstaten. *Historisk Tidskrift* 2, 227–250.

Björk, Gunnela (1998). Det bekönade medborgarskapet. Skoarbeterskor, fackförening och parti under 1920- och 30-talen. *Historisk Tidskrift* 2, 314–334.

Frånberg, Per (1997). Spriten och staten. Svensk alkoholpolitik började med förbud mot hembränning. *Populär Historia* 1, 36–41.

Furuhagen, Björn (1997). När kyrkan skulle stoppa folkets fester. *Populär Historia* 3, 20–22.

Hjelm, Jonny (1999). Kreativitet på arbetsgolvet: Förslagsverksamheten vid Rönnskärsverken. *Historisk Tidskrift* 3, 509–536.

Ljunggren, Jens (1997). Tradition eller tävling? Nordiska spelen och kampen om vad idrott är. *Historisk Tidskrift* 3, 351–374.

Rydström, Jens (1998). Tidelagaren och den homosexuelle mannen. Två typer i den svenska rättshistorien. *Historisk Tidskrift* 4, 510–521.

Skansjö, Sten (1998). Kampen om Skåne på 1300-talet. Landskapet blev en bricka i förspelet till Kalmarunionen. *Populär Historia* 1, 23–27.

Ulvros, Eva Helen (1998). Att följa sitt hjärta. En kvinnas brevväxling om kärlek och äktenskap för tvåhundra år sedan. *Populär Historia* 3, 40–44.

Zander, Ulf (1997). Jubileum med förhinder. Intresset för unionsfirandet var svalt 1897. *Populär Historia* 2, 48–51.

Källor

Alnæs, Karsten (1973). *Språk og massemedier*. J.W. Cappelens Forlag a.s. Oslo.

Aronsson, Peter (2004). *Historiebruk – att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur.

- Beaugrande, Robert de (1982). The story of grammars and the grammar of stories. *Journal of Pragmatics* 6, 383–422.
- Becher, Tony (1989). *Academic Tribes and Territories. Intellectual enquiry and the cultures of disciplines*. The Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- Bell, Adam (1991). *The language of news media*. Oxford: Blackwell.
- Berge, Kjell Lars (1988). *Skolestilen som genre. Med påtvungen penn*. Lillehammer: Landslaget for norskundervisning (LNU) og I.W. Cappelen's förlag.
- Berkenkotter, Carol & Thomas N. Huckin (1995). *Genre Knowledge in Disciplinary Communication: Cognition/Culture/Power*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Björnsson, Carl Hugo (1968). *Läsbarhet*. Stockholm.
- Blau, Joseph L. (1960). John Dewey's theory of history. *The Journal of Philosophy*. Volume LVII, No. 3, February 4, 1960.
- Bloor, Thomas (1996). Three Hypothetical Strategies in Philosophical Writing. I: *Academic Writing. Intercultural and textual issues*, 19–43. Eds Eija Ventola & Anna Mauranen. Amsterdam: Benjamin.
- Blåsjö, Mona (2005). Dialog med nötter. Markering av grupptillhörighet i historikers fotnoter. I: *Text i arbete/Text at work. Festskrift till Britt-Louise Gunnarsson*, 38–44. Red. Ingegerd Bäcklund, Ulla Börestam, Ulla Melander Marttala & Harry Näslund. Uppsala.
- Breivega, Kjersti Rongen (1999). Argumentasjonsstrategiar i den vitenskaplege artikkelen. Dome frå historie, lingvistikk og medisin. I: *Treng små språksamfunn fagspråk? Nordiske fagspråkstudier*, 75–102. Red. Christer Laurén & Johan Myking. Bergen: Nordica Bergensia 20.
- Breivega, Kjersti Rongen (2003). *Vitenskaplege argumentasjonsstrategiar. Ein komparativ analyse av superstrukturelle konfigurasjonar i medisinske, historiske og språk-vitenskaplege artiklar*. Sakprosa. Skrifter fra prosjektmiljøet norsk sakprosa.
- Brewer, William F. & Edward H. Lichtenstein (1982). Stories are to entertain: A structural-affect theory of stories. *Journal of Pragmatics* 6, 473–486.
- Byrman, Gunilla (1998). *Tidningsnotisen i förändring 1746–1997*. Svensk sakprosa nr 15, Lund.

- Chandler, Daniel (1995). *The Act of Writing. A Media Theory Approach*. Aberystwyth: University of Wales.
- Clark, Herbert H. (1996). *Using Language*. Cambridge University Press.
- Collin, Finn & Simo Køppe (1995). *Humanistisk videnskabsteori*. Köpenhamn: Danmarks Radio.
- Corbett, Edward P.J. & Robert J. Connors (1999). *Classical Rhetoric for the Modern Student*. Fourth edition. Oxford University Press.
- Day, Robert A. (1998). *How to Write and Publish a Scientific Paper*. Oryx Press.
- Ekvall, Ulla (1995). Läroboken – begriplig och intressant? I: *Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker*, 47–76. Red. Siv Strömquist. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Eriksson, Gunnar (1987). Funktion och struktur i populärvetenskaplig text. I: *Facktext*, 65–71. Red. Britt-Louise Gunnarsson. Ord och stil. Liber.
- Eriksson, Gunnar & Lena Svensson (1986). *Vetenskapen i underlandet*. Stockholm: Nordstedts Förlag.
- Eriksson, Mats (1997). *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Evangelisti Allori, Paola (2001). Conceptual and genre-specific constraints: How different disciplines select their discursal features. I: *Language for Special Purposes: Perspectives for the New Millennium 1*, 70–79. Ed. Felix Mayer. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (1997). *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Filosofilexikonet* (1993). Red. Poul Lübcke. Forum.
- Fleischman, Suzanne (1990). *Tense and Narrativity. From Medieval Performance to Modern Fiction*. London: Routledge.
- Florén, Anders (1998a). Frågeställning och forskningsläge. I: *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, 28-41. Lund: Studentlitteratur.

- Florén, Anders (1998b). Historievetenskaplig argumentation. I: *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, 72–95. Lund: Studentlitteratur.
- Florén, Anders (1998c). Granskningen av det vetenskapliga resultatet. I: *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, 112–121. Lund: Studentlitteratur.
- Frandsen, Finn (2001). What do members of discourse communities have in common? I: *New Directions in Nordic Text Linguistics and Discourse Analysis: Methodological Issues*, 69–78. Eds Wenche Vagle & Kay Wikberg. Oslo: Novus.
- Gans, Herbert J. (1979). *Deciding What's News. A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. London: Constable.
- Garme, Birgitta (1988). *Text och tanke. Om skrivstrategier i elevuppsatser*. Malmö: Liber.
- Genette, Gérard (1988). *Narrative Discourse Revisited*. Jane E. Lewin (övers.). Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Gläser, Rosemarie (1975). Emotive features in technical and scientific English. I: *Style and Text. Studies Presented to Nils Erik Enkvist*, 190–201. Eds Håkan Ringbom, Alfhild Ingberg, Ralf Norrman, Kurt Nyhom, Rof Westman & Kay Wikberg. Stockholm: Språkförlaget Skriptor.
- Gnutzmann, Claus & Hermann Oldenburg (1991). Contrastive text linguistics in LSP-research: Theoretical considerations and some preliminary findings. I: *Subject-oriented Texts. Languages for Special Purposes and Text Theory*, 103–136. Ed. Hartmund Schröder. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Gottschalk, Louis, Clyde Kluckhohn & Robert Angell (1945). *The Use of Personal Documents in History, Anthropology and Sociology*. New York: Social science research council.
- Gunnarsson, Britt-Louise (2003). Den diskursvetenskapliga utmaningen. I: *Retorikkens relevans*, 37–72. Red. Øivind Andersen & Kjell Lars Berge.
- Haapakangas, Tiina (1999). Historia eller historier? Att popularisera historia. I: *Svenskans beskrivning 23. Förhandlingar vid Tjugotredje sammankomsten för svenskans beskrivning*, 151–158. Red. Lars-Gunnar Andersson, Aina Lundqvist, Kerstin Norén & Lena Rogström Göteborg. Lund: Studentlitteratur.

- Haapakangas, Tiina (2001). A rhetorical analysis of a popularised article based on a doctoral thesis in the field of history. I: *Language for Special Purposes: Perspectives for the New Millennium 2*, 517–523. Ed. Felix Mayer. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Haaparanta, Leila & Ilkka Niiniluoto (1995). *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Helsingin yliopiston Filosofian laitos.
- Haldén, Sören (1983). *Behövs det förflutna? En bok om det gåtfulla vardagslivet*. Stockholm: LiberFörlag.
- Hauge, Hans (1995). *Den litterære vending. Dekonstruktiv videnskabsteori*. Århus: Forlaget Modtryk
- Havaste, Paula, Pirjo Hiidenmaa, Ari Honka-Hallila & Ilkka Mäkelä (1999). *Kieli ja kulttuuri. Kirjoittaminen*. Helsinki: Otava.
- Hedquist, Rolf (1978). *Emotivt språk. En studie i dagstidningars ledare*. Acta Universitatis Umensis. Umeå.
- Heikkinen, Antero (1980). *Historian tutkimuksen päämäärät ja menetelmät*. Gaudeamus.
- Heikkinen, Antero (1996). *Menneisyyttä rakentamassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Heikkinen, Vesa (1999). *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: SKS.
- Heikkinen, Vesa (2000). Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. I: *Teksti työnä, virka kielenä*, 116–214. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiirilä. Helsinki: Gaudeamus.
- Hellspång, Lennart (2000a). Berättelser i argumentation. Om en narrativ retorik. I: *Rhetorica Scandinavica* 16, 26–33.
- Hellspång, Lennart (2000b). *Retorik och vetenskap*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Hellspång, Lennart (2001). *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellspång, Lennart (2004). *Konsten att tala. Handbok i praktisk retorik*. Lund: Studentlitteratur.

- Hellspong, Lennart & Per Ledin (1997). *Vägar genom texten. Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellspong, Lennart & Barbro Söderberg (1975). *Grepp om språket*. Lund: Studentlitteratur.
- Hempel, Carl (1972). *Vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Hermerén, Göran (1972). *Värdering och objektivitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Herodotos historia*. (2000). Övers. av Claes Lindskog. Reviderad av Gerhard Bendz & Axel Lindskog. Inledning och kommentarer av Sture Linnér. Stockholm: Nordstedts Förlag.
- Historisk Tidskrifts* webbplats (2005). [Citerad 24.1.2005.] Tillgänglig: <http://www.historisktidskrift.nu>.
- Hospers, J. ([1956] 1967). *An Introduction to Philosophical Analysis*. 2. edition. Woking & London: Unwin Brothers Ltd.
- Hultén, Lars J. (1993). *Journalistikens villkor. Om plikten att informera och lusten att berätta*. Borås: Natur och kultur.
- Hunston, Susan (1994). Evaluation and organization in a sample of written academic discourse. I: *Advances in written text analysis*, 191–218. Ed. Malcolm Coulthard. London, NY: Routledge.
- Hyland, Ken (1999). Academic attribution: Citation and the construction of disciplinary knowledge. *Applied linguistics* 20 (3), 341–367.
- Höijer, Benjamin (1796/1999). Ur Ett pragmatiskt avhandlingssätt i historien I: *Svensk filosofi från Rydelius till Hedenius. Texter från tre århundraden*, 66–81. Stockholm: Thales.
- Ihonen, Markku (1986). Havaintoja historiallisen romaanin kerronnasta. I: *Historiallisen romaanin teoriaa ja käytäntöä Georg Lukacsista Umberto Ecoon*, 156–191. Toim. Markku Ihonen & Liisa Saariluoma. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia. N:o 2. Joensuu.
- Jacobs, G. (1999). *Preformulating the news. An analysis of the metapragmatics of press releases*. John Benjamins Publishing Company.
- Jarrick, Arne & Olle Josephson (1988). *Från tanke till text. En språkhandbok för uppsatsskrivande studenter*. Lund.

- Jarrick, Arne & Johan Söderberg (1993). *Praktisk historieteori*. Stockholm: Almqvist och Wiksell.
- Jaworski, Adam & Nikolas Coupland (1999). Introduction: Perspectives on discourse analysis. I: *The Discourse Reader*, 1–44. Eds Adam Jaworski & Nikolas Coupland. London, NY: Routledge.
- Johansson, Stefan (2000). *En omskriven historia. svensk historisk roman och novell före 1867*. Studia Historica Upsaliensia 193. Uppsala: Historiska Institutionen vid Uppsala Universitet.
- Juridikens termer* (1993). Bergström S., T. Håstad, P. H. Lindblom, S. Rylander. Almqvist & Wiksell. Åttonde upplagan.
- Kaartinen, Marjo & Anu Korhonen (2001). Miesten tiede! Poliitikka, sukupuoli ja historian tiedeyhteisö. *Tieteessä tapahtuu* 1, 57–64.
- Kaplan, Robert & William Grabe (1991). The Fiction in Science Writing. I: *Subject-oriented Texts. Languages for Special Purposes and Text Theory*, 199–217. Ed. Hartmund Schröder. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Kalliokoski, Jyrki (1996). Kieli, tunteet ja ideologia uutistekstissä. Näkymiä tekstijain historiaan ja nykyisyyteen. I: *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, 37–97. Toim. Jyrki Kalliokoski. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Karvonen, Pirjo (1995). *Oppikirjateksti toimintana*. Helsinki: SKS.
- Karvonen, Pirjo (1996a). Missä on taloustekstin ihminen? *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*. I: *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä*, 151–167. Toim. Jyrki Kalliokoski. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Karvonen, Pirjo (1996b). Tekstisi on sinun: valitse mitä ja miten sanot. I: *Taitava kirjoittaja. Opiskelijan opas*, 30–44. Irma Lonka, Kirsti Lonka, Pirjo Karvonen & Pirkko Leino. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Katajamäki, Heli (2002). Inhimilliset toimijat – Miten he toimivat? Taloussanomalehtien pääkirjoitusten tarkastelua. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XXII*, 149–161. Red. Merja Koskela & Nina Pilke. Vasa.
- Keränen, Maija (1996). Tieteet retoriikkana. I: *Pelkkää retoriikka. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*, 109–136. Toim. Kari Palonen & Hilikka Summa. Tampere: Vastapaino.

- Koskela, Merja (1997a). Vetenskap populärt – att göra det omöjliga möjligt? *Finsk Tidskrift* 1, 51–57.
- Koskela, Merja (1997b). Inference in science and popular science. I: *Culture and Styles of Academic Discourse*, 343–357. Ed. Anna Duszak. Berlin/New York: Mouton de Grueter.
- Koskela, Merja (2000). *Svenska som filosofins språk*. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Koskela, Merja (2002). Ways of representing specialized knowledge in Finnish and Swedish science journalism. *Lsp & Professional Communication* 2 (1), 27–40.
- Koskela, Merja & Nina Pilke (2001). Exempel på exempel – en studie i populärvetenskapliga texter. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XXI*, 152–166. Red. Outi Järvi. Vasa.
- Koskela, Merja & Tiina Männikkö (2005). Notes on notes – endnotes and footnotes in Swedish historical and philosophical research articles. I: Ett föredrag vid Cross-cultural and Cross-linguistic Perspectives on Academic Discourse, Åbo, 20-22.5.2005. Under publicering.
- Koskimäki, Paula (1991). Kokemuksesta kertomus – huomioita reportaasin keinoista. I: *Miten valehdellaan*, 63–74. Toim. Markku Ihonen. Suomalaisen kirjallisuuden historia. Pieksämäki.
- Kristensen, Jens Erik & Lars-Henrik Schmidt (1995a). Da humaniora ville være videnskab. Humanioras historie indtil år 1900. I: *Humanistisk videnskabsteori*, 37–53. Red. Finn Collin & Simo Køppe. Köpenhamn: Danmarks Radio.
- Kristensen, Jens Erik & Lars-Henrik Schmidt (1995b). Temaer og tendenser i humaniora 1960-90. I: *Humanistisk videnskabsteori*, 203–229. Red. Finn Collin & Simo Køppe. Köpenhamn: Danmarks Radio.
- Labov, William (1972). *Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William (1997). Some further steps in narrative analysis. *Journal of Narrative and Life History* [online]. [Citerad 16.10.2002.] Tillgänglig: <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/sfs.html>.
- Labov, William (2001). Uncovering the event structure of narrative. *Georgetown University Round Table* [online]. [Citerad 16.10.2002.] Tillgänglig: <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/uesn.pdf>.

- Labov, William (2002). *Ordinary Events* [online]. [Citerad 16.10.2002.] Tillgänglig: <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/Papers/OE.pdf>.
- Labov, William & Joshua Waletzky (1967). *Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience*. Seattle.
- Larsson, Sören (1985). *Att skriva i tidning Om grunderna för reporterns arbete*. Stockholm: Bokförlaget Legenda Ab.
- Laurén, Christer (1987). Hur mycket syns jag i facktexten. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium*, 19–24. Red. Rune Ingo & Christer Laurén. Vaasa.
- Laurén, Christer (1993). *Fackspråk: form, innehåll, funktion*. Lund: Studentlitteratur.
- Laurén, Christer (1997). Muminmamman och muminpappan. Två sociologer och deras teknolekt. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium*, 157–172. Red. Rune Ingo, Christer Laurén, Henrik Nikula & Patricia Poussa. Vaasa.
- Laurén, Christer (2000). Litterära och vetenskapliga texter – hur olika?. I: *I terminologins tjänst. Festskrift för Heribert Picht på 60-årsdagen*, 63–70. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 59. Red. Anita Nuopponen, Bertha Toft & Johan Myking.
- Laurén, Christer & Johan Myking & Heribert Picht (1997). *Terminologi som vetenskapsgren*. Lund: Studentlitteratur.
- Laurén, Christer & Marianne Nordman (1987). *Från kunskapens frukt till Babels torn. En bok om fackspråk*. Stockholm: Liber.
- Laurén, Christer & Marianne Nordman (1996). Scientific technolects and popularization. I: *Multilingualism in Specialist Communication* 2, 823–831. Ed. Gerhard Budin. Vienna: International Network for Terminology.
- Laurén, Christer & Marianne Nordman (2003). *Två sociologer och två idiolekter*. Vasa: Vasa universitet.
- Ledin, Per (1996). *Genrebegreppet – en forskningsöversikt*. Rapporter från projektet Svensk sakprosa, nr 2.
- Leikola, Anto (1994). Tiede, viesti, toimittaja. I: *Puhutaanko oikeista asioista. Tiedevalistuksen tila Suomessa*, 65–71. Toim. Jan Rydman. Tampere: Tieteellisten seurain valtuuskunta.

- Levin, A. (1997). *Kognitiva och pragmatiska mönster i professionella texter från svenska, engelska och tyska skrivmiljöer*. Texter i Europeiska skrivsamhällen1. Uppsala universitet.
- Lewin, Beverly A. & Jonathan Fine (1996). The writing of research texts: Genre analysis and its applications. I: *Theories, Models and Methodology in Writing Research*, 423–443. Eds Gert Rijlaarsdam, Huub van den Bergh & Michel Couzijn. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Lindblad, Inga-Britt (1985). *Lokalradiospråk. En studie av tre lokalradiostationers sändningar*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Lindblad, Inga-Britt (1998). *Uppsatsarbete: en kreativ process*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindeberg, Ann-Charlotte (1996). Argumentative structures and signals in three disciplines: Finance, management, and marketing. I: *Theories, Models and Methodology in Writing Research*, 445–455. Eds Gert Rijlaarsdam, Huub van den Bergh & Michel Couzijn. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Lindeberg, Ann-Charlotte (2004). *Promotion and Politeness. Conflicting Scholarly Rhetoric in Three Disciplines*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Lyngfelt, Benjamin (1995). *Meningslängd och satskonnektion I Dagens Nyheter 1965–1994*. Meddelanden från institutionen för svenska språket 7. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Martin, Wallace (1986). *Recent Theories of Narrative*. Ithaca: Cornell University Press.
- Martin, J.R. (1999) Livet som substantiv: en undersökelse av naturvitenskapens og humanioras univers. I: *Å skape mening med språk. En samling artikler av M.A. K. Halliday, R. Hasan og J.R. Martin*, 333–386. Red. Berge, Copporck, Maagerø. Oslo: Landslaget for norskundervisning och Cappelen Akademisk forlag as.
- Mauranen, Anna (1993). *Cultural Differences in Academic Rhetoric. A Textlinguistic Study*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Melander, Björn (1987). Något om populärvetenskapliga texter och populärvetenskapligt språk. I: *Facktext*, 104–124. Red. Britt-Louise Gunnarsson. Ord och stil. Liber.
- Melander, Björn (1996). Genreretorik. Om tolkningar av interkulturella textmönsterskillnader. *Språk och stil* 6, 127–140.

- Melin, Lars & Sven Lange (1995). *Att analysera text*. Lund: Studentlitteratur.
- Merton, Robert K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Mooij, Jan Johann Albin (1993). *Fictional Realities. The Uses of Literary Imagination*. Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- Myers, Greg (1989). The pragmatics of politeness in scientific articles. *Applied Linguistics* 10 (1), 1–35.
- Myers, Greg (1990). Making a discovery: Narratives of split genes. I: *Narrative in Culture. The Uses of Storytelling in the Sciences, Philosophy, and Literature*. Ed. Christopher Nash. London: Routledge.
- Myers, Greg (1994). Narratives of science and nature in popularized molecular genetics. I: *Advances in Written Text Analysis*, 179–190. Ed. Malcolm Coulthard. London, NY: Routledge.
- Myrdal, Janken (2005). Den ensammes monografi och forskargänget pek. *Axess* [online]. [Citerad 27.4.2005.] Tillgänglig: http://www.axess.se/svenska/arkiv/2005/nr2/aktuellt/tema_myrdal.php.
- Männikkö, Tiina (2002a). Det speciella ordförrådet i artiklar inom området historia. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium*, 234–243. Red. Nina Pilke & Merja Koskela. Vasa.
- Männikkö, Tiina (2002b). Who wrote what? The role of the editors of a popularised magazine in the field of history. I: *Porta Scientieae I. Lingua specialis*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 95, 242–250. Eds Merja Koskela, Christer Laurén, Marianne Nordman & Nina Pilke.
- Männikkö, Tiina & Veera Puro-Aho (2003). Vetenskapliga och populärvetenskapliga texter i historia och juridik. *Nordiska språk* [online]. [Citerad 11.1.2004.] Tillgänglig: <http://www.uwasa.fi/hut/svenska/nords/2003/mannikko.php3>.
- Mäntynen, Anne (2003). *Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa*. Helsinki: SKS.
- Nationalencyklopedins ordbok* (1995). Utarbetad vid Språkdata Göteborgs universitet. Bokförlaget Bra Böcker.
- Neuliep, James W. (1996). *Human Communication Theory: Applications and Case Studies*. A Simon & Schuster Company.

- Nordman, Marianne (1990). Metaforer i facktext. Om metoder och problem. I: *Svenskans beskrivning 17. Förhandlingar vid Sjuttonde sammankomsten för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning*, 257–268. Red. Erik Andersson & Marketta Sundman. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Nordman, Marianne (1992). *Svenskt fackspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Nordman, Marianne (1995). Rubriken i vetenskaplig och i populärvetenskaplig gestalt. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium*, 180–191. Red. Detlef Wilske. Vaasa.
- Nordman, Marianne (1997). Sociologisk facktext – ett manligt och ett kvinnligt perspektiv. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium 22*, 208–221. Red. Rune Ingo, Christer Laurén, Henrik Nikula & Patricia Poussa. Vaasa.
- Nordman, Marianne (2000). Slutet gott allting gott. Om att avsluta en vetenskaplig text. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium 27*, 290–302. Red. Päivi Jauhola, Outi Järvi & Detlef Wilske. Vasa.
- Nordman, Marianne (2003). Retoriska grepp i vetenskapliga avslutningar. I: *Språk som formar vär(l)den. Festskrift till Christer Laurén på 60-årsdagen*, 209–227. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 241. Språkvetenskap 40. Vasa. Red. Siv Björklund, Merja Koskela & Marianne Nordman.
- Norrby, Catrin (1998). *Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst*. Göteborg: Novum Grafiska AB.
- Nyberg, Rainer (2004). *Skriv vetenskapliga uppsatser och avhandlingar med stöd av IT och Internet*. Lund: Studentlitteratur.
- Nyström, Catharina (2000). *Gymnasisters skrivande. En studie av genre, textstruktur och sammanhang*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet nr 51.
- Nyström, Catharina (2001). *Hur hänger det ihop? En bok om textbindning*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Nøjgaard, Morten (1993). *Det litterære værk. Tekstanalysens grundbegreber*. Odense Universitetsforlag.
- Odén, Birgitta (1981). Det moderna historiskt-kritiska genombrottet i svensk historisk forskning. I: *Teori- och metodproblem i modern svensk historieforskning*, 37–67. Red. Klas Åmark. Stockholm: LiberFörlag.

- Odén, Birgitta (1982). Historievetenskap och historiedidaktik. Inledning. I: *Historievetenskap och historiedidaktik*, 9–12. Lund: LiberFörlag.
- Odén, Birgitta (1989). Vad kan vi veta om en försvunnen värld? Hur det egentligen gick till. I: *Kan vi lita på vetenskapen? En bok om vetenskapen och sanningen*, 161–179. Red. A. Ellegård. Stockholm: Föreningen för populärvetenskap och Bokförlaget Natur och kultur.
- Ojala, Leena (1997). Tapahtui tosielämässä – sankaritarina valittuun tapaan. I: *Valitut sanat. Media, kieli ja mielikuvat*, 34–51. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Pietilä, Veikko (1995). *Kertomuksia uutisista. Uutisia kertomuksista. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Platzack, Christer (1974). *Språket och läsbarheten. En studie i samspelet mellan läsare och text*. Lund
- Polanyi, Livia (1982). Linguistic and social constraints on storytelling. *Journal of Pragmatics* 6, 509–524. North-Holland Publishing Company.
- Polanyi, Livia (1989). *Telling the American Story. A Structural and Cultural Analysis of Conversational Storytelling*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press
- Propp, Vladimir (1996/1968/1928). *Morphology of the Folktale*. Austin: University of Texas Press.
- Puskala, Jaana (2003). *Fackkommunikativ kompetens, i synnerhet textuell. Finsk- och svenskspråkiga ekonomie studerande informerar på svenska om ett företagsförvärv*. Acta Wasaensia. Nr 116. Språkvetenskap 24. Universitas Wasaensis.
- Puuronen, Nina, Merja Koskela, Christer Laurén & Marianne Nordman (1993). Forskningsinformation – ett mångdimensionellt spektrum. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium XIII*, 228–240. Red. Detlef Wilske. Vasa: Vasa universitet.
- Pörn, Ingmar (1985). Vetenskap och fackspråk – fackspråkens uppkomst ur filosofisk synvinkel. I: *Fackspråk och översättningsteori. VAKKI-symposium V*, 19–24. Red. Rune Ingo, Christer Laurén, Antero Niemikorpi & Hannu Tommola. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Rahm, Henrik (1997). "Vi viker inte en tum" En textanalys av *Dagens Nyheter*s bevakning av metallstrejken 1945 och gruvstrejken 1969/70. Svensk sakprosa nr 8. Lund: Institutionen för nordiska språk.

- Ralph, Bo (1981). Hur mycket fackspråk är fackspråk? I: *Svenskans beskrivning* 12, 163–172. Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 37. Red. Sigurd Fries & Claes-Christian Elert.
- Regnéll, Hans (1982). *Att beskriva och förklara. Vad det kan innebära inom olika forskningsområden*. Bokförlaget Doxa AB.
- Rimmon-Kenan, Shlomith (1991). *Kertomuksen poetiikka*. Auli Viikari (övers.). Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.
- Roemer, Michael (1995). *Telling Stories: Postmodernism and the invalidation of traditional narrative*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, inc.
- Rosing, Hans (1996). *Vetenskapens logiska grunder*. Schildts Förlags AB. Tionde upplagan.
- Rydstedt, Rudolf (1993). *Retorik*. Lund: Studentlitteratur.
- Saariluoma, Liisa (1986). Fiktiivisyys ja historiallisuus historiallisessa romaanissa. I: *Historiallisen romaanin teoriaa ja käytäntöä Georg Lukacsista Umberto Ecoon*, 7–26. Toim. Markku Ihonen & Liisa Saariluoma. Kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimuksia. Joensuu.
- Saeed, John I. (2003). *Semantics*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Sandqvist, Carin (1995). Från 50-tal till 80-tal. Om form och innehåll i historieläroböcker. I: *Läroboksspråk. Om språk och layout i svenska läroböcker*, 124–188. Red. Siv Strömquist. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Skovgaard-Petersen, Karen (2003). Fortæller, stil og autoritet i Svannings Danmarks-historie og Torfaesu' Norgeshistorie. *Rhetorica Scandinavica* 28, 9–21.
- Sociologiskt lexikon* (1998). Red. T. Brante, H. Andersen & O. Korsnes. Stockholm: Universitetsforlaget.
- Stanford, Michael (1995). *Handbok i historiska studier*. Anita Sandberg & Gunnar Sandin (övers.). Lund: Studentlitteratur.
- Stein, Nancy (1982). The definition of a story. *Journal of Pragmatics* 6, 487–507. North-Holland Publishing Company.
- Stålhammar, Mall (1997). *Metaforernas mönster i fackspråk och allmänspråk*. Stockholm: Carlssons

- Sundelin, Anders (1992). *Konsten att berätta en historia*. Stockholm: Ordfronts förlag.
- Swales, John M. (1990). *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University press.
- Svensk Ordbok* (1986). Språkdata och Esselte Studium AB.
- Söderholm, Carolina (2002). Med ansvar för historien. *Populär Historia* 1, 56–60. Svenska Historiska Media AB.
- Tannen, Deborah (1980). A comparative analysis of oral narrative strategies: Athenian Greek and American English. I: *The Pear Stories: Cognitive, Cultural and Linguistic Aspects of Narrative Production*, 51–87. Ed. Wallace L. Chafe. New Jersey: Ablex.
- Teleman, Ulf (2003). *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. Norstedts Ordbok.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson: under medverkan av Lisa Christensen m.fl. (1999). *Svenska Akademiens grammatik 2*. Stockholm: Svenska akademien: Nordstedts ordbok.
- Telenius, Johanna (1994). *Guiding the Reader. The Use of Metatext in Master's Theses Written in English*. Helsingin kaupparkeakoulun julkaisuja. Helsinki.
- Thurén, Torsten (1991). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Runa Förlag.
- Thurén, Torsten (2000). *Populärvetenskapens retorik – inte bara att förenkla*. Stockholm: Liber AB.
- Torrace, Mark (1996). Is writing expertise like other kinds of expertise? I: *Theories, Models and Methodology in Writing Research*, 3–9. Eds Gert Rijlaarsdam, Huub van den Bergh & Michel Couzijn. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Torstendahl, Rolf (1971). *Introduktion till historieforskningen. Historia som vetenskap*. Stockholm: Natur och kultur.
- Torstendahl, Rolf (1988). Historikerns bundenhet av sin samtids intellektuella liv. I: *Historievetenskap som teori, praktik, ideologi*, 137–147. Författarförlaget.
- Tønneson, Johan L. (2001). *Vitenskapens stemmer. Vitenskapsbilder, dialogisme og forskernærver i fire historiefaglige tekster for allmennheten*. Norsk sakprosa 2.
- Uusitalo, Hannu (1991). *Tiede, tutkimus ja tutkielma*. WSOY.

- Wallentin C. & L. Estevall (1997). *Ekonomernas uppslagsbok*. Lund: Liber AB.
- Whately, Richard (1846). *Elements of Rhetoric*. A Facsimile reproduction with introductions by Charlotte Downey and Howard Coughlin. Scholars' facsimiles & reprints. Delmar, New York. 1991
- White, Hayden (1987). *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- Wignell, Peter (1998). Technicality and abstraction in social science. I: *Reading Science: Critical and Functional Perspectives on Discourses of Science*. Eds J. R. Martin & Robert Veal. London: Routledge.
- Vuori, Jaana (2001). Kaksikulmainen kolmio. Kodin ja koulun yhteistoiminta tekstianalyysin valossa. *Kasvatus* 32 (2), 118–132.
- Ågren, Henrik (1998a). Historia. I: *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, 10-27. Lund: Studentlitteratur.
- Ågren, Henrik (1998b). Historikerns arbets- och framställningssätt. I: *Historiska undersökningar. Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, 96–111. Lund: Studentlitteratur.
- Åmark, Klas (1981). Några drag i den svenska historieforskningens utveckling under 1960- och 1970-talen. I: *Teori- och metodproblem i modern svensk historieforskning*, 7–36. Red. Klas Åmark. Stockholm: LiberFörlag.
- Åmark, Klas & Joakim Palme (1999). Historia, samhällsvetenskap och välfärdsstat i brytningstid. I: *Välfärdsstat i brytningstid: Historisk-samhällsvetenskapliga studier om genus och klass, ojämlikhet och fattigdom*, 9–39. Red. Anders Berge, Walter Korpi, Joakim Palme, Sten-Åke Stenberg & Klas Åmark. Göteborg: Elanders Graphic Systems AB.

Övriga källor

- Fjæstad, Björn (1993). *Välkommen som medarbetare i Forskning och Framsteg!* Skriftliga instruktioner för skribenter i *Forskning och Framsteg*.
- Legner, Mattias (2000). Privat korrespondens. 22.5.2000.
- Oswalds, Erik (1998). Privat korrespondens. 28.1.1998.

Wilhelmson, Lena (1998). *Välkommen till Historiska Media som författare! Skriftliga instruktioner för skribenter i Populär Historia.*

Villstrand, Nils Erik (2002). Elektroniskt meddelande från Nils Erik Villstrand till Tiina Männikkö. 5.11.2002.